

กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว

เยาวชนมะขามแก้วเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งหมด 7 ชาติพันธุ์ตั้งนี้ ปกาเกอญอ ลาหู่แดง ลาหู่ดำ ไทใหญ่ ม้ง ลีซู และกะเหรี่ยงแดง โดยที่ผ่านมากลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ร่วมกับโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน และโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ แม่ฮ่องสอน ได้ดำเนินโครงการศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของตนเอง (โครงการพาน้องกลับบ้าน) โดยใช้กระบวนการละครเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองให้แก่ชุมชนและสังคมทั่วไปได้รับรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันขึ้นในระหว่างชาติพันธุ์ต่างๆ โดยอาศัยแนวความคิดจากคำพูดของ พระตี่จอนิ โอโดเซา ที่ว่า “เราจะหวังน้ำบ่อหน้าเพียงอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องหวังน้ำบ่อหลังด้วย” เป็นปรัชญาในการทำงานเพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่และเติบโตด้วยภูมิปัญญาเก่า อยู่ในสังคมใหม่ด้วยความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง

กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วมีที่มาจากการรวมตัวของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ แม่ฮ่องสอนและนักเรียนโรงเรียนห้องสอนศึกษา³ ที่เข้ารับการอบรมทักษะละครขั้นพื้นฐานเพื่อการรณรงค์และพัฒนาศักยภาพตนเอง จำนวน 15 คน ในระหว่างวันที่ 27-31 มีนาคม ปี พ.ศ. 2540 โดยมีโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม แม่ฮ่องสอน มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน เป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านการจัดหางบประมาณ และมีกลุ่มละครมะขามป้อมให้การสนับสนุนด้านวิทยากร

ในเดือนตุลาคม ปีเดียวกันนั้นได้มีการอบรมทักษะละคร ครั้งที่ 2 และมีการวางแผนงานแสดงละครเร่ตามหมู่บ้านในช่วงปิดเทอมฤดูร้อนปี 2541 กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วจึงถือกำเนิดขึ้นในเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2541 ระหว่างเตรียมการผลิตละครเร่เพื่อตระเวนแสดงละครเร่รณรงค์เกี่ยวกับปัญหาเสพติดในวัยรุ่น ตามหมู่บ้านต่างๆรวม 8 หมู่บ้านแถบลุ่มน้ำปายในช่วงระหว่างวันที่ 18-27 เมษายน ปี พ.ศ.2541

ในเดือนตุลาคม และ 25-27ธันวาคม ปี 2541 โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม แม่ฮ่องสอน ได้ให้กลุ่มละครมะขามป้อม จัดอบรม “กระบวนการละครในงานพัฒนาและงานศิลปะสร้างสรรค์” ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 และนำละครไปแสดงที่หมู่บ้านสบสอย ต.ปางหมู อ.เมือง จ. แม่ฮ่องสอน และ อบรม “กระบวนการละครในงานพัฒนาและงานศิลปะสร้างสรรค์” ครั้งที่ 3 ในวันที่ 22-24 มกราคม ปี 2542 ซึ่งนำละครไปแสดงที่วัดปางหมู หมู่บ้านปางหมู อ.เมือง จ. แม่ฮ่องสอน

³ ปัจจุบันไม่ได้จัดกิจกรรมต่อกับโรงเรียนห้องสอนศึกษา เนื่องจากไม่สะดวกในการเดินทางไป-มา เพื่อทำกิจกรรมด้วยกัน สมาชิกของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วจึงเหลือแต่นักเรียนในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์

13 – 17 มีนาคม ปี 2542 อบรมเชิงปฏิบัติการละคร (Workshop) ครั้งที่ 5 โดยกลุ่มละคร มะขามป้อม และโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จนเกิดการแสดงละคร การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมดนตรี สื่อสร้างสรรค์ ที่บ้านสบป่อง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอนและบ้านสบสอย ต.ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

4-20 กุมภาพันธ์ 2543 ดำเนินโครงการศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของตนเอง โดยใช้กระบวนการละครครั้งที่ 1 เริ่มต้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ และกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่แดง โดยกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอเดินทางไปศึกษาและเก็บข้อมูลจากคนเฒ่า คนแก่ บ้านห้วยฮี้ จ.แม่ฮ่องสอน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่แดงได้เดินทางไปศึกษาและเก็บข้อมูลจากคนเฒ่าคนแก่ ในชุมชนบ้านนาโหลโก (บ้านนาหลวง) จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลชีวิตและวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เช่น ตำนานชุมชน นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน จากนั้นจึงรวบรวมทุกอย่างที่ได้จากการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านมาทำเป็นละคร ได้ละครออกมา 2 เรื่อง คือกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ได้เรื่อง “การเดินทางของปอเลอเปลอ” เป็นเรื่องของหน่อพอมู หน่ออ้ออ จอโพแค เพื่อนกัน 3 คน ชวนกันไปศึกษาหาความรู้นอกหมู่บ้าน ไปเจอแม่น้ำ 3 สาย ต่างจึงแยกกันไปศึกษาหาความรู้ เมื่อกลับมาวิชาความรู้ที่ได้ต่างกัน ระหว่างทางกลับบ้านได้เจอกับยักษ์สามารถเอาชนะยักษ์ด้วยวิธีการของหน่ออ้ออ ผู้ซึ่งได้วิชาความรู้มาจากพญาผิง

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่แดง ได้ละครเรื่อง “แอไซ” เป็นเรื่อง หู จมูก สะดือ กับ SEX EDUCATION จากนั้นเยาวชนทั้งสองชาติพันธุ์ ก็ได้นำละครไปแสดงในหมู่บ้านที่เป็นชาติพันธุ์ของตนเอง 7 หมู่บ้าน และแสดงที่หอพักนักเรียน 1 โรงเรียน ดังนี้ บ้านห้วยฮี้ บ้านพะโฮโล่ บ้านนาโหลโก หอพักนักเรียนปางมะผ้า บ้านผามอน บ้านห้วยปอน บ้านแม่สะเปใต้ ร.ร.พุทธเกษตร บ้านยาป่าแหน และในปีเดียวกันนี้ ได้มีการทำโครงการศึกษาชีวิตและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของตนเอง โดยใช้กระบวนการละคร ครั้งที่ 2 กับกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู และกลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่ อีกด้วย

ในปัจจุบันกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ยังคงเป็นกลุ่มเยาวชนในสังกัดของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ และจัดกิจกรรมอยู่ภายในโรงเรียนเป็นระยะ โดยหวังว่าจะได้เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายผู้ใหญ่ในชาติพันธุ์ของตนเอง เพื่อจะได้พัฒนาตนเอง กลุ่ม และชุมชน ไปในทิศทางที่ยั่งยืนต่อไป

2. พื้นที่ตำบล นองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ตำบลหนองกะท้าวตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอนครไทย ห่างจากอำเภอนครไทยประมาณ 7 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดพิษณุโลกประมาณ 92 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขามีสถานที่ราบข้างตามบริเวณแนวริมน้ำแควน้อยและลำน้ำควน สภาพป่าเป็นป่าโปร่งสลับกับพื้นที่ทำไร่ที่ชาวบ้านครอบครองเพื่อทำการเกษตร ชุมชนหนองกะท้าวมีหมู่บ้าน 26 หมู่บ้าน มีประชากร

ทั้งสิ้น 15,098 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นที่ตั้งสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ระหว่างการต่อสู้กับอำนาจรัฐของทางการ ช่วง ปี 2500-2525 แม้ว่าในปัจจุบันพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจะล่มสลายไปแล้ว แต่แนวคิดทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับชุมชนยังคงมีอิทธิพลในท้องถิ่นนี้อยู่ สภาพทางภูมิศาสตร์นั้น จังหวัดพิษณุโลกเป็นจุดเริ่มของเขตภูเขาของภาคเหนือ แต่ก็ยังเป็นแอ่งที่ราบอันเอื้อให้เป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญอีกด้วย

สภาพปัญหาของชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีที่ทางกลุ่มละครมะขามป้อม ได้เริ่มเข้าไปทำงานในชุมชนคือ ตำบลหนองกะท้าว จัดว่าเป็นท้องที่มีปัญหาทั้งเรื่องความยากจน และปัญหายาเสพติด เพราะชุมชนนี้เป็นเส้นทางขนส่งยาเสพติดในพื้นที่สี่แยกอินโดจีน ชาวบ้านและเยาวชนกว่าร้อยละ 80 เคยติดยาเสพติดหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมายนี้ เยาวชนกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด อยู่ในครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งทำให้มีฐานะยากจน มีหนี้สินจากการเกษตรล้มเหลว อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาครอบครัว หลายครอบครัวส่งบุตรหลานเข้าสู่ธุรกิจโสเภณีเด็กและการค้าแรงงานที่ต้องอพยพเข้าเมือง ทำให้ครอบครัวต้องแตกแยกอยู่กันคนละทิศละทาง โดยเฉพาะการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกระบวนการค้ายาเสพติดในระดับครอบครัว ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน ชุมชนขาดการไว้วางใจกันเป็นอย่างสูง ประกอบกับทางราชการมีการเลือกปฏิบัติต่อชุมชนทั้งด้านการเมืองการปกครองและการบริการต่างๆ ยิ่งทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม รวมถึงมีทัศนคติทางลบต่อทางราชการมากขึ้น เช่นหันไปพึ่งพาการค้ายาเสพติดเพื่อแก้ปัญหาปากท้อง ความผิดหวังกับระบบการศึกษาจึงไม่อยากส่งให้ลูกเรียนสูงๆ เพราะไม่เชื่อว่าจะพัฒนาได้ สมาชิกของชุมชนไม่เชื่อในความสามารถและคุณค่าของเยาวชน ยกเว้นว่าจะมีรายได้ที่ได้จากการทำงานมาจนเจอครอบครัว ส่งผลให้เยาวชนต้องออกไปทำงานในโรงงานหรือในเมืองตั้งแต่ยังอายุน้อย

ลักษณะและปัญหาสำคัญของกลุ่มเยาวชนที่พบก่อนจะเข้าไปจัดกิจกรรม (ข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ และเอกสารของกลุ่มเยาวชน)

- ขาดการนับถือตนเอง ไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตน
- ไม่กล้าพูดภาษาถิ่นของตนในที่สาธารณะ
- คิดว่าตนเป็นพวกชายขอบของสังคม เป็นชนกลุ่มน้อย
- พูดภาษากลาง (อันเป็นข้อกำหนดของราชการ) ไม่ชัด
- เห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมและชุมชนของตนนั้นต่ำต้อยในสังคมไทย
- ไร้ความหวัง มีปัญหาครอบครัว เต็มโตอยู่ภายใต้ความขัดแย้งในชุมชน
- มีความรู้สึกว่าครอบครัวและชุมชนไม่เชื่อว่าพวกตนจะสามารถพัฒนาได้

- เยาวชนหลายคนมีปัญหาติดยาเสพติด หรือมีคนในครอบครัวค้ายาเสพติด

ที่มาของชื่อกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่

การที่เยาวชนได้ใช้คำว่ากลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชน ก็เพื่อให้ตนได้ตระหนักถึงหลักการของกลุ่มที่ต้องการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็ง และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน ให้ชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยยึดถือปรัชญาการทำงานตามความหมายของชื่อ “ดาวลูกไก่” อันมีความหมายถึงการรวมกลุ่มกันของเด็กตัวเล็กๆ ที่รวมกลุ่มกันด้วยความรัก และเชื่อมั่นว่าจะทำประโยชน์ให้กับชุมชนของตนเองได้ เสมือนแสงสว่างนำทางจากกลุ่มดาวลูกไ้บนท้องฟ้ายามค่ำคืน ดังที่เด็กๆ ได้กล่าวไว้เป็นพันธะสัญญาระหว่างกันว่า

“ พวกเราจะรักกันเหมือนพี่เหมือนน้อง แม้จะมาจากต่างพ่อแม่กัน เราจะเป็นแสงสว่างเล็กๆ เพื่อบอกทางคนในชุมชน เหมือนดาวลูกไก่ บนท้องฟ้าที่เป็นกลุ่มดาวดวงเล็กๆ แต่ส่องสว่างเตือนใจคน ถึงความรัก ความเป็นหนึ่งเดียว ”

กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชน “ดาวลูกไก่”

กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชน “ดาวลูกไก่” เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มเยาวชนที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองกะท้าว อ.ฉาบ น.ครุฑไทย จังหวัดพิษณุโลก และทั้งหมดกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนศรีอินทราทิตย์พิทยาคม⁴ และได้ผ่านการอบรมหลักสูตรละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน เป็นเวลา 5 วัน ในโครงการ“ละครสานฝัน” โดยได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การยูนิเซฟแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2540 ภายหลังจากการอบรมได้มีการติดตามผลต่อเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของกลุ่มสี่ขาบ้าน (มะขามป้อม) พบว่าการอบรมได้ส่งผลต่อการสร้างความเชื่อมั่นและพัฒนาศักยภาพของเยาวชน และนำกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้เข้าสู่โครงการ “ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน” ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน

กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชน “ดาวลูกไก่” มีสมาชิกทั้งหมด 20 คน เป็นเยาวชนอายุระหว่าง 14-23 ปี กำลังศึกษาทั้งในระดับมัธยมและอุดมศึกษา กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ปรารถนาจะเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนของตนเอง จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินโครงการต่างๆ ทั้งภายในชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ศึกษาปัญหาชุมชนเพื่อผลิตละครเร่รณรงค์แก้ไขปัญหาเรื่องโรคเอดส์และยาเสพติดโดย

⁴ เป็นโรงเรียนขนาดเล็กห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 85 กม. มีนักเรียนทั้งหมดประมาณ 200 คน มีอาจารย์สุเนตร ทองคำพงษ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนเป็นผู้ริเริ่มโครงการและให้การสนับสนุนกลุ่มเยาวชน

มีสถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีนมูลนิธิชาวพิษณุโลกรวมใจต้านภัยเอดส์และกลุ่มละครมะขามป้อม เป็นที่ปรึกษาและคอยช่วยเหลือดำเนินการ ซึ่งหากนับแต่การดำเนินงานครั้งแรกถึงปัจจุบันกลุ่มละคร“ดาวลูกไก่” ได้ออกเร่แสดงละครในชุมชนต่างๆ ในตำบลหนองกะท้าว อาทิ บ้านแก่งห้วย บ้านแก่งไฮ บ้านนาโพธิ์ บ้านหญ้าปากาย บ้านห้วยดินตั่ง และบ้านหนองกะท้าว มาแล้วกว่า 18 เรื่อง จำนวนไม่ต่ำกว่า 60 รอบ นอกจากนี้ยังได้ร่วมโครงการสัมมนาเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติตร่วมกับสถาบันสี่แยกอินโดจีนถึง 2 ครั้ง โดยทั้ง 2 ครั้งได้เปิดการแสดงเพื่อเป็นแบบอย่างต่อผู้ร่วมสัมมนา และได้รับผลตอบรับจากทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างดี

ปัจจุบันเยาวชนกลุ่มนี้สามารถรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่น มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง กลุ่มเยาวชนมีการจัดการดำเนินงานของกลุ่มด้วยตัวเอง โดยมีโรงเรียนและองค์กรพัฒนาในพื้นที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้ จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากชุมชนทั้งในจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง และได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อดำเนินกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นเยาวชนหลายคนในกลุ่มยังได้พยายามพัฒนาตนเองจนสามารถเป็นวิทยากรอบรมกระบวนการละครให้แก่เยาวชนกลุ่มอื่นๆ และผู้ที่สนใจในพื้นที่และจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

3. พื้นที่ชุมชนสาคลี อำเภอสโน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ชุมชนสาคลี” ตั้งอยู่ที่ หมู่ 1 ตำบล บางนมโค อำเภอสโน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกประมาณ 20 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอสโนไปทางใต้ประมาณ 6 กิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนั้นจะเป็นเกษตรกร ค้าขายและอื่นๆบ้างเล็กน้อย ชุมชนสาคลีในอดีตมีชื่อเรียกว่า “ท่าเกวียน” เป็นชุมชนเก่าแก่ สันนิษฐานว่ามีการตั้งถิ่นฐานรวมเป็น ชุมชนตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือเมื่อสองร้อยกว่าปีมาแล้ว เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินและอาหารในแหล่งน้ำธรรมชาติ

สาเหตุที่ชุมชนแห่งนี้มีชื่อว่า“ท่าเกวียน” ก็เนื่องจากบริเวณที่ตั้งชุมชนเป็นจุดที่พ่อค้าชาวจีนมารับซื้อข้าวเปลือกที่ชาวบ้านบรรทุกเรือ ใส่เกวียนมาขายให้ แล้วนำลงเรือล่องตามแม่น้ำเจ้าพระยาไปขายยังตลาดที่กรุงเทพมหานคร (อ้างใน เกษรา ศรีวิเชียร 2543:30-32) ในปี พ.ศ. 2531เป็นปีที่อำเภอสโนได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุมชนสาคลีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอสโนจึงมีการเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตอีกครั้งหนึ่ง มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินตามถนนสายเสนา-สามโคกจนเกือบหมด เพื่อก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม

เมื่อโรงงานประกาศรับสมัครคนงาน ชาวสาคลีก็ส่งบุตรหลานเข้าไปทำงาน โดยมองเห็นว่า เป็นทางออกที่ดีที่สุดของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในขณะนั้น

ปีต่อมาเกิดโรงงานอีกหลายโรงงานขึ้นในชุมชนสาคลี มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากต่างถิ่นเข้าสู่ชุมชน ส่งผลให้เกิดธุรกิจแบบอื่นๆขึ้นในชุมชน เป็นต้นว่าธุรกิจบ้านเช่า โรงแรม ร้านอาหารค้า แผงลอย ตลาดนัด หนังสือพิมพ์ลามกอนาจาร รวมทั้งปัญหาการทะเลาะวิวาทในหมู่วัยรุ่น ยาเสพติด การพนัน อาชญากรรมและคดีข่มขืน ทำให้ภาพแห่งความเป็นชุมชนที่เคยสงบสุขกลับกลายเป็นชุมชนที่วุ่นวาย เต็มไปด้วยปัญหา

ท่ามกลางผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนสาคลีดังกล่าวแล้ว ได้เกิดความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนบทบาทท่าต่อการดำรงชีวิตเพื่อให้สามารถอยู่ในปัจจุบันได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ยุทธศาสตร์ที่ใช้คือ การให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม และการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน โดยมีกลุ่มครูเป็นแกนนำในการพัฒนา ความพยายามของกลุ่มครูและผู้นำชุมชน นับว่าเป็นความพยายามที่ไม่สูญเปล่า ชาวชุมชนสาคลีได้รับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งยังมีความพยายามร่วมกันในการแก้ปัญหาของชุมชน ข้อมูลที่ส่งผ่านการแสดงลิเก ดนตรี และการสนทนาระหว่างคณะนครพนมกับประสบการณ์จากการศึกษาดูงาน และการรับรู้ผ่านสื่ออื่นๆ ทำให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมสาธารณะที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม เช่น กลุ่มออมทรัพย์สาคลี กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจทางเลือก กลุ่มเกษตรทางเลือก เป็นต้น (อ้างถึง เกษรา ศรีวิเชียร 2543:43-45)

ลักษณะสำคัญของกลุ่มเยาวชนที่พบก่อนจะเข้าไปจัดกิจกรรม

- เติบโตในชุมชนที่มีความขัดแย้งสูง เพราะกำลังเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรกรรมไปเป็นชุมชนอุตสาหกรรม (โรงงาน) ซึ่งในปัจจุบันชุมชนก็มีลักษณะเป็นชุมชนเมืองมากกว่าชนบทอยู่แล้ว
- กลุ่มเยาวชนได้รับผลกระทบจากปัญหาความเป็นเมืองของชุมชน (Urbanization) เช่นเดียวกับเยาวชนในเขตเมืองทั่วไป เช่น มีสื่อลามกเข้ามาในชุมชน ฯลฯ ทำให้เยาวชนหลายคนต้องตกอยู่ในภาวะเสี่ยงทั้งเรื่องอบายมุขและยาเสพติด
- กลุ่มเยาวชนมาจากครอบครัวที่ใกล้ชิดหรือเกี่ยวดองเป็นเครือญาติกัน และมีฐานะปานกลางถึงดี
- ชุมชนสาคลี ได้รับเลือกเป็นชุมชนตัวอย่างในหลายๆ ด้าน และเป็นชุมชนที่มีรากฐานด้านวัฒนธรรมเก่าแก่ เป็นชุมชนที่มีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นของตนเอง

ที่มาของชื่อกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม “ ครองแครง ”

เนื่องจากกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม “ ครองแครง ” มีวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนว่ามีความต้องการที่จะทำงานสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน เยาวชนจึงต้องการตั้งชื่อกลุ่มที่แสดงความเป็นไทย โดยเลือกชื่อขนมไทยที่นับวันเยาวชนจะรู้จักน้อยลงทุกที นั่นก็คือ ขนมครองแครง ซึ่งเยาวชนได้ให้ความหมายของชื่อกลุ่มไว้ว่า

“ครองแครง มาจากชื่อของขนมไทย ครองแครงที่คนนิยมรับประทานในอดีตในวิธีการทำนั้นจะต้องมีกรรมวิธีมากมาย และส่วนผสมหลายชนิด ก็เปรียบได้กับพวกเราชาวเยาวชนในชุมชนสาครสิทธิ์ที่มาจากคนละพื้นฐาน มีลักษณะนิสัยที่ต่างกัน แต่เมื่อคิดเป็นวัตถุประสงค์ของขนมแล้วก็ต้องมาขัดเกลาพฤติกรรม ให้ปรั่งแล้วเป็นขนมที่มีรสชาติน่ารับประทานถูกปากทุกคน โดยมีพ่อครัวฝีมือดีเป็นผู้ปรุงแต่งรสก็คือกลุ่มมะขามป้อม”

กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม “ ครองแครง ”

กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม“ครองแครง” เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านทั้งในระบบและนอกระบบจำนวน 35 คน และได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่เห็นความสำคัญกับกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา เมื่อพลังของเยาวชนประสานกับความร่วมมือของชุมชนในหมู่บ้านจึงได้จัดตั้งกลุ่มละครเยาวชนครองแครง เมื่อวันที่ 13 ม.ค. 2542 เป็นต้นมา กิจกรรมที่ผ่านมาได้ผลิตละครตระเวนแสดงในหมู่บ้าน โรงงาน และชุมชนที่ใกล้เคียงในประเด็นปัญหาต่างๆ เช่น โรคเอดส์ ยาเสพติด แรงงานเด็ก วิถีชาวบ้าน สิทธิเด็ก เป็นต้น (ข้อมูลจากสำเนาเอกสารแนะนำกลุ่มครองแครง)

นอกจากนี้ กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม “ครองแครง” ยังเป็นกลุ่มผู้นำเยาวชนที่มีส่วนช่วยเหลืองานส่งเสริมวัฒนธรรมระดับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการแสดง, กิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมเครือข่ายเยาวชนเพื่อการพัฒนา ทั้งในฐานะกลุ่มละครเยาวชนและผู้ช่วยวิทยากรในการจัดกระบวนการพัฒนากลุ่มเยาวชนเครือข่าย รวมถึงการเป็นวิทยากรให้กับกลุ่มบุคคลทั่วไปที่สนใจในกระบวนการทำงานของกลุ่มอีกด้วย

ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม “ครองแครง” ยังคงรวมกลุ่มกันเพื่อทำงานต่อไป โดยมีสมาชิกหลักประมาณ 13 คน และสมาชิกอื่นๆอีกที่สามารถมารวมตัวกันเมื่อมีกิจกรรมสมาชิกของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม “ครองแครง” มีทั้งนักเรียนโรงเรียนมัธยม นักศึกษาสถาบันราชภัฏ นักศึกษามหาวิทยาลัย และเยาวชนที่ทำงานแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่ จะประกอบอาชีพ

รับจ้างในโรงงานที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชน ซึ่งความหลากหลายนี้เองที่ทำให้เกิดปัญหาและข้อจำกัดในการรวมตัว เนื่องจากเวลาว่างไม่ตรงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสมาชิกหลักในกลุ่มหลายคนที่เปลี่ยนจากนักเรียนมัธยมเข้าสู่อุปการเป็นนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำเรื่องเวลามากขึ้น

อย่างไรก็ดี “กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง” ยังคงทำงานต่อไปในภาวะที่จำกัดเช่นนี้ ซึ่งงานหลักของกลุ่มที่ยังคงทำอยู่ก็คือ การรณรงค์สืบสานวัฒนธรรมไทยเช่นการศึกษาและการเล่นเพลงพื้นบ้าน การแสดงลิเก เพื่อการรณรงค์ต่อต้านปัญหาเอดส์และโสเภณี การรณรงค์ต่อต้านปัญหายาเสพติด เป็นต้น ทั้งยังคงมีบทบาทเป็นวิทยากรจัดกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้จนถึงปัจจุบันก็คือ การดำรงไว้ซึ่ง “ศิลปวัฒนธรรมไทย”

4. พื้นที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ที่เลขที่ 6 ถนนราชดำเนินนอก ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัด สงขลา 90000 โทรศัพท์ 0-7431-3704, 0-7432-5028 โทรสาร 0-7432-5028 ตามพระราชบัญญัติตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494 ปรับปรุงแก้ไขเป็น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 สำหรับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสงขลา ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2505 เป็นแห่งแรกในส่วนภูมิภาค และจะรับเยาวชนในเขตภาคใต้ทั้งหมด ผู้ที่ได้รับการคุ้มครองเป็นบุคคลที่ก่อคดีอาชญากรรมหรือกระทำความผิดขั้นร้ายแรง และศาลได้พิจารณามีความเห็นให้ต้องคุ้มครองไว้ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ลักษณะและปัญหาสำคัญของกลุ่มเยาวชนที่พบก่อนจะเข้าไปจัดกิจกรรม (ข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ)

- ขาดการนับถือตนเอง ไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองอย่างรุนแรง ไม่คิดว่าตนเองจะประสบความสำเร็จในชีวิตตามมาตรฐานของสังคมได้
- รู้สึกว่าตนเองเป็นปัญหาสังคม เป็นเด็กที่สังคมรังเกียจ
- ส่วนใหญ่รู้สึกว่าตนเป็นคนขี้คุก และเป็นอาชญากรที่ทำผิดร้ายแรง
- รู้สึกว่าตนเองไม่เป็นที่ยอมรับของครอบครัวและสังคม
- เป็นเด็กที่มีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่มีปัญหา ครอบครัวแตกแยก
- รู้สึกว่าตนเองถูกลดโทษจากสังคมอย่างรุนแรง และคิดว่าตนเองถูกลดโทษรุนแรงเกินไป

- กฎระเบียบและสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ยิ่งตอกย้ำความรู้สึกด้อยคุณค่า และลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตน
- มีทัศนคติต่อต้านสังคมอย่างรุนแรง
- มองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจคนอื่น

ที่มาของชื่อกลุ่มฝันละไม วัยละมุน

เยาวชนของกลุ่มฝันละไม วัยละมุนได้กล่าวถึงความหมายของชื่อกลุ่มว่า เยาวชนในกลุ่มต่างมีความฝันที่จะแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะว่าพวกเขายังสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ พวกเขาต้องการที่จะมีตัวตนและเป็นที่ยอมรับในสังคม ถึงแม้จะมีหลายๆคนมักกล่าวให้พวกเขาารู้สึกท้อใจว่า “ฝันไปทำไม พวกวัยซุลมุน” แต่ถึงกระนั้นเยาวชนกลุ่มนี้ก็ยังคงตั้งใจที่จะพิสูจน์ว่าตนมีความสามารถและทำประโยชน์ให้กับส่วนร่วมได้ โดยกล่าวว่า “ขอเพียงพื้นที่เล็กๆ ให้คนตัวเล็กๆ ได้มีความฝันบ้าง”

กลุ่มฝันละไม วัยละมุน

กลุ่มฝันละไม วัยละมุน จัดได้ว่าเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากเป็นกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา เยาวชนทุกคนมีประวัติอาชญากรรมที่ค่อนข้างรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นคดีพรากผู้เยาว์ ข่มขืนกระทำชำเรา ฆ่า ปล้น และอื่นๆ เป็นต้น โครงการอบรมกระบวนการละครกลุ่มฝันละไมวัยละมุนได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2539 นับเป็นโครงการพิเศษโครงการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการทดลองจัดกิจกรรม โดยใช้ศิลปะบำบัด (art therapy) ของเจ้าหน้าที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดสงขลา โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มแลได้จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นค่าพาหนะให้กับวิทยากรจากกลุ่มละครมะขามป้อม ในการอบรมกระบวนการละครเพื่อพัฒนาเยาวชน เป็นเวลา 5 วัน

หลังการอบรม เจ้าหน้าที่ได้ค้นพบว่ากระบวนการละครสามารถทำให้เยาวชนผู้เข้าอบรมได้รับความสนุกสนาน ความผ่อนคลาย เกิดความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น มีความกล้าที่จะแสดงความรู้สึกจากภายในออกมา ซึ่งผลจากการประเมินเบื้องต้น ทำให้สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ได้เขียนโครงการขอสนับสนุนงบประมาณจากผู้พิพากษาสมทบภายใต้ชื่อ “โครงการศิลปะเพื่อการพัฒนาเยาวชน”

โครงการศิลปะเพื่อการพัฒนาเยาวชน เป็นโครงการต่อเนื่องตลอดเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ.2541 มีแนวคิดในการนำศิลปะแขนงต่างๆ เช่น การใช้เทคนิคสีน้ำ งานปั้น การประดิษฐ์หุ่นขี้ผึ้ง การทำบาติก ฯลฯ มาผสมผสานกับศิลปะการละคร เพื่อให้เกิดการพัฒน

นาศักยภาพ บุคลิกภาพ และทัศนคติของกลุ่มเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิต การตระหนักถึงคุณค่าและบทบาทของตนเอง รวมไปถึงการเป็นที่ยอมรับของพ่อแม่ผู้ปกครองและคนใกล้ชิด อันเป็นการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขเมื่อถึงกำหนดพ้นโทษนั่นเอง

โครงการนี้มีเยาวชนเข้าร่วมอบรมทั้งสิ้น 30 คน เป็นหญิง 4 คน ชาย 26 คน ระหว่างการอบรมเยาวชนผู้เข้าร่วมอบรมจะค่อยๆ ลดจำนวนลง เนื่องจากเยาวชนบางคนครบกำหนดปล่อยตัว และการงดเข้าร่วมกิจกรรมของฝ่ายหญิงเพราะสถานที่ทำกิจกรรมอยู่ในสถานฝึกชาย อีกทั้งเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีความกดดันหลายด้าน ประกอบกับลักษณะเฉพาะของเยาวชนกลุ่มนี้จะมีอารมณ์แปรปรวนอยู่เสมอ ทำให้หลายครั้งมักเกิดปัญหาความขัดแย้งกันในกลุ่มและนอกกลุ่มซึ่งส่งผลกับการทำกิจกรรม ทำให้ต้องใช้เวลามากในการปรับให้เยาวชนกลายมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ภายหลังการอบรมได้มีการตระเวนแสดงละครเรื่อง “อ้ายฮุก” ทั้งหมด 3 รอบได้แก่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสงขลา และจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมถึงหอประชุมสถาบันราชภัฏ จังหวัดสงขลา เป็นการแสดงศักยภาพที่มีอยู่ให้สังคมทั่วไปได้รับรู้ ช่วยสร้างความมั่นใจให้กลับคืนมาสู่เยาวชนได้เป็นอย่างมาก

ภายหลังการดำเนินกิจกรรมโครงการศิลปะเพื่อการพัฒนาเยาวชน มีสมาชิกของกลุ่มฝันละไมวัยละมุนจำนวน 4 คน ได้ผันตัวเองเข้าสู่แวดวงการทำงานเพื่อสังคม โดยเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครกลุ่มศิลปวัฒนธรรมชายขอบ ใช้กระบวนการละครในการเผยแพร่ให้ความรู้ และรณรงค์ป้องกันปัญหายาเสพติด นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดการร่วมมือกันเพื่อค้นหาแนวทางในการทำงานด้านเด็กและเยาวชน ระหว่างหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน รวมทั้งภาคธุรกิจเอกชนในจังหวัดสงขลา มีการถอดบทเรียนเพื่อ เสนอแนวทางต่อองค์กรภาครัฐที่รับผิดชอบ คือกระทรวงยุติธรรม เพื่อกำหนดเป็นนโยบายสำหรับพัฒนาเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ

ในเดือนตุลาคม ปี พ.ศ.2541 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลาได้ร่วมกับกลุ่มละครมะขามป้อม ศูนย์พัฒนาอาชีพสตรีเกียรติพัฒน์ และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะนะ จัดอบรมเชิงปฏิบัติโครงการผลิตและแสดงหุ่นมือให้กับเด็กและเยาวชน จำนวน 32 คน หลังจากการอบรมแล้วยังได้จัดให้สมาชิกในกลุ่มได้ฝึกฝนทักษะการขีดและพากย์หุ่นเพิ่มเติมจากวิทยากรในท้องถิ่นทุกวันศุกร์ เวลา 13.00-15.00น. ซึ่งปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจโดยได้หมุนเวียนจัดเยาวชนที่รับการอบรมไปแสดงละครหุ่นเชิดมือตามโรงเรียนและชุมชนต่างๆ

ในปี พ.ศ.2542 ได้จัดอบรมการแสดงละครหุ่นเชิดมือให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานฝึกอบรมที่สนใจ อย่างต่อเนื่องทุกวันศุกร์ ตลอดจนประสานงานกับสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคใต้ เพื่อขอรับการสนับสนุนในการทำโครงการละครหุ่นเชิดมือรณรงค์ต่อต้าน

ยาเสพติด ในปีเดียวกันนี้สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ร่วมกับกลุ่มละคร มะขามป้อม จัดกิจกรรมให้กับเยาวชนในโครงการละครเยาวชนหลังจากได้รับการปล่อยตัว เพื่อนำเสนอสถานการณ์วัยรุ่นต่อชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะของละครเร่ตามชุมชนต่างๆในจังหวัดสงขลา รวมทั้งสิ้น 5 ชุมชน

ในระหว่างเดือนมีนาคม-กันยายน ปี พ.ศ.2543 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ร่วมกับกลุ่มละครมะขามป้อม จัดทำโครงการ “ละครหุ่นเชิดมือเพื่อการศึกษา” โดยจัดอบรมให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ประมาณ 40 คน และในปีต่อมายังได้สนับสนุนให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการนี้ได้ฝึกฝนและจัดแสดงละครหุ่นเชิดมีอรรถรงค์ต่อต้านปัญหา ยาเสพติดนอกสถานฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง

ปี พ.ศ. 2544 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ได้จัด “โครงการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน” ขึ้นอีกครั้ง โดยเชิญนักละครเพื่อพัฒนามาจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นรุ่นใหม่ จนเกิดละครเวทีสร้างสรรค์เรื่อง “ของ...ฝัน” ได้จัดแสดง 2 รอบที่โรงแรมพาวิลเลียนสงขลาและหอประชุมห้องสมุดคุณหญิงหลง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และในครั้งนี้ได้มีหน่วยงานพัฒนาท้องถิ่นเห็นความสำคัญของกระบวนการ จึงได้จัดทีมวิจัยเพื่อวิจัยกระบวนการทำงานทั้งหมดที่เกิดขึ้นอีกด้วย

โดยคณะผู้วิจัยได้ทำตารางสรุป ลักษณะเฉพาะของกลุ่มเยาวชนแต่ละพื้นที่เพื่อให้ง่ายต่อการเปรียบเทียบ แสดงไว้ในหน้าถัดไป

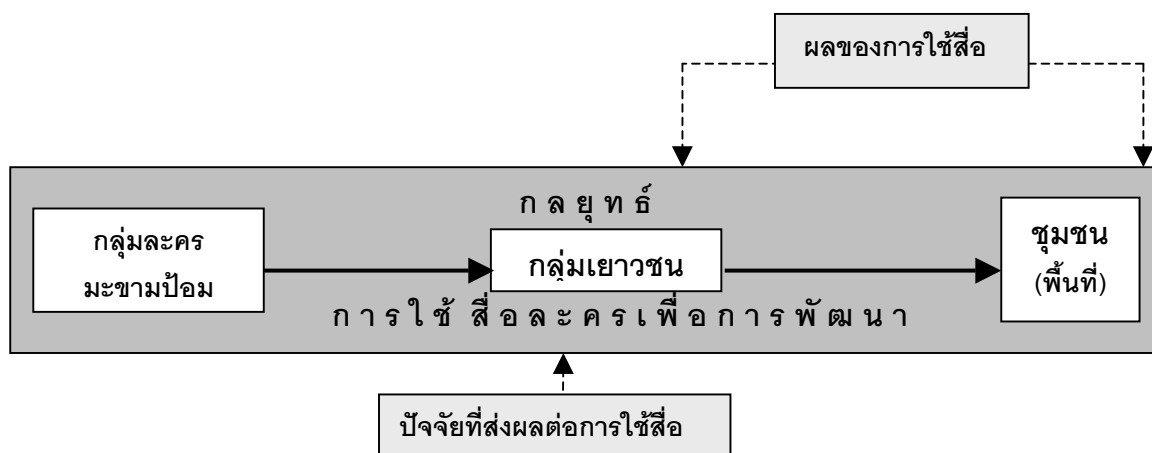
ตารางที่ 15 : สรุปรายละเอียดของเยาวชน 4 กลุ่ม/ 4 พื้นที่ ซึ่งเป็นกรณีศึกษา

กลุ่ม รายละเอียด	กลุ่มเยาวชนมะขาม แก้ว	กลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มเยาวชนผืนละม วัยละมุน
บริบทชุมชน	อยู่ในโรงเรียนประจำ ห่างไกลจากชุมชนบ้าน เกิดและยังเป็นเยาวชน ในระบบการศึกษา	อยู่ในชุมชนบ้านเกิด และยังเป็นเยาวชนใน ระบบการศึกษา	อยู่ในชุมชนบ้านเกิด และเป็นเยาวชนใน ระบบการศึกษา	อยู่ในสถานพินิจคุ้มครอง เด็กและเยาวชน ห่างไกล จากบ้านเกิด เป็นเยาวชน นอกระบบการศึกษา
บริบทของกลุ่ม เยาวชน	เป็นเยาวชนกลุ่มชาติ พันธุ์ / ด้อยโอกาส	เป็นเยาวชนในเขต ชนบทที่ยากจน / ด้อย โอกาส เป็นกลุ่มเสี่ยงติด ยาเสพติด / ชุมชนมี ปัญหา ยาเสพติดและ อ่อนแอมาก	เป็นกลุ่มเยาวชน (ชนชั้น กลาง) ในสังคมเมือง แม้ ครอบครัวจะมีพื้นฐาน เกษตรกรรม แต่ก็มี สถานะทางสังคมค่อนข้าง ต่ำ/ชุมชนเข้มแข็ง	เป็นเยาวชนที่ต้องโทษใน คดีอาชญากรรมที่รุนแรง
ควา ม หลาก หลาย	มาจากหลากหลายหมู่ บ้านและหลากหลาย กลุ่มชาติพันธุ์	มาจากหมู่บ้านเดียวกัน	มาจากหมู่บ้านเดียวกัน	มาจากหลากหลายพื้นที่ (จังหวัด) ทั่วประเทศ
พื้นฐาน บุคลิก ภาพ	ขาดความมั่นใจ-ภูมิใจ ในตนเอง	ขาดความมั่นใจ-ภูมิใจ ในตนเอง	มีความมั่นใจและภูมิใจ ในตนเองเช่นเดียวกับ เยาวชนตามปกติทั่วไป	ขาดความมั่นใจ-ภูมิใจใน ตนเอง ก้าวร้าว ต่อต้าน สังคม
การ ก่อ กำนิด กลุ่ม	เกิดในโรงเรียน	เกิดในโรงเรียนก่อนจะ ขยายออกมานอกโรง เรียน	เกิดในชุมชน	เกิดในสถานพินิจฯ ก่อนจะ ออกมารวมตัวกันทำกิจ กรรมนอกสถานพินิจเมื่อ พ้นโทษ
จำนวนสมาชิก	150	50	75	111
โจทย์เฉพาะ	เน้นงานศึกษาชีวิตและ วัฒนธรรมชาติพันธุ์ของ ตนเอง	เน้นดึงเยาวชนกลุ่มเสี่ยง ออกจากปัญหา ยาเสพติด	เน้นให้กลุ่มเยาวชนใน ชุมชนมีกิจกรรมทำ ใช้ เวลาว่าง ให้ เป็น ประโยชน์	ใช้ละครช่วยในการบำบัด เยียวยาบาดแผลในจิตใจ / ปรับพฤติกรรม/ฝึกอาชีพ
องค์กรร่วมจัด / ที่ปรึกษา	โรงเรียนศึกษา สงเคราะห์ (ภาครัฐ) มูลนิธิพัฒนาศักยภาพ ชุมชน (NGO พื้นที่)	โรงเรียนศรีอินทราทิตย์ฯ (ภาครัฐ) สถาบันพัฒนา สื่อบกอินโดจีน , มูลนิธิ พิชญ์โลกรวมใจต้านภัย เอดส์ (NGO พื้นที่)	ผู้นำชุมชนบ้านสาคลี ชาวบ้านและครอบครัว ของเยาวชนในชุมชน อ.สุรินทร์ กิจนิตชีวิ (ภาคประชาชน)	สถานพินิจและคุ้มครอง เด็กฯ สงขลา (ภาครัฐ)

บทที่ 7

กลยุทธ์การนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

ในบทนี้จะขอเสนอถึงผลการศึกษาด้าน “กลยุทธ์” ของกลุ่มละครมะขามป้อม ในการนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในข้อ 2 ซึ่งคำว่า “กลยุทธ์” ในที่นี้ หมายถึง “กลวิธี” ในการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนา ของกลุ่มละครมะขามป้อม ที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลต่อการพัฒนาด้านการสื่อสารเพื่อชุมชน ทั้งในระดับบุคคล และในระดับชุมชน ซึ่งต้องเน้นย้ำกันอีกครั้ง ณ ที่นี้ ว่า ในการทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อม นั้นแม้ว่าจะมีเป้าหมายการพัฒนาอยู่ที่ชุมชน แต่ก็ดำเนินการจัดกระทำโดยผ่านกลุ่มเยาวชนเป็นหลัก ดังกรอบแนวคิดของการวิจัยที่แสดงไว้ในบทที่ 1 (หน้า 12) กล่าวคือ

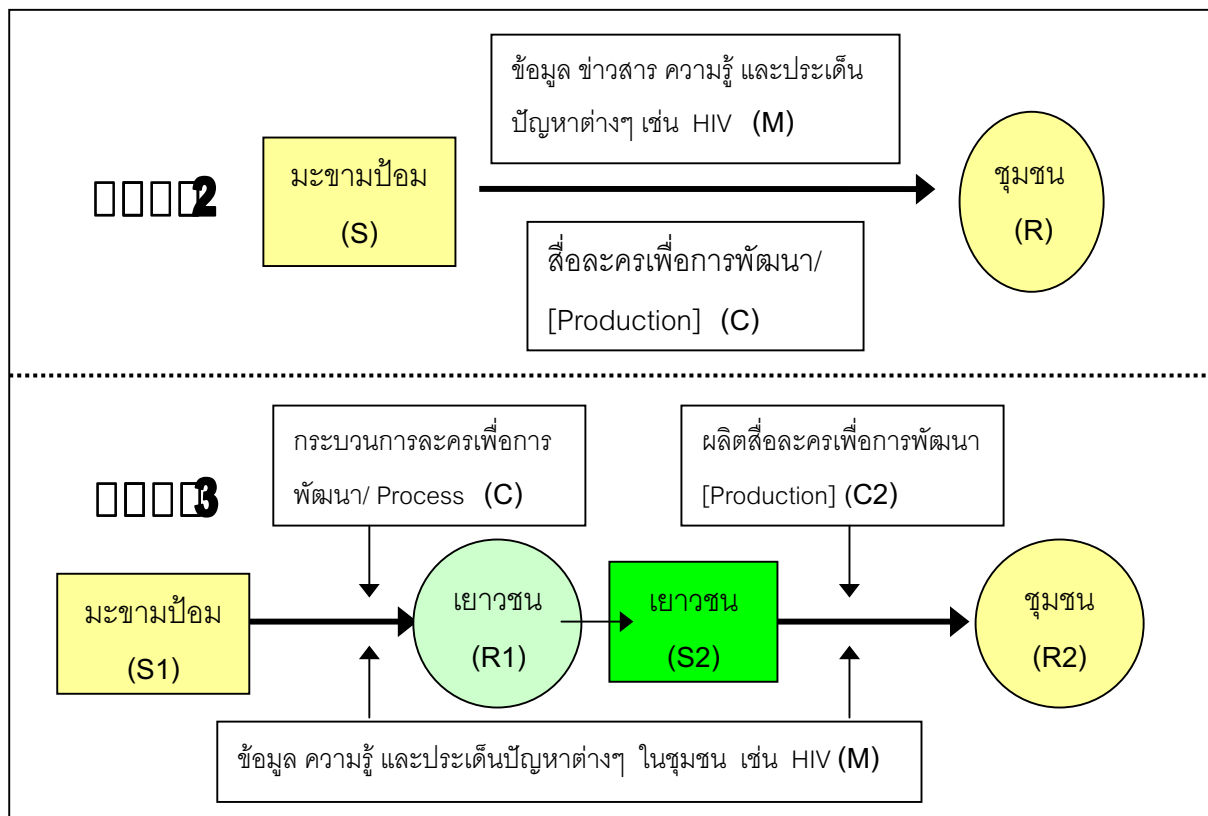

โดยคณะผู้วิจัยจะได้นำเอากรอบแนวคิด S-M-C-R เข้ามาเป็นกรอบในการพิจารณา กลยุทธ์การนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาของมะขามป้อม ทั้งสองมิติคือมิติของการใช้ละครในฐานะที่เป็นสื่อ (Product) และ มิติของการใช้ละครในฐานะที่เป็นกระบวนการ (Process) โดยกลยุทธ์ต่างๆ ที่กลุ่มสื่อชาวบ้านได้ใช้ในการทำงานละครเพื่อพัฒนากับชุมชนนั้น จะมีลักษณะที่เกิดจากการค้นพบขณะปฏิบัติงานแบบ “ทำไป คิดไป แก้ปัญหาไป” ดังเช่นที่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ธรรมชาติ และลักษณะการทำงานของ “ชาวมะขามป้อม” ไว้ในบทที่ 4 ซึ่งทำให้กลยุทธ์ที่ใช้ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในแต่ละชุมชน มิได้มีลักษณะที่ตายตัวหรือคงที่ แต่มีความยืดหยุ่น และผันแปรไปได้ตามสถานการณ์ บริบทของชุมชนและกลุ่มเยาวชนที่ทำงานด้วย โดยคณะทำงานแต่ละชุดของกลุ่มละครมะขามป้อมจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะปรับใช้กระบวนการละครทั้ง 7 ขั้นตอน กับกลุ่มเป้าหมายแต่ละพื้นที่อย่างไร ทั้งนี้จุดร่วมของการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ใน

แต่ละพื้นที่จะอยู่ที่ การทำงานโดยใช้แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา อันมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถผลิตและใช้สื่อละครเพื่อพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง

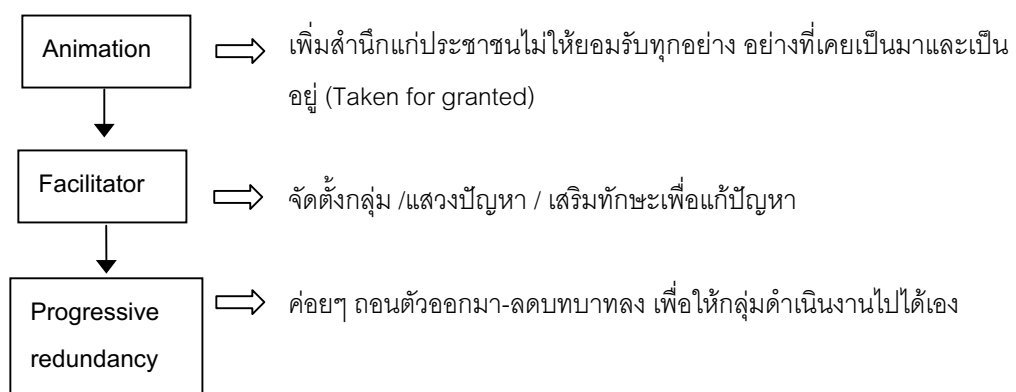
ซึ่งหากใช้กรอบของช่วงเวลา (Time frame) ที่ได้จากการศึกษาพัฒนาการการทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อม 3 ยุคเข้ามาวิเคราะห์ก็จะเห็นว่าปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงของการทำงานในยุคที่ 3 คือ ยุคละครชุมชน (Community Theatre period) ซึ่งเป็นยุคที่ทางกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนทิศทางการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา จากการเน้นใช้บุคลากรของกลุ่มละครมะขามป้อม เป็นผู้ส่งสาร (Sender) หรือผู้แสดงด้วยตนเอง โดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นช่องทาง(Channel) ในการสื่อสารไปยังกลุ่มผู้รับสาร (Receiver) คือประชาชนในชุมชนโดยตรง เช่นการนำละครเรื่องหนึ่งในประเด็นต่างๆ ไปตระเวนแสดงในชุมชน ที่เคยเป็นงานหลักในยุคที่ 2 มาเป็นการเน้นพัฒนาให้เยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชน เป็นผู้ผลิตสื่อและดำเนินกิจกรรมรณรงค์ภายในชุมชนของตนหรือชุมชนใกล้เคียงโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งทางกลุ่มมะขามป้อมได้พัฒนาขึ้นและเรียกว่า “ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน” (Youth Theatre for Community Development) ซึ่งเป็นกิจกรรมการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้เยาวชนในชุมชนเป้าหมาย สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มละครเยาวชน ที่มีสถานะเป็นสื่อบุคคล (Personal Media) ของชุมชน ทำหน้าที่ส่งผ่านข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไปยังชุมชน โดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นช่องทางหลักในการสื่อสาร ซึ่งก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถผลิตและใช้สื่อได้ด้วยตนเองนั่นเอง ดังแผนผังเปรียบเทียบต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 14 : แสดงทิศทางการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเปรียบเทียบระหว่างยุคที่ 2 และยุคที่ 3

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทิศทางการใช้สื่อของกลุ่มละครมะขามป้อม จากยุคที่สองมายังยุคที่สาม¹ นี้ แสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระบวนการทัศน์ใหม่ อันเป็นอุดมคติสูงสุดคือ “จะต้องทำให้ประชาชนเป็นผู้ใช้การสื่อสาร มิใช่การสื่อสารเป็นผู้ใช้ประชาชน และการสื่อสารนั้นจะต้องทำให้เป็นของประชาชน มาจากประชาชน และเพื่อประชาชน ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” (กาญจนา แก้วเทพ, 2545:269) ซึ่งการจะบรรลุอุดมคติดังกล่าวนี้ หากยึดหลักแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ในการใช้สื่อละครเพื่อพัฒนานั้นจะต้องนำมาใช้ให้บรรลุถึงระดับการมีส่วนร่วมให้สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างน้อยที่สุดการดึงกลุ่มเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตสื่อละคร ก็ย่อมช่วยให้ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้สื่อได้ถึงระดับที่สอง คือการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมแสดง (Sender/ Producer/Co-producer/Performance) ทั้งยังอาจเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนหนึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้สื่อจนถึงระดับสูงสุด ก็คือระดับของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker /Planner) ในการผลิตสื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

นอกจากนี้ บทบาทการทำงานที่ปรับเปลี่ยนไปของกลุ่มละครมะขามป้อม ในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของสื่อบุคคลจากภายนอกชุมชนที่เรียกว่าบทบาท “Animator” ของ Colleen Flynn-Thapalia (1996 อ้างไว้ใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 80) ที่กล่าวไว้ว่า สื่อบุคคลจากภายนอกชุมชนที่เป็นกลุ่มนักพัฒนาหรือ อพช. นั้นมีบทบาทเป็น Animator ในงานพัฒนา ซึ่งหมายถึงผู้ที่เล่นบทบาทเป็นผู้ประสานความรู้ 2 กระแส คือ จากกระแสโลกภายนอก และจากภายในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน โดย Animator จะทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้น (Catalytic, Sensitized agent) ที่มีภารกิจ 3 ขั้นตอนคือ

¹ อันที่จริง การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของคนทำงานมิได้เกิดขึ้นในทันทีทันใด หรือสามารถแบ่งเป็นยุคได้อย่างเด็ดขาด เพราะบุคลากรของมะขามป้อมได้เริ่มใช้แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระบวนการทัศน์ใหม่มาตั้งแต่ต้นยุคที่สอง (2535) แต่จะเริ่มเห็นทิศทางการทำงานที่ปรับเปลี่ยนตามแนวคิดอย่างชัดเจน ได้ตั้งแต่ช่วงปลายยุคที่ 2 เป็นต้นมา(2538) โดยมีการนำแนวคิดมาปรับให้เป็นเทคนิคการผลิตละครหรือกระบวนการอบรมที่มีลักษณะเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้ชมเป็นส่วนประกอบสำคัญ และทิศทางการทำงานพัฒนาชุมชนที่เน้นการพัฒนากลุ่มละครเยาวชน หรือการอบรมหลักสูตรละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ มีจุดเริ่มต้นเมื่อปลายยุคที่ 2 และเกิดเป็นรูปแบบที่ชัดเจนและกลายเป็นแนวทางหลักของการทำงานของกลุ่มในยุคที่ 3

การแสดงบทบาท Animator ในงานพัฒนาชุมชน ของกลุ่มละครมะขามป้อมในฐานะนักพัฒนานั้น ได้มีความพยายามที่จะเชื่อมประสานความรู้จากโลกภายนอก ก็คือข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ในประเด็นปัญหาทางการพัฒนาต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายจากแหล่งทุน หรือผู้สนับสนุน โครงการ เช่น ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ความเคลื่อนไหวของปัญหายาเสพติด ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันก็มีบทบาทในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ค้นหา ศึกษา รื้อฟื้น ความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน เพื่อให้เยาวชนได้นำภูมิปัญญาประจำถิ่นของตน มาปรับใช้ในการสื่อสารประเด็นปัญหาเหล่านั้นกลับไปยังชุมชนของตนเอง โดยใช้รูปแบบของละครซึ่งเป็นสื่อสมัยใหม่เข้าช่วยเป็นสื่อกลางหรือเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกให้เกิดการประสานกันของกระแสความรู้ทั้งสองด้านดังกล่าว

นอกจากนี้กลุ่มละครมะขามป้อมยังทำหน้าที่เป็นผู้จัดตั้งกลุ่มละครเยาวชน ให้เกิดขึ้นในชุมชนและพัฒนาทักษะให้กับกลุ่มเยาวชนเหล่านั้น จนถึงระดับที่สามารถดำรงอยู่และดำเนินการผลิตสื่อได้ด้วยตนเอง แล้วจึงค่อยๆ ลดบทบาทของตนเองลง ก่อนจะถอนตัวออกมาจากชุมชนและปล่อยให้กลุ่มเยาวชนสามารถดำเนินงานด้วยตนเองหรือส่งต่อบทบาทการดูแลกลุ่มเยาวชนให้กับหน่วยงานในพื้นที่ซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบกลุ่มละครเยาวชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งแตกต่างจากบทบาทของผู้ผลิตสื่อแบบเดิม ที่นำสื่อละครไปเสนอแก่ชุมชนแล้วก็กลับออกมา หรือจัดอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมายในระยะสั้น เมื่อเสร็จการอบรมก็สิ้นความรับผิดชอบต่อกลุ่มเป้าหมายเหล่านั้น

จากการศึกษาด้านกลยุทธ์การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม โดยพิจารณาจากข้อมูลทั้งหมด คือ ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ซึ่งเป็นกรณีศึกษาทั้ง 4 พื้นที่ ร่วมกับ ข้อมูลเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลสำคัญ และการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อการประชุมกลุ่ม (Creative Art for Focus group) ในกลุ่มคนทำงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ทั้งหมด (ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ในบทที่3) คณะผู้วิจัยก็สามารถสรุปสังเคราะห์กลยุทธ์การทำงานละครเพื่อการพัฒนา ได้จำนวน 8 กลยุทธ์ โดยแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ ก) กลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับการใช้สื่อละคร และ ข) กลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมายดังต่อไปนี้

2) กลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับการใช้สื่อละคร

กลยุทธ์ที่ 1	ละครเพื่อการพัฒนา สื่อสารพัดประโยชน์ (Multi Dimension & Multi Function)
กลยุทธ์ที่ 2	ทำงานด้วยกัน สนุกสุขสันต์ทุกขั้นตอน (Happy together)
กลยุทธ์ที่ 3	เสน่ห์แบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน (THAI Senses)
กลยุทธ์ที่ 4	เชื่อมั่นในความหลากหลาย (Multicliplicity)

) กลุ่มกลยุทธ์ด้านการเข้าถึงชุมชนและพัฒนากลุ่มเป้าหมาย

- กลยุทธ์ที่ 5 ยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลาง (Youth Oriented)
- กลยุทธ์ที่ 6 ยืดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (Flexibility)
- กลยุทธ์ที่ 7 เน้นสร้างการมีส่วนร่วม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based & Participatory approach)
- กลยุทธ์ที่ 8 ผลักดันให้ Local เป็น Hero (Localization)

โดยมีรายละเอียดของการใช้กลยุทธ์ทั้ง 8 กลยุทธ์และตัวอย่างจากกรณีศึกษา 4 พื้นที่ดังต่อไปนี้

7.1.1 กลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับการใช้สื่อละคร

กลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับการใช้สื่อละคร เป็นกลยุทธ์ที่มีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการในการทำงานโดยใช้สื่อละครของกลุ่มละครมะขามป้อมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบุคลากรของกลุ่มได้เรียนรู้ ค้นพบ และพัฒนาให้สื่อละครมีความเหมาะสมในการทำงานพัฒนาบุคคลและชุมชน ดังนี้

● กลยุทธ์ที่ 1 “ละครเพื่อการพัฒนา สื่อสารพัดประโยชน์”

การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา ในการทำงานพัฒนาชุมชน กลุ่มสื่อชาวบ้านจะไม่ยึดติดอยู่กับความเป็นละคร หรือเพียงเพื่อต้องการนำเสนอสื่อละครในฐานะที่เป็นศิลปะการแสดงเท่านั้น แต่จะมีการนำมาใช้ในหลายมิติและหลายหน้าที่ (Multi Dimension & Multi function) ทั้งในด้านการสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ในมิติการสื่อสาร (Communication)

1.1) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างนักพัฒนากับเยาวชน เยาวชนกับเยาวชน และเยาวชนกับชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลทั้ง 4 พื้นที่ นั้นพบว่ากลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้ละครเพื่อการพัฒนาในฐานะที่เป็นสื่อกลาง ในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ระหว่างนักพัฒนากับเยาวชน เยาวชนกับเยาวชนและเยาวชนกับชุมชน โดยพบว่าในการอบรมกระบวนการ

ละคร 7 ขั้นตอนนั้น วิทยากรได้ใช้กิจกรรมต่างๆ มาสนับสนุนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขึ้น เพื่อช่วยให้วิทยากรกับเยาวชน และเยาวชนกับเยาวชน ได้ทำความรู้จัก เรียนรู้ความคิดและทัศนะซึ่งกันและกัน ผ่านกระบวนการละคร โดยเฉพาะกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการละครในขั้นตอนที่ 2 (การฝึกทักษะการแสดงและทักษะละคร) และขั้นตอนที่ 3 (การศึกษาข้อมูลและประเด็นปัญหา) นับว่าเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้วิทยากรได้สื่อสารพูดคุยกับเยาวชนผู้เข้าอบรมอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ศึกษา(โรคเอดส์หรือยาเสพติด) และเรื่องอื่นๆ ที่เยาวชนสนใจใคร่รู้ เลยไปจนถึงเรื่องปรัชญาชีวิต เรื่องความฝันในอนาคต ความรัก ปัญหาครอบครัว ฯลฯ ซึ่งตามปกติแล้วการที่บุคคลจะเปิดใจพูดคุยกันในเรื่องเหล่านี้ต้องอาศัยระยะเวลาและความไว้วางใจกันเป็นอย่างสูง แต่เมื่อเยาวชนได้ผ่านกิจกรรมต่างๆ ในขั้นตอนที่ 2 มาแล้ว กระบวนการละครจะช่วยให้การเปิดใจสื่อสารเรื่องราวเหล่านี้ในขั้นตอนที่ 3 เป็นเรื่องง่ายและแนบเนียนเป็นธรรมชาติ ซึ่งทำให้วิทยากรและผู้เข้าอบรมทุกคนเกิดความสนิทสนมกันจนกล้าเปิดใจคุยกันในเรื่องลึกๆ โดยใช้เวลาเพียงแค่ 2-3 วัน และเป็นคำตอบว่าทำไมภายหลังจากการอบรม ทั้งวิทยากรและกลุ่มเยาวชนมักจะรู้สึกสนิทสนมคุ้นเคย ไว้วางใจกัน เหมือนกับเป็นพี่น้องหลานตามกันมา และวิทยากรของมะขามป้อมก็มักจะกลายเป็นที่ปรึกษาส่วนตัวของเยาวชนเหล่านั้นสืบเนื่องต่อมาอีกหลายปี

ยิ่งไปกว่านั้น นอกเหนือจากกระบวนการฝึกอบรมในขั้นที่ 2 และ 3 แล้ว การฝึกอบรมในขั้นตอนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนที่ 4-7 คือ การผลิตละคร การจัดแสดงละคร การประเมินผล และสรุปบทเรียน ตลอดจนการวางแผนงานในระยะต่อไป ล้วนเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสนทนา (dialogue) ระหว่างเยาวชนกับเยาวชน และวิทยากรกับเยาวชนทั้งสิ้น ทั้งจากกระบวนการธรรมชาติ ซึ่งเป็นการสื่อสารพูดคุยที่เกิดขึ้นตามอัธยาศัย ในระหว่างปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมละครเปิดโอกาสให้วิทยากรใช้การสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ตลอดเวลา ทั้งยังได้สลับบทบาทผลัดกันเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยไม่มีการผูกขาดตำแหน่งผู้ส่งสารไว้ที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอีกด้วย ทำให้วิทยากรหรือนักพัฒนาได้ทราบถึงข้อมูลลึกๆ ในพื้นที่ หรือได้รับรู้ทัศนะที่กว้างขวางในประเด็นปัญหาของชุมชน ซึ่งช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างรอบด้าน เข้าถึงปัจจัยที่แท้จริงของปัญหาได้ดีกว่า

ส่วนการสื่อสารระหว่างเยาวชนกับชุมชนนั้น เกิดขึ้นจากกระบวนการละครในขั้นที่ 3 และขั้นที่ 5 คือการลงศึกษาข้อมูลในชุมชน และการจัดแสดงละครก็เปิดโอกาสให้ชุมชนได้สื่อสารกับเยาวชน ในการให้ข้อมูลปัญหาของชุมชนและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สื่อสารกลับไปยังชุมชน ผ่านสื่อการแสดงและกิจกรรมสนทนาภายหลังการแสดง ซึ่งตามปกติเยาวชนไม่เคยปรากฏว่ามี

โอกาสได้สื่อสารกับครอบครัวและชุมชนผ่านเวทีสาธารณะมาก่อนในทุกพื้นที่ เช่นที่สมศักดิ์ศิริพันธุ์ (สัมภาษณ์ :16 พ.ค. 46) ผู้ประสานงานพื้นที่ จ.อยุธยาเล่าว่า

“เมื่อก่อนเด็กไม่เคยได้คุยกับผู้ใหญ่ กระบวนการของเราทำให้เด็กได้เข้าหาผู้ใหญ่โดยไม่รู้ตัว เด็กได้เข้าไปคุยเรื่องของตัวเองกับชุมชน ผู้ใหญ่ก็เปิดใจคุยกับเด็ก แต่ก่อนมันไม่เคยมีมติในชุมชน เด็กก็อยู่ส่วนเด็ก ผู้ใหญ่ก็อยู่ส่วนผู้ใหญ่ ไม่เคยได้มาแจมกันในเรื่องปัญหาของเด็กหรือปัญหาของชุมชน... ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้เด็กได้เห็นปัญหาซึ่งเป็น **ภาพรวม** ซึ่งเมื่อก่อนอาจจะรู้กันแบบบ้านใครบ้านมัน แต่พอมาทำ กิจกรรมเด็กได้เห็นทั้งหมด พอมารวมกันแล้วก็เห็น **จุดร่วมของปัญหา** นอกจากนั้นเวลาที่แสดงละครในชุมชน พวกเราและนักพัฒนากลุ่มอื่นๆ ที่ได้เข้ามาร่วม ก็ได้เห็นทั้งทัศนะของเด็ก และทัศนะของชุมชนไปพร้อมกัน”

1.2) กลุ่มละครมาป้อมได้ใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นโอกาส (Opportunity & Occasion) ให้เกิดกระบวนการสื่อสารขึ้นภายในชุมชน

กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สื่อสารกับครอบครัวและชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้ส่งสาร (Sender) โดยเป็นผู้ผลิตเนื้อหาสาระและออกแบบช่องทางการสื่อสาร (Message and Channel) ด้วยตนเอง ทั้งยังเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้อยู่ในฐานะของผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งได้มาพร้อมหน้ากันในบรรยากาศของการชมหรือการแสดงของชุมชนที่อบอุ่น และปลอดภัยซึ่งจัดขึ้นโดยเยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนเอง ซึ่งกระบวนการสื่อสารภายในชุมชนเหล่านี้เกิดขึ้นได้ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการ (วันจัดแสดงละครในชุมชน) และไม่เป็นทางการ (ในช่วงของการเก็บข้อมูล) ซึ่งเป็นการสื่อสารกันแบบเผชิญหน้า (face to face) และเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ประชาชนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับผู้ชม ผู้ผลิต และผู้วางนโยบาย เพราะละครที่เยาวชนนำเสนอขึ้น ผู้ใหญ่ในชุมชน เป็นผู้แนะนำหรือเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ ด้วยตนเอง

“เด็กเป็นคนพาเขาเข้ามาร่วมกัน เมื่อเด็กมาร่วมกิจกรรม ผู้ใหญ่ก็จะเข้ามาด้วย ไม่ใช่แต่เด็กๆ แล้วถามว่าช่องว่างระหว่างกันจะลดลงไหมละ ถ้าเด็กมาร่วมกลุ่มกันแล้ว พ่อแม่จะไม่น่าดุลูกหรอก ผู้ปกครองก็ต้องเข้ามาแล้ว แล้วมีอะไรก็พูดคุยกันได้ว่า ลูกแกเป็นยังไง ลูกฉันเป็นยังไง หรือลูกฉันไปเล่าเรื่องอะไรให้แกฟัง ลูกแกมาเล่าเรื่องอะไรให้ฉันฟัง ก็สามารถสื่อสารกันได้ตรงนี้”

(นาตยา ชาทินันท์ : ผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเยาวชนครองแครง: 16 พ.ค. 46)

โดยทั่วไปแล้วโอกาสที่เยาวชนจะได้สื่อสารหรือแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในประเด็นปัญหาต่างๆ กับครอบครัวและชุมชนในชีวิตประจำวันเป็นเรื่องยาก เพราะในบริบทสังคมไทยนั้นเสียงของเยาวชนไม่ได้มีพลังเท่าเทียมกับเสียงของผู้ใหญ่ และสังคมไทยเองก็ยังปฏิบัติต่อเยาวชนในฐานะผู้น้อยซึ่งมีหน้าที่เรียนหนังสือ ช่วยผู้ใหญ่ทำงาน หรือต้องเป็นฝ่ายฟังผู้ใหญ่พูดมากกว่าจะ

เป็นผู้พูด โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นในเวทีสาธารณะในชุมชนนั้นยังมีโอกาสน้อยมาก จะมีเยาวชนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะได้รับโอกาสให้แสดงความคิดเห็นในที่ประชุมของหมู่บ้าน แต่สื่อละครช่วยให้เยาวชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีจำนวนไม่น้อย ได้สื่อสารถึงความคิดความรู้สึกของตนเองไปสู่ครอบครัวและชุมชน ผ่านกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา โดยโอกาสทางการสื่อสารดังกล่าวนี้สามารถเกิดขึ้นได้บ่อยครั้งเท่าที่เยาวชนและชุมชนมีความพร้อม โดยเยาวชนเป็นผู้กำหนดโอกาสดังกล่าวด้วยตัวเอง นอกจากนี้เยาวชนยังสามารถนำสื่อละครที่ได้สร้างขึ้นไปร่วมในเวทีอื่นๆ ของผู้ใหญ่ในชุมชน เช่น ในงานประเพณีต่างๆ หรือในเวทีสาธารณะของชุมชนที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานพัฒนาอื่นๆ ได้อีกด้วย

1.3) *กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา เป็นเสมือนพื้นที่หรือเวทีในการแสดงออก (Expressive function) และการสื่อสาร (Communication Space) ของเยาวชนและชุมชน*

นอกเหนือจากการใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อหรือเครื่องมือทางการสื่อสาร และใช้เป็นโอกาสในการเชื่อมโยงให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนแล้ว กลุ่มละครมะขามป้อมยังได้ใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เป็นเวทีเพื่อการแสดงออกและการสื่อสารถึงอัตลักษณ์ของชุมชน หรือเป็นพื้นที่แสดงความรู้สึก-ความคิดเห็นของเยาวชนต่อชุมชนอีกด้วย เนื่องจากกิจกรรมละครนั้นยังมีความเป็นมหรรณพอยู่ในตัว ผู้คนในชุมชนจึงได้รับความบันเทิง สนุกสนาน มีความสุขจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยได้รับข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆ กัน เช่นพื้นที่ อ.นครไทย จ.พิษณุโลก หน้าทีของละครเพื่อการพัฒนาในการเป็นมหรรณพของชุมชนดูเหมือนว่าจะเป็นหน้าที่ที่โดดเด่นมาก เพราะชุมชนหนองกะท้าว เป็นชุมชนที่ยากจน ขาดมหรรณพทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของชาวบ้าน อีกทั้งเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมของชุมชน เมื่อมีกิจกรรมการแสดงละครของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นในชุมชนอีกครั้ง ชาวบ้านจึงถือว่าละครของกลุ่มเยาวชนเป็นมหรรณพของหมู่บ้าน เพราะไปส่งเสริมจิตวิญญาณที่ขาดหายไปของชุมชน (บันทึกสนาม, 13 พ.ย. 2545) ทำให้การแสดงละครของกลุ่มเยาวชนมักจะได้รับต้อนรับจากผู้ชมซึ่งเป็นชาวบ้านแทบทั้งหมู่บ้านอยู่เสมอ

2) มิติของกระบวนการเรียนรู้

2.1) *กลุ่มละครมะขามป้อมใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชน*

นอกเหนือจากมิติด้านการสื่อสารแล้ว กลุ่มละครมะขามป้อมยังได้ใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาการพัฒนา เช่นปัญหาเรื่องโรคเอดส์ (กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่) ปัญหายาเสพติด (กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง,กลุ่มเยาวชนฝันละไมวัยละมุน) การเรียนรู้รากเหง้าที่มาของชาติพันธุ์ของตน (กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว) นอกจากนี้เยาวชนทุกพื้นที่ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น พัฒนาบุคลิกภาพและความเชื่อมั่น พัฒนาทักษะในการคิด ความคิดสร้างสรรค์และการแก้ปัญหา เรียนรู้และภาคภูมิใจในชุมชน เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีม การสร้างสื่อละครด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่จะทำงานกับชาวบ้านในชุมชนของตนเอง เกิดความตระหนักถึงปัญหาสังคม (ข้อมูลจากสัมมนากลุ่ม 15-19 ธ.ค. 2545) ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้กลุ่มมะขามป้อมมุ่งเน้นให้เป็นการเรียนรู้ที่ไม่จบสิ้นแค่ในการผลิตผลงานละคร แต่เป็นการ “เรียนรู้เพื่อจะเรียนรู้” ต่อไป เช่นที่ ประดิษฐ ประสาททอง (สัมภาษณ์,17 พ.ค. 2546) กล่าวไว้ว่า

“ เราใช้ประเด็นปัญหาเป็นแค่เพียงแบบฝึกหัดให้กับเยาวชน ให้เด็กได้เรียนรู้จักการมองปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การเชื่อมโยง และการสื่อสารผ่านกระบวนการละคร การเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการละครจึงมากกว่าแค่เรียนรู้ว่าโรคเอดส์ติดต่อกันได้อย่างไร แต่ยังรวมไปถึงทักษะทางความคิดที่จำเป็นที่เด็กจะสามารถนำไปใช้ได้ตลอดชีวิต “

2.2) ใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน

นอกจากการเรียนรู้ของเยาวชนแล้ว กลุ่มละครมะขามป้อมยังมุ่งใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน ในบทบาทของผู้ชมที่สามารถแลกเปลี่ยนทัศนะ ความคิดและความรู้สึกของตนในเวทีสาธารณะอีกด้วย ทั้งการเรียนรู้ในประเด็นปัญหาสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนและบุคคลอื่นๆ ในชุมชน (ข้อมูลจากสัมมนากลุ่ม, 15-19 ธ.ค. 2545) ตลอดจนการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประเพณีที่กำลังสูญสลายไปในปัจจุบัน เช่นกรณีของกลุ่มละครเยาวชนมะขามแก้ว ซึ่งได้สืบค้นภูมิปัญญาของท้องถิ่น เพื่อนำกลับไปตระเวนแสดงคืนให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ และผู้ใหญ่ในชุมชนได้รื้อฟื้นความรู้ดั้งเดิมของชุมชนที่กำลังสูญหายไปอีกครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของจุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์ (2540:420) ที่เสนอว่า

กิจกรรมของคนละครมะขามป้อม เป็น “การศึกษาชุมชน”ที่ดี ที่ชุมชนมีส่วนร่วมได้ ดังจะเห็นได้จากการที่คณะละครพยายามผลักดันองค์กรชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น การใช้พ่อเพลงพื้นบ้าน เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคณะละครและชาวบ้าน หรือการให้เยาวชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดกิจกรรม

ร่วมกับคณะละครเป็นต้น นอกจากนี้ การที่คณะมุ่งความสนใจไปที่กลุ่มเยาวชนทั้งในสถานศึกษาและสังคมโดยรอบ เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้รับการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการจากชุมชนด้วย

3) มิติด้านการพัฒนา

3.1) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้สื่อละครเพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชน

ในการอบรมเชิงปฏิบัติการละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น กลุ่มละครมะขามป้อมมุ่งสนับสนุนให้เยาวชนได้พัฒนาทักษะต่างๆ รวมทั้งความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในตนเอง เพื่อให้เยาวชนได้รวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมที่เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับชุมชนโดยตรง ทั้งในแง่ของการสร้างสื่อบุคคล ที่สามารถใช้ละครในการสื่อสารข้อมูลความรู้ให้กับชุมชนได้ในระยะยาว การสร้างกลุ่มผู้นำเยาวชนที่มีความสามารถในการร่วมมือกับภาคส่วนอื่นๆ ในชุมชนและรองรับงานพัฒนาด้านการสื่อสารอื่นๆ ของชุมชนได้ตามกำลังความสามารถของตน ทั้งยังเป็นการสร้างเยาวชนที่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดี (Role Model) ให้กับเยาวชนคนอื่นๆ ในชุมชนอีกด้วย ซึ่งการใช้สื่อละครในมิตินี้ก็ถือเป็นการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ให้กับชุมชนไปด้วยในตัว และสอดคล้องกับข้อค้นพบของจุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์ (2540:422) เช่นกัน กล่าวคือ

การสร้างผู้นำชุมชนที่ตระหนักในคุณค่าของสื่อวัฒนธรรมประเภทนี้ ที่เห็นผลได้ชัดเจนที่สุด จากความพยายามของคณะละครในกระบวนการละคร คือการจุดประกายความคิดแก่เยาวชน ครู อาจารย์ ผู้นำชุมชนท้องถิ่นต่างๆ โดยให้แนวทางในการสร้างกระแสความคิด หรือพลังในการต่อสู้ เพื่อขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนโดยตรง โดยความพยายามในการสร้างผู้นำชุมชนด้วยการจุดประกายความคิด ทำให้เยาวชนมีความกระตือรือร้นที่จะรวมกลุ่ม เกิดพลังเยาวชนในชุมชนขึ้นอีกมากมายในหลายกลุ่ม หลายท้องถิ่นที่หลักผ่านการเรียนรู้ในกระบวนการละครด้วยอุดมการณ์ในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งพลังเยาวชนที่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นอีกมากมาย นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ในแต่ละท้องถิ่นมีเยาวชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน และบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้นำชุมชนให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

3.2) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้สื่อละครเพื่อเป็นกระบวนการบำบัดเยียวยาบาดแผลของเยาวชน หรือชุมชน

นอกจากใช้กระบวนการละครในเชิง “สร้าง” แล้ว กลุ่มละครมะขามป้อมยังได้ใช้กระบวนการละครในเชิง “ซ่อม” ควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางพื้นที่ ทางกลุ่มมุ่งใช้ละครเป็นเครื่องมือในการบำบัดเยียวยา (Therapy) ให้กับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เช่น กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่จัดกระทำในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสงขลานั้น จะแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ เพราะเน้นการบำบัดเยียวยา ชำระล้างแผลในใจ และเพื่อสร้างความภาคภูมิใจต่อตนเองในมิติใหม่ๆ ให้กับเยาวชน ขั้นตอนของกระบวนการอบรม ก็จะเน้นกิจกรรมที่มุ่งให้เด็กต้องรู้จักตัวเองและสื่อสารกับตนเองมากเป็นพิเศษ เช่น ให้เด็กถามตัวเองว่าเคยเป็นใคร เคยมีความฝันอะไร และ ทำไมต้องมาอยู่รวมกันในที่ที่ถูกจำกัดอิสรภาพ เช่นนี้ ซึ่งตามปกติขั้นตอนนี้จะเป็นการเปิดบาดแผลแห่งต้นตอปัญหาชีวิตของพวกเขา เป็นสถานการณ์ที่มีความละเอียดอ่อนซึ่งต้องใช้นักบำบัดผู้เชี่ยวชาญมาทำงานกับเด็ก และต้องใช้ระยะเวลานานกว่าจะเข้าถึงภาวะภายในใจของเด็กได้

แต่กลุ่มละครมะขามป้อม ใช้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะและละครเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพูดคุยกับเยาวชน ให้เยาวชนได้ค่อยๆ เปิดเผยตัวตนและสื่อสารความรู้สึกของตนผ่านกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติ และด้วยความสมัครใจของเยาวชน โดยเฉพาะการใช้กิจกรรมที่เน้นความสนุกสนาน บรรยากาศที่ปลอดภัย เต็มไปด้วยการรับฟัง จึงทำให้เยาวชนมีความไว้วางใจในการเปิดใจบอกเล่า-รับฟังปัญหาของกันและกัน นับว่าเป็นการบำบัดแบบค่อยเป็นค่อยไป “ด้วยกิจกรรมและกลุ่มเพื่อน” โดยที่เยาวชนไม่รู้ตัว และวิทยากรก็มีได้มีบทบาทในการบำบัดเยาวชนโดยตรง และเมื่อกระบวนการละครดำเนินมาถึงขั้นที่พวกเขาได้นำปัญหาไปผลิตละครและนำไปสื่อสารกับคนอื่นๆ ซึ่งเป็นผู้ชมนั้น ผลสะท้อนกลับที่ตามมา คือ การยอมรับในปัญหาและความเข้าใจต่อตัวตนของเยาวชนที่มีมากขึ้นของผู้ชม ความรู้สึกที่ผู้ชมยอมรับฟังปัญหาหรือรู้สึกร่วมไปกับเขานั้นได้ทำให้พวกเขารู้สึกมีคุณค่าในตนเองมากขึ้น ด้วยว่ามีคนเข้าใจสถานภาพและปัญหาในชีวิตของพวกเขามากขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้นการสื่อสารปัญหาของเยาวชนผ่านละคร ก็ยังเป็นผลงานศิลปะที่สร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมได้ ทำให้ผู้ชมมีอารมณ์ร่วมไปกับเรื่องราวและบทบาทการแสดงของเยาวชนทั้งที่สนุกสนานและสะเทือนใจ เสียงหัวเราะ รอยยิ้มหรือแม้แต่ น้ำตาของผู้ชมที่สะท้อนกลับมายังกลุ่มนักแสดงโดยตรงในขณะกำลังแสดงละคร ก็จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าพวกเขา ก็มีความสามารถทางการแสดงออกในเชิงศิลปะไม่แพ้เยาวชนกลุ่มอื่นๆ ดังนั้นกลุ่มผู้ชมจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบำบัดและสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้กับเยาวชนเหล่านี้ไปด้วยในตัว ผ่านกระบวนการละคร

“ กิจกรรมนี้เป็นตุ๊กตาที่มีอันสงค้มาก เพราะทำให้เด็กต่างจังหวัดกันมากอดคอกันได้ มีความนึ่งขึ้นและใจเย็นมากขึ้น และรับฟังคนอื่นมากขึ้น และการสร้างคุณค่าในตัวเองจะชัดเจนมากเลย แต่ละคนจะมีหน้าตาอึมบญกันมากขึ้น เวลาที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม เพราะเขาว่าเขาทำได้ มีบางคนบอกว่าไม่นึกเลยว่าเด็กกลาง (เด็กคุก) อย่างผมจะทำได้ และในกลุ่มเพื่อนของเขาก็จะเกิดการยอมรับ และมันก็ได้ไปสร้างSelf-esteem ให้ตัวเขาเอง ”

(สัมภาษณ์,สุมนา จรุงโรจน์ : พนักงานควบคุมความประพฤติ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสงขลา : 3 เม.ย. 2545)

3.3) ใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการระดมการมีส่วนร่วมของผู้คนและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน

กลุ่มละครมะขามป้อม ได้ใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการระดมการมีส่วนร่วมของผู้คนและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน ซึ่งการใช้สื่อละครในมิตินี้มักจะเป็นประเด็นแฝง (Hidden agenda) ของทางกลุ่มในการทำงานทุกๆ พื้นที่ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกระบวนการละครนั้นเป็นสื่อที่สามารถระดมการมีส่วนร่วมจากบุคคลฝ่ายต่างๆ ได้ในตัวเอง เพราะมีธรรมชาติเป็นศิลปะร่วม (Composite Art) ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสื่อละครที่ได้กล่าวไปแล้ว ในกระบวนการละครทั้ง 7 ขั้นตอนนั้น กลุ่มละครมะขามป้อมได้ออกแบบให้กระบวนการผลิตละครไปเชื่อมโยงกับบุคคลอื่นๆ ที่หลากหลาย ตั้งแต่การประสานงานในขั้นที่ 1 ก็อาศัยหลักของการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนหรือองค์กรพัฒนาในพื้นที่และวิทยากรของทางกลุ่ม ในการกำหนดหลักสูตรและเป้าหมายของการอบรม การเตรียมพื้นที่ อาหารและอุปกรณ์ต่างๆ ก็เน้นการขอความร่วมมือจากชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น แม้กระทั่งชาวบ้านในชุมชนก็ได้มีส่วนร่วมในการจัดอบรมให้กับกลุ่มเยาวชน

ในขั้นตอนที่ 3 การศึกษาข้อมูล เยาวชนได้เข้าไปถึงให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล รวมถึงการไปสัมภาษณ์แหล่งความรู้ต่างๆ ในชุมชน กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ได้เข้าไปขอข้อมูลจากแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในชุมชน ตลอดจนไปสัมภาษณ์ผู้ติดเชื้อเอดส์ กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ได้ไปเรียนรู้จากศิลปินพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ได้กลับไปยังหมู่บ้านเพื่อเรียนรู้จากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน เป็นต้น เมื่อถึงขั้นตอนที่ 5 ก็ได้นำละครไปจัดแสดง ก็ได้ดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในฐานะผู้ชมและผู้ร่วมสนับสนุนกิจกรรมการแสดงของเยาวชน และในขั้นตอนของการประเมินผลและการวางแผน (ขั้นตอนที่ 6-7) วิทยากรก็มักจะเชิญให้ผู้ใหญ่หรือนักพัฒนาในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับ

การดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือความต้องการทำงานพัฒนาชุมชนให้มีความเชื่อมโยงกันทั้งระบบ

“ เราพยายามจะไม่ให้เด็กรู้สึกแปลกแยก ถ้าเด็กทำงานแล้วมีองค์กรชาวบ้านเห็นงามให้การสนับสนุน เด็กจะไม่โดดเดี่ยว ไม่ถูกปล่อยทิ้ง ฉะนั้นงานของเราไม่ใช่แค่สร้างเด็ก แต่เราต้องสร้างเด็กให้เชื่อมโยงกับองค์กรชาวบ้านให้ได้ ให้เด็กเชื่อมโยงกับครอบครัวให้ได้ อันนี้คืองานหนักกว่าการสร้างเด็กอีก ”
(ประดิษฐ ประสาททอง อ้างถึงใน สารคดี, 2545 : 80)

ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมนี้นับได้ว่าเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อมประสบผลสำเร็จ และมีความยั่งยืน แม้จะขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณในระยะหลัง ก็สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง เพราะชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนนั่นเอง

โดยสรุป กลยุทธ์การใช้ละครเพื่อการพัฒนาในหลายมิติและหน้าที่นี้ส่วนหนึ่งจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งมีลักษณะเอื้ออำนวยให้เกิดการบูรณาการและเป็นสื่อศิลปะร่วมในตนเอง ดังนั้นในการทำงานพัฒนาชุมชน จึงต้องมีการใช้สื่อละครในทุกมิติที่ได้กล่าวมาแล้วตามบริบทของกาลและเทศะต่างๆ โดยอัตโนมัติ แต่อีกส่วนหนึ่งก็เกิดจากการเลือกใช้ (Selective) หรือเลือกเน้นในมิติใดมิติหนึ่งเป็นพิเศษ โดยกลุ่มละครมะขามป้อมจะพิจารณาจากความต้องการขององค์กรร่วมจัด ปัญหาของชุมชน หรือตามลักษณะพิเศษของกลุ่มเยาวชน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์จุดเน้นของการใช้กลยุทธ์ย่อยในกลยุทธ์ที่ 1 ทั้งสี่พื้นที่ดังนี้ (ข้อมูลจากการวิเคราะห์ของคณะผู้วิจัย ภายหลังจากการจัดกิจกรรม focus group คณะทำงาน 4 พื้นที่)

ตารางที่ 16 : แสดงจุดเน้นของการใช้กลยุทธ์ย่อยในกลยุทธ์ “ละครเพื่อการพัฒนา
สื่อสารพัดประโยชน์”

	กลยุทธ์ย่อย 3 มิติ	กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองครอง	กลุ่มเยาวชนฝันละไมวัยละมุน
มิติการสื่อสาร	1.1 เครื่องมือสื่อสารของเยาวชนและชุมชน	มาก	มาก	มาก	ปานกลาง
	1.2 โอกาสในการสื่อสารของชุมชน	มาก	มาก	มาก	น้อย
	1.3 เวทีในการแสดงออกของเยาวชนและชุมชน	ปานกลาง	มาก	มาก	ปานกลาง
มิติการเรียนรู้	2.1 เครื่องมือเสริมสร้างการเรียนรู้ของเยาวชน	มาก	มาก	มาก	มาก
	2.2 เครื่องมือเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	น้อย
มิติการพัฒนา	3.1 พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับชุมชน	มาก	มาก	มาก	มาก
	3.2 เยียวยาบาดแผลเยาวชนและชุมชน	น้อย	ปานกลาง	น้อย	มาก
	3.3 ระดมการมีส่วนร่วมของชุมชน	ปานกลาง	มาก	มาก	น้อย

จากตารางจะเห็นว่าการทำงานแต่ละพื้นที่มีการใช้กลยุทธ์ละครเพื่อการพัฒนาสื่อสารพัดประโยชน์ครบทั้ง 3 มิติ คือมิติของการสื่อสาร มิติการเรียนรู้ และมิติการพัฒนา แต่ในรายละเอียดจะมีน้ำหนักของการเน้นใช้กลยุทธ์ย่อยไม่เท่ากัน คือ

1. พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วจะเน้นใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือสื่อสารของเยาวชนและชุมชน เป็นโอกาสในการสื่อสารของชุมชน เป็นเครื่องมือเสริมการเรียนรู้ของเยาวชน และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับชุมชนในระดับมาก และใช้สื่อละครเพื่อเยียวยาบาดแผลของเยาวชนและชุมชนในระดับน้อย ส่วนมิติอื่นๆ ใช้ในระดับปานกลาง
2. พื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่จะเน้นใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือสื่อสารของเยาวชนและชุมชน เป็นโอกาสในการสื่อสารของชุมชน เป็นเวทีในการแสดงออกของเยาวชนและชุมชน เป็นเครื่องมือเสริมการเรียนรู้ของเยาวชนในระดับ

มาก ใช้เป็นสื่อเพื่อระดมการมีส่วนร่วมของชุมชนและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับชุมชนในระดับมาก และใช้สื่อละครเพื่อเฝ้าระวังบาดแผลของเยาวชนและชุมชนในระดับปานกลาง

3. พื้นที่กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง จะมีจุดเน้นที่ใกล้เคียงกับกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่กันคือ เน้นใช้ละครเป็นเครื่องมือสื่อสารของเยาวชนและชุมชน เป็นโอกาสในการสื่อสารของชุมชน เป็นเวทีในการแสดงออกของเยาวชนและชุมชน เป็นเครื่องมือเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเยาวชน ใช้เป็นเครื่องมือระดมการมีส่วนร่วมของชุมชนและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับชุมชนในระดับมาก แต่มีการใช้สื่อละครเพื่อเฝ้าระวังบาดแผลของเยาวชนและชุมชนในระดับน้อย
4. พื้นที่กลุ่มผืนละไมวัยละมุน มีการใช้ละครเป็นเครื่องมือสื่อสารฯ และเป็นเวทีการแสดงออกของเยาวชนและชุมชนในระดับปานกลาง มุ่งเน้นพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเยาวชนเป็นหลัก และมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ตรงที่เน้นใช้ละครในมิติของการเฝ้าระวังบาดแผลของเยาวชนมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นชุมชนที่มีความเฉพาะเจาะจง กลุ่มเยาวชนมีลักษณะพิเศษคือมีปัญหาทางจิตใจและพฤติกรรมมาก ทางกลุ่มจึงเน้นใช้หน้าที่ในการบำบัดเยียวยา (therapy function) เป็นหลักในการทำงาน ส่วนการใช้สื่อละครในมิติอื่นๆ จะมีจุดเน้นน้อยกว่า ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการสื่อสารของชุมชน เครื่องมือเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน และใช้เพื่อระดมการมีส่วนร่วมของชุมชน

● กลยุทธ์ที่ 2 “ทำงานด้วยกัน สนุกสุขสันต์ทุกขั้นตอน”

กลยุทธ์ที่ 2 นี้ไม่เป็นแต่เพียงกลยุทธ์ แต่ยังเป็นวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรซึ่งสืบทอดกันมายาวนานกว่ายี่สิบปี (ความเป็นมาได้กล่าวไว้ในบทที่ 4) การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้น มีเอกลักษณ์และเสน่ห์เฉพาะตัวตรงที่ “เน้นการทำงานเป็นทีม และทำงานด้วยความสนุกสนาน”

ในด้านการทำงานเป็นทีมส่วนหนึ่งเป็นเพราะสื่อละครเป็นศิลปะร่วม (Composite Art) ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดพื้นที่ในการทำงานแบบ Team work โดยธรรมชาติ แต่กลุ่มละครมะขามป้อมก็ยังมีแนวคิดเพิ่มเติมว่า การทำงานละครเพื่อพัฒนานั้น คนทำงานจะต้องมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยน แบ่งปันประสบการณ์ ความคิด ฯลฯ ต่อการทำงานในขั้นตอนต่างๆ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน การทำงานเป็นทีม ไม่ใช่เพียงแค่การแบ่งงานกัน แล้วแยกย้ายกันไปทำแต่ในส่วนความรับผิดชอบของตนเองเท่านั้น แต่การทำงานเป็นทีม ในความหมายของ “มะขามป้อม” เป็น

กระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันสร้างสรรค์ เช่น บทละครก็สร้างขึ้นโดยทีม แม้แต่ตำแหน่งผู้กำกับก็แสดงก็มีได้เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการช่วยกันมอง ช่วยกันสร้างภาพ (Collaborative Approach)

“ ต้องแบ่งปันหน้าที่ แบ่งปันความคิดออกมาสู่กลุ่ม ก่อเกิดเป็น Scene ต่างๆ จากต่างๆ เป็นแก่นของเรื่อง ซึ่งจะไม่ถูกกำหนดโดยใครคนใดคนหนึ่ง แล้วจากก็ถูกพัฒนาขึ้นโดยกลุ่ม แล้วมีการซ้อม มีการวิพากษ์วิจารณ์กัน มีการดูแลซึ่งกันและกันแล้วก็ถ่วงดุลกัน ผู้กำกับมีหน้าที่ดูแลทิศทางสิ่งที่กลุ่มตกลงไว้ร่วมกัน ผู้กำกับไม่มีหน้าที่มาบอกไม่เอา รื้อ เพราะว่าฉันไม่ชอบ ผู้กำกับการแสดงใน Process นี้ มีหน้าที่ดูแลคัตท้ายเพื่อให้เป็นไปตามที่ทั้งกลุ่มพูดกันไว้ หรือสร้างสรรค์ร่วมกันไว้ว่าต้องการให้ Direction ไปสู่ทางนี้ ผู้กำกับมีหน้าที่ใช้สายตาอันแหลมคมดัดคัตท้ายไว้ เพื่อให้ทั้งกลุ่มไปในทิศทางที่ทั้งกลุ่มอยากไป “

(ประดิษฐ์ ประสาททอง, สัมมนากลุ่ม : 20 ธ.ค. 2545)

ท้ายที่สุดแล้ว แม้แต่การเก็บข้าวของหรืองานที่ใช้แรงงาน ทุกคนก็ต้องช่วยกันเก็บช่วยกันทำ นักแสดงหรือผู้กำกับก็ต้องช่วยกันยกของแบกของอย่างเท่าเทียมกันกับทีมงานฝ่ายอื่นๆ โดยไม่มีการแบ่งชั้นตามตำแหน่งหน้าที่ (Hierarchy) ในการทำงานของมะขามป้อมจึงไม่มีใครอยู่เฉยๆ หนึ่งดูตาย ในขณะที่คนอื่นๆ กำลังทำงานอยู่ แม้ว่าจะงานของตนเสร็จแล้วก็มักจะมาร่วม “ลงแขก” อยู่ช่วยกันทำงานส่วนอื่นๆ จนงานเสร็จพร้อมกัน ซึ่งวัฒนธรรมการทำงานเช่นนี้ทำให้คนทำงานของกลุ่มฯ ได้รับการยอมรับ ชื่นชมว่า “มีน้ำใจ” และเป็นที่รักใคร่ของผู้ร่วมงานเสมอ เมื่อต้องร่วมงานกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวนี้จะได้รับการถ่ายทอดไปสู่กลุ่มเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ด้วยเช่นกัน

กลยุทธ์ในเรื่องของ “ความสนุกสนาน” นี้ จากการศึกษาพบว่าการทำงานทุกขั้นตอนของมะขามป้อม จะเน้นความสนุก ความสุข และความพึงพอใจของทุกฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยไม่มีการใช้อำนาจหรือการบังคับฝืนใจกลุ่มเป้าหมายในทุกกรณี มักมีคำพูดที่บอกกับเยาวชนว่า “ถ้าไม่อยากทำก็ไม่ต้องทำ แต่ถ้าจะทำก็ถือว่าคุณเลือกเอง” ในการทำงานไม่ว่าจะหนักหรือลำบากเพียงใด ชาวมะขามไม่ค่อยเกี่ยง แต่จะยึดเอา “ความสุขในการทำงาน” เป็นสlogan โดยมีจุดเน้น 2 ประการคือ

1) เน้นความสุขในการทำงาน นับตั้งแต่คนทำงานก็ต้องมีความสุขกับการเลือกพื้นที่ที่ตัวเองสนใจ และสมัครใจจะอาสารับผิดชอบด้วยตนเอง ที่กลุ่มสี่ชาวบ้าน/มะขามป้อม คนทำงานมีสิทธิ์เลือกหน้าที่ที่ตนเองอยากทำหรือสนใจ เพราะเชื่อว่าคนเราจะทำงานได้ดีหรือเรียนรู้ได้ดี ก็ต้องมีความสุขเสียก่อน เมื่อคนมีความสุขกับการทำงาน ก็จะทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจให้กับงานโดยไม่ต้องมีสินจ้างรางวัลหรือมีค่าตอบแทนมาจูงใจ อนึ่ง เมื่อวิทยากรของทางกลุ่มไปอบรมให้กับ

เยาวชน ก็ยังคงใช้วิธีการเดียวกันนี้กับกลุ่มเยาวชน และถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวให้กับเยาวชน ผ่านกระบวนการอบรมและการทำงานร่วมกัน เช่น ให้เยาวชนเลือกหน้าที่ที่อยากทำ เป็นต้น

2) เน้นบรรยากาศการทำงานที่สนุกสนาน การสร้างบรรยากาศการทำงานที่สนุกสนาน เป็นธรรมชาติขององค์กร เนื่องจากบุคลิกของชาวมะขามป้อมส่วนใหญ่ก็เป็นคนสนุกสนาน รื่นเริง มีมุขตลกอยู่แล้ว การทำงานหรือการประชุมต่างๆ จึงมักเต็มไปด้วยเสียงหัวเราะ แม้ในบรรยากาศที่เคร่งเครียดก็ยังมีคนคอยผ่อนคลายให้ได้หัวเราะ และชาวมะขามป้อมก็มักจะใช้เสน่ห์นี้จูงใจให้ คนทำงานหรืออาสาสมัครใหม่ๆ มีความสุขกับการทำงาน และไม่เลื่องงาน แม้ว่าจะเป็นงานที่ต้อง เหน็ดเหนื่อยหรือลำบาก ก็จะใช้วิธีการ “ลงแขก” หรือ “เปิดโรงงาน” คือระดมคนทุกคนมาช่วยกัน ทำพร้อมๆ กันแล้วสร้างบรรยากาศให้สนุกสนานเป็นพิเศษ ความเป็นกลุ่มก้อน ความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และบรรยากาศสนุกสนานเช่นนี้จะดึงดูดให้คนอยากเข้ามามีส่วนร่วมทำงาน โดยไม่ต้องบังคับ และจะพัฒนาไปสู่การ “ติดกลุ่ม” คือชอบทำงานเป็นกลุ่ม และไม่นิ่งเฉยเมื่อ เห็นกลุ่มทำงานอยู่ และเกิดการเรียนรู้ว่าการทำงานคือความสุข สนุกสนาน ถ้าใครอยากสนุกสนานก็ต้องมาทำงาน ตลอดยี่สิบกว่าปีของกลุ่มสื่อชาวบ้านมะขามป้อม จึงไม่เคยว่างเว้นอาสาสมัครหน้าใหม่ๆ ที่เข้ามาช่วยงานในกลุ่ม และเมื่อได้เข้ามาแล้วก็มักติดใจบรรยากาศการทำงานที่ สนุกสนาน จนต้องกลับเข้ามาอีกบ่อยๆ อาสาสมัครบางคนไม่ได้มีความสนใจในตัวงานอย่างจริงจัง แต่เข้ามาช่วยเพราะเหงา หรือ “ติดกลุ่ม” ก็มี

เมื่อวิทยากรของกลุ่มฯ ไปจัดการอบรมให้กับเยาวชนในชุมชนก็จะมีวัฒนธรรมนี้ติดตัวไปด้วย การอบรมกระบวนการละครของกลุ่มละครมะขามป้อมจึงมักมีเสียงเพลงลูกทุ่ง กลอง ฉิ่ง ฉาบ เป็นอุปกรณ์สำคัญชนิดที่ขาดไม่ได้ และมีบรรยากาศสนุกสนานเฮฮา ต่างจากบรรยากาศการฝึกฝนการแสดงหรือการละครของสถาบันอื่นๆ ที่มักจะมีบรรยากาศจริงจัง เคร่งขรึม แต่กลุ่มสื่อชาวบ้านจะใช้วัฒนธรรม “แบบชาวบ้าน” ในการฝึกอบรมมากกว่า และมองว่าละครเป็น “PLAY” ดังนั้น จึงมองว่าเยาวชนต้องเรียนรู้ละครจากการเล่น และการปฏิบัติงานด้วยความสนุกสนาน และมีความสุขกับทุกกิจกรรมเป็นอันดับแรก แล้วจึงจะเน้นเรื่องความรับผิดชอบต่อความจริงจังและวินัยในภายหลัง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการทำงานที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ยุคแรกๆ

นอกจากนี้ กลุ่มละครมะขามป้อมมีความเชื่อว่าความสนุกสนานบันเทิงเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ดังนั้นบรรยากาศที่สนุกสนาน ปลอดภัย จึงเป็นกลยุทธ์ด้านจิตวิทยาที่จะ มัดใจให้เยาวชนสนใจและเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมตลอดกระบวนการโดยไม่ต้องบังคับ ไม่ว่าเยาวชน กลุ่มนั้นจะมีพื้นเพหรือภูมิหลังเป็นอย่างไรก็ตาม (ซึ่งจากประสบการณ์ของกลุ่มก็ยิ่งพบว่ากลยุทธ์นี้ ใช้ได้ดีกับคนทุกเพศทุกวัย ไม่เฉพาะแต่เด็กหรือเยาวชนเท่านั้น)

ในขั้นตอนต่อมาเมื่อคนทำงานละครหรือกลุ่มนักแสดงมีความสุขสนุกสนานกับการทำละคร ก็จะสามารถถ่ายทอดความรู้สึกสนุกสนานนั้นไปให้กับคนดูได้อย่างง่ายดาย ทำให้คนดูรู้สึกสนุกสนานไปด้วย ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สองด้าน ด้านแรกคือประโยชน์ต่อดวงกลุ่มเยาวชนเอง ซึ่งเป็นกลุ่มนักแสดงหน้าใหม่ ที่ต้องการปฏิกิริยาตอบรับและกำลังใจจากผู้ชมเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองอย่างสูง ความสนุกสนานของกลุ่มนักแสดงจะเป็นพลังที่ผู้ชมสามารถสัมผัสได้ ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม เกิดการยอมรับ และสนุกสนานไปกับนักแสดงด้วย (แม้ว่าละครเรื่องแรกของเยาวชนอาจจะทำได้ไม่ดีนักก็ตาม) ซึ่งจุดนี้เป็นเหตุให้กลุ่มละครมะขามป้อมได้สอดแทรกขั้นตอนของการแห่แหนเรียกผู้ชม เอาไว้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน การแห่แหนอย่างสนุกสนาน อีกทั้งทักท้วงโครม เป็นตัวช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีให้กับกลุ่มนักแสดงหน้าใหม่ ทำให้ทีมงานเยาวชนเกิดความรู้สึกอีกเข็ม มีกำลังใจ และสนุกจนลืมความเครียดหรือความกลัวที่ต้องขึ้นเวทีเป็นครั้งแรก เรียกว่าเป็นพิธีกรรมตัดไม้ข่มนามที่ ใช้รอยยิ้มและเสียงหัวเราะเข้าสู่กับผู้ชมในชุมชน

ด้านที่สองคือประโยชน์ต่อการยอมรับในนวัตกรรมละครเพื่อการพัฒนา บรรยากาศสนุกสนานเป็นกันเอง (แบบลูกทุ่ง) ทำให้ผู้ชมยอมรับนวัตกรรมได้ง่าย ไม่รู้สึกว่าละครเป็นสื่อที่แปลกแยกหรือมีระยะห่าง แต่เป็นสื่อที่พวกเขาสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้เช่นเดียวกับการเข้าร่วมชมสื่อศิลปวัฒนธรรมและการแสดงพื้นบ้านอื่นๆ ที่ชาวบ้านคุ้นเคย การจะได้รับความร่วมมือจากผู้ชมจึงต้องมีการเปิดประตูเข้าไปนั่งในใจของผู้ชมให้ได้ก่อน และกุญแจดอกนี้ก็คือ “ความสนุกสนาน” ด้วยบรรยากาศแบบชาวบ้านนั่นเอง

จากการศึกษาข้อมูลการทำงานของกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ พบว่าเยาวชนมีการใช้กลยุทธ์ที่ 2 ทุกๆ พื้นที่ โดยเฉพาะการทำงานเป็นทีม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ฝึกฝน ปลูกสร้างและถ่ายทอดได้โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ส่วนความสนุกสนานในการทำงานนั้น เยาวชนจะซึมซับและเลียนแบบจากพี่ๆ วิทยากรไปโดยไม่รู้ตัว

● กลยุทธ์ที่ 3 “ เสน่ห์แบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน ”

เช่นเดียวกับการพัฒนารูปแบบการทำงานละครแบบสนุกสนาน ซึ่งเป็นหนึ่งในจิตวิญญาณของคนไทย การทำงานทุกขั้นตอนของกลุ่มละครมะขามป้อมใช้จิตวิญญาณคนไทยอื่นๆ เช่น มีทำที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อทุกคน ไปลามาไหว้ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการที่เข้ามาร่วมงานด้วยก็จะปฏิบัติแบบเดียวกัน นอกจากนั้นยังใช้วิถีความสัมพันธ์แบบไทยๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงานกับชุมชน เช่น

อาศัยรูปแบบความสัมพันธ์แบบแม่ยก-ลูกหลาน ในการดึงดูดชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ต้องการความช่วยเหลือจากชุมชนมักมาจากการขอแรง ขอความเมตตา ขอกำลังใจ และความร่วมมือจากชาวบ้านมากกว่าการว่าจ้าง เช่น การขอวัดใช้เป็นสถานที่อบรม การขอไถ่ถอนบ้านชาบบ้านเป็นที่แสดง การขออาศัยบ้านของชาวบ้านพักระหว่างการอบรมมากกว่าการพักตามโรงแรมในเมือง การขออนุญาตระเห่อาหารเย็นจากชุมชนในรอบแสดงที่มีการร่ำแสดงในชุมชนฯ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วมและรู้สึกเห็นใจเอ็นดูในฐานะลูกหลานที่ต้องการความช่วยเหลือ เป็นคนที่มาขอพึ่งพา มากกว่าคนที่จะมาสงเคราะห์หรือมาพัฒนาให้ชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนยอมรับการทำงานของกลุ่ม และในขณะเดียวกันชุมชนก็จะเกิดความภาคภูมิใจว่าเป็นตนเองเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญของคณะละคร ทั้งนี้มีกติกากว่าการขอความช่วยเหลือต่างๆ ต้องอยู่ในฐานะที่ชุมชนทำได้โดยไม่ต้องลำบากหรือเดือดร้อน

นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของทางกลุ่มก็มักจะเข้าไปเยี่ยมเยียน พูดคุย หรืออาสาช่วยงานในชุมชน (ในกรณีที่ชุมชนมีงานในขณะนั้น) อยู่เสมอ นอกจากนี้จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนแล้วก็ยังเป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ เพื่อจะได้นำมาเป็นเงื่อนไขในการออกแบบกิจกรรมหรือปรับหลักสูตรการอบรมให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนได้อีกด้วย

“เราต้องเรียนรู้ตรงนี้ วันไหนเป็นวันมหัศจรรย์ อยู่ๆ ชาบบ้านจะหายไปหมดหมู่บ้าน ไปว่าเขาไม่ได้ด้วยนะ เพราะมันเป็นวิถีเขา เราต่างหากที่ต้องปรับเข้ากับวิถีชีวิตชาบบ้าน กระทั่งว่าไปอบรมเด็กในไร่ข้าวโพดก็ทำ คือเด็กทำงานไปก็ฝึกละครไป ทำไร่ หักข้าวโพด เราก็ไปหักข้าวโพดด้วย คุยกันไปเล่นละครกันไป ทำอะไรก็ได้ที่ทำให้เกิดความคิดขึ้นมาในขณะที่ทำงานด้วย ไปช่วยพ่อแม่ทำงาน พ่อแม่ก็รู้สึกดี ได้แรงงานเพิ่ม แล้วลูกก็เล่นอะไรตลกๆ ให้ดู หัวเราะกันไปทำงานกันไป ก็เกิดความรู้สึกดี ทำมันทุกอย่าง อะไรก็ได้ที่ทำให้เราเข้ากับเขาได้ที่ทำให้เขายอมรับเรา มันเป็นงานเชิงวัฒนธรรมนะ ผมมองอย่างนั้น..”

(ประดิษฐ์ ประสาททอง อ้างถึงใน สารคดี, 2545 : 79)

ความสัมพันธ์แบบไทยๆ นี้อันที่จริงก็เป็นพื้นฐานวัฒนธรรมขององค์กร ที่จะใช้ชีวิตร่วมกันแบบพี่น้อง และช่วยเหลือดูแลกันเหมือนคนในครอบครัว ความสัมพันธ์ของทีมงานมะขามป้อมจึงไม่ได้มีแต่เพียงมิติของการทำงาน แต่ยังมีความสัมพันธ์ในเชิงช่วยเหลือเกื้อกูลในวิถีชีวิตประจำวันต่อกันอีกด้วย ซึ่งคุณลักษณะนี้ได้ถ่ายทอดไปยังวิทยากรและคนทำงานทุกคนของกลุ่มละครมะขามป้อม ซึ่งต่างก็มองว่าผู้ร่วมงานทุกคนนั้นเป็นเสมือนพี่น้องเครือญาติกัน เมื่อต้องเข้าไปทำงานในชุมชน หรือกับกลุ่มเยาวชน ก็จะใช้ความสัมพันธ์แบบนี้ด้วย เมื่อทำงานไปนานวันเข้าก็ยิ่งเกิดความรู้สึกผูกพันกับชุมชน กลุ่มเยาวชนและครอบครัวของกลุ่มเยาวชน ทำให้ทางกลุ่มฯ สามารถดำรงความเชื่อมโยงกับชุมชนไว้ได้แม้จะไม่ได้กลับเข้าไปทำงานอย่างเป็นทางการ หรือแม้

จะไม่ถึงประมาณสนับสนุนโครงการก็ยังสามารถทำงานในพื้นที่ต่อไปได้ หรือแม้ว่าการอบรมต่าง ๆ จะเสร็จสิ้นไปแล้ว แต่ความสัมพันธ์ของทางกลุ่มและชุมชนหรือกลุ่มเยาวชนก็ยังดำเนินต่อไป มีการไปมาหาสู่ ไปเยี่ยมเยียนกันเป็นครั้งคราวในฐานะกัลยาณมิตร พี่น้อง หรือด้วยความรู้สึกเหมือนเป็นญาติกัน กลุ่มเยาวชนนั้นเมื่อต้องเข้ามากรุงเทพฯ ก็มักจะแวะมาหาหรือมาพักอาศัยที่กลุ่มฯ หรือเมื่อมีปัญหาอะไรก็มักจะมาปรึกษาพี่ๆ ด้วยความสนิทสนมไว้วางใจเป็นต้น

● กลยุทธ์ที่ 4 “ เชื่อมั่นในความหลากหลาย ”

ความหลากหลายในการทำงานละครของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้น ส่วนหนึ่งมาจากธรรมชาติพื้นฐานของสื่อละคร ซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยให้ศิลปะและศิลปินที่มีความหลากหลายได้มาพบปะรวมตัวกันได้ในงานเดียวกัน สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความหลากหลายต้องมาอยู่รวมกันในสังคม การทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อมจึงเคารพและเห็นคุณค่าของความหลากหลายเช่นนี้เป็นอย่างสูง ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการทำงานละครเพื่อการพัฒนา

“ ในละครของมะขามป้อมนี้มันมี Human Sense หรือ Sense ของความเป็นมนุษย์สูง..คนมันมีดีมีชั่ว มีดีมีเลว มันมีส่วนผสมนะ จะเห็นว่าละครของมะขามป้อมเป็น Collective สังเกตใช้มัย จะเห็นว่า Skill ทักษะของนักแสดงแต่ละคนมันไม่เหมือนกัน แตกต่างแต่สามารถมาอยู่ในเรื่องเดียวกันได้ นี่แหละคือเสน่ห์ บางคนร้องเพลงไม่เอาอ่าว แต่ว่า Acting ดี บางคนเสียงเพราะส่งมาจากสวรรค์ แต่ว่ารำเย็นอะไรอย่างนี้ บางคนก็เล่นตลกสุดฤทธิ์ บางคนก็เล่นแบบ Drama ไม่มีอะไรที่เหมือนกันเลย แต่มันมาอยู่รวมกันได้ มันเป็นละครที่รวบรวมความแตกต่างและก็เคารพซึ่งกันและกันโดยมีสมดุล และมันก็เปิดช่องให้คนดูที่มีพื้นฐานความชอบต่างกัน มาดูในสิ่งเดียวกัน และก็เก็บเกี่ยวไปได้ต่างกัน จากสิ่งเดียวกัน..”

(ประดิษฐ ประสาททอง สัมภาษณ์ : 17 พ.ค. 2546)

1) การทำงานบนพื้นฐานที่ยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย

ความเชื่อมั่นในความหลากหลาย ทำให้คนทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อมไม่นิยมยึดติดกับรูปแบบที่ตายตัว หรือไม่เชื่อว่าจะมีสูตรสำเร็จเพียงสูตรเดียวในการทำงาน ทั้งยังไม่ต้องการบังคับหรือกำหนดกรอบให้ทุกคนต้องทำอะไรเหมือนกัน เป็นแบบแผนเดียวกัน แต่จะเห็นว่าการหลากหลายเป็น “ความร่มรวย” มิใช่ความขัดแย้งหรือแปลกแยกแตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม, ความหลากหลายในความต้องการของแต่ละชุมชน, ความหลากหลายของเทคนิคและรูปแบบทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่นำ

มาใช้ผลวิเคราะห์, ความหลากหลายของวิธีการที่นำมาใช้จัดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน และความหลากหลายของตัววิทยากร โดยคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอให้เห็นส่วนผสมของการทำงานวิเคราะห์ เพื่อการพัฒนาชุมชนอันเกิดจากกลยุทธ์ความหลากหลาย ดังนี้

ตารางที่ 17 : แสดงความหลากหลายในบริบทของเยาวชนและชุมชนที่แตกต่างกัน

บริบทของชุมชน	ร.ร. ศึกษาสงเคราะห์แม่ฮ่องสอน	ชุมชนหนองกะท้าว จ. พิจิตรโลก	ชุมชนสาคลี จ.พระนครศรีอยุธยา	สถานพินิจและคุ้มครองเด็กฯ สงขลา
ความต้องการของชุมชน	ต้องการพัฒนากลุ่มเยาวชนให้มีศักยภาพมากขึ้น มีความภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน	ต้องการให้เยาวชนกลุ่มเสี่ยง มารวมตัวกัน เพื่อใช้เวลาว่างในการเรียนรู้และพัฒนาความคิดศักยภาพตนเอง เพื่อต่อต้านและป้องกันปัญหายาเสพติดที่แพร่ระบาดในชุมชน	ต้องการกิจกรรมที่เอื้อให้เยาวชนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เพื่อให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชน	ต้องการให้เยาวชนที่มีปัญหาได้ใช้ศิลปะในการบำบัดและพัฒนาจิตใจพฤติกรรม และฟื้นฟูศักยภาพของตนเอง
ความพร้อมของกลุ่มเยาวชน	เยาวชนมีความพร้อมในเรื่องเวลา แต่เยาวชนมีพื้นฐานทรัพยากรบุคคลน้อย (เช่นทักษะการคิด การแสดงออก ความมั่นใจ)	เยาวชนไม่มีพื้นฐาน ไม่มีความพร้อมเรื่องเวลา เพราะปกติต้องใช้เวลาเพื่อเป็นแรงงานให้ครอบครัว ประกอบกับผู้ปกครองไม่เข้าใจหรือไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้	เยาวชนมีความพร้อมสูงมากในเรื่องศักยภาพ พื้นฐานทรัพยากรบุคคล และสภาพฐานะความเป็นอยู่	เยาวชนมีความพร้อมเรื่องเวลา แต่ขาดความไว้วางใจบุคคลภายนอก และสภาพจิตใจรุ่มร่าด้วยปัญหา รู้สึกด้อยค่า ไร้อนาคต
ความพร้อมของชุมชน	ชุมชนมีความพร้อมด้านงบประมาณ และผู้ใหญ่ที่ให้การอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการจัดกิจกรรม	ครอบครัวของเยาวชนส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาเสพติด ชุมชนอ่อนแอ ไม่สนใจกัน มีความขัดแย้งในชุมชน แต่มีหน่วยงานพัฒนาที่เข้มแข็ง เช่นโรงเรียน และ NGOs	ผู้ใหญ่ในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเข้มแข็ง และพร้อมอำนวยความสะดวกให้กับเยาวชน	ชุมชนมีความพร้อมด้านงบประมาณระดับปานกลาง และมีผู้ใหญ่ที่ให้การอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการจัดกิจกรรม แต่ขาดขีดระเบียบของสถานพินิจและข้อจำกัดของเยาวชนที่จัดว่าเป็นผู้ต้องโทษ
จุดเด่นของชุมชน	เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์	เป็นชุมชนที่ขาดอัตลักษณ์ทางศิลปะท้องถิ่น แต่มีวัฒนธรรมของคนอีสานแฝงอยู่ในชีวิตประจำวัน	เป็นชุมชนภาคกลางที่มีรากฐานศิลปวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านเข้มแข็ง	เป็นชุมชนพิเศษที่รวมเด็กจากหลายจังหวัด แต่มีจุดร่วมคือศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้

ความหลากหลายของในบริบทของกลุ่มเยาวชนและชุมชนแต่ละพื้นที่ได้ส่งผลต่อการวางแผนทางในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับแต่ละพื้นที่ ซึ่งความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ไม่ใช่ปัญหาในการทำงานละครเพื่อการพัฒนา แต่วิทยากรจะต้องเคารพต่อความหลากหลายเหล่านั้น แล้วนำมาผสานกันให้เกิดเป็นจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ของการจัดกระบวนการละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนในลำดับต่อไป ดังนี้

ตารางที่ 18 : การทำงานละครเพื่อการพัฒนา ภายใต้กลยุทธ์เชื่อมั่นในความหลากหลาย

บริบทของชุมชน	ร.ร. ศึกษาสงเคราะห์แม่ฮ่องสอน	ชุมชนหนองกะท้าว จ. พิษณุโลก	ชุมชนสาคลี จ.พระนครศรีอยุธยา	สถานพินิจและคุ้มครองเด็กฯ สงขลา
จุดเน้นของกระบวนการ	เน้นกระบวนการศึกษาวัฒนธรรมชนเผ่า เน้นการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง empower	เน้นดึงเด็กออกมาจากขบวนการยาเสพติด ให้เด็กรู้จักใช้เวลาเพื่อสร้างทางเลือกใหม่ให้กับตนเอง ด้วยการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ เน้นการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองและเท่าทันสถานการณ์ปัญหาในชุมชน	เน้นให้เยาวชนเกิดการรวมกลุ่มกันได้ เพื่อใช้ศักยภาพที่มีในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน ในภาวะที่ชุมชนและผู้ใหญ่กำลังพยายามขับเคลื่อนชุมชนสู่การพัฒนาแบบชุมชนเข้มแข็ง	เน้นการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง เน้นการบำบัดเยียวยาบาดแผลในชีวิต มุ่งปรับพฤติกรรมให้อ่อนโยนขึ้น และการเตรียมตัวเด็กให้ออกไปใช้ชีวิตได้ในสังคมปกติ
รูปแบบศิลปะของท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการผลิตผลงานละครของกลุ่มเยาวชน	- วรรณกรรมมุขปาฐะเรื่องเล่าพื้นบ้านนิทานของชนเผ่า - ศิลปะ/ประเพณีพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์	- หมอลำซิ่ง - เพลงลูกทุ่งอีสาน	- การแสดงพื้นบ้านภาคกลางเช่น ลิเก ลำตัด อีแซว - เพลงลูกทุ่ง	- หนังตะลุง - เพลงบอก
รูปแบบศิลปะสมัยใหม่ที่น่าสนใจมาใช้ในการกระบวนการพัฒนาทักษะพื้นฐาน	- ละคร - หุ่นเงา - หน้ากาก	- ละคร - หุ่นเงา - หน้ากาก	- ละคร - หน้ากาก	- ละคร - ละครหุ่น - หุ่นเงา - ศิลปะสร้างสรรค์
ผลผลิตจากความหลากหลาย	ละครที่นำเสนอความเป็นมาของชุมชน ที่ผสมผสานรูปแบบศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชนเผ่า	ละครที่นำเสนอปัญหาเอดส์ในชุมชน ที่ผสมผสานเพลงลูกทุ่ง อีสาน และหมอลำซิ่งประยุกต์	ละครที่นำเสนอปัญหาชุมชนที่นำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคกลางมาเป็นจุดเด่นในการนำเสนอ	ละครที่นำเสนอปัญหาชีวิตและความไฝ่ฝันของเยาวชน ที่ผสมผสานศิลปะพื้นบ้านภาคใต้

2) การใช้เทคนิคและวิธีการทำงานที่เคารพความหลากหลายของคนทำงาน

ความเชื่อมั่นในแง่ของความสามารถของความหลากหลายส่งผลให้การทำงานอบรมทางกลุ่มฯ จะไม่บังคับให้วิทยากรทุกคนต้องทำกิจกรรมตามแบบแผนเดียวกัน แม้ว่าจะมีการวางโครงร่างหรือแนวทางอย่างคร่าวๆ ไว้เป็นหลักสูตรแกนกลาง แต่ก็เปิดโอกาสให้คนทำงานแต่ละคนได้ค้นหาหรือพัฒนาวิธีการในการทำงานด้วยตนเองต่อไป ดังนั้นวิทยากรแต่ละคนจึงมี “สูตร” ของตนเองในการจัดกิจกรรม ซึ่งส่งผลให้หลักสูตรในการอบรมแต่ละพื้นที่ที่จะมีส่วนผสมที่แตกต่างกันออกไปตามความหลากหลายของกลุ่มวิทยากรที่มาร่วมกันทำงาน และความหลากหลายของกลุ่มเยาวชนแต่ละพื้นที่ ดังกรณีศึกษาทั้ง 4 พื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

พื้นที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จ.แม่ฮ่องสอน มีญาดา เกรียงไกรวุฒิกุล, ขวัญหทัย บุญลือ เป็นวิทยากรหลักและผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นการส่วนตัว เมื่อไปทำงานกับกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ จึงตอบสนองความสนใจส่วนตัวของวิทยากรเป็นอย่างมาก ขวัญหทัยเล่าว่าเมื่อลงไปทำงานกับเยาวชนวิธีการส่วนตัวที่ใช้มากที่สุดก็คือการตั้งคำถามและการร่วมสืบค้น เรียนรู้ไปพร้อมๆ กับกลุ่มเยาวชน ซึ่งคณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ความกระตือรือร้นสนใจในเรื่องราวของท้องถิ่น ภาษา และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่วิทยากรแสดงออกมา ทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่จะบอกเล่าหรือ “สอน” พี่ๆ มะขามป้อมเป็นอย่างมาก และเมื่อเยาวชนเกิด “หมดภูมิ” ขึ้นมาก็มีแรงบันดาลใจอย่างสูงที่จะกลับไปยังชุมชนเพื่อเรียนรู้ย้อนรอยวัฒนธรรมของตนจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ซึ่งก็เป็นทีที่สนุกสนานอย่างยิ่งต่อทั้งตัววิทยากรและกลุ่มเยาวชน

ในเรื่องของเทคนิคการสร้างละครโดยส่วนตัวแล้วทั้งญาดา และขวัญหทัยไม่ได้เป็นผู้กำกับละครของกลุ่มละครมะขามป้อมมาก่อน แม้ว่าทั้งสองคนจะเป็นนักแสดงที่มีความสามารถ แต่ก็อาจจะเรียกว่ามีทักษะด้านศิลปะการละคร (Artistic) ไม่มากนัก ซึ่งก็ไม่ได้เป็นปัญหาในการทำงาน เพราะทั้งสองก็จะขอความร่วมมือจากวิทยากรและผู้กำกับการแสดงของกลุ่มฯ คนอื่นๆ ที่มีความชำนาญในด้านเทคนิคละครเข้าไปช่วยอบรมเพิ่มเติมให้กับกลุ่มเยาวชนเป็นระยะ เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้จากวิทยากรและรู้จักเทคนิคละครที่หลากหลาย เช่น ได้เรียนรู้เรื่องเทคนิคหุ่นเงาจากมณฑาทิพย์ สุขโสภา² ได้ผู้กำกับจากกลุ่มละครมะขามป้อมเข้าไปช่วยแนะนำเทคนิคในการสร้างละคร เช่น สมศักดิ์ ศิริพันธุ์ และสนธยา สุขภู³ ซึ่งช่วยให้กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วมีทักษะในด้านศิลปะการละครเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากจุดเด่นในเรื่องของการใช้เรื่องราว ประเพณี และศิลปะ

² ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากลุ่มพระจันทร์เพ็ญ ซึ่งเป็นกลุ่มละครของคณะใหม่ที่มีชื่อเสียง

³ ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากลุ่มคนรักเด็ก เป็นกลุ่มละครที่ทำละครสำหรับเด็ก

วัฒนธรรมของชนเผ่าเข้ามาเป็นส่วนผสมสำคัญในการสร้างงานที่มีความชัดเจนอยู่แล้วโดยความสนใจของผู้ประสานงานและพื้นฐานของกลุ่มเยาวชน

พื้นที่ อ.นครไทย จ.พิษณุโลก ได้ดวงแข บัวประโคน เป็นวิทยากรหลักและผู้ประสานงานกลุ่ม เนื่องจากดวงแข โดยพื้นฐานเป็นคนภาคอีสาน จึงทำให้เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนหนองกะท้าว (ซึ่งแม้จะอยู่ในพื้นที่ภาคกลางตอนบน แต่เรียกตัวเองว่าเป็น “ลาวนครไทย”) ได้ไม่ยากนัก โดยส่วนตัวแล้วดวงแข เป็นคนที่มีความถนัดในเรื่องของการบริหารจัดการ มักทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลการผลิต (Producer) ในงานละครของกลุ่มละครมะขามป้อมหลายโครงการ นอกจากนั้นยังมีความสนใจเรื่องของแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนและงานด้านสื่อมวลชนเป็นพิเศษ เมื่อมาทำงานกับกลุ่มเยาวชน ในระยะยาวสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือความสามารถในการบริหารจัดการและการเชื่อมประสานของดวงแข ทำให้กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ มีระบบองค์กรและการบริหารจัดการด้วยตนเองที่เป็นกลุ่มก้อน มีความเข้มแข็งกว่ากลุ่มเยาวชนกลุ่มอื่นๆ และเนื่องจากดวงแข มุ่งเน้นทำงานกับเยาวชนในเชิงแนวความคิด (Concept) ในการทำงานพัฒนาชุมชนเป็นหลัก ได้ส่งผลให้สมาชิกของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ เป็นเยาวชนที่มี Concept ในการทำงานที่ชัดเจน และทำงานเชื่อมโยงกับทั้งกลุ่มชาวบ้านในชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการในชุมชนอย่างใกล้ชิด ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีบทบาทในเวทีต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพิษณุโลกอย่างสม่ำเสมอ ยิ่งไปกว่านั้นกลุ่มเยาวชนยังได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานวิทยุชุมชนซึ่งเป็นสื่อมวลชนแขนงหนึ่งอีกด้วย

ในด้านเทคนิคการละครดวงแขก็ใช้วิธีการเดียวกับญาติและขวัญทหัย คือนำผู้กำกับฯ คนอื่นๆ ของมะขามป้อมเข้าไปช่วยเพิ่มเติมทักษะหรือเทคนิคที่ตนเองขาด ซึ่งทำให้กลุ่มเยาวชนมีเครื่องมือในการทำงานที่หลากหลายมากขึ้น แม้ว่ากลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่จะไม่ใช่วัยรุ่นที่มีทักษะในเชิงศิลปะการละครอย่างโดดเด่นนัก แต่ก็สามารถสร้างงานที่มีคุณภาพ”พอสมควร” และได้ผลิตผลงานอย่างต่อเนื่องในฐานะที่เป็นกลุ่มละครของชุมชนหนองกะท้าว

พื้นที่ ชุมชนศาลี จ.พระนครศรีอยุธยา ได้สมศักดิ์ ศิริพันธุ์⁴ เข้ามาเป็นวิทยากรหลักและผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชน สมศักดิ์ ถือว่าเป็นผู้กำกับการแสดงคนหนึ่งของกลุ่มละครมะขามป้อม และมีความสนใจในงานด้านศิลปวัฒนธรรมทั้งสากลและพื้นบ้านเป็นทุนเดิม เมื่อต้องมาทำงานในชุมชนที่มีรากฐานด้านวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง จึงสอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของสมศักดิ์ เมื่อประกอบกับพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงที่

⁴ ต่อมาสมศักดิ์ ศิริพันธุ์ ต้องมารับหน้าที่ผู้อำนวยการของกลุ่มสื่อชาวบ้านมะขามป้อม ในช่วงเวลาที่เกิดโครงการวิจัยนี้ และไม่ได้กลับไปทำงานในชุมชน ในฐานะผู้ประสานงานกลุ่มละครเยาวชนอีกเลย

ส่วนใหญ่มีเลือดศิลปินอยู่เต็มตัว จึงทำให้กลุ่มครองแครง เป็นกลุ่มละครเยาวชนที่กลายเป็นดาวรุ่งพุ่งแรง

กระบวนการฝึกอบรมเน้นหนักในด้านทักษะการแสดงและทักษะละคร เพราะเป็นความต้องการของเยาวชนและชุมชนที่อยากให้เยาวชนมีกิจกรรมทำคือ “เล่นละครเป็น” ประกอบกับบริบทพื้นฐานของเยาวชนที่เรียกได้ว่า “มีมามาก” กว่าชุมชนอื่นๆ ทั้งพื้นฐานการศึกษา ครอบครัวยุทธศาสตร์ทางสังคม สมาชิกของกลุ่มครองแครงจึงเปรียบเสมือนนักเรียนที่ “หัวไว สอนเพียงนิดเดียวก็นำความรู้ไปพัฒนาต่อยอดด้วยตนเองได้” เป็นกลุ่มที่ “พี่ให้เท่าไร น้องรับได้หมด” เมื่อส่วนผสมเน้นไปในทางมิติศิลปะ ท้ายที่สุดกลุ่มละครเยาวชนแห่งชุมชนสาคลี ก็ได้เลือกที่จะทำหน้าที่ “สืบสานวัฒนธรรม” แทนที่จะเน้นหนักทำงานกับมิติปัญหาของชุมชนเช่นกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ภาพลักษณ์ของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง จึงมีความเป็น “ศิลปิน” มากกว่าเยาวชนนักพัฒนา ซึ่งเรียกได้ว่ามีทักษะและมีฝีมือในการผลิตผลงานการแสดงเป็นจุดแข็งของกลุ่ม นอกจากนี้สังคมก็ได้ชักชวนวิทยากรคนอื่นๆ ของกลุ่มละครมะขามป้อมหมุนเวียนเข้าไปช่วยให้กลุ่มเยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ เพื่อถ่วงดุลให้กลุ่มเยาวชนมีมิติในการทำงานเชิงสังคมเพิ่มมากขึ้นในระยะต่อมา

พื้นที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา มีประวัติภัย สงคราม เป็นวิทยากรหลักและผู้รับผิดชอบดูแลกลุ่มเยาวชนผีนละไม วัยละมุน ประวัติเล่าว่าตนเองมีความสนใจที่จะทำงานกับเยาวชนในสถานพินิจฯ เป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว การทำงานกับเยาวชนกลุ่มที่ผู้อื่นอาจมองว่าเป็นปัญหาสังคมนั้น ประวิทย์มองว่าเยาวชนกลุ่มนี้แท้จริงแล้วก็อยากเป็นคนดี มีความใฝ่ฝัน และแอบซ่อนศักยภาพที่น่าสนใจไว้ในตัวไม่ต่างจากเยาวชนกลุ่มอื่นๆ เพียงแต่พวกเขาอาจทำในสิ่งที่ผิดพลาดใหญ่หลวง จะด้วยจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือจากอารมณ์ชั่ววูบของวัยรุ่นวัยร้อนก็ตาม ท้ายที่สุดแล้วก็ต้องมาอยู่รวมกันในสภาพแวดล้อมที่ไม่พึงปรารถนา จึงเห็นว่าศิลปะและความงามน่าจะช่วยกล่อมเกลาคิดใจ และละครก็น่าจะช่วยเป็นช่องทางในการแสดงออกทั้งอารมณ์ ความรู้สึกที่เก็บกดไว้ภายใน ตัวตน และความฝันที่อยากเล่าบอกให้โลกรับรู้ว่าพวกเขาก็เป็นเพียงเด็กอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังต้องเติบโต และอยากมีชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่นๆ อย่างสงบสุขและมีคุณค่า

ความถนัดประการหนึ่งของประวิทย์ก็คือการจัดกระบวนการกลุ่ม (Group Dynamics) และการแสดงออกโดยใช้ร่างกาย (Body Expression) ซึ่งเขาได้นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมและพบว่ามีความสอดคล้องกับธรรมชาติของเยาวชนที่มีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรมอย่างมาก เพราะได้ออกแรงและได้ฝึกใช้สมาธิควบคุมร่างกายให้เคลื่อนไหวและแสดงออกอย่างเหมาะสม ซึ่งสามารถใช้จังหวะเข้ามาช่วยควบคุมได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ประวิทย์ยังมีความรู้สึกว่ายาวชนที่ก้าวร้าวน่าจะได้รับผลตอบแทนด้วยความละเอียดอ่อน จึงนำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

เข้ามาใช้ โดยชนวิทยากรคนอื่นๆ ของกลุ่มละครมะขามป้อมเข้าไปช่วยจัดกิจกรรม เช่น การปั้น สิ่งที่ย่อนนุ่อย่างเป้งปั้น การทำหน้ากากจากกระดาษปะ (Paper Marche) การได้ระบายสีที่สดใส ด้วยสีปะบาติก กิจกรรมที่เน้นหนักของพื้นที่นี้จึงเป็นการฝึกฝนขั้นพื้นฐาน ละครพฤติกรรม ค้นหาตัวเอง เข้าใจตนเองและผู้อื่น กิจกรรมกลุ่ม วินัยและกติกากลุ่ม การฝึกสมาธิและการควบคุมร่างกายและจิตใจให้ไปด้วยกัน จนกว่าเยาวชนจะมีความพร้อมสามารถก้าวข้ามพรมแดนจากโลกส่วนตัว มาสู่การสื่อสารโลกของตนเองสู่ผู้ชมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากเพื่อนๆ ในกลุ่ม แล้วจึงเริ่มต้นดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนปกติ แต่ก็จะไม่เน้นในเรื่องของการศึกษาข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลมากเท่าพื้นที่อื่นๆ อาจกล่าวได้ว่าเยาวชนกลุ่มนี้เน้นศึกษาตนเอง และนำเสนอเรื่องราวและสภาพปัญหาของตนเอง ให้ผู้ชมรับรู้มากกว่าจะไปศึกษาปัญหาอื่นๆ

จากข้อมูลที่น่าเสนอมาข้างต้นจะเห็นว่าการทำงานละครเพื่อชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้นเต็มไปด้วยความหลากหลายตั้งแต่จุดเริ่มต้น ทั้งตัววิทยากรหรือคนทำงาน ที่มีความสนใจ ทักษะและที่มาแตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันกลุ่มเยาวชนและชุมชนแต่ละพื้นที่ก็มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก การที่ “ใคร” จะเลือกใช้ “เทคนิคอะไร” ทำงาน “ที่ไหน” นั้น ไม่มีผู้ใดรู้มาก่อนว่าจะต้องทำอะไร “ความรู้” คือการเรียนรู้และปรับตัวขณะที่ลงมือปฏิบัติและเผชิญปัญหา การเลือกพื้นที่ทำงานนั้นเกิดจากความพึงพอใจส่วนบุคคลของคนทำงาน ซึ่งเป็นกติกาพื้นฐานและกลยุทธ์หนึ่งของมะขามป้อม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าผู้ประสานงานแต่ละพื้นที่ต่างก็เลือกพื้นที่และกลุ่มเยาวชนซึ่งมีคุณลักษณะหรือธรรมชาติที่ตนเองสนใจ หรือสอดคล้องกับความถนัดของตนเอง ซึ่งเมื่อลงไปทำงานในระยะแรกๆ วิทยากรก็จะใช้เครื่องมือที่ตนเองถนัดในการทำงานกับกลุ่มเยาวชน ต่อมาจึงเกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาเมื่อมีข้อจำกัด ก็ต้องขอความช่วยเหลือจากวิทยากรคนอื่นๆ ซึ่งในภายหลังก็พบว่า เป็นผลดีคือทำให้เยาวชนมีการเรียนรู้ที่หลากหลายไปด้วย

3) ผลผลิตอันเกิดจากความหลากหลาย

สำหรับเป้าหมายการพัฒนากลุ่มละครเยาวชนนั้น กลุ่มละครมะขามป้อมก็มีแนวคิดที่มุ่งสนับสนุนแต่ละกลุ่ม ได้เติบโตงอกงามตามธรรมชาติของตน โดยเน้นใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของเยาวชนและทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นตัวตั้ง มิใช่ใช้ความต้องการหรือแบบแผนจากองค์กรเป็นตัวตั้ง การเจริญเติบโตและอนาคตของกลุ่มละครขึ้นอยู่กับความพร้อมของเด็กองค์กรในพื้นที่และชุมชน ที่จะร่วมมือกัน สร้างสรรค์ และจะคงอยู่ต่อไปด้วยทิศทางที่ชุมชนยอมรับและเลือกนำไปใช้ตามความต้องการของชุมชนนั้นๆ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมอันเป็นผลผลิตจากความหลากหลายก็คือ

กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ปัจจุบัน ใช้ละครเพื่อการพัฒนา ทำหน้าที่สร้างเสริมความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ และสร้างการเรียนรู้ระหว่างชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ภายในโรงเรียน และเผยแพร่ กิจกรรมให้คนภายนอกได้รับรู้และเรียนรู้ กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วจึงไม่ได้เติบโตเพื่อจะเป็นกลไกด้านการสื่อสารของชุมชน(หมู่บ้านของตนเอง) แต่เป็นกลไกเพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของนักเรียนและครูในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จวบจนปัจจุบัน

กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ได้ทำหน้าที่ในฐานะสื่อเพื่อชุมชน เชื่อมโยงวัตถุประสงค์ของหน่วยงานในชุมชนหนองกะท้าวทั้งภาครัฐและเอกชน ในฐานะสื่อรณรงค์ป้องกันปัญหาต่างๆ อาทิ ยาเสพติด เอดส์ ในขณะที่เดียวกัน ก็ได้ใช้กระบวนการละครในการเชื่อมโยงเยาวชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนกับผู้ใหญ่ เพื่อสร้างทางเลื้อยและแสดงออกถึงการให้ชุมชนยอมรับในศักยภาพของเยาวชนในการแก้ปัญหาของชุมชน

กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ได้ทำหน้าที่ในฐานะกลุ่มสืบสานวัฒนธรรมชุมชน เพราะชุมชนมีความต้องการและยอมรับสื่อการแสดงเชิงวัฒนธรรมมากกว่าสื่อละครร่วมสมัย ประกอบกับตัวชุมชนสาคลีมีความเข้มแข็ง มีกลุ่มหรือองค์กรพัฒนาชุมชนของตนเองที่หลากหลายอยู่แล้ว ทำให้การใช้ละครเพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนไม่มีความจำเป็นมากนัก จึงมุ่งใช้กลุ่มเยาวชนในฐานะผู้สืบสานวัฒนธรรมมากกว่า ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้ได้จัดแสดงลิเกและสื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นที่ยอมรับและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ดีกว่า

กลุ่มผืนละไมวัยละมุน ปัจจุบันแม้ไม่มีสภาพเป็นกลุ่มละครอีกต่อไป ด้วยบริบทของสถานพินิจฯ และเยาวชนซึ่งมีพลวัตสูง แต่กลุ่มละครมะขามป้อมก็มีได้ผืนหวัง เพราะการจัดกิจกรรมที่ผ่านมาได้สะท้อนว่าละครเพื่อการพัฒนาที่นำไปใช้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบุคลิกภาพ ขัดเกลาสภาพ

จิตใจของเยาวชนหลายคนให้เกิดทัศนคติที่ดีกับตนเอง สร้างคุณค่าในชีวิตของเยาวชนให้เทียบเทียมบุคคลอื่นๆ ในสังคมได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลของเยาวชนกลุ่มนี้ ได้สร้างความหมายใหม่ให้กับการดูแลเยาวชนซึ่งเป็นผู้กระทำผิดของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จ.สงขลา ทั้งยังส่งผลต่อทัศนคติ และสร้างความมั่นใจให้กับเจ้าหน้าที่คุมประพฤติที่ยอมรับทางเลือกใหม่ๆ ในการควบคุมและพัฒนาเยาวชน ได้ในเวลาต่อมา

ความหลากหลายต่างๆ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงเป้าหมายปลายทางนี้ เกิดขึ้นได้เพราะกลุ่มละครมะขามป้อมไม่ได้เป็นผู้กำหนด หรือมีนโยบายที่จะวางกรอบการทำงานเป็นแบบแผนเดียวกันอย่างตายตัวหรือแข็งตัว และไม่ได้มีความคิดว่าจะพัฒนากลุ่มเยาวชนทุกกลุ่มชนิดหล่อให้ออกมาเป็นพิมพ์เดียวกัน เช่นที่พบในระบบการศึกษา แต่เป็นการพัฒนาที่ยึดธรรมชาติที่มีอยู่แต่เดิมของเยาวชนแต่ละพื้นที่เป็นตัวตั้ง และเมื่อเป้าหมายปลายทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้น ชุมชนและคนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้กำหนดร่วมกัน จึงส่งผลต่อการยอมรับหน้าที่บทบาทและความเป็นตัวตนของกลุ่มเยาวชนที่ละน้อยๆ เมื่อผนวกกับสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดเดาได้ในชุมชนนั้นๆ จะเป็นตัวขัดเกลาคความชัดเจนของการอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับชุมชนบนพื้นฐานของความพึงพอใจทุกฝ่าย และนับเป็นกลยุทธ์หนึ่งซึ่งนำมาสู่ความหลากหลายของกลุ่มเยาวชนที่กลุ่มละครมะขามป้อมเห็นว่าเป็นความงดงาม และเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาชุมชน

7.1.2 กลุ่มกลยุทธ์ด้านการเข้าถึงชุมชนและพัฒนากลุ่มเป้าหมาย

กลยุทธ์กลุ่มที่ 2 นี้ มีรากฐานมาจากพัฒนาการในการทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อมสองด้าน ด้านแรกเป็นข้อค้นพบและบทเรียนจากการทำงานกับเยาวชนในช่วงกลางยุคที่สองเป็นต้นมา ทำให้บุคลากรของทางกลุ่มได้สะสมความชำนาญด้านเทคนิค จนเกิดหลักสูตรการอบรมละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน ที่สามารถจุดประกายให้เกิดกลุ่มเยาวชนขึ้นในบางชุมชน อาทิ ที่ อ.ดอกคำใต้ จ. พะเยา (ปัจจุบันคือกลุ่มเยาวชนมะเขือแจ้) ซึ่งต่อมาได้เป็นแรงบันดาลใจให้ทางกลุ่มเห็นแนวทางของการทำงานกับเยาวชน ที่มีลักษณะเป็นการทำงานอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

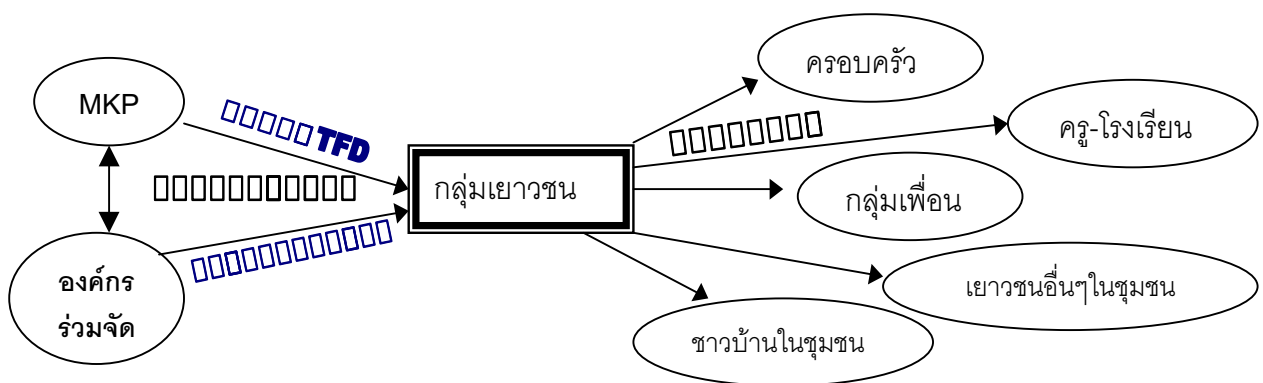
และก่อให้เกิดกลุ่มละครเยาวชนที่ปฏิบัติงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานและชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี รากฐานด้านที่สองที่เป็นที่มาของกลยุทธ์ในกลุ่มนี้คือ กระแสคิดเรื่องละครชุมชนซึ่งเกิดขึ้นในกลางยุคที่สองและตกผลึกเป็นแนวความคิดที่ชัดเจนในยุคที่ 3 แนวคิดเรื่องละครชุมชนนอกจากจะมีประเด็นเกี่ยวกับการทำงานกับเยาวชนในฐานะที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ให้กับชุมชนแล้ว ยังรวมถึงแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนา(กระบวนการทัศน์ใหม่) ที่เน้นการเสริมพลังให้กับชุมชนด้วยการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถผลิตสื่อ(ละคร) ด้วยตนเอง เพื่อเป็นสื่อของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนอีกด้วย รายละเอียดของกลยุทธ์ในกลุ่มกลยุทธ์ด้านการเข้าถึงและพัฒนากลุ่มเป้าหมายมีดังนี้

- กลยุทธ์ที่ 5 “เยาวชนเป็นศูนย์กลาง” (Youth Oriented)

ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้น มีแนวคิดที่ยึด “เยาวชน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งคณะผู้วิจัยมองเห็นว่าเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่ง คำว่า “เยาวชนเป็นศูนย์กลาง” นั้นมีความหมายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น

- 1) ยึดเยาวชนเป็นจุดเริ่มต้นในการทำงาน

ทิศทางในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น กลุ่มละครมะขามป้อมจะเริ่มต้นทำงานกับเยาวชน ก่อนจะขยายไปสู่ส่วนอื่นๆ ในชุมชน โดยเริ่มจากการอบรมละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาและการสื่อสาร ทั้งในรูปแบบของการสื่อสารที่เป็นทางการ (เช่นการจัดอบรม,การจัดการแสดงละคร,การขอความร่วมมือและความอนุเคราะห์สนับสนุนกิจกรรม) และการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (การศึกษาข้อมูล-พูดคุยกับชาวบ้าน,การແ່ແທ່ແນ่ແຍິກผู้ชม,การสื่อสารบอกเล่าในครอบครัว) โดยมุ่งใช้กลุ่มเยาวชนเป็นตัวเชื่อม เพื่อขยายผลไปสู่การพัฒนาประชาชนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว กลุ่มเพื่อนเยาวชนอื่นๆในชุมชน ในชุมชน ครู และกลุ่มชาวบ้านในชุมชน เป็นต้น

แผนภูมิที่ 15 : แสดงทิศทางการทำงานที่เริ่มต้นจากกลุ่มเยาวชน แล้วจึงขยายผลไปสู่กลุ่มอื่นๆ

ซึ่งทิศทางการทำงานของมะขามป้อมดังกล่าว ก็สอดคล้องกับแนวคิดของนักพัฒนาในพื้นที่ ที่เริ่มมองเห็นว่า เยาวชนสามารถเป็น Change agent ไปยังประชาชนกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนได้ในอนาคต

“ เราอยากต่อยอดกับผู้ใหญ่ด้วย ให้เด็กเป็นสื่อ เด็กๆ เขาต้องโตมาเป็นผู้ใหญ่ ถ้าเราทำงานกับผู้ใหญ่อย่างเดียว เราก็ต้องทำกับผู้ใหญ่ตลอดไปตลอดชาติ สักวันผู้ใหญ่ก็ต้องตายไป ถ้าเราทำงานกับเขาตั้งแต่เด็ก โตขึ้นเขาอาจจะไม่เข้าใจอะไรทั้งหมด เขาก็จะได้ส่วนหนึ่งกับตัวเอง มีมุมมองดีๆ กับสังคม มีมุมมองดีๆ กับความเป็นชนเผ่าของเขาเอง รู้สึกว่าตัวเองไม่ดีเลย กลับบอกว่าตัวเองเป็นชนเผ่า ความภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีคุณค่า เพราะว่าถ้าคนคนหนึ่งมองว่าตัวมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีในตัวเอง ตัวเองเท่าเทียมกับคนอื่น เขาก็จะมีมุมมองดีๆ เขาจะมองโลกที่ดี เขาก็จะเป็นกำลังของสังคมต่อไป ละครมันมีความหมายมากกว่าการแสดง มากกว่าการสื่อสารเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ทำอยู่มากกว่าเรื่องวัฒนธรรมที่ต้องเผยแพร่ ”

(สัมภาษณ์ ปิยะพร ศรีแล : เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม⁵ : 14 มิ.ย.2545)

2) ยึดเยาวชนเป็นเป้าหมาย

ในขณะที่กลุ่มละครมะขามป้อม ยึดเอากลุ่มเยาวชนเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากระดับปัจเจกไปสู่กลุ่ม แล้วจึงขยายไปสู่การพัฒนาชุมชนภายหลัง โดยกลุ่มเยาวชนเป็นผู้ขยายผลนั้น ในเวลาเดียวกันกลุ่มละครมะขามป้อมก็ถือว่าเยาวชนเป็นเป้าหมายของการพัฒนาด้วย เพราะความมุ่งหมายของการจัดอบรมละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น มีเป้าหมายเพื่อพัฒนากลุ่มเยาวชนให้เข้มแข็งมีทักษะในการใช้สื่อละคร จากนั้นจึงถ่ายทอดบทบาทของผู้ส่งสารไปให้กับกลุ่มละครเยาวชน เพื่อทำหน้าที่สื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนของตนเองโดยตรงโดยใช้กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา แต่ทั้งนี้ผลการพัฒนาที่สำคัญที่สุดก็คือกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนนั่นเอง ถึงแม้ว่าในภาพรวมแล้ว อาจมองได้ว่าเยาวชนเป็นกลไกหนึ่งของการสื่อสาร แต่เป้าหมายปลายทางทั้งหมดที่ทางกลุ่มมะขามป้อมต้องการจะพัฒนาให้เกิดผลเป็นรูปธรรมก็คือศักยภาพของตัวเยาวชนเป็นหลัก ประเด็นอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา (ประเด็นปัญหา) หรือการทำงานสื่อละครเพื่อการพัฒนาที่ชาวบ้านในชุมชน ก็เป็นเพียงแบบฝึกหัดที่จะส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ในฐานะที่จะเป็นสื่อบุคคลของชุมชนได้ต่อไป

“ พอเราอบรมเสร็จแล้ว เยาวชนต้องเป็นคนใช้สื่อด้วยตนเอง ด้วยภาษาของเขา ด้วยเรื่องราวที่พวกเขาเลือกเอง ซึ่งก็เกิดจากการศึกษาข้อมูลจากชุมชน บวกกับความรู้อีกชุดหนึ่งที่เรานำเข้าไป

⁵ NGOs ในพื้นที่ ร.ร. ศึกษาสงเคราะห์ แม่ฮ่องสอน

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาทำให้เยาวชนได้เรียนรู้กระบวนการทำงานในการสื่อสารกับคนในชุมชน เรียนรู้วิธีการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม รู้จักการสร้างสื่อโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแก่นสารมากกว่าเพียงแค่ประเด็นปัญหาเรื่องเอดส์ ยาเสพติด หรือแม้แต่เรื่องละคร ผมมองว่าเมื่อเยาวชนได้เรียนรู้ทักษะพวกนี้ เขาก็ไปทำงานต่อเองได้ ใช้สื่ออื่นๆ ก็ได้ ”

(สุพงศ์ จิตต์เมือง, สทนทากลุ่ม : 21 ธ.ค. 45)

ข้อมูลจากสุพงศ์ จิตต์เมือง สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประดิษฐ์ ประสาททอง ที่ได้กล่าวว่า

“ พี่ว่าเราทำงานกับเยาวชนโดยตรง เราพยายามทำงานพัฒนาเยาวชน ผ่านกระบวนการละคร ไม่ว่าจะอยู่ในโครงการอะไร เช่น องค์กรทุนให้ทุนเผยแพร่ความรู้เรื่องเอดส์ สิ่งที่เราลงทุนต้องการก็คือต้องการให้เอดส์มันหมดไป หรือต้องการคนมีความรู้เรื่องการป้องกันเอดส์เพิ่มขึ้น แต่พี่ไม่ได้มองแค่นั้น พี่มองว่าเยาวชนต้องมีความรู้ มีทักษะในการคิด คือได้รับการพัฒนามากกว่าแค่มีความรู้เรื่องเอดส์เพิ่มขึ้น พี่มองว่าประเด็นเหล่านี้เป็นแค่แบบฝึกหัดให้เด็กเรียนรู้ที่จะทำงานกับข้อมูล กับประเด็นทางสังคมซึ่งมันจะเปลี่ยนไปก็ประเด็นก็ได้ เราสนใจที่ตัวเด็ก focus ที่ตัวเด็ก กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทางความคิดของเด็กมากกว่า แล่งทุนมักทำงานกับปัญหา ไม่ทำงานกับคน แต่พี่ว่ามะขามป้อมเราทำงานกับคน พี่ถึงมักมีปัญหาเกี่ยวกับแหล่งทุนบ่อยๆ แต่ก็พยายามเชื่อมโยงให้เขาเข้าใจ วันหนึ่งเขาคงเข้าใจ ”

(ประดิษฐ์ ประสาททอง, สัมภาษณ์ : 17 พ.ค. 2546)

3) ยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้

ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อมภายใต้กลยุทธ์เยาวชนเป็นศูนย์กลางนี้ นอกจากจะยึดเยาวชนเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นเป้าหมายแล้ว เยาวชนยังเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในโครงการอีกด้วย เช่นเดียวกับแนวคิด Child Centered ที่เป็นกระแสนหลักของการปฏิรูปการศึกษา การยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของการออกแบบหลักสูตรกิจกรรม ซึ่งจะต้องวางให้สอดคล้องกับธรรมชาติของกลุ่มเยาวชน โดยวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อม จะได้ทราบข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเยาวชนที่จะเข้าอบรม โดยคำบอกเล่าขององค์กรร่วมจัด หรือหน่วยงานผู้ดูแลกลุ่มเยาวชนในระดับหนึ่ง ในขั้นตอนของการประสานงาน ก็จะนำข้อมูลเบื้องต้นนั้นมาวางแผนการอบรม และเมื่อได้พบกับเยาวชนในการอบรมวันแรก ก็จะได้รู้จักพื้นฐานของเยาวชนเพิ่มเติมในระหว่างการจัดกิจกรรม ทั้งในขั้นตอนของการเตรียมความพร้อมและละลายพฤติกรรม และขั้นตอนของการฝึกทักษะการแสดงและทักษะละคร เมื่อวิทยากรได้จัดกิจกรรมไประยะหนึ่ง ก็จะมีการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับเยาวชนแต่ละกลุ่ม

“ เวลาทำงานเราจะมีภาพลวงหน้าไว้ก่อน เราต้องประเมินเด็กก่อน เราใช้ประสบการณ์ของเราที่เจอเด็กหลายกลุ่ม พอบอกว่าเป็นเด็กสถานพินิจฯ เราก็ประเมินได้แล้วว่าต้องก้าวร้าว ตอนแรกก็ไม่อยากรู้หรือคิดว่าใครทำอะไรมาบ้าง แต่พอทำๆ ไป ก็จำต้องรู้จนได้ว่าเขามีปัญหาอะไร เช่นคดีฆาตกรรมก็มักจะมีปัญหาเรื่องละเมิดสิทธิคนอื่นโดยไม่รู้สึกลึกซึ้ง พวกคดีฆาตกรรมก็มักจะมีอารมณ์อ่อนไหวทางอารมณ์เป็นพิเศษ พอเรารู้ปัญหาของเขา จึงค่อยมาออกแบบกิจกรรม หรือวางเงื่อนไขกติกาต่างๆ ให้ไปแก้ปัญหาลูกๆ งานที่สถานพินิจฯ แทบจะต้องดูเป็นรายบุคคล เรามีนักจิตวิทยามาช่วยด้วย กิจกรรมจึงต้องปรับตลอดเวลา แม้ว่าบางที่เราจะตั้งโครงไว้ แต่พอทำๆ แล้วไปต่อไม่ได้ ก็ต้องปรับทันทีที่ต้อง Improvise ค่อนข้างเยอะ กิจกรรมบางกิจกรรมที่อื่นทำแค่ชั่วโมงเดียว ที่นี้ต้องทำเป็นเดือนกว่าจะได้ บางกิจกรรมทำแล้วเด็กตีกัน ก็ต้องหยุด ถึงทำมาเป็น step หนึ่งสองสาม จะขึ้นสี่ เด็กตีกัน ก็ต้องหยุด จนกว่าอารมณ์ของเด็กจะคลายลง เราก็ต้องมานับหนึ่งใหม่บ่อยๆ มันไม่มีสูตรบอกว่าต้องเป็นอย่างไร อย่างนี้ เราได้แผนที่กิจกรรม เป็นหลักสูตรของมะขามป้อม แต่เวลาทำงานจริง จะใช้อะไรอย่างไร มันก็ขึ้นกับว่า “ใครทำ” และ “ทำกับใคร” ด้วย ถ้าให้บอกว่าสูตรคืออะไร ก็ต้องบอกว่ายึดเด็กเป็นหลักมัน เอาเด็กเป็นตัวตั้ง งานที่สถานพินิจฯ เนี่ย ขึ้นอยู่กับว่าเด็กพร้อมหรือไม่ ถ้าพร้อมก็ไปต่อ ถ้าไม่พร้อมก็หยุด”

(ประวัติ ศงคราม, ผู้ประสานงานกลุ่มผีนละไมวัยละมุน : สัมภาษณ์ : 1 ต.ค. 2545)

ข้อมูลเกี่ยวกับกลยุทธ์การปรับหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมกับธรรมชาติของกลุ่มเยาวชนที่เข้ารับการอบรม ซึ่งก็คือการยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ยังพบได้ในพื้นที่อื่นๆ อีก 3 พื้นที่รวมทั้งพื้นที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จ.แม่ฮ่องสอนซึ่งอยู่ในความดูแลของญาดา เกรียงไกรวุฒิกุล และขวัญหทัย บุญลือ เช่นกัน

“ ที่มะขามแก้วหลักๆ แล้วก็ใช้หลักสูตรเดียวกับที่อื่นๆ แต่ก็มีปรับในรายละเอียดอบรม 5 วัน 7 ขั้นตอนเหมือนกัน แต่ว่าเด็กแต่ละรุ่นจะไม่เหมือนกัน ช่วงแรกๆ พออบรมจริงๆ แล้ว ไม่สามารถไปถึงขั้น 5-6-7 ได้ อาจจะได้แค่ขั้นที่ 3-4 เด็กที่นี้ซ้ำ มีกรอบมาก เป็นเด็กในระบบการศึกษา แต่เป็นโรงเรียนประจำ โลกทัศน์ก็ไม่เปิดกว้าง ประเด็นต่างๆ เด็กู้เท่าที่รับรู้จากสื่อมวลชน ตามที่รัฐบาลนำเสนอ เช่นเอดส์เป็นแล้วตาย เอดส์ติดต่อยังไงบ้าง ไม่เหมือนที่พะเยาซึ่งเด็กเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมมากกว่า ทางนี้เลยไม่เน้นประเด็น แต่เน้นใช้ศิลปะเข้าไปก่อน ให้เค้ามีความมั่นใจในตัวเอง พี่ใส่เข้าไปหมด หน้ากาก นุ่นเงา พอหลังจากลงไปทำงานสองสามครั้ง เด็กก็เริ่มพร้อม ถึงจะเริ่มอบรมตามขั้นตอน พาลงชุมชนไปศึกษาข้อมูล ซึ่งมันก็เป็นประเด็นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ เพราะมันเป็นเรื่องที่เด็กสนใจ เด็กก็พาเราไปเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน วัฒนธรรมของเขา เด็กเป็นคนเปิดช่องให้พวกเราวิทยากรเข้าไปเรียนรู้อีกต่างหาก”

(ญาดา เกรียงไกรวุฒิกุล, ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว : สัมภาษณ์ : 1 ต.ค. 2545)

กลยุทธ์การยึดเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับกลยุทธ์เชื่อมั่นในความหลากหลาย ดังนั้นผลรวมของการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาชุมชนในแต่ละพื้นที่ จึงขึ้นอยู่กับกลุ่มเยาวชนเป็นหลัก ทั้งในด้านของความสนใจในประเด็นปัญหาต่างๆ จะศึกษาได้ลึกซึ้งเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มเยาวชน ในกระบวนการผลิตละครก็เช่นเดียวกัน การเลือกสรรรูปแบบที่จะนำมาใช้ในละคร การสร้างเรื่อง การแต่งกาย รวมทั้งรายละเอียดต่างๆ ที่จะต้องประกอบกันขึ้นมาเป็นละครเพื่อการพัฒนาของเยาวชนแต่ละกลุ่ม จึงเกิดจากการตัดสินใจเลือกโดยกลุ่มเยาวชนเอง โดยมีวิทยากรหรือเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชน เป็นผู้ให้คำปรึกษา คอยคัดทางเลือก คอยช่วยเหลือในเชิงเทคนิค และดูแลให้เกิดความปลอดภัยและเป็นผลดีกับตัวเยาวชนมากที่สุด ซึ่งทำให้ละครของเยาวชนแต่ละกลุ่ม เป็นสื่อกลางที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มเยาวชนแต่ละกลุ่มออกมาได้อย่างชัดเจน ซึ่งอัตลักษณ์และตัวตนของเยาวชนที่ได้สะท้อนออกมาในผลงานละครเหล่านี้ เมื่อได้นำมาแสดงในชุมชนก็เกิดเป็นตัวตนของชุมชน เป็นสิ่งที่ชุมชนสามารถยอมรับและมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง กลายเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่สะท้อนกลับมาสร้างความภาคภูมิใจให้กับกลุ่มเยาวชนได้ในที่สุด

กล่าวได้ว่ากลยุทธ์การยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลาง ทั้งในด้าน จุดเริ่มต้น เป้าหมาย และกระบวนการเรียนรู้นี้ นอกจากช่วยให้เยาวชนสามารถพัฒนาและเกิดความเข้มแข็ง จนมีผลต่อการดำรงอยู่ด้วยตนเองได้ (ภายหลังเมื่อไม่มีพี่เลี้ยง) แล้ว ยังทำให้ผลงานละครของเยาวชนเป็นสื่อของชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน และมีความ “แปลกปลอม” หรือ “แปลกแยกต่อชุมชน” น้อยมาก ทั้งๆ ที่รูปแบบของละครที่เยาวชนนำเสนอต่อชุมชนนั้นเป็นสื่อชนิดใหม่ของชุมชน

● กลยุทธ์ที่ 6 “ยืดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน”

นอกเหนือจากการยืดหยุ่นกิจกรรมและปรับปรุงหลักสูตรการอบรมให้เหมาะสมกับเยาวชนแต่ละกลุ่ม โดยยึดหลัก “เยาวชนเป็นศูนย์กลาง” แล้ว การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นสูง(Flexibility) มีโครงสร้างที่ไม่แข็งตัวหรือยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ทั้งในด้านของการวางหลักสูตรการอบรม รายละเอียดของกิจกรรม ความยากง่ายในการจัดกิจกรรม รูปแบบทางศิลปะการละครที่ใช้ในการผลิตผลงานละคร (Production style) วันเวลาและสถานที่ในการจัดกิจกรรม ตลอดจนการวางเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการ ความพร้อมหรือบริบทของชุมชน (Need-oriented) เป็นสำคัญ อีกด้วย ซึ่งชุมชนในที่นี้อาจประกอบด้วยกลุ่มชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ องค์กรภาครัฐ สถาบัน (ซึ่งอาจอยู่ในฐานะของ

องค์กรทุน หรือร่วมจัดกิจกรรม หรือเป็นผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนก็ได้) เช่น กรณีของกลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว

“ กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว เกิดจากความต้องการขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่คือ กลุ่มฟื้นฟู จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งเริ่มต้นด้วยการต้องการสื่อที่มีศักยภาพและมีสมรรถนะในการเคลื่อนย้ายรณรงค์เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภูเขา หลังการผ่านอบรมกระบวนการละครกับกลุ่มละครมะขามป้อม กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนที่รวมเด็กและเยาวชนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์จึงกลายเป็น สื่อละครในชุมชน ที่ทั้งมูลนิธิฟื้นฟูฯและโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แม่ฮ่องสอนได้ใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือ สื่อสารในหลายโอกาสจวบจนปัจจุบัน ”

(สัมภาษณ์ ปิยะพร ศรีแล : เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม : 14 มิ.ย. 46)

กรณีของกลุ่มผืนละไมวัยละมุน ของพื้นที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชนจังหวัดสงขลา ก็มีความต้องการที่แตกต่างออกไป

“โครงการศิลปะเพื่อการพัฒนาเยาวชน เป็นโครงการที่นำกระบวนการศิลปะแขนง ต่างๆ เช่นการใช้เทคนิคสีน้ำ งานปั้น การประดิษฐ์หน้ากาก การทำผ้าบาติก มาผสมผสานกับศิลปะการละคร เพื่อสร้าง สรรค์บรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการใช้ชีวิตร่วมกัน ตลอดจนการปรับเปลี่ยนทัศนคติของ เยาวชนในสถานฝึกอบรมของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชนจังหวัดสงขลา ให้สามารถดำรงชีวิต อย่างมีเหตุผล เข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และพร้อมที่จะดำรงชีวิตอย่างมีสำนึกรับผิดชอบ ต่อสังคมในภายภาคหน้า”

(โครงการสื่อชาวบ้าน,2541:1)

กรณีของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม ครอบแก้ว

“ เมื่อเราทำงานกับสถาบัน(การศึกษา) กระบวนการละครได้ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือสื่อสาร หรือ ไป EMPOWER ตัวเขาเอง เช่น กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ซึ่งโรงเรียนได้ใช้กลุ่มเยาวชนในการเป็น เครื่องมือสื่อสารให้กับนักเรียนซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หรือ กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชน ดาวลูกไก่ ซึ่งทางทางโรงเรียนได้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการละครเร่เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือเชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล สถานการณ์ และความรู้ให้กับชุมชน เพราะในหน้าที่บทบาทของสถาบัน คือโรงเรียน มีหน้าที่พัฒนาชุมชนอยู่แล้ว แต่เมื่อทำงานกับชุมชนโดยตรงเราก็ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการ ให้เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากขึ้น ปรับกิจกรรมให้ทำงานกับชาวบ้านได้มากขึ้น ”

(ดวงแข บัวประโคน : ผู้ประสานงานกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ : 21 ธ.ค. 45)

“ ของเราช่วงแรกนั้น อ.สุรินทร์ พี่สุชาติ และคณะกรรมการหมู่บ้านอยากให้อาวุชนมีกิจกรรมที่หลากหลายทำในชุมชน เพราะตามปกติที่ชุมชนนี้ผู้ใหญ่ในชุมชนจะมารวมตัวกันเล่นละคร ร้องเพลงพื้นบ้าน เพลงเกี่ยวข้าวกันอยู่แล้ว พออาจารย์สุรินทร์มาเจอเรา เขาก็เลยอยากให้เราเข้าไปช่วยให้เยาวชนได้ทำกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม อะไรก็ได้ที่เป็นประโยชน์ช่วยให้ เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ พอเราบอกว่ามีสื่อละคร ผู้ใหญ่เขาก็สนับสนุน ละครก็ได้ก็ดี เราเลยเริ่มจากละครก่อน จะพัฒนาไปทำสื่อพื้นบ้านซึ่งมีอยู่ในชุมชน ”

(สมศักดิ์ ศิริพันธุ์ : ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง : 21 ธ.ค. 45)

เมื่อเป็นเช่นนี้คณะผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปว่า การที่กิจกรรมและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาจะได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จได้นั้น เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือ “ความยืดหยุ่น” ของกระบวนการและการจัดกิจกรรม ที่กลุ่มละครมะขามป้อมจะต้องออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นรายกรณีไป ตลอดจนความต้องการของชุมชนที่มีต่อผู้นำในการวางตัวหรือบทบาทของกลุ่มสื่อชาวบ้านเองก็ต้องถูกนำมาพิจารณาด้วย เพราะว่า “ตัวตน” ของกลุ่มละครมะขามป้อมที่จะปรากฏในการทำงาน ณ แต่ละพื้นที่ ก็ต้องมีการยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังที่พี่ตั๋วย้ำว่า

“ มันก็แล้วแต่สถานการณ์ของแต่ละชุมชน บางชุมชนเขาไม่ต้องการให้เราโตกว่าเขา บางชุมชนเขาต้องการให้เราเป็นผู้ใหญ่ เราก็ต้องโต พี่ว่าแล้วแต่พื้นที่ ยกตัวอย่างที่บางขุนเทียน เราโตเกิน เราเข้าไปอย่างแปลกแยกจากชุมชนและเรารู้สึกว่าเราโต โดยที่เราเป็นผู้ใหญ่วัยกรรมเข้าไปในชุมชนโดยที่ชุมชนเขาไม่พร้อม ”

(ประดิษฐ์ ประสาททอง : Focus group : 21 ธ.ค. 45)

โดยในจุดนี้กลุ่มละครมะขามป้อมจะมีการกิจสำคัญก็คือการสร้างสมดุลในการประสานความต้องการของทุกฝ่ายรวมทั้งตนเอง เช่นที่พี่ตั๋วล่าวว่าภารกิจที่แท้จริงของมะขามป้อมนั้นเป็นเพียงผู้ประสานหรือผู้อำนวยความสะดวก(facilitators)ให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในชุมชนมากกว่าจะเป็นผู้กำหนดหรือผู้วางนโยบายว่าแต่กลุ่มละครชุมชนในแต่ละชุมชนควรจะเป็นอย่างไร

“ แม้กระทั่ง Product วันนี้เราก็ไม่สนใจในตัว Product มันอาจจะออกมาในรูปของอะไรก็ได้แล้วแต่ เราสนใจตรงที่ว่ามันทำได้อย่างไร มีกระบวนการในการทำงานร่วมกันยังไง มีการ Balance ของคนในชุมชนอย่างไร...เราสนใจตัวกระบวนการนี้มากกว่า และบางทีเราก็ไม่มีหน้าที่ในการผลักดันหรือสร้างสรรค์ Product อะไร แต่ถ้า Product นั้นมันเกิดจากการสร้างสรรค์ในชุมชน เกิดจากความต้องการ จากภาพที่แตกต่างกัน เราก็มีหน้าที่คอยยุบให้เขาดำเนินงานสร้าง Product นั้นด้วยความเสมอภาค สิทธิเท่าเทียมกัน มีระยะห่าง รักษาสมดุล นี่คือน้ำที่เรา บางพื้นที่เราไม่ได้สร้างสรรค์ Product เราต้อง Concern อันนี้ให้ได้ ” (ประดิษฐ์ ประสาททอง : Focus group : 21 ธ.ค. 45)

โดยบทบาทเช่นนี้นอกจากจะเป็นการลดปัญหาหรือความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มสื่อชาวบ้าน/มะขามป้อม ซึ่งอยู่ในฐานะนักพัฒนาจากภายนอกกับชุมชนแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและวางนโยบายในการใช้และพัฒนาสื่อด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสื่อสารเพื่อชุมชน ซึ่งควรจะเป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้น และดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (Need Oriented) ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะประการสำคัญของกระบวนการทัศน์การพัฒนาแนวใหม่ แทนการพัฒนาที่แต่เดิมเคยสนองความต้องการของรัฐเป็นหลัก

ในกรณีของกลุ่มมะขามป้อมนั้น แม้ว่าเนื้อหาบางประการที่นำมาใช้ในกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาจะเป็นประเด็นที่ถูกกำหนดจากส่วนกลาง เช่นประเด็นปัญหาเรื่องโรคเอดส์ ซึ่งองค์กรทุนที่สนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมเป็นผู้กำหนดมาให้ แต่ในเชิงรายละเอียดนั้น กลุ่มมะขามป้อมได้อาศัยช่องว่างของกระบวนการสร้างสื่อ (Message design) เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาสาระ ในขั้นตอนของการเก็บข้อมูลชุมชน (ขั้นตอนที่ 3) ซึ่งเป็นกุศโลบายที่จะดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตสื่อตั้งแต่การกำหนดเนื้อหาสาระ และการให้ข้อมูลซึ่งจะก่อให้เกิดสื่อที่มีความเท่าทันต่อสภาพปัญหาจริง และยังมีขั้นตอนของการ “ตีความ” ข้อมูล ที่กลุ่มเยาวชนจะเป็นผู้วิเคราะห์ด้วยตนเอง

ดังนั้นแม้ว่าการทำงานละครเพื่อการพัฒนาจะต้องตอบโจทย์ความต้องการขององค์กรทุน (ในการรณรงค์ในเรื่องหนึ่งเรื่องใด) ให้ได้แล้ว ในประเด็นเดียวกันก็ยังคงตอบสนองความต้องการของชุมชนให้ได้อีกด้วย ซึ่งในข้อนี้คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าธรรมชาติของ “สื่อละคร” เมื่อนำมาใช้เป็นสื่อเพื่อชุมชนนั้น ค่อนข้างจะตอบสนองความต้องการของบุคคลหลายฝ่ายไว้ในพื้นที่เดียวกันได้ดีมาก ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องคุณสมบัติบางประการของการสื่อสารชุมชน ของ Berrigan F J. (1976) ที่กล่าวว่า สื่อของชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน เป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อความรู้ ข่าวสารหรือความบันเทิง เป็นสื่อที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ในหลายๆ บทบาท เป็นสื่อที่สามารถแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชนได้ และท้ายที่สุดคุณสมบัติของสื่อละครที่สามารถปรับเปลี่ยนจากลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสาร มาเป็นเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนะของคนทุกคนที่เกี่ยวข้องในชุมชนได้อย่างสะดวกคล่องตัว และเป็น Built-In Process ได้ภายในกระบวนการ 7 ขั้นตอน ซึ่งจากการศึกษาของคณะผู้วิจัยพบว่าการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มมะขามป้อมมีการใช้ “กลยุทธ์ยืดหยุ่นกิจกรรมตามความต้องการของชุมชน” ในแบบแผน (Pattern) ที่ใกล้เคียงกันทั้ง 4 พื้นที่ ดังตารางสรุปการยืดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแต่ละพื้นที่ดังนี้

ตารางที่ 19 : แสดงการยืดหยุ่นกิจกรรมละครให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มผืนละไม วัยละมุน
ความต้องการ ของชุมชน	ต้องการพัฒนากลุ่ม เยาวชนให้มีศักยภาพมาก ขึ้น มีความภูมิใจในชาติ พันธุ์ของตน	ต้องการให้เยาวชนกลุ่ม เสี่ยง มารวมตัวกัน เพื่อ ใช้เวลาว่างในการเรียนรู้ และพัฒนาความคิดศักย ภาพตนเอง เพื่อต่อต้าน และป้องกันปัญหายา เสพติด ที่แพร่ระบาดใน ชุมชน	ต้องการกิจกรรมที่เอื้อให้ เยาวชนในชุมชนสามารถเข้า มามีส่วนร่วมได้ เพื่อให้เยาว ชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็น ประโยชน์ ได้พัฒนาศักย ภาพของตนเองและ ชุมชน	ต้องการให้เยาวชนที่มี ปัญหาได้ใช้ศิลปะในการ บำบัดและพัฒนาจิตใจ พฤติกรรม และฟื้นฟูศักย ภาพของตนเอง
ปัญหาหลักๆ ของเยาวชน	เด็กขาดการเชื่อมโยงกับ ชุมชน เนื่องจากมีโอกาส กลับไปหมู่บ้านในช่วงปิด เทอมรวมระยะเวลาแค่ 2 เดือน/ปี	เด็กขาดความมั่นใจใน ตนเอง รู้สึกว่าเป็นคน ชายขอบของ จ . พิษณุโลก	เด็กเตร็ดเตร่ เด็กตกงาน เด็กหันไปเกี่ยวข้องกับยา เสพติด เด็กไม่มีความ เชื่อมั่น ซื่อสัตย์	เด็กมีปัญหาคบครัว เด็กเกเร ไม่ยอมรับการ ศึกษาในระบบ ร.ร. เด็กเสพ/ขายยาเสพติด
1) ขั้นตอนการ ประสานงาน	ชุมชนกำหนดความต้องการในการพัฒนากลุ่มเยาวชนเป็นโจทย์ให้กับวิทยากรของมะขามป้อม			
	โรงเรียนและองค์กร พัฒนาในพื้นที่	โรงเรียนและองค์กร พัฒนาในพื้นที่	ผู้ นำ ชุ ม ช น แ ล ะ คณะกรรมการชุมชน	สถานพินิจและคุ้มครอง เด็กเยาวชน
2) ขั้นตอนการ อบรม ทักษะ การแสดง (Process)	- ช่วงเริ่มต้นจะเน้นทักษะ ละครพื้นฐาน - พอเกิดกลุ่มละครแล้วจะ เน้นที่เล่นละครให้สนุก เอา ตัวเอง เอาเสน่ห์ของกลุ่ม ชาติพันธุ์ออกมา ไม่ให้รูป แบบของละครไปกลบอัต ลักษณ์ทาง ชาติพันธุ์ - ปรับเวลาการอบรมให้ เข้ากับกิจกรรมหรือการ กิจที่เด็กต้องรับผิดชอบ เช่นคณะกรรมการ ร.ร. ชมรมต่างๆ	- ไม่เน้นทักษะละคร จะ เน้นให้เป็นตัวของพวก เขามากที่สุด เน้นสร้าง ความภาคภูมิใจให้เด็ก - ให้เทคนิคเท่าที่เด็กทำ ได้ ยึดหลัก “ได้แคไหน เอาแค่นั้น” - เน้นการปรับเปลี่ยน ทัศนคติของครูและผู้ ปกครอง ที่มีต่อเด็ก ให้ เกิดความเชื่อมั่นในตัว เด็ก	- ช่วงเริ่มต้นจะเน้นกระบวนการ การกลุ่มเพื่อให้เด็กใน ระบบ และนอกระบบ ร. ร. สามารถสื่อสารและ ทำงานด้วยกันได้ใช้ กระบวนการสร้างความ สัมพันธ์ให้กับเยาวชน นอกเวลา เช่นไปเล่นกีฬา ตอนเย็น ไปร่วมกิจกรรม ชุมชน เยี่ยมครอบครัว - พอเกิดกลุ่มแล้วจึงเน้น ทักษะละคร เพื่อให้ เยาวชนสามารถผลิตสื่อ ละครเพื่อร่วม กิจกรรม ของชุมชนได้ - ปรับเวลาการอบรมให้เด็ก ที่ต้องทำงานสามารถเข้า ร่วม กิจกรรมได้	- ออกแบบกิจกรรมโดยยึด ระยะเวลาที่สถานพินิจฯ กำหนดให้ จึงต้องขยาย กิจกรรมการอบรมจาก 5 วันเป็น 3 เดือน ให้สอดคล้อง กับการจัดเวลาใน โครงการฟื้นฟูเยาวชนของ สถานพินิจฯ - การทำกิจกรรมจะขึ้นกับ ความพร้อมของเด็กเป็น หลัก ถ้าเด็กพร้อม ถึงจะ ทำ ถ้าไม่พร้อมเช่นเด็ก ทะเลาะกัน เด็กคิดถึงบ้าน ก็ต้องหยุด หรือปรับ เปลี่ยนกิจกรรมตามความ พร้อมของเด็กแม้จะไม่ได้ ผลตามที่ต้องการ ยึดหลัก “ได้แคไหนเอาแค่นั้น”

ตารางที่19 : แสดงการยืดหยุ่นกิจกรรมละครให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
(ต่อ)

	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มผืนละไม วัยละมุน
3) ขั้นตอนการ ศึกษาข้อมูล (Process)	เป็นช่วงที่ต้องยืดหยุ่นสุดๆ เพราะมีข้อมูลลายลักษณ์ อักษรน้อยมาก เวลาคน เผ่าคนแก่นึกอะไรได้ก็ เล่าก็ร้องออกมา ทั้งเด็ก ชุมชน และวิทยากร 'ไม่มี ใครรู้ล่วงหน้าว่าจะได้ อะไรกลับมาในการลง ชุมชนแต่ละครั้ง	เน้นการเชื่อมโยงกับชุมชน โดยพาเด็กรุ่นใหม่กลับไป ศึกษาภูมิปัญญาของคน ในชุมชน เพื่อให้เกิดทาง เลือกใหม่ เช่น การทำ เกษตรผสมผสาน ขึ้น ตอนนี้ไม่ต้องปรับแผน มากนัก	เน้นให้เด็กเข้าไปหาผู้ใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกที่เด็ก ได้เข้าหาผู้ใหญ่ จากเดิมที่ เด็กรอรับคำสั่ง และอยู่ใน ชุมชนแบบเด็กอยู่ส่วนเด็ก ผู้ใหญ่อยู่ส่วนผู้ใหญ่ แต่ ขั้นตอนนี้ไม่ต้องปรับแผน มากนัก	ไม่มีการลงชุมชนเพื่อหา ข้อมูล เนื่องจากอยู่ใน สถานพินิจ จึงใช้ข้อมูล จากประสบการณ์ตรงของ เด็กเป็นหลัก แล้วให้เด็ก วิเคราะห์แลกเปลี่ยนกัน ในแต่ละประเด็น คือปรับ รูปแบบการศึกษาข้อมูล ให้เข้ากับสภาพของเด็ก
4) ขั้นตอนการ ผลิตละคร	- หลังจากได้เรื่องเล่ามา เด็กจะเป็นผู้ตัดสินใจ เลือกเรื่อง โดยมีวิทยากร ช่วยตีความ - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - การกำกับของวิทยากรที่ ไปช่วย 'ไม่ได้มีรูปแบบ ตายตัว เพียงมีโจทย์ร่วม กันว่า ทำอย่างไรก็ได้ที่ การแสดงจะยังเห็นความ เป็นตัวตนของเด็กอยู่และ สื่อสารได้	- เน้นที่เด็กว่าจะจัดการ กับกลุ่มยังไง มากกว่าการ ทำProduction - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - สีสันของละคร การเลือก เสื้อผ้า ฉาก เพลง จะขึ้น กับรสนิยมของเด็ก ซึ่งก็ เป็นการสนองรสนิยมของ ชาวบ้านไปด้วยในตัว	- ละครจะยืดหยุ่นตาม ทักษะความถนัด ความ สนใจของเด็ก เช่นเด็กมัก จะร้องเพลงพื้นบ้าน หรือ นำนิทานพื้นบ้านเข้ามาใช้ ในการแสดง - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - ในระยะหลังเด็กสามารถ กำกับ และทำงานร่วมกับ คนในชุมชนเช่น พ่อแม่ ครู และชาวบ้าน ที่มาร่วม แสดงกับตนเองได้	-เน้นการทำละครที่เสนอ ประเด็นต่างๆ จากมุมมอง ของเด็ก เป็นการทำละคร เชิงวิเคราะห์ตัวเองไปด้วย - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - มีการนำผลงานศิลปะ ของเด็กมาใช้เป็นฉากหลัง อยู่บนเวทีการแสดง เป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการ สื่อสารในละคร ที่มีการใช้ สัญลักษณ์เข้ามาช่วยสื่อ ถึงตัวตนของเด็ก

**ตารางที่ 19: แสดงการยืดหยุ่นกิจกรรมละครให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
(ต่อ)**

	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มผืนละไม วัยละมุน
5) ขั้นตอนการ จัดแสดงละคร	- จะเน้นให้เด็กไปหยิบยืมเสื้อผ้า เครื่องดนตรี อุปกรณ์ประกอบการแสดง จากแต่ละหมู่บ้านที่จะแสดง เพื่อเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนและทำให้แต่ละหมู่บ้านได้แสดงอัตลักษณ์ของตนในละครของเยาวชน - การดำเนินกิจกรรมการแสดงจะปรับตามเงื่อนไขชุมชนเป็นหลัก เช่น เล่นอีกรอบ เพราะคนดูมาไม่ทัน , อยากให้แขกที่มาเยี่ยมหมู่บ้านได้ดู ฯลฯ	- ยืดหยุ่นตามสถานที่ที่จะแสดง - เน้นให้เด็กได้เลือก ได้ทดลอง ได้เรียนรู้เอง - มีการเพิ่มรอบการแสดงได้ตามความต้องการของชุมชน	- การแสดงจะต้องปรับไปตามกลุ่มผู้ชม สถานที่ และเวลา - มีการเพิ่มรอบการแสดงตามความต้องการของชุมชน	- เน้นการสื่อสารกับคนดู หลังการแสดงเป็นหลัก โดยเฉพาะกับครอบครัว - ไม่มีการเพิ่มรอบการแสดงตามใจผู้ชม เพราะจะต้องมีกติกาในการนำเด็กออกมาแสดงละคร แต่หากทางสถานพินิจต้องการจะให้เยาวชนแสดงเยาวชนก็พร้อมแสดงได้
6) ขั้นตอนการ ประเมินผล	- ตอนเช้าหลังจากวันแสดงจะไม่รีบออกจากหมู่บ้าน เพราะจะกลับไปพูดคุยกับคนดู เพื่อเอาข้อมูลมานำเสนอตอนสรุปงานทุกครั้ง - วิทยากรมักเสนอประเด็นข้อค้นพบที่น่าสนใจ จะเสนอในที่ประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน	- ระยะแรกวิทยากรจะเน้นให้มีการสรุปทุกครั้งที่ทำกิจกรรม ต่อมาจึงปล่อยให้เด็กได้เรียนรู้เอง	- มีการเชื่อมโยงผู้ใหญ่ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับเด็กในการประชุมประเมินผล	- มีการประเมินผลร่วมกันทั้งเด็ก วิทยากร และเจ้าหน้าที่สถานพินิจฯ - การพูดคุยจะเน้นในเรื่องของทัศนคติที่ปรับเปลี่ยนของแต่ละบุคคลที่มีต่อประเด็นต่างๆ เช่น พ่อแม่ เพื่อน โรงเรียน เป็นต้น
7) ขั้นตอนการ วางแผนใน อนาคต	- เนื่องจากไม่ใช่โครงการที่ได้ทุนระยะยาว จึงให้ความสำคัญน้อยในแง่ของการผลักดันแผนงานร่วมกันกับองค์กรพ.ท. ให้เป็นรูปธรรม แม้ว่าทุกส่วนจะเห็นความสำคัญ	- จะเกิดขึ้นจากความต้องการของเด็กและครูเป็นหลัก โดยมีวิทยากรเป็นตัวช่วย	- มีการเชื่อมโยงผู้ใหญ่ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับเด็กในการประชุมวางแผน	- วางแผนได้แค่ระยะจบโครงการเท่านั้น เป็นแค่การประเมินสถานการณ์ต่อตัวเด็กเฉพาะหน้า - แผนงานอนาคตจะยึดตามแผนของสถานพินิจเป็นหลัก

- กลยุทธ์ที่ 7 “เน้นสร้างการมีส่วนร่วม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน”

การทำงานละครเพื่อการพัฒนาทั้งกระบวนการหรือทั้งระบบ ของกลุ่มละครมะขามป้อม จะเน้นการเชื่อมประสานและการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม และ ทุนทรัพย์ ซึ่งผลักดันให้การทำงานของกลุ่มเยาวชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือองค์กร ภาครัฐเพื่อการพัฒนาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามาช่วย ซึ่งทางกลุ่มหวังว่ากระบวนการเช่นนี้จะนำไปสู่ การพึ่งตนเองได้ของกลุ่มละครเยาวชนในระยะยาว การสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน นี้ เกิดขึ้นทั้งโดยธรรมชาติของกระบวนการและการกระตุ้นจากวิทยากรของทางกลุ่ม เริ่มต้นตั้งแต่ แรกเข้าไปทำงานกับชุมชน เช่นที่ ประดิษฐ์ ประสาททองกล่าวไว้ว่า

“ อยู่ๆ ไม่ได้เข้าไปเลยนะ เราต้องประสานกับเอ็นจีโอในพื้นที่ ประสานกับพ่อหลวง กับผู้ใหญ่ บ้าน หรือไม่กี่อบต. หรือโรงเรียน มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเลย การแสดงก็ต้องเชิญผู้ใหญ่บ้านเข้ามา ดู พอเด็กเริ่มคล่อง ทำงานเองได้ เราจะปล่อยเด็ก ให้การบ้านว่าต้องทำอะไรเรื่อง จะเล่นวันไหนบ้าง ต้องการใช้จ่ายเงินยังงี้ แล้วจะหาเงินจากที่ไหน เราก็ไล่เบียดเด็ก... เอ้า..จะไปหามาจากไหน ไม่มีเงินนะ เสื้อผ้าหุ่ยยืมจากแม่ได้มัย อาหารเราไปขอวัด มันจัดการได้โดยไม่ต้องใช้เงิน อะไรก็ได้ที่ระดมได้ในหมู่บ้าน แต่ที่สุดแล้วมันต้องการเงิน ..พี ผมต้องใช้สองร้อยบาท ซื้อกระดาษมาทำหน้ากาก กระดาษเก่าสี มันซีด ... เอ็งก็ขอสปอนเซอร์สิ ไปขอร้านเครื่องเขียนนี่ก่อน ไม่ได้แล้วเดี๋ยวค่อยหาเงิน อะไรอย่างนี้.. เราต้องสอนเด็กให้รู้จักที่จะระดมสิ่งของในชุมชนของตัวเอง บางคนเก่ง กล้าไปขออนายอำเภอ ขอครูใหญ่ ขอได้เก่งกว่าเราอีก..”

(ประดิษฐ์ ประสาททอง อ้างถึงในสารคดี, 2545 : 79)

กลยุทธ์การใช้ชุมชนเป็นฐานนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประการ คือ

1) การใช้ชุมชนเป็นฐานในด้านสถานที่

การใช้ชุมชนเป็นฐานในด้านสถานที่นี้ เริ่มต้นตั้งแต่ชุมชนนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มเยาวชน อยู่แล้ว การจัดอบรมก็จัดขึ้นในชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้สนับสนุนด้านสถานที่ เช่นพื้นที่โรงเรียน ศึกษาสงเคราะห์ จ. แม่ฮ่องสอน และชุมชนหนองกะทาว จ. พิษณุโลก จะใช้โรงเรียนเป็นสถานที่จัด อบรม และต่อมาก็ใช้เป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชน ส่วนที่ชุมชนสากล จ. พระนครศรีอยุธยา นั้น ใช้ เป็นที่จัดอบรมและใช้บ้านของเยาวชนคนหนึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชน นอกจากนั้นยังใช้ชุมชน เป็นฐานด้านสถานที่ในการเป็นสนามศึกษาข้อมูล และใช้เป็นสถานที่ในการจัดแสดงละครซึ่งเป็น ผลงานจากการจัดกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย อนึ่ง การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านสถานที่นี้ เป็นการใช้ ทุนทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนนั้นๆ

2) การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านข้อมูลและเนื้อหา

การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านข้อมูลและเนื้อหา เป็นการให้ทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ เมื่อต้องมีการศึกษาข้อมูลเพื่อนำมา สร้างเป็นละคร กลุ่มเยาวชนก็จะไปศึกษาจากบุคคลต่างๆในชุมชน ตัวอย่างเช่น กรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วที่ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของตนจาก ปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่น คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน กรณีกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ก็จะไปหาข้อมูลจากกลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หมอ พยาบาลในโรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมกับการกระบวนการตั้งแต่ระยะแรกๆ ของการจัดกิจกรรม ด้วยการให้ข้อมูลกับกลุ่มเยาวชน (หลังจากนั้นจะได้รับเชิญมาเป็นผู้ชม และผู้ให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในขั้นตอนของการจัดการแสดง) ซึ่งการใช้ชุมชนเป็นฐานข้อมูลนั้นสนับสนุนแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพราะนอกจากจะทำให้กลุ่มเยาวชนสามารถใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ของชุมชนแล้ว ยังทำให้กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นนี้ จัดเป็นการสื่อสารภายในชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งยังก่อให้เกิดผลพลอยได้ตามมาอีกคือ เมื่อบุคคลต่างๆ เหล่านี้ได้ชมละครของกลุ่มเยาวชนและรู้สึกประทับใจ-ภาคภูมิใจต่อตัวเยาวชน (และต่อตนเองในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล) เป็นอย่างมากแล้ว ก็มักจะพิจารณาตัวให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มเยาวชนในกิจกรรมระยะต่อไป และเชื่อมโยงไปสู่ฐานต่อไปคือ ฐานด้านทุนทรัพย์

3) การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านทุนทรัพย์

กลุ่มละครมะขามป้อม มีความพยายามอย่างสูงที่จะดึงชุมชนเข้ามาเป็นฐานด้านทุนทรัพย์(ในระยะยาว) โดยเริ่มจากการขอความสนับสนุนเล็กๆ น้อยๆ จากชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมักสืบเนื่องจากความพึงพอใจของชาวบ้าน เมื่อกลุ่มเยาวชนได้เข้าไปขอข้อมูล ไปสัมภาษณ์ หรือไปบอกเล่าประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่จะจัดขึ้น กลุ่มชาวบ้านก็มักจะเสนอให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ตนเองมีส่วนร่วมได้ เช่นทำอาหารมาเลี้ยง ให้สถานที่ฝึกซ้อม ส่วนกลุ่มนักพัฒนาหรือข้าราชการ ก็มักจะเสนองาน เงินทุน หรือดึงเยาวชนเข้าไปช่วยในการดำเนินงานของทางราชการ เพื่อให้เยาวชนได้มีทุนสนับสนุนการดำเนินงานต่อไป หรือการกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนออกไปขอรับความสนับสนุนเป็นงบประมาณหรือข้าวของ โดยการขอสปอนเซอร์หน่วยงานเอกชน ห้างร้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเริ่มจากจำนวนเล็กๆ น้อยๆ ก่อน ต่อมาเมื่อชุมชนมองเห็นประโยชน์จากการสนับสนุนกลุ่มเยาวชน และมองเห็นศักยภาพในการทำงานของกลุ่มเยาวชน ก็มักจะสนับสนุนมากขึ้นเองในภายหลัง

ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านทุนทรัพย์ของชุมชนนี้ ได้รับการพิสูจน์ในระยะยาวว่า ถึงแม้กลุ่มสื่อชาวบ้านจะไม่มั่งคั่งมากในการสนับสนุนกลุ่มเยาวชนให้ดำเนินกิจกรรม ต่อตั้งแต่ปีพ.ศ. 2543 เป็นต้นมา กลุ่มเยาวชนบางกลุ่มเช่น กลุ่มละครเยาวชนเพื่อการพัฒนา ชุมชนดาวลูกไก่, กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมครองแครง และกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ยังได้จัดกิจกรรม ต่างๆ ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงเวลาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ (พ.ศ. 2546) โดยได้รับความสนับสนุน และความร่วมมือด้านทุนทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรม จากชุมชน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาค ประชาชนในชุมชน (หน่วยงานบริหารส่วนท้องถิ่นในชุมชน)

4) การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ในด้านของการใช้ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีอยู่อย่างมากมายในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ นอกเหนือจากกลุ่มละครมะขามป้อม จะมุ่งกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนสร้างผลงานละครจาก เรื่องราวของตนเองและชุมชนโดยเน้นมิติทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีการดึงทุนทางวัฒนธรรมเข้ามา ใช้ในกระบวนการละครขั้นตอนต่างๆ แม้ว่าชุมชนนั้นจะไม่มีความเป็นมายาวนานหรือมีรากเหง้า วัฒนธรรมที่ชัดเจน แต่อย่างน้อยที่สุดก็จะมีภาษาท้องถิ่น เช่นชุมชนหนองกะท้าว กลุ่มละคร เยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ จะสร้างละครจากเรื่องราวปัญหาของชุมชนและสื่อสารด้วยภาษาถิ่น (ลาว) ส่วนหากชุมชนใดมีทุนด้านวัฒนธรรมอยู่มาก ก็จะถูกดึงมาใช้มากขึ้น เช่นที่ชุมชนสาคลี จ. พระนครศรีอยุธยา กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง มีการดึงศิลปินในหมู่บ้านเข้ามา ร่วมแสดงด้วย

“ที่อยุธยามีตัวอย่างที่น่ารักมาก พ่อแม่ไปขายของในตลาด เข็นรถกลับมาเจอ ลูกจะไปซ่อม การแสดงที่บ้านครูใหญ่ ก็บอกลูกว่า ..เฮ้ย..รอเดี๋ยวนะลูก พ่อไปเล่นด้วย คือเมื่อก่อนเด็กเล่นกัน เองเดี๋ยวนี้มีพ่อแม่มาเล่นด้วย ผู้ใหญ่หลายคนก็อยากมีส่วนร่วมใน การเล่นละคร เช่นบางคนอาจจะ เล่นระนาดได้ เป่าขลุ่ยได้ ร้องเพลงอีแซว ลำตัดได้ ก็เอา มาใส่ในละคร ตัวละครบางตัวแทนที่จะเอา เด็กมาแต่งหน้าเขียนหนวดแมวเล่นเป็นคนแก่ ก็เอาคนแก่จริงๆ มาเล่นเป็นปู่ตายยายในเรื่อง แล้วก็เล่นได้สนุกด้วย พวกนี้เขามีภูมิ ปัญญา เขาค้นเป็นกลอนออกมาโดยที่มันเนียนกับเรื่อง สามารถเอาเรื่องราวสมัยใหม่ เรื่องในชีวิตประจำวัน สอดแทรกเข้าไปในสิ่งที่อยู่ ให้เขาสื่อสารกันด้วย ภาษาของเขาด้วยศิลปะแบบของเขาเอง...”

(ประดิษฐ์ ประสาททอง อ้างถึงในสารคดี, 2545 : 73)

● กลยุทธ์ที่ 8 “ผลักดันให้ Local เป็น Hero”

แม้ว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา จะเป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับชุมชนชนบทของไทย และอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการหรือเครื่องมือที่มีฐานคิดและรากวัฒนธรรมมาจากต่างประเทศ นั่นคือ ศิลปะการละคร (Theatre art) และละครพูด (Spoken Drama) แต่กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ก็ได้รับการออกแบบใหม่ โดยการตัดทอน เลือกรวบรวม ประยุกต์ใช้ให้มีกระบวนการเป็นละครแบบตะวันตก⁶ มาใช้เป็นเพียง “พาหนะ” (vehicle) ที่จะสามารถบรรทุกเอาแนวคิด ความเชื่อ ตลอดจนศิลปะรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่หลากหลายในภูมิภาคต่างๆ ของโลก เพื่อนำพาผู้ชมไปถึงเป้าหมายทางการพัฒนาที่ต้องการได้⁷

ทำให้กลุ่มสื่อชาวบ้าน/มะขามป้อม ซึ่งมีเป้าหมายในการทำงานที่จะกระตุ้นให้ประชาชนสามารถผลิตสื่อได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนากระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่จะนำมาใช้สื่อทางเลือกสำหรับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านรูปแบบทางศิลปะ ที่นำมาใช้กับกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มเยาวชน จะเน้นการนำศิลปวัฒนธรรมหรือสื่อพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น เรื่องราวพื้นบ้าน (เช่น ตำนาน นิทาน) มาผสมผสานกับเนื้อหาจากประเด็นปัญหา ร่วมสมัยของเยาวชนและชุมชน ซึ่งทำให้การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม ถือว่า ความเป็นท้องถิ่น (Localization) เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่ง ซึ่งจัดว่าเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชน

การที่คณะผู้วิจัยเรียกกลยุทธ์นี้ว่า “ผลักดันให้ Local เป็น Hero” นั้น มาจากกระบวนการเชิดชูความเป็นท้องถิ่น ในการผลิตละครเพื่อการพัฒนาทั้งระบบ ที่มุ่งให้เยาวชนมีความภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม และตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นท้องถิ่นของตน ซึ่งล้วนเต็มไปด้วยความหลากหลายในทุกพื้นที่ทำงาน เช่น กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว มีวัฒนธรรมชนเผ่า (ของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชาวเขาเผ่าต่างๆ กว่า 5 เผ่า) กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง มีรากฐานของศิลปะพื้นบ้านภาคกลางที่มีความร่ำรวยและยังคงมีกลุ่มศิลปินอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก กลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุน แม้ว่าจะอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก แต่ก็อยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา และเยาวชนก็มาจากชุมชนต่างๆ ในภาคใต้ ที่มีรูปแบบศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของตน เช่น หนังตะลุง เพลงบอกและภาษาใต้ ส่วนกลุ่มละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนดาวลูกไก่

⁶ ซึ่งหมายถึงละครพูดที่มีองค์ประกอบต่างๆ ตามหลักของอริสโตเติล

⁷ ซึ่งเป็นเหตุให้กลุ่มสื่อชาวบ้าน สามารถประยุกต์ใช้ “กระบวนการละคร” กับการทำงานสื่อเพื่อการพัฒนาแบบอื่นๆ เช่น สื่อสไลด์-การถ่ายภาพ สื่อวีดิทัศน์ สื่อพื้นบ้านเช่น ลิเก หรือแม้แต่การผลิตรายการโทรทัศน์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสื่อสำหรับมวลชน ก็สามารถใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในการทำงานได้เช่นกัน

นั่น แม้ว่าตัวเยาวชนจะคิดว่าตนเองไม่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่ก็มีภาษาและรายละเอียดของประเพณีพื้นบ้านที่น่าสนใจ ซึ่งนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

“ฮีโร่” หรือพระเอกตัวจริงของละคร ที่เยาวชนได้จัดแสดงขึ้นในชุมชน จึงประกอบด้วย

1. นักแสดงจากเยาวชนในท้องถิ่น
2. นักแสดงพูดภาษาของท้องถิ่น
3. การแสดงหรือละครนำเสนอเรื่องราวในท้องถิ่น หรือเรื่องราวของท้องถิ่น
4. การแสดงหรือละครสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา รากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณี หรือ ศิลปะของท้องถิ่น
5. นักแสดงและละครมุ่งสื่อสารกับผู้ชมในท้องถิ่น ด้วยประเด็นร่วมสมัย

กระบวนการเชิดชูท้องถิ่นนี้ได้รับการอำนวยความสะดวกหรือกระตุ้นโดยทีมงานของกลุ่มละครมะขามป้อมอย่างเป็นธรรมชาติ แบบค่อยเป็นค่อยไป (ไม่ใช่การจัดกระทำเพื่อสร้างภาพลักษณ์แบบขบวนการชาตินิยมหรือเพื่อธุรกิจการแสดง) เช่นที่ประดิษฐ์ ประสาททองย้ำว่า “ ตรงนี้มันต้องใช้เวลา เราไปบังคับให้ชุมชนทำไม่ได้ มันต้องใช้เวลาในการสร้างความเข้าใจ สร้างความตระหนักรู้ และเขาจะสร้างสรรค์กันเอง โดยที่เราไม่ต้องไปยัดเยียดหรือบีบบังคับ ” ซึ่งผลลัพธ์ที่คาดหวังได้ก็คือความภาคภูมิใจต่อชุมชน ความเป็นท้องถิ่น และต่อชาติกำเนิดของตนเอง ของทั้งเยาวชนที่เป็นผู้เล่น และชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มผู้ชม ตัวอย่างเช่น กรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (กรณีกลุ่มเยาวชนกะเหรี่ยงแดง) ต่อไปนี้

ภาพที่ 5 : ตัวอย่างและเรื่องราวจากการแสดงของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว

“ คนเล่าเรื่องมี 2 คน คนหนึ่งเป็นคนเฒ่าคนแก่ อีกคนหนึ่งเป็นคนหนุ่ม คนเฒ่าคนแก่คุยกับคนหนุ่มว่า ประเพณีปอยตันที่มีที่มา วันนี้จะมาเล่านิทานให้ฟัง ”

“ ยายคุยกับหลานชายหัวเดียว(มีแต่หัว) หัวเดียวอยากให้ยายไปสู่ขอลูกสาวเศรษฐีมาให้ ”

“ ยายของหัวเดียวไปเจรจาขอลูกสาวของเศรษฐี เศรษฐียกลูกสาวคนที่ 3 ของตนให้ โดยถามความสมัครใจของลูกสาวทั้ง 3 คนก่อน ”

“ งานแต่งงานระหว่างลูกสาวของเศรษฐีทั้ง 3 คน กับลูกเขยเศรษฐี 2 คน และหัวเดียว ในงานแต่งงานมีคนเฒ่าคนแก่และผู้ใหญ่มาดมมือและให้พร ”

“ เศรษฐีให้ลูกเขยทั้ง 3 คนของตน ออกไปหาปลาหาเนื้อในป่า แต่ลูกเขยของเศรษฐีทั้ง 2 คนหาเนื้อไม่ได้ จึงเข้าไปในป่าลึก ได้พบกับหัวเดียวซึ่งแปลงร่างเป็นฤๅษี ลูกเขยเศรษฐีทั้ง 2 คน จึงเข้าไปขอปลาขอเนื้อ โดยฤๅษีแปลงขอแลกกับปลายจุมกปลายหู ของลูกเขยเศรษฐีทั้ง 2 ”

“ วันหนึ่งเศรษฐีอยากจะข้ามไปอีกฝั่ง จึงให้ลูกเขยทั้ง 3 สร้างสะพานให้ ลูกเขยเศรษฐีทั้งสองคนใช้เวลาสร้าง 3 เดือนจึงจะเสร็จ ส่วนหัวเดียวสร้างเสร็จภายในคืนเดียวและเป็นสะพานเงินสะพานทอง ”

“ ลูกเขยเศรษฐีทั้ง 2 คน อิจฉาหัวเดียว และได้รู้ความจริงว่าหัวเดียวสามารถถอดรูปเป็นชายหนุ่มได้ จึงเอาหัวเดียวไปเผาไฟ หัวเดียวไม่สามารถเข้าร่างเดิมได้ จึงตัดสินใจไปอยู่บนสวรรค์ จึงเรียกให้เด็กมาตีไม้ไผ่ในบ้าน ทำให้บ้านลอยขึ้นไปบนฟ้าแต่เศรษฐีถอดเสาบ้านไว้ได้ต้นหนึ่ง และวอนให้ลูกสาวและหัวเดียวมองลงมา และปล่อยเสาด้านลงมา หัวเดียวและลูกสาว ให้เศรษฐีทำพิธีบูชาเสาเพื่อแทนความคิดถึงตน ”

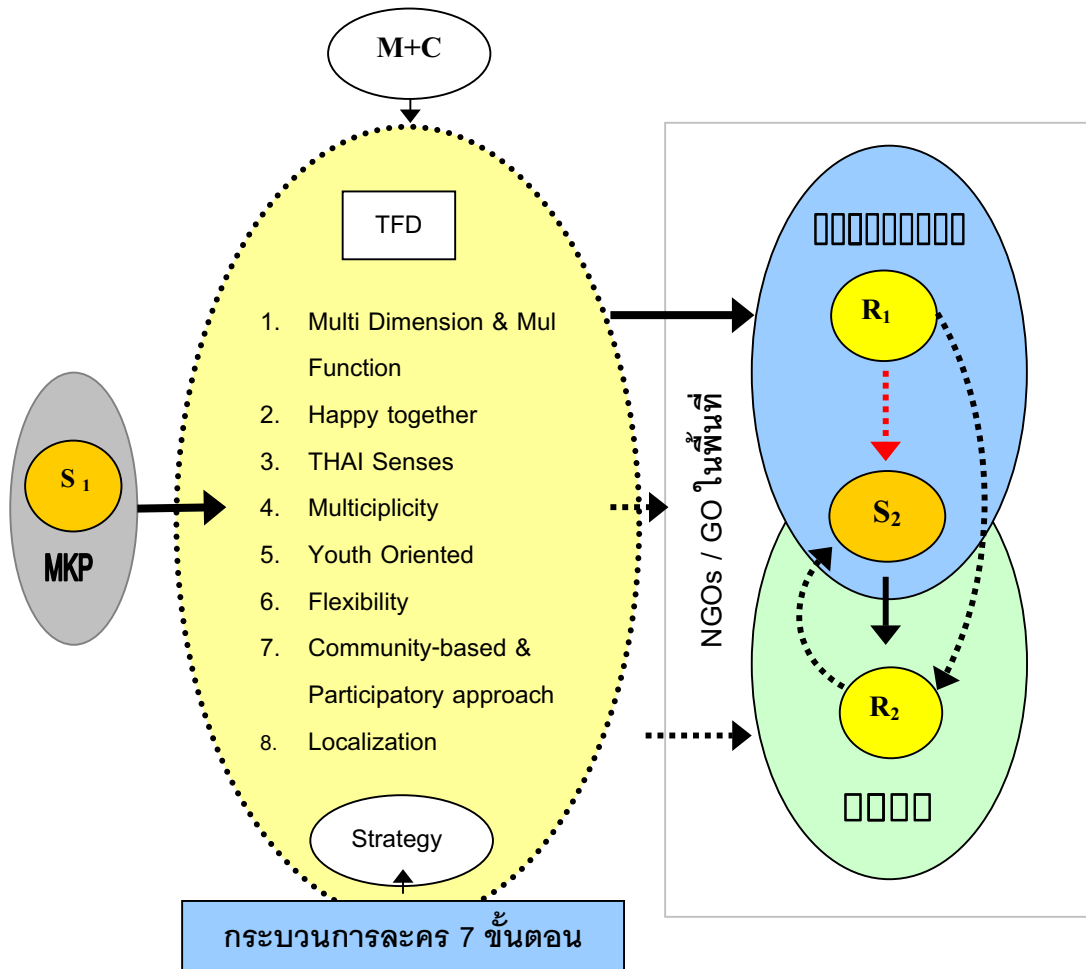

“ ภาพจำลองงานพิธีปอยตันที (ประเพณีอีลู่) ในงานพิธีจะมีการเป่าเครื่องดนตรีเฉพาะของชาติพันธุ์กระเหรี่ยงแดงที่เรียกว่า “แฮมอีลู่” ประเพณีอีลู่ทำเพื่อระลึกและเคารพถึงบรรพบุรุษและพระเจ้าที่ได้เก็บเสามาเอาไว้ให้ ”

“ ร้องเพลง “ส่วยกะแย” เพลงที่ได้แต่งขึ้นใหม่ ความหมายของเพลงให้ช่วยกันรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของชาติพันธุ์กระเหรี่ยงแดง (กะแย หรือ กะยา) ”

รายละเอียดของกลยุทธ์การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม
 ทั้ง 8 กลยุทธ์ที่คณะผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้นนั้น อาจนำเสนอให้เห็นเป็นภาพรวม ได้ดังแผน
 ภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 16 : แสดงกลยุทธ์การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสื่อชาวบ้าน

จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นว่ากลุ่มละครมะขามป้อมในฐานะผู้ส่งสาร (Sender) ได้ใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา (TFD) 7 ขั้นตอน ในฐานะที่เป็นเนื้อหาและช่องทางในการสื่อสารเพื่อส่งสารไปยังผู้รับสารกลุ่มที่ 1 คือเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย (R1) โดยใช้รูปแบบการฝึกอบรมหลักสูตร “ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน” และในขณะเดียวกันกลุ่มละครมะขามป้อมก็จะทำงานกับหน่วยงานพัฒนาในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน (GO/NGOs) และชาวบ้านในชุมชนไปพร้อมๆ กัน แต่ก็ถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายรอง และเนื่องจากกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เป็นรูปแบบการสื่อสารสองขั้นตอน เมื่อผ่านการอบรมในขั้นแรกแล้ว กลุ่มเยาวชนก็จะเลื่อนสถานะ

เป็นผู้ส่งสารลำดับที่สอง (S2) และเริ่มต้นกระบวนการสื่อสารเนื้อหาต่างๆ ผ่านกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ไปสู่ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งกลายเป็นผู้รับสารลำดับที่ 2 (R2) ในที่สุด (ซึ่งก่อนหน้านี้เยาวชนจะต้องเข้ามาศึกษาข้อมูลกับชาวบ้าน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสร้างเป็นผลงานละคร เพื่อนำเสนอข้อมูลต่างๆ กลับมายังชุมชน)

กลยุทธ์ทั้ง 8 ประการที่คณะผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์ออกมาเป็น กลุ่มละครมะขามป้อมได้นำมาใช้ในกระบวนการอบรม 7 ขั้นตอน ทั้ง แบบ Built-In Process ในกระบวนการละครซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับสื่อละคร ส่วนกลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมายนั้น นอกจากจะใช้ในกระบวนการละคร 7 ขั้นตอนแล้ว ยังนำมาใช้ในการประสานงาน การติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายและชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตลอดระยะเวลาที่ลงไปทำงานในพื้นที่ รวมทั้งในกระบวนการติดตามผลอีกด้วย ซึ่งอาจนำเสนอให้เห็นภาพรวมว่า กลุ่มละครมะขามป้อมใช้กลยุทธ์ทั้ง 8 ในกระบวนการละคร 7 ขั้นตอนอย่างไร ดังนี้

ตารางที่ 20 : แสดงระดับการใช้กลยุทธ์ 8 กลยุทธ์ ในกระบวนการละครทั้ง 7 ขั้นตอน

ขั้นตอน / กลยุทธ์ที่	1	2	3	4	5	6	7	8
1) การประสานงาน	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆
2) การอบรมทักษะการแสดง	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆
3) การศึกษาข้อมูล	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
4) การผลิตละคร	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
5) การจัดแสดงละคร	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
6) การประเมินผล	☆☆☆	☆☆	☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆
7) การวางแผนในอนาคต	☆☆☆	☆	☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆

- ☆ เป็นขั้นตอนที่มีการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวน้อย
 ☆☆ เป็นขั้นตอนที่มีการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวปานกลาง
 ☆☆☆ เป็นขั้นตอนที่มีการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวมาก

1. กลยุทธ์ละครเพื่อการพัฒนา สื่อสารพัดประโยชน์ (Multi Dimension & Multi Function)
2. กลยุทธ์ทำงานด้วยกัน สนุกสุขสันต์ทุกขั้นตอน (Happy together)
3. กลยุทธ์เสน่ห์แบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน (THAI Senses)
4. กลยุทธ์เชื่อมั่นในความหลากหลาย (Multiciplicity)
5. กลยุทธ์เยาวชนเป็นศูนย์กลาง (Youth Oriented)
6. กลยุทธ์ยืดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (Flexibility)
7. กลยุทธ์เน้นสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based & Participatory approach)

8. กลยุทธ์ผลักดันให้ Local ต้องเป็น Hero (Localization)

จากตารางแสดงระดับการใช้กลยุทธ์ในกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอน แสดงให้เห็นว่ากระบวนการละครแต่ละขั้นตอนของมะขามป้อม มีการใช้กลยุทธ์ครบทั้ง 8 กลยุทธ์ในการดำเนินงาน แต่กลยุทธ์ที่สำคัญคือมีการเน้นใช้มากที่สุดก็คือกลยุทธ์ที่ 1 ละครเพื่อการพัฒนาสื่อสารประเด็นกลยุทธ์ที่ 5 เยาวชนเป็นศูนย์กลาง กลยุทธ์ที่ 6 ยึดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และกลยุทธ์ที่ 7 เน้นสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ส่วนกลยุทธ์อื่นๆ นั้นมีความสำคัญลดหลั่นกันลงมาตามความจำเป็น ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า การใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาทั้ง 7 ขั้นตอนของมะขามป้อมนั้น จะต้องใช้ควบคู่ไปกับกลยุทธ์ต่างๆ เหล่านี้ จึงจะก่อให้เกิดผลการพัฒนาในทางที่พึงประสงค์ หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ หากถามว่ามะขามป้อมใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาอย่างไร (HOW) ก็ต้องตอบว่าใช้ตามกลยุทธ์ทั้ง 8 นั่นเอง โดยวิทยากรหรือคณะทำงานของกลุ่มจะเลือกใช้กลยุทธ์ต่างๆ ตามความจำเป็น ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นและมีบริบทของกาลเทศะเข้ามาช่วยในการเลือก ซึ่งกลยุทธ์ในการทำงานกับชุมชนของมะขามป้อมนี้ นอกจากจะใช้กับสื่อละครเพื่อการพัฒนาแล้ว คณะผู้วิจัยยังเห็นว่าน่าจะสามารถนำไปปรับใช้กับสื่อชนิดอื่นๆ ได้อีกด้วย ส่วนผลจากการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาตามกลยุทธ์ดังกล่าวคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 8

ผลของการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน

ในบทนี้คณะผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง“ผลของการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน” ของกลุ่มละครมะขามป้อม เพื่อตอบคำถามการวิจัยว่า เมื่อได้มีการนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาเข้าไปใช้ในชุมชนตามกลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้นำเสนอในบทที่ 7 นั้น ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างไรบ้าง โดยจะแบ่งการนำเสนอออกเป็นสองส่วนเพื่อตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยคือ

8.1 **ผลระดับบุคคล** หมายถึง การพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเยาวชนภายหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา แบ่งออกเป็น การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 8.1.1 ด้านความรู้
- 8.1.2 ด้านความเข้าใจ
- 8.1.3 ด้านทัศนคติ
- 8.1.4 ด้านพฤติกรรม
- 8.1.5 ด้านทักษะกระบวนการ

8.2 **ผลระดับชุมชน** หมายถึง การพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดที่อยู่ในชุมชน อันเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่ค้นพบภายหลังจากการจัดกิจกรรมและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาขึ้นในชุมชนทั้งในฐานะผู้ชม และในฐานะที่เป็นชุมชนที่ตั้งของกลุ่มละครเยาวชน

8.1 ผลการพัฒนาระดับบุคคล

จากการศึกษาพบว่า สื่อละครเพื่อการพัฒนา ได้ก่อให้เกิดการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนก่อให้เกิดผลกระทบมากมายต่อกลุ่มเยาวชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยสามารถแบ่งออกเป็น การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

8.1.1 ด้านความรู้

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา มีสมรรถนะในการพัฒนาให้เยาวชนมีความรู้มากขึ้นได้จริง ทั้งความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน และความรู้ในประเด็นปัญหาของชุมชน ที่องค์กร

ทุนหรือองค์กรร่วมจัด ต้องการสื่อสารไปยังกลุ่มเยาวชน หรือต้องการให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งในแต่ละพื้นที่จะมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน

เช่น กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว พื้นที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น เช่นประเพณี “ปอยต้นทิ” โดยการเรียนรู้นั้นเกิดจากการที่เยาวชนได้ไปศึกษาข้อมูลจากชุมชน ด้วยการไปสอบถาม-สัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ในเผ่า หรือในชุมชนอย่างจริงจัง จนมีความรู้และนำความรู้นั้นมาใช้ผลิตซ้ำ (reproduce) เป็นสื่อละครที่บอกเล่าเรื่องราวของประเพณีปอยต้นทิ อันก่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ให้กว้างขวางลึกซึ้ง และขยายผลไปยังชุมชนได้ต่อไป

“หนูไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าต้นทิมีพระจันทร์ มีโลกด้วย เขาทำกันอย่างไร เพื่ออะไร ก็ไม่รู้ เพราะไม่ได้กลับบ้าน เคยไปดูแต่ไม่ได้ศึกษา ไม่ได้สนใจ แต่คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านชอบเล่า..”

(อรอนงค์ พิทักษ์จันทร์ : สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว : 23 พ.ค. 2545)

“ หนูก็กลับไปถามยาย ต้นทินี้มีความเป็นมาอย่างไร จะเอาไปทำอะไร เมื่อก่อนยายเล่านิทานหนูก็หลับ เขาก็พูดไป ”

(ประกายฟ้า ขจิตกาญจนา : สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว :

23 พ.ค. 2545)

กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ พื้นที่ อ.นครไทย จ.พิษณุโลก ได้ศึกษาปัญหาชุมชน ในประเด็นโรคเอดส์ ซึ่งทำให้กลุ่มเยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาโรคเอดส์ในชุมชนอย่างลึกซึ้ง จากการลงไปพูดคุย สอบถาม และเรียนรู้ชีวิตของผู้ติดเชื้อเอดส์ เพื่อนำมาข้อมูลมาจัดทำเป็นละครไปนำเสนอให้กับผู้ชมในชุมชน

“ พอได้เป็นสมาชิก “ดาวลูกไก่” อย่างเต็มตัว แล้วก็ได้ออกเก็บปัญหา ข้อมูลจากชุมชน และเอามาสร้างเป็นละคร เพื่อที่จะไปรณรงค์ให้ความรู้แก่ชุมชน ต่อมาก็ทำให้ดิฉันรู้ว่า ดาวลูกไก่ไม่ใช่แค่แสดงละครให้ทุกคนเพื่อสนุกเพียงอย่างเดียว แต่ละครนั้นสามารถช่วยแก้ไขปัญหภายในชุมชนอีกด้วย แต่ยังไม่เพียงเท่านั้น ดาวลูกไก็ยังทำให้เรารู้จักกระบวนการคิด-การทำงาน ได้รู้จักปัญหาของชุมชนและลงไปช่วยแก้ไขปัญหา ”

(ณัฐริชา โสประดิษฐ์ : สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่ : 26 เม.ย. 2545)

อย่างไรก็ดีผลการพัฒนา ในด้านความรู้ต่อประเด็นปัญหาและบริบทของชุมชนนั้นทางคณะผู้วิจัยไม่ได้ข้อมูลในเชิงปริมาณว่าเยาวชนมีการพัฒนาความรู้มากน้อยเพียงใด เนื่อง

จากทางกลุ่มละครมะขามป้อมและคณะทำงานในขณะนั้น (ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540-2544) ไม่ได้ทำการประเมินผลหรือวัดผลการพัฒนาด้านความรู้ภายหลังการอบรมในส่วนนี้อย่างจริงจัง อีกประการหนึ่งเป็นเพราะกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา นั้น มิได้มุ่งพัฒนาด้านความรู้ให้กับเยาวชนเป็นหลัก แต่ความรู้เป็นเพียงส่วนประกอบที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำละครเพื่อนำเสนอต่อผู้ชมในชุมชนมากกว่า ซึ่งในช่วงแรก (การอบรม 5 วัน) ทางกลุ่มก็จะไม่เน้นการให้ข้อมูลความรู้กับเยาวชน แต่เยาวชนจะมีความรู้ในด้านข้อมูลเพิ่มมากขึ้นในการทำงานครั้งต่อๆ มา ซึ่งเด็กได้ดำเนินกิจกรรมเองในชุมชนในระยะ 3-4 ปีให้หลัง

ทว่า “ข้อมูล หรือ ความรู้” ก็มีใช้จุดเน้นของสื่อละครเพื่อการพัฒนา แต่จุดเน้นหรือสิ่งที่เยาวชนทุกกลุ่มพยายามสื่อสารกับผู้ชมเป็นเรื่องของ “ความคิด” มากกว่า ซึ่งผลการศึกษาในข้อนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของประดิษฐ์ ประสาททอง (สัมภาษณ์ : 17 พ.ค. 2546) ที่กล่าวไว้ว่า

“ สิ่งสำคัญก็คือว่า ละครเราไม่ได้ให้แค่ความรู้ แต่เราทำให้เกิดความคิดต่างหาก ซึ่งความคิดนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากเรา แต่มาจากตัวเขา (หมายถึงผู้ชม-คณะผู้วิจัย) ซึ่งได้รับผลกระทบจากละครของเราได้ มันก็จะโยงมาสู่เรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเรียนรู้”

ในส่วนของความรู้เรื่องกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนา จะเป็นผลการพัฒนาด้านความรู้ที่ชัดเจนที่สุด ที่คณะผู้วิจัยมองเห็นได้จากการศึกษาครั้งนี้ การพัฒนาความรู้ในเชิงเทคนิคเป็นสิ่งที่เยาวชนทุกกลุ่มได้สะท้อนออกมา โดยความรู้เชิงเทคนิคดังกล่าว ยังนำไปสู่ความเข้าใจต่อ “ความหมาย” ของความรู้ ซึ่งทำให้เยาวชนสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้กับชีวิตประจำวันและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ดังนี้ (ข้อมูลจากแบบสอบถาม)

“ ได้รู้จักขั้นตอนต่างๆ ในการเขียนบทละครและภาษาในทางการละคร ”

“ รู้จักการวางเนื้อเรื่อง การใช้ภาษาในการแต่งละคร วางตัวละคร ”

“ สามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปเผยแพร่ให้น้องๆหรือเพื่อนๆได้ สามารถนำไปใช้ให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ หรือมีสมาธิในการทำอะไรรอบรู้ประเพณี วัฒนธรรมไว้ และมีความกล้าแสดงออก”

(สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

“ เมื่อเข้ามาแล้วก็รู้ว่าการแสดงละคร ไม่ได้ทำง่ายอย่างที่คิดไว้เพราะว่าการเล่นละครจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่นจะต้องกล้าแสดงออก ไม่อาย และต้องมีทักษะทางการแสดง และดาวลูกไก่ก็ได้มอบสิ่งที่ข้าพเจ้าควรจะมี คือ

ความกล้าแสดงออก และมีทักษะทางการแสดง พอข้าพเจ้ามีสิ่งนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็เล่นละครเป็นครั้งแรก และหลังจากที่แสดงจบ ความรู้สึกที่ว่า ตัวเองมีค่ามากกว่าที่เคยคิดไว้สังคมยอมรับในตัวข้าพเจ้าซึ่งเป็นเด็กขาดความน่าเชื่อถือ ”

(สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่)

“การกล้าแสดงออก รู้กระบวนการของการทำละคร ได้เรียนรู้การแสดงออกโดยท่าทาง โดยไม่ต้องบอกหรือพูด”

“รู้สึกได้ถ่ายทอดความรู้สึกของตัวละครนั้นๆ ให้ดูเข้าใจ ถ่ายทอดปัญหาสังคมที่จะต้องแก้ไข”

“รู้จักการใช้ร่างกายให้เป็นประโยชน์ ใช้ร่างกายแทนคำพูดในการสื่อ”

“ได้รับรู้เรื่อง จุดเริ่มต้น จุดขัดแย้ง และจุดจบในละครที่ต้องมี”

“ทำให้เข้าใจกระบวนการละครมากขึ้น”

(สมาชิกกลุ่มฝนละไมวัยละมุน)

“เป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจ มีอะไรมากกว่าที่คิดในการร่วมกิจกรรม ได้ความรู้เรื่องการจัดฉาก การใช้เสียง การจัดภาพละคร ได้เพื่อนใหม่ ได้เข้าใจการทำงานร่วมกับคนอื่น มีเพื่อนมากขึ้น”

“รู้จักพื้นฐานของการแสดงมากขึ้น มีการแสดงออกมากขึ้น รู้ถึงกลุ่มการก่อตั้งของโครงเรื่องมีความเป็นมาอย่างไร ลำบากเพียงใดบ้าง”

“ได้ความรู้จักกระบวนการละคร รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ”

“มีทักษะการเขียนบท จัดภาพและองค์ประกอบ มีการจัดฉาก การแสดงภาพ การออกเสียง การตั้งสมาธิ การแสดงอารมณ์ การวางบทละคร ได้ทักษะพื้นฐานของการละครมากกว่าเดิม รู้จักการถ่ายทอดตัวละครตัวนั้น ได้สมาธิความตั้งใจ”

(สมาชิกกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง)

ในจุดนี้คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการตอบแบบสอบถามของเยาวชน ในหัวข้อ” ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมฯ” นั้น เยาวชนแต่ละพื้นที่จะกล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาแตกต่างกันออกไป ตามจุดเน้นของหลักสูตรการอบรมแต่ละพื้นที่ คือกลุ่มเยาวชนฝนละไมวัยละมุน และกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง จะกล่าวถึงรายละเอียดของความรู้ในเรื่องกระบวนการ

การและเทคนิคการผลิตละคร ได้ชัดเจนมากกว่ากลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว และกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ซึ่งจุดนี้ก็สามารถสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาความรู้ของเยาวชนเป็นผลมาจากหลักสูตรการอบรมและการวางกลยุทธ์ด้านเนื้อหาการอบรมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

8.1.2 ด้านความเข้าใจ

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาได้ทำให้เยาวชนมีการพัฒนา ด้านความเข้าใจเป็นอย่างสูง ทั้งความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ความเข้าใจผู้อื่น และความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างตนเอง ผู้อื่น และชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนทั้งสี่พื้นที่ได้สะท้อนให้คณะผู้วิจัยได้ทราบ และจากการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการต่างกัน ก็ได้ข้อมูลในแนวทางเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ได้เรียนรู้ในทุกๆขั้นตอน โดยเฉพาะการเล่นเกมส์ (ละลายพฤติกรรม) เข้าใจตัวเอง ให้อยู่ร่วมกับผู้อื่น เน้นการช่วยเหลือกัน เห็นความขัดแย้ง เห็นการเอาตัวรอดของคนในลักษณะที่ต่างกันไป ความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้กลุ่มเกิดขึ้นและอยู่ได้”

“เราไม่ได้อยู่คนเดียว เราไม่ได้มีแต่พ่อแม่พี่น้อง เพื่อนๆ แต่เรายังมีคนมากมายที่อยู่ร่วมในสังคม และสังคมที่เราอยู่ก็มีปัญหามากมายที่จะต้องแก้ไข เช่น ในสังคมเพื่อน เพื่อนจะทำยังไงเราก็ต้องทำตามเพราะจะได้เข้ากันได้”

“เกิดการเปลี่ยนแปลง คือเริ่มรู้จักคนรอบๆข้างว่า เขานิัยัยยังงี้ มีความผูกพันกันในกลุ่ม ทำให้รักกัน”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม : ดาวลูกไก่)

“ละครให้อะไรหลายๆ อย่าง รู้ว่าเรคือกลุ่มที่มีความรัก ความเอื้อเฟื้อความเอาใจใส่กัน เป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง เหมือนกับเราเป็นครอบครัวหนึ่ง ทำให้ข้าพเจ้าและทุกคนในกลุ่มมีความสุข มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ทำหน้าที่ของตัวเอง และช่วยเหลือคนอื่นแต่ก็มีปัญหาหลายอย่าง และเราก็ช่วยกันแก้ไข เคารพตัวเองและคนอื่น และผู้เข้าชมที่ให้ความเป็นกันเอง”

(สัมภาษณ์ น.ส. จีระนันท์ บัวเหมือน : สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่: 29 เม.ย. 46)

“ ได้เรียนรู้กระบวนการ รวมคน และได้เรียนรู้คนอื่น เอาใจเขาใส่ใจเรา การให้รู้จักกับผู้อื่นได้ไปคุยกับคนแก่ ในหมู่บ้าน ได้คุ้นเคยและรู้จักกันมากขึ้น ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม : กลุ่มครองครอง)

“ได้เรียนรู้และรู้จักตัวเองมากขึ้น รู้จักการรับผิดชอบ “

“ได้รับรู้ว่าตัวเองก็ทำอะไรได้เหมือนกัน และเป็นสิ่งที่พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า คนเราก็มียุติเหมือนกัน”

“ทำให้เรารู้จักตัวเองมากขึ้น รู้ว่า เราทำอะไรได้บ้าง เราสมควรจะเลือกสิ่งไหน”

“หลังจากการทำงานในหลายๆ แบบ ก็ได้รู้ว่า ตัวเองถนัดในหลายๆ สิ่ง เราเองก็มีความสามารถเหมือนกัน”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม:กลุ่มเยาวชนผีนละไมวัยละมุน)

“ประโยชน์ที่ได้รับจากละครมีหลายอย่างมาก อย่างแรกเลย คือ ได้รู้จักเพื่อนใหม่ ละครให้ทั้งความสนุกสนาน ให้ทั้งสาระในเรื่องที่แสดง ที่สำคัญทำให้เราได้รู้จักตัวเองมากขึ้น ทำให้เรารู้ว่า ตนเองเมื่อได้อยู่ร่วมกับเพื่อนๆ ซึ่งเรายังไม่สนิทนั้น เราควรที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับเพื่อนๆ ได้อย่างไร”

“มีความผูกพันกับเพื่อน ครูอาจารย์ หรือทีมงานมากขึ้น ได้เปิดหูเปิดตา”

“รู้สึกว่าคุณมีความสามารถด้านต่างๆ เช่น ดนตรี ความกล้าแสดงออก”

“รู้ถึงหัวใจกันและกัน ”

“ ทำให้ตัวเองประเมินตัวเองว่าตัวเราถนัดในด้านใด และสามารถทำอะไรได้บ้าง “

“ ได้พูดคุย เข้าใจ กับพ่อแม่พี่น้องมากขึ้น”

“ ได้รู้ถึงความเป็นมาของชุมชนนั้น เข้าใจความเป็นอยู่ของคนในชุมชน”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม: กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

ความสำคัญของการเข้าใจตนเอง ก็คือความสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจต่อผู้อื่นรวมทั้งชุมชนของตนได้ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาด้านทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลำดับต่อไป เช่นตัวอย่างที่เยาวชนได้สะท้อนออกมาดังนี้

“แต่ก่อนผมมองตัวเองไม่เห็น มองความเป็นชาวเขา ความเป็นปกาเกอญอ มองไม่เห็น ไม่เคยได้ให้ความสำคัญ สนใจแต่เรียนหนังสือ ไม่ได้คิดว่าตัวเราเป็นใคร ตัวเรามาจากไหน คิดว่าเราน่าจะกลับไปมอง ทำอะไรสักอย่าง บางทีอยากจะเผยแพร่ให้คนอื่นเขารู้”

(สัมภาษณ์ อัครวิน : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว: 24 พ.ค. 2545)

8.1.3 ด้านทัศนคติ

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการละครเพื่อการพัฒนาสามารถช่วยให้เยาวชนเกิดการพัฒนาด้านทัศนคติ คือมีทัศนคติต่อตนเองและผู้อื่นในเชิงบวก เช่นการเห็นคุณค่าของตนเอง (Self-esteem) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความตระหนักในความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อกลุ่มและต่อชุมชน ตลอดจนทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การเคารพบทบาทและความคิดเห็นของผู้อื่น การเห็นคุณค่าในความแตกต่างหลากหลายของบุคคล ทัศนคติต่อกิจกรรมละครและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ดังข้อมูลสนับสนุนต่อไปนี้

- การเห็นคุณค่าของตนเอง (Self-esteem) มีความเชื่อมั่นในตนเอง

“ การแสดงละครทำให้ครอบครัวยอมรับ และทำให้บางคนที่ถูก ยอมรับในตัวเรา ” (ฝนละไมวัยละมุน)

“ การแสดงละครจะทำให้เรามีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ”(ครองแครง)

“ ทำให้มีความสามารถในการพูด กล้าแสดงออก เข้าใจวัฒนธรรมของชนลี้กซึ่งมากกว่าเดิม” (มะขามแก้ว)

“ ได้รู้ว่าตัวเองมีความสามารถที่มากพอในตัวเอง ค้นพบสิ่งอัศจรรย์ในตัว ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

“ ตั้งแต่เข้ามาอยู่ตรงจุดนี้ ก็เพิ่งจะทราบว่า มะขามแก้ว ให้ความกล้าแสดงออกกับเรากล้าคิด กล้าทำ ในสิ่งที่อยากทำ เมื่อถึงตอนนี้อยู่เวลานี้ เราก็มองโลกในแง่ดี เปรียบเหมือนมะขามแก้วได้ให้แสงสว่างกับเราจนถึงทุกวันนี้”

(สัมภาษณ์ โดนัท : มะขามแก้ว: 24 พ.ค. 2545)

- ความตระหนักในความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อกลุ่มและต่อชุมชนและทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

“ละครทำให้เรามีความกล้ามากขึ้น ทั้งทางด้านความกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก และจะได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ และกลุ่มมะขามแก้วเป็นกลุ่มที่มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์ประเพณี ซึ่งกระบวนการละครก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเราด้วย ”

“ ได้รับประโยชน์ คือได้เป็นตัวละครตัวหนึ่งที่ได้ทำหน้าที่เพื่อแผ่นดินกระ เหยียงแดง ”

“ เรื่องราวที่นำมาแสดงล้วนแล้ว เป็นเรื่องที่แฝงด้วยความรู้ และสาระมากมาย ทำให้ได้รู้ถึงวัฒนธรรม ตระหนักถึง ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม และหาแนวทางถ่ายทอดเรื่องราวเพื่อให้คนได้รับรู้ ”

“ มีความภาคภูมิใจที่ได้ทำสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม คือได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ทำให้ตัวเองรู้สึก ว่า แม้ด้วยมือเปล่าของเรา ก็สามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ ”

“ ได้รู้ว่าตนเองได้ทำการแสดงบทที่ยิ่งใหญ่ต่อแผ่นดินกระ เหยียงแดง เพื่อปลุกฝังความคิดคนรุ่นใหม่ไม่ให้ลืมประเพณีกระ เหยียงแดง ”

“ เริ่มตระหนักถึงปัญหาของสังคมยิ่งขึ้น และเล็งเห็นแนวโน้ม ในอนาคตหากปัจจุบัน สังคมยังไม่สนใจ เกี่ยวกับปัญหาที่กำลังเป็นอยู่”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

“ ก่อนเข้ามะขามแก้ว ผมเป็นต้นไม้ดอกไม้ประดับจะปลูกที่ไหนก็ได้ขึ้นที่ไหนก็ได้ให้ ความสวยงามกับสถานที่นั้น พอเข้ามะขามแก้วแล้วมันมีการปรับปรุงตัดแต่งให้ดีขึ้นให้สวยงามขึ้น รู้สึกว่ามีคุณค่าขึ้น ทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ ”

(สัมภาษณ์ จบ : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว: 24 พ.ค. 2545)

“ เมื่อมาทำดาวลูกไก่ก็รู้สึกว่า สังคมยังไม่ดีเท่าที่อยากจะให้เป็น อยากเห็นชุมชนกลับไปเป็นเหมือนเดิม เช่น มีการแห่เทียน งานวัด ฯลฯ ”

“ รู้สึกว่า สังคมยังต้องการคนที่จะไปผลักดัน ไปช่วยเหลือจริงๆเพราะ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมมีมาก ”

“ ก็คือสังคมที่บ้าน ชุมชนที่นั่นมีอะไรหลายอย่างที่ไม่ดี เราก็อยากทำให้มันดีขึ้น และเป็นคนที่มีความรู้ มีชุมชนที่ดี”

“ ได้ความรู้ ประสบการณ์ที่พี่ๆ มอบให้ และทำให้รู้ว่า ตัวเองยังมีความสามารถและมีค่าต่อชุมชนเสมอ และทำให้เรากล้าแสดงความคิดเห็นต่อคนอื่นได้ว่า สิ่งไหนที่ทำแล้วมันผิดหรือถูก และทำให้เราสามารถได้แก้ปัญหาให้กับคนในชุมชนได้ ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม :กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่)

“ ดาวลูกไก่ไม่เพียงสอนให้เล่นละครได้ แต่ยังสอนให้ข้าพเจ้าเป็นคนใจกว้าง และนำความรู้ความสามารถไปสอนคนอื่นได้ ปัจจุบันข้าพเจ้าได้ดูแลเรื่องการแสดงของน้องดาวลูกไก่ (บ้านแก่งหว้า) และในอนาคตก็อยากรับใช้ชุมชนของตัวเองต่อไป ”

(สัมภาษณ์ ชุมพล บัวไธ :กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่: 29 เม.ย. 2546)

- การเคารพทบาทและความคิดเห็นของผู้อื่น

“ ได้รู้จักการรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกัน การยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น การแบ่งหน้าที่ที่จะรับผิดชอบให้ดีที่สุด ”

“ ได้รู้จักการอยู่ร่วมกับเพื่อนๆ ได้รับรู้เรื่องของเพื่อนๆ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง และการยอมรับ ความคิดเห็นของคนอื่นๆ ”

“ รู้จักการปรับตัวเข้าหาคนอื่น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม :กลุ่มผืนละไมวัยละมุน)

“ ได้รับประโยชน์ คือเรากล้าแสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นกัน และกัน ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

- ทักษะต่อกิจกรรมละครและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

“ คำว่าละคร คือการแสดง การทำหน้าที่ของเราทำให้วัฒนธรรมของเราอยู่ตลอดไป มีคนสืบทอดวัฒนธรรมของเรา ”

“ มีความเข้าใจว่า ละครเหมือนกับชีวิตคนในสังคมเหมือนกัน เช่น เราเล่น ละครสะท้อนสังคม และชีวิตประจำวันได้ เช่น ปัญหาครอบครัว หรือยาเสพติด และอื่นๆอีกมากมาย ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม:กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง)

“ พวกเราเหมือนกับคนเขียนหนังสือเล่มหนึ่งที่พวกเราพร้อมกันเขียน และก็ผู้ชมละครของเรา ก็เหมือนเป็นผู้บริโภคของเรา เราเล่นละครถ้าไม่มีคนดูก็เหมือนหนังสือที่ถูกวางไว้เฉยๆ แต่ไม่มีคนนำไปอ่าน ก็ไม่มีประโยชน์ แต่ถ้าผู้บริโภคหยิบเอาหนังสือเล่มนี้ไปอ่านกันเยอะๆ ความคิด ความอ่าน การที่เราสะท้อนออกมาไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ยาเสพติด ปัญหาสังคม ลงไปในสมุดครองแครงเล่มหนึ่ง เมื่อคนอ่านได้อ่าน ได้ดูเราเยอะ เขาก็น่าจะได้ประโยชน์จากตรงนี้ไม่มากนัก ”

(สัมภาษณ์ สมบูรณ์ อื้อฉาว : กลุ่มเยาวชนครองแครง :10 พ.ค. 2545)

“ การพูดถึงปัญหาแต่ละชุมชนที่เกิดขึ้นและทำเป็นละครสื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ”

“ ผมรู้สึกว่าการ กลุ่ม “ดาวลูกไก่” ไม่ได้เล่นละครเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีสาระที่แฝงไว้ในละครที่สื่อให้ผู้ชมดูและการทำงาน การอยู่ร่วมกัน ความช่วยเหลือ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน อย่างมีกระบวนการ มีวิธีคิด และยังเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ให้เยาวชนได้ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ มีความรัก ความห่วงใยชุมชนของตัวเอง ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม :กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่)

“ ผมมีเพื่อนจากกลุ่มละคร ผมรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักวิธีการทำโครงการเพื่อประโยชน์ต่อสังคม มันทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกถึงคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของผม ”

(สัมภาษณ์ พันธุ์วัช บุญอาจ : กลุ่มดาวลูกไก่ :30 เม.ย.2546)

“ ก่อนอบรมไม่ค่อยกล้า พอเข้ามาชมแก๊งกล้าพูดมากขึ้น การแสดงออกมันได้ระบายหลายๆ ส่วนออกมา ถ้าไปแสดงตามหมู่บ้านต่างๆก็ได้คลุกคลีกับชาวบ้านมากขึ้นได้พูดกับป้า น้า คนอื่นๆมากขึ้น รู้จักชีวิตของตัวเองมากขึ้น ”

(สัมภาษณ์ : สุดพร เลโต : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว : 23 พ.ค. 2545)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าเยาวชนมีการพัฒนาด้านทัศนคติภายหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เยาวชนมีความตระหนักรู้และสามารถจับสังเกตภาวะการเปลี่ยนแปลงของตนเองได้ (self-awareness) อันเป็นผลมาจากกระบวนการละคร และการฝึกฝนทักษะการแสดง ที่ช่วยพัฒนาทักษะการเรียนรู้-รับรู้ ดังกล่าวให้กับเยาวชนมาตลอด นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้เห็นข้อดีอีกประการหนึ่งของการพัฒนาด้านทัศนคติผ่านกระบวนการละคร ก็คือเยาวชนจะเชื่อมโยงจากทัศนคติที่ดี ไปสู่การพัฒนาเชิงอุดมคติที่เข้มข้น และเยาวชนหลายคนได้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาไม่เพียงแค่ “รู้สึก” แต่ยัง “ตระหนัก” และนำความตระหนักดังกล่าวมาผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนในทางปฏิบัติ (Action) และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมได้จริงอีกด้วย ซึ่งการพัฒนาด้านพฤติกรรมจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

8.1.4 ด้านพฤติกรรม

กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ช่วยให้เยาวชนส่วนใหญ่ที่มาเข้าร่วมโครงการ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกอย่างเห็นได้ชัด ทั้งการปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้เหมาะสมกับการทำงานละครร่วมกันจนเป็นที่พอใจหรือเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของกลุ่มเพื่อน(และวิทยากร) จนกระทั่งพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยในเวลาต่อมา ซึ่งเยาวชนได้สะท้อนว่าพวกเขาสามารถตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง และจากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้อง

“ ผมว่าในกระบวนการละคร กว่าที่จะเป็นละครมันสำคัญกว่าละครอีก เราารู้สึกว่ากระบวนการดึงตัวเราออกมา แล้วละครเป็นส่วนหนึ่งของการรองรับตัวเรา ความรู้สึกของเรา โดยมีกระบวนการอยู่เป็นจุด เป็นจุด จนเกิดความหนาแน่นจนกลายมาเป็นละคร ละครเมื่อมันแสดงแล้วมันก็หายไปแต่กระบวนการมันยังอยู่ในตัวเรา เมื่อก่อนเรามีความเป็นตัวเองสูงมาก แต่เมื่อผ่านกระบวนการอบรม เราต้องมานั่งฟัง มานั่งถกเถียงกัน เมื่อก่อนผมไม่ขอสังคม ผมไม่รู้ว่าจะสังคมมันเป็นอย่างไง แล้วไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเราอยู่ตรงไหน ไม่รู้ ว่าที่เราอยู่นั้นมันคือชุมชน หลังจากที่อยู่จากสถานพินิจแล้วเรามีมุมมองบางอย่างที่ให้กับกลับไปมองว่าบ้านเราเป็นยังไง รู้สึกถึงปัญหา รู้สึกว่าทำไมเด็กบ้านเราไม่ได้กระบวนการเหมือนอย่างที่เราได้..”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มฝันละไมวัยละมุน :18 เม.ย. 2545)

“ เมื่อก่อนถ้าพูดกันตามภาษาชาวบ้านก็เรียกว่าเป็นคนโง่ผาง คิดอะไรก็ทำไปเลย นั่นคือก่อนที่จะเข้ามาอบรมละคร หุ่นมีผลกับเรา ใจเราไปสื่อกับหุ่น อารมณ์ของเราต้องเข้าไปอยู่ที่หุ่น จะทำยังไงก็ได้ที่ต้องทำให้หุ่นมีชีวิตขึ้นมา ตอนนี้มีเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้นด้วย พอไปไหนมาไหนก็มีแต่คนบอกว่า เธอมีแสดงเก่งนะ ก็รู้สึกชื่น พอออกจากสถานพินิจแล้วก็ได้สอนน้องๆหลานๆด้วย...”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มฝันละไมวัยละมุน :18 เม.ย. 2545)

“ ผมดูที่พอมองเห็นเด็กแสดงออก กล้าพูดกล้าแสดงออก ผมก็มองว่าเด็กมันพัฒนาขึ้น ถ้าเด็กพัฒนาขึ้นไม่ใช่แค่กล้าแสดงออกด้านเดียว กลับมาถึงโรงเรียนกลุ่มเด็กพวกนี้เปลี่ยนไป มีช่วงนี้เขามาพักอยู่ที่นี่มีหลายคนที่มีกิจกรรมอื่นๆ มาถึงก็ไปทักทายกัน หิวข้าวก็ขอกินนั่นล่ะ ทุกครั้งก็เจียบหิวก็ทน ”

(สัมภาษณ์ อ. ณรงค์ สิริพิเวช ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์
จ.แม่ฮ่องสอน : 24 พ.ค. 2545)

จากการศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของเยาวชน คณะผู้วิจัยพบว่าเยาวชนเริ่มมีการปรับปรุงพฤติกรรมให้เห็นตั้งแต่การอบรมในช่วง 5 วันแรก โดยเงื่อนไขของกระบวนการอบรม และจากการกระตุ้นโดยวิทยากร (จากการใช้กลยุทธ์ต่างๆ) แต่การเปลี่ยนแปลงที่สามารถสังเกตเห็นได้ในเชิงประจักษ์และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยตัวเยาวชนเอง จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่เยาวชนได้ไปตระเวนแสดงละครเวทีในชุมชนมาแล้ว ซึ่งคณะผู้วิจัยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับความสำเร็จของการทำงานละคร กล่าวคือยิ่งกลุ่มเยาวชนรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองประสบความสำเร็จ ได้รับความชื่นชม หรือมีความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้นเท่าไรยิ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความต้องการและกระบวนการพัฒนาภายในตัวของเยาวชนเอง

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือเยาวชนบางคนสามารถเลิกยาเสพติดได้อย่างเด็ดขาด ภายหลังจากที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า สิ่งทีก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรนั้น มิใช่ตัวสื่อละคร หรือกระบวนการละคร แต่เป็น “ความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรี” ของเยาวชน ที่กระบวนการละครได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ค้นพบ ได้แสดงออก และได้เรียกความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองให้กลับคืนมาได้ ซึ่งเมื่อได้ความรู้สึกนี้กลับคืนมาแล้ว เยาวชนก็จะหวงแหนและต้องการรักษาไว้กับตัวเองตลอดไป เมื่อประกอบกับการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (หรือมี กิจกรรมให้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง) ก็ยิ่งทำให้เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างถาวรในที่สุด เช่นกรณีของเยาวชนคนหนึ่งซึ่งเคยติดยาเสพติด ในพื้นที่ชุมชนนครไทย ซึ่งปัจจุบันเป็นเยาวชนที่ทำงานเพื่อสังคมและเป็นวิทยากรกระบวนการที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับของผู้ใหญ่ในชุมชน ได้ เล่าว่าสาเหตุของการเลิกยาได้อย่างเด็ดขาดเพราะ

“ ผมไม่กล้าไปยุ่งยาเสพติดอีก เพราะกว่าผมจะทำให้ชุมชนยอมรับได้ทำให้พวกเขามีท่าทีเปลี่ยนไปกับผมและครอบครัวผม ”

(สัมภาษณ์ สมาชิกกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ : 29 เม.ย. 2546)

“ข้าพเจ้าคิดว่าโอกาส ทางเลือก เป็นสิ่งที่สำคัญมาก มันทำให้ข้าพเจ้าหลุดพ้นและคิดได้ หากต้องรอความหวังบางสิ่ง แม้มันอาจเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ ข้าพเจ้าเคยอยู่ในสังคมยาเสพติด ข้าพเจ้าคิดว่าคงเป็นเพราะทางที่ดี การทำกิจกรรมกับกลุ่มละครที่ ข้าพเจ้าได้มีส่วนร่วม เสียงดนตรี เพลงเพื่อชีวิตที่เพื่อนๆ ร่วมกันบรรเลง มันทำให้ข้าพเจ้ามีอุดมการณ์ หรือแม้แต่การทะเลาะกันในกลุ่ม ขณะสรุปงาน มันทำให้ข้าพเจ้าใช้เวลาในการคิดเพื่อส่วนรวม ข้าพเจ้ามีเพื่อนจากกลุ่มละคร ข้าพเจ้า รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักวิธีทำโครงการเพื่อประโยชน์ต่อสังคม มันทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกถึงคุณค่าในตัว ของข้าพเจ้าเอง “

(เรียงความของสมาชิกกลุ่มผืนละไมวัยละมุน : 2546)

แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า ด้วยเวลาที่จำกัด ประกอบกับความอ่อนด้อยประสบการณ์ทางการวิจัย และระยะเวลาในการทำโครงการต่างๆ ของกลุ่มเยาวชนแต่ละพื้นที่ใช้เวลาหลายปี ทำให้คณะผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะนี้ออกมาเป็นข้อมูลเชิงปริมาณได้ อย่างครบถ้วนเช่นกัน ว่าแต่ละพื้นที่มีเยาวชนที่สามารถเลิกยาเสพติด หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจนสามารถผันตนเองมาเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคมได้เป็นจำนวนมากน้อยเท่าใดแน่

8.1.5 ด้านทักษะกระบวนการ

การพัฒนาด้านทักษะกระบวนการนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ

1) การพัฒนาทักษะภายในบุคคล (Personal resources) เช่น ทักษะการพูด และการสื่อสาร ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดและการวิเคราะห์ (Critical thinking) ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานเป็นทีม และทักษะการเรียนรู้

2) การพัฒนาทักษะกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา คือทักษะการแสดง ทักษะการสร้างผลงานละคร ทักษะการจัดการในการดำเนินงานของกลุ่ม ทักษะการจัดการแสดงละครในชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ชม และทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ(Facilitator) ที่สามารถจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาให้กับผู้อื่นได้

โดยทักษะในส่วนแรกนั้น เป็นทักษะที่คณะผู้วิจัยต้องสังเกตโดยตรงจากการปฏิบัติกิจกรรม หรือการทำงานของกลุ่มเยาวชนหรือจากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ที่ทำงานร่วมกับกลุ่มเยาวชน เพราะในงานวิจัยนี้มิได้มีการสร้างเครื่องมือวัดที่ชัดเจน แต่ก็สามารถสะท้อนผลรวมของทักษะต่างๆ ผ่านการผลิตผลงานละครของเยาวชนแต่ละกลุ่ม นอกจากนั้นยังสามารถสะท้อนจากพัฒนาการของเยาวชน ตั้งแต่เริ่มเป็นนักแสดง และผลิตผลงานละครเรื่องแรก จนกระทั่งสามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเองในชุมชน และในที่สุดก็สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการถ่ายทอดเทคนิคการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาให้กับ เยาวชนหรือผู้สนใจกลุ่ม

อื่นๆ ได้ ซึ่งการพัฒนาทั้งหมดนี้ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 4-5 ปี ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยเชื่อได้ว่า เยาวชนเกิดการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการเหล่านี้จริง เพราะทักษะในส่วนที่หนึ่งนั้น เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นวิทยากรอบรมเผยแพร่สื่อละครเพื่อการพัฒนาตนเอง ซึ่งผลการพัฒนาดังกล่าวจะสามารถนำเสนอเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

“ การเข้ากลุ่มละครดาวลูกไก่คือครั้งแรกคือ ตามไปดูกลุ่มเล่นละครบ้าง รวมไปถึงกับกลุ่มบ้าง พอกลับมาสมาชิกในกลุ่มพูดสนับสนุนและบอกกับความต้องการของเราจึงตัดสินใจเข้ากลุ่มละครดาวลูกไก่ เพราะคิดว่ามันน่าจะสนุกและน่าจะมีประโยชน์กับเราและคนอื่นแรกๆ ก็บอกว่าเล่นละครไม่เป็น ขออยู่เบื้องหลังได้ไหมซึ่งทุกคนก็ตกลง หน้าที่แรกๆ ก็คือทำงานเกี่ยวกับเอกสาร ต่อมาก็การเงินและเลขานุการ มีเล่นละครบ้าง ผมรู้สึกว่าการละครดาวลูกไก่ไม่ได้เล่นละครเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีสาระที่แฝงไว้ ในตัวละครที่สื่อให้ผู้ชมดู และการทำงาน การอยู่ร่วมกัน ความช่วยเหลือ ความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างมีกระบวนการ มีวิธีคิด และยังเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ทำให้ เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ กลุ่มละครนี้สามารถเปลี่ยนแปลงผมได้หลายด้านเช่น ความคิด ความซื่อสัตย์ ไม่กล้าแสดงออก ผมกล้าแสดงออกมากขึ้น กล้าคิดกล้าทำในสิ่งที่ดี มีประโยชน์ ผมรู้จักติดต่อเข้าหาผู้หลักผู้ใหญ่ ประสานงานติดต่อกับทางราชการ กล้าพูด กล้าคุย กล้าแสดงความคิดเห็นนำเสนอสิ่งต่างๆ เมื่อก่อนไม่กล้าแม้แต่การนั่งรถเมล์คนเดียว ”

(สัมภาษณ์ อาทร ฐปทอง : กลุ่มเยาวชนดาวลูกไก่ : 29 เม.ย.2545)

“ ยังจำได้ว่าช่วงแรกๆ จะมีสมาชิกประมาณยี่สิบกว่าคน พอวันวันเข้ามาก็เริ่มลดน้อยลง เพราะช่วงนั้นทั้งเพื่อน พ่อแม่ และชาวบ้านในหมู่บ้าน ไม่เข้าใจว่าเราทำอะไรกัน บางคนที่เห็นว่าพวกเราน่า หรืออีกหลายๆอย่างจนทำให้เพื่อนๆ หลายคนออกจากกลุ่มไป จนเหลือสมาชิกในกลุ่มแค่ 10 คน ตอนแรกคิดว่าพวกเราจะเดินต่อไปไม่ไหว แต่โชคดีที่ยังมีพี่มะขามป้อม ช่วยประคับประคอง และด้วยความรักความผูกพันที่เรามีให้กันจากกระบวนการต่างๆ จึงทำให้เราอยู่ต่อจากนั้น เราจึงตั้งชื่อกลุ่มว่า ดาวลูกไก่ กระบวนการต่างๆ นี้ ทำให้เราได้อะไรหลายๆอย่าง และช่วยเติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไป มันทำให้ชีวิตของตัวเองเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จนมาถึงทุกวันนี้ จึงทำให้ตัวเองรู้จักกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ นี้แหละที่จะช่วงพัฒนาตัวเราและชุมชนของเราให้ดีขึ้นได้ จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจขึ้นมาว่า ในอนาคตจะเป็นนักพัฒนาการที่ดีมีคุณภาพ สามารถนำกระบวนการและประสบการณ์ต่างๆ กลับมาพัฒนาชุมชนของตัวเองให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ให้ได้ ”

(เรียงความของสุดใจ ถิ่นน้ำใส: สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่ : 2545)

การพัฒนาด้านทักษะของเยาวชนนี้ เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่หรือบุคคลผู้ที่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับเยาวชนสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนด้วยเช่นกัน

“ คิดว่าเด็กมีการพัฒนาทักษะชีวิต ตั้งแต่เรื่องความคิด ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ถ้าจะสร้างละครก็ต้องคิดด้วย วิพากษ์วิจารณ์กันด้วยว่าดีไม่ดียังไรส่วนเรื่องเจตคติก็เรื่องเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ เรื่องของการรู้จักตัวเองว่า ตัวเองเล่นบทยอะไรแล้วจะเล่นได้ จะเล่นเหมาะสม นอกจากนั้นก็จะมีใจในตนเอง เมื่อเล่นได้ดีมีเพื่อนปรบมือมีคนมองก็มีความสุข แล้วเจตคติด้านอื่น ก็เช่น การเห็นใจคนอื่นว่าต้องแบ่งบทยดีๆ ต้องให้เพื่อนเล่นบ้าง เรื่องของการรับผิดชอบต่อสังคมเพราะว่าการเล่นละครก็ต้องสะท้อนอะไรสักอย่างหนึ่งให้คนดูเขารู้ ถ้าเป็นเรื่องที่สังคมกำลังฮิตหรือเป็นปัญหาของสังคม ก็ถือว่าเราได้ร่วมรับผิดชอบต่อสังคมได้ในระดับหนึ่ง ที่ชัดเจนนอกจากเรื่องของความคิดและเจตคติคือเรื่องของทักษะ เด็กที่เขาเล่นละคร เขาก็จะใช้ทักษะการสื่อสารที่ชัดเจนว่าจะพูดกันอย่างไร จะมองหน้ามองตากันอย่างไร ให้รู้เรื่อง ให้สื่อกันได้ ก็จะมีเรื่องการสร้างสัมพันธ์ภาพด้วย ต้องวางแผนแก้ไขปัญหาที่เป็นทักษะอย่างหนึ่งเหมือนกัน เพราะบางทีไม่รู้คิดอะไรไม่ออก มันตันแล้วแก้ไขปัญหาไม่ออก บางทีก็เกิดการขัดแย้งกันเอง ก็ต้องแก้ปัญหานั้นๆ นอกจากนั้นทักษะคู่สุดท้ายก็คือ การจัดการกับอารมณ์และความเครียด เล่นไปคลายเครียดอยู่แล้ว มันมีอารมณ์ที่พึงใจอยู่ในความรู้สึกเดิมๆ มันอาจจะคลี่คลายออกไปได้เหมือนการได้ปลดปล่อย ก็เลยคิดว่าละครกับทักษะชีวิตอันเดียวกัน น่าจะไปกันได้”

(สัมภาษณ์ จำสปีเอกสุคนธ์ ภูมิรักษา : แกนนำกลุ่มผู้ติดเชื่อเอดส์

จ.พิษณุโลก : 10 พ.ย. 2545)

“ คือเท่าที่เคยได้มีส่วนร่วม เคยได้เข้ามาดู ก็เห็นถึงว่าเด็กเขาได้เรียนรู้จากศาสตร์ของละครโดยจากธรรมชาติของเขา หรือเราก็ไม่แน่ใจว่า อากการการเรียนรู้ของเขา อาจจะมาจากกลุ่มที่มีวิทยากรเข้าไปด้วย แต่ว่าส่วนหนึ่งที่เข้าใจดู มันมาจากธรรมชาติด้วย คือเขามีความสุขกับการทำคือเท่าที่ดูนะคือเวลาเขาเล่นมันเหมือนไม่เล่นมันเหมือนกับว่าเป็นอย่างนั้น คือมันไม่มีลักษณะของ Acting เราก็ไม่รู้ละ หรือว่าเขาทำได้แบบเนียนก็ไม่ว่า เราไม่รู้ละ เราก็รู้สึกว่าเวลาเขาดีใจ เขาก็กระโดดแบบดีใจ คือเขาเหมือนกับว่า ถ้าเกิดดีใจการฝึก เขาฝึกเก่งมา คือทำให้เขาทำได้เองธรรมชาติ เห็นเขาแสดง เคยดูงานเขา เช่นเรื่องคนติดเอดส์นะ เช่นเขาสามารถแก้ปัญหาได้เขาก็ดีใจ ก็รู้สึกว่าเขาไม่ได้ Acting อยู่ ก็รู้สึกว่าเขาทำได้ดี และตัวละครของเขาเป็นธรรมชาติมีความใกล้ชิดกับ ผู้ดูเขาก็จะ เช่น รับบทเป็นเพื่อน เป็นชาวบ้าน ซึ่งกลุ่ม คนเหล่านั้นเขาสังเกตได้จากคนรอบข้าง ซึ่งอาจจะทำให้เขาสามารถที่จะรับบทได้ดีตรงที่ว่าจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เขาเห็นอยู่ ”

(สัมภาษณ์ อ.พูนสุข อาจารย์คณะนิเทศศาสตร์ ม.นเรศวร : 10 พ.ย. 2545)

จากข้อมูลต่างๆ ที่ได้นำเสนอมาทำให้คณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคล คือกลุ่มเยาวชนได้จริง ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกของกลุ่มเยาวชนที่ได้เข้าร่วมกระบวนการในทุกพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม มีสมรรถนะในการสร้างจิตสำนึกของเยาวชนและสามารถทำให้เกิดความต่อเนื่องไปจนถึงมีการขยายผลเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมได้จริง ซึ่งสามารถแสดงเป็นตารางเปรียบเทียบผลของการพัฒนาในภาพรวมทั้งสี่พื้นที่ได้ดังนี้ (ประเมินจากการวิเคราะห์ข้อมูล จาก Focus group/การสังเกต/แบบสอบถาม และถ่วงน้ำหนักโดยคณะผู้วิจัย)

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมคลองแคว	กลุ่มเยาวชน ฝิ่นละไมวัยละมุน
ก. ด้านความรู้ (Knowledge)				
1. ความรู้เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน	A	D	A	C
2. ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา- รากฐานความเชื่อของท้องถิ่น	A	D	D	D
3. ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน	C	A	B	C
4. ความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาเสพติด	D	B	B	C
5. ความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาโรคเอดส์	D	A	B	D
6. ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนา	A	A	A	B
ข. ด้านทัศนคติ และจิตใจ (Attitude / Affective)				
1. เยาวชนมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น	B	A	B	A
2. เยาวชนมีความภูมิใจในคุณค่าของตนเองและมั่นใจใน ความสามารถของตนเอง	A	A	A	A
3. เยาวชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนหรือชาติพันธุ์ของตนเอง	A	B	A	C
4. เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาของชุมชนตนเอง	A	D	A	D

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ (ต่อ)

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวฤกษ์	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มเยาวชน ฝิ่นละไมวัยละมุน
ข. ด้านทัศนคติ และจิตใจ (Attitude / Affective)				
5. เยาวชนมีความภาคภูมิใจในศิลปะและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในชุมชนของตน	A	D	A	D
6. เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน	A	D	A	D
7. เยาวชนมีความเข้าใจในปัญหาของชุมชนและสังคม	D	A	B	B
8. เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนา หรือ ร่วมบรรเทาปัญหาในชุมชนของตนเอง	D	A	B	B
9. เยาวชนมีความรู้สึกร่วมกับชุมชนของตนเองมากขึ้น	B	A	A	B
10. เยาวชนมีความรู้สึกไว้วางใจสังคมมากขึ้นเกิดความมั่นใจ ที่จะกลับเข้ามาอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมมากขึ้น	D	A (เฉพาะเยาวชนบางส่วนที่มี ปัญหาเคยติดยา)	D	A
11. เยาวชนมีความรู้สึกว่าตนเองสามารถกลับตัวกลับใจ เพื่อ ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี สามารถทำตนให้มีประโยชน์กับ สังคมได้	D	A (เฉพาะเยาวชนบางส่วนที่มี ปัญหาเคยติดยา)	D	A

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ (ต่อ)

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมคลองแคว	กลุ่มเยาวชน ฝึนละไมวัยละมุน
ค. ด้านพฤติกรรมและศักยภาพ (Performance)				
1. เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวก	B	A	B	A
2. เยาวชนสามารถรวมกลุ่มกันจัดกิจกรรมละครเพื่อการ พัฒนาชุมชนได้	A	A	A	มีความพยายามจะรวม กลุ่มกันแต่ปรับที่ไม่เอื้อ
3. เยาวชนร่วมมือกับครูในโรงเรียน เพื่อจัดกิจกรรมต่อเนื่อง	A	A	C	D
4. เยาวชนร่วมมือกับอพท. ในพื้นที่ เพื่อจัดกิจกรรมต่อเนื่อง	A	A	C	C
5. เยาวชนร่วมมือกับผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมต่อเนื่อง	D	A	A	C
6. เยาวชนมีการถ่ายทอดกระบวนการจัดกิจกรรม จากรุ่นพี่สู่ รุ่นน้อง เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง	A	A	A	B
7. เยาวชนสามารถจัดอบรมกระบวนการละครเพื่อขยายผล ให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ หรือผู้สนใจทั้งในและนอกชุมชน	A	A	A	C
8. กลุ่มเยาวชนมีการจัดระบบองค์กรที่ดี และสามารถบริหาร จัดการ เพื่อดำเนินงานต่างๆ ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง	D	A	A	D

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ (ต่อ)

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมคลองแคว	กลุ่มเยาวชน ฝึนละไมวัยละมุน
ค. ด้านพฤติกรรมและศักยภาพ (Performance)				
9. เยาวชนมีการพัฒนาทักษะการแสดงต่อเองด้วยตนเอง *	D	B	A	D
10. เยาวชนมีการเรียนรู้ที่จะใช้สื่ออื่นๆ เพิ่มเติมในภายหลัง	D	A	A	D
11. เยาวชนมีการสร้างสรรค์ผลงานการแสดงอย่างต่อเนื่อง ด้วยตนเอง *	D	B	A	D
12. เยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมระดับเครือข่ายกับกลุ่มเยาวชน อื่นๆ	D	A	A	D
13. เมื่อเรียนจบ เยาวชนสนใจทำงานพัฒนาชุมชน/สังคม/ การศึกษา และกลับมามาทำงานในชุมชน	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

* หมายถึงเยาวชนเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการด้วยตนเอง

จากตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ข้างต้น แม้ว่าโดยภาพรวมแล้วเยาวชนมีการพัฒนาแทบทุกด้านในระดับที่ใกล้เคียงกัน แต่ในรายละเอียดหากนำผลการพัฒนาแต่ละพื้นที่มาถ่วงน้ำหนักเปรียบเทียบกัน (weight) ก็จะเห็นว่าผลการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนที่ได้รับจากการใช้กระบวนการละครเพื่อพัฒนานั้นมีทั้งจุดร่วมและจุดต่าง ดังนี้

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดร่วม

1. การพัฒนาในด้านความรู้เกี่ยวกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เยาวชนสามพื้นที่มีการพัฒนาในระดับมาก คือกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว กลุ่มเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ซึ่งเห็นได้จากความสามารถในการจัดกิจกรรมภายหลังการฝึกอบรมในระยะยาว ส่วนกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุนมีความสามารถในระดับปานกลาง เนื่องจากกระบวนการละครเพื่อพัฒนาที่อบรมให้กับเยาวชนกลุ่มนี้ ไม่ได้มีขั้นตอนต่างๆ ครบ 7 ขั้นตอน (ที่ขาดไปคือการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูล) ซึ่งสืบเนื่องมาจากข้อจำกัดของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน
2. การพัฒนาด้านความภูมิใจในคุณค่าของตนเอง (Self-Esteem) และมั่นใจในความสามารถของตนเอง เยาวชนทุกพื้นที่ที่มีการพัฒนาในด้านนี้ในระดับมากอย่างเห็นได้ชัด ทั้งจากการตอบแบบสอบถาม การให้สัมภาษณ์ การจัดกิจกรรม และจากการสังเกตของคณะผู้วิจัยและวิทยากรของมะขามป้อม
3. การพัฒนาด้านศักยภาพในการรวมกลุ่มกันจัดกิจกรรมละครเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง เยาวชนทุกพื้นที่มีการพัฒนาในระดับสูง แต่ในระยะยาวกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุนไม่สามารถรวมกลุ่มกันต่อไปได้ เนื่องจากครบกำหนดพื้นที่ และต้องแยกย้ายกันกลับภูมิลำเนา แต่ก็มีเยาวชนส่วนหนึ่งที่กลับไปช่วยงานของสถานพินิจฯ เพื่อจัดกิจกรรมให้กับรุ่นน้อง
4. การพัฒนาด้านศักยภาพในการถ่ายทอดกระบวนการจัดกิจกรรมจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ในระยะยาวนั้นเยาวชนสามพื้นที่มีการพัฒนาในระดับสูง ยกเว้นกลุ่มผืนละไม วัยละมุน ด้วยเหตุผลเดียวกับข้อ 3
5. การพัฒนาด้านศักยภาพในการจัดอบรมกระบวนการละคร เพื่อขยายผลให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ หรือผู้สนใจทั้งในและนอกชุมชน เยาวชนสามพื้นที่มีการพัฒนาในระดับสูง ยกเว้นกลุ่มผืนละไมวัยละมุนมีโอกาสได้พัฒนาน้อย เนื่องจากข้อจำกัดของกลุ่มเยาวชน
6. เมื่อเรียนจบ(หรือครบกำหนดพื้นที่) พบว่า มีสมาชิกของกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 กลุ่มได้กลับมายังชุมชน เพื่อทำงานพัฒนาชุมชน หรือเข้าร่วมงานด้านพัฒนาสังคมกับองค์กร

พัฒนาเอกชนในพื้นที่อย่างน้อยกลุ่มละ 1 คน แต่คณะผู้วิจัยไม่มีตัวเลขที่แน่นอน แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่ผ่านการอบรมมีสำนึกของการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชน

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดต่าง

1. การพัฒนาด้านความรู้ (ข้อ 1-5 จากตารางหน้า 260) มีความแตกต่างกันไป ตามบริบทของชุมชนและกลุ่มเยาวชน เช่น เยาวชนกลุ่มมะขามแก้วจะมีการพัฒนาด้านความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม-ประเพณีของชุมชน ในระดับมาก เช่นเดียวกับกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ส่วนกลุ่มผืนละไมวัยละมุน มีการสอดแทรกเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้าง จึงมีผลการพัฒนาในระดับน้อย ในขณะที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ไม่มีกระบวนการเรียนรู้ในมิตินี้เลย จึงไม่มีพัฒนาการในด้านนี้ให้เห็น ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญารากฐานความเชื่อของท้องถิ่น นั้น เยาวชนมะขามแก้วเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ได้เรียนรู้ในเรื่องนี้ ในด้านความรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่แสดงให้เห็นพัฒนาการด้านนี้มากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ส่วนความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหายาเสพติดและโรคเอดส์ ก็มีความแตกต่างกันตามพื้นที่และจุดเน้นของโจทย์การรณรงค์(ของแหล่งทุน) โดยกลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่อจะมีการเรียนรู้เรื่องปัญหาโรคเอดส์มากที่สุด และปัญหายาเสพติดรองลงมา กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงมีการเรียนรู้ทั้งสองประเด็นในระดับปานกลาง เพราะถึงแม้มีกระบวนการศึกษาทั้งสองประเด็น แต่เยาวชนกลับสนใจศึกษาเรื่องศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนมากกว่า จึงไม่ได้ลงลึกในการศึกษาข้อมูลทั้งสองประเด็น ส่วนเยาวชนมะขามแก้วไม่ได้ศึกษาในสองประเด็นนี้เลย (เพราะไปศึกษาเรื่องวัฒนธรรมแทน) เช่นเดียวกับเยาวชนกลุ่มผืนละไม วัยละมุน ซึ่งวิทยากรมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหายาเสพติดเพียงเล็กน้อย ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวคณะผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเพราะวิทยากรมีการปรับหลักสูตรและกิจกรรมที่จัดกระทำ (Input) กับเยาวชน ให้สอดคล้องกับความต้องการของ ชุมชนและกลุ่มเยาวชน ตามกลยุทธ์ที่ 5 และ 6 ซึ่งทำให้ผลการพัฒนาเยาวชนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน มากกว่าจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยพื้นฐานของเยาวชน เพราะการจัดกิจกรรมนั้นมุ่งยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อยู่แล้ว และไม่ได้มีเวลาที่ตายตัวมาเป็นกำหนดเหมือนกับการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน วิทยากรแต่ละพื้นที่มีเวลาพอที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเยาวชน หรือทำซ้ำ “จนกว่าจะได้ผล” ตามต้องการ
2. ผลการพัฒนาในด้านทัศนคติและจิตใจ (ข้อ 3-6 จากตารางหน้า 260-261) ส่วนที่เป็นจุดต่างที่เกี่ยวข้องกับการเน้นกระบวนการละครที่จัดกระทำ(Input) ให้กับเยาวชนแต่ละ

พื้นที่แตกต่างกันคือประเด็นของ*ความภูมิใจในชุมชนหรือชาติพันธุ์* ซึ่งวิทยากรเน้นจัดกระทำให้กับกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วเป็นพิเศษ จึงส่งผลให้เยาวชนมะขามแก้วมีการพัฒนาด้านนี้มาก และนำไปสู่แรงบันดาลใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาของตนเอง ส่วนกรณีกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น วิทยากรไม่ได้ตั้งใจที่จะเน้นในประเด็นนี้ ทว่ากลุ่ม เยาวชนนั้นอยู่ในชุมชนที่มีความรุ่มรวยทางวัฒนธรรม บวกกับกระแสการพัฒนาแนววัฒนธรรมในชุมชนสากล จ.พระนครศรีอยุธยา จึงส่งผลให้กลุ่มเยาวชนครองแครงมีการพัฒนาและมีความสนใจด้านนี้มากเช่นเดียวกับกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ส่วนกลุ่มผีนละไมวัยละมุน และกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ นั้นมีการพัฒนาในประเด็นนี้น้อย และน้อยมากตามลำดับ

ในทางกลับกันหากพิจารณาในประเด็นต่อมา(ข้อ7-11)จะเห็นว่ากลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ มีพัฒนาการในด้าน*ความเข้าใจในปัญหาของชุมชนและสังคม*ในระดับมาก จนก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาหรือร่วมบรรเทาปัญหาในชุมชนของตนเองมากเป็นพิเศษ เนื่องจากวิทยากรได้เน้นจัดกิจกรรมในมิตินี้มากกว่าพื้นที่อื่นๆ แต่เนื่องจากกระบวนการละคร 7 ขั้นตอนนั้น ได้รวมเอากิจกรรมการศึกษาปัญหาชุมชนไว้ในลักษณะของ Built-in Process แล้ว จึงส่งผลให้เยาวชนทุกกลุ่มมีพัฒนาการด้านนี้ในระดับปานกลาง แม้ว่าจะไม่มีการเน้นโดยวิทยากร ส่วนกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วนั้น มีโจทย์ที่แตกต่างกันออกไป ทำให้ผลการพัฒนาด้านนี้อยู่ในระดับที่น้อยหรือไม่มีเลย ส่วนผลการพัฒนาในข้อ 10 และ 11 นั้นมีการกล่าวถึงเพียงสองพื้นที่ คือกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนผีนละไมวัยละมุน เนื่องจากสมาชิกสองพื้นที่นี้มีลักษณะพิเศษคือเคยต้องโทษ หรือเคยติดยาเสพติดมาก่อน จึงมีผลการพัฒนาประเด็นนี้เพิ่มขึ้นมา ในขณะที่พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วและกลุ่มเยาวชนครองแครงไม่พบข้อมูลด้านนี้

3. ผลการพัฒนาด้านพฤติกรรมและศักยภาพ จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นว่าเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกในระดับมากสองพื้นที่ คือกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนผีนละไมวัยละมุน ส่วนอีกสองพื้นที่คือกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วและกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เห็นได้ในระดับปานกลาง ซึ่งคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นเหตุมาจากเยาวชนสองกลุ่มแรกนั้นมีทรัพยากรพื้นฐานที่ค่อนข้างน้อย จึงเห็นการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน จากพฤติกรรมเชิงลบมาสู่การพฤติกรรมเชิงบวกภายหลังจัดกิจกรรม ส่วนการพัฒนาด้านศักยภาพต่างๆ (ข้อ 3-8) เยาวชนสามกลุ่มมีระดับการพัฒนาที่ใกล้เคียงกัน ยกเว้นกลุ่มเยาวชนผีนละไม วัยละมุน ซึ่งมีข้อจำกัดในฐานะที่เป็นเยาวชนในสถานพินิจฯ แม้ว่า

หากวัดจากศักยภาพในการผลิตผลงานละครและการพัฒนาด้านการเรียนรู้จะพบว่าไม่แตกต่างจากเยาวชน กลุ่มอื่นๆ แต่ผลผลิต (Output) ที่เป็นรูปธรรมของเยาวชนกลุ่มนี้จะต่ำกว่า ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว

ความแตกต่างที่สังเกตเห็นได้อีกประการหนึ่ง คือการร่วมมือกับผู้ใหญ่กลุ่มต่างๆ ในชุมชน จะเห็นได้ว่ามีระดับของความร่วมมือที่แตกต่างกัน ก็สืบเนื่องมาจากธรรมชาติของพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชน คือกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วอยู่ในระบบโรงเรียน จะร่วมมือกับครูและอพช.ในพื้นที่มากกว่าผู้ใหญ่ในชุมชน เพราะกลุ่มเยาวชนมีได้อยู่ในหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มดาวลูกไก่ยังถือถือนักเรียนในโรงเรียนจึงมีการประสานงานและสนับสนุนกิจกรรมร่วมกับครูในโรงเรียน ในขณะที่เยาวชนยังได้จัดกิจกรรมในชุมชนหรือหมู่บ้านของตนด้วย จึงกล่าวได้ว่าการจัดการของเยาวชนกลุ่มนี้มีการวางแผนที่ดีกว่า จึงก่อให้เกิดผลการพัฒนาทั้งสองมิติ (ข้อ 3-5 หน้า 262) ส่วนกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองครั่งนั้น เกิดจากความต้องการของชุมชนโดยตรงในระยะแรกจึงมิได้มีการร่วมมือกับโรงเรียนหรืออพช.ในพื้นที่มากนัก

กล่าวโดยสรุปผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้งสี่กลุ่ม ภายหลังจากดำเนินกิจกรรมละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น พบว่ามีทั้งจุดร่วมและจุดต่าง จุดร่วมที่สำคัญคือผลของกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน สามารถพัฒนาเยาวชนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มละครมะขามป้อมได้ตั้งไว้ 6 ประการ¹ ในการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน (ส่วนแรก)² บรรลุวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) การใช้กระบวนการละครสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง (Self-esteem) ให้กับกลุ่มเยาวชน 2) การสร้างพลังกลุ่มและฝึกฝนทักษะในการเรียนรู้ร่วมกัน 3) เน้นการสร้างความรู้สึกละแวกใจและการมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อสังคม และ 4) เน้นพัฒนาแนวคิดไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะ การศึกษาค้นคว้าพบว่ากลุ่มละครเยาวชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 4 กลุ่มสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ 4 ข้อนี้ได้จริง ส่วนการบรรลุวัตถุประสงค์อีก 2 ข้อ เกิดขึ้นในช่วงของการติดตามผลและการอบรมต่อเนื่องเป็นเวลา 2-4 ปี คือ 5) ก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือของเยาวชนและชุมชนในทุกกระบวนการ และ 6) มุ่งให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มเยาวชน ที่จะดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องในชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่ามียุทธศาสตร์เยาวชนเพียงสามกลุ่มที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์อีก 2 ข้อหลัง คือ กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่และกลุ่มเยาวชน

¹ รายละเอียดอยู่ในตารางที่ 12 หน้า 126

² การอบรมครั้งแรก 5-10 วัน

สืบสานวัฒนธรรมครองครอง ส่วนกลุ่มเยาวชนนั้นจะไม่วัยละมุนนั้น ในที่สุดไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องในฐานะกลุ่มละครเยาวชนในชุมชน และได้แยกย้ายกันไปใช้ชีวิตตามวิถีทางของตน

ส่วนผลการพัฒนาที่เป็นจุดต่างนั้นมีสองประเด็น ประเด็นแรกคือระดับการพัฒนาที่แตกต่างกันในแต่ละด้าน (ตามตารางเปรียบเทียบ) เนื่องจากกระบวนการจัดทำที่ In Put ให้กับเยาวชนแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน จึงส่งผลให้ Out Put มีความแตกต่างกันไปด้วย ประเด็นที่สอง คือ**ความเข้าใจที่จะให้การพัฒนาเยาวชนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากแนวคิดในการพัฒนาที่เชื่อมั่นในความหลากหลายและยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลาง (กลยุทธ์4-5) และแนวคิดที่ต้องการให้กลุ่มเยาวชนแต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ของตนเอง ตามอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน (กลยุทธ์ 6-8)** อันที่จริงคณะผู้วิจัยไม่ต้องการนำกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 กลุ่มมาประเมินด้วยมาตรฐานเดียวกัน เพราะเยาวชนแต่ละกลุ่มต่างก็มีบริบทของตนเอง แต่การนำมาเปรียบเทียบและกำหนดระดับน้ำหนักของผลการพัฒนาที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นความแตกต่างของผลการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการและวัตถุดิบที่แตกต่างกันของเยาวชนทั้ง 4 กลุ่ม มากกว่าจะนำมาประเมินค่าหรือสรุปเป็นผลสำเร็จหรือความล้มเหลวจากการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของแต่ละพื้นที่

8.2 ผลการพัฒนาระดับชุมชน

นอกจากผลการพัฒนาในระดับบุคคลแล้ว จากการศึกษาภาคสนามของคณะผู้วิจัยโดยการเยี่ยมเยียนชุมชนพื้นที่ การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกิจกรรม เช่นชาวบ้านในชุมชน ผู้นำชุมชน พ่อแม่ผู้ปกครองของเยาวชน ครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ในชุมชน 4 พื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา พบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา ยังสามารถก่อให้เกิดผลการพัฒนาในระดับชุมชน ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบเชิงบวกที่เกิดขึ้นกับชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทั้งหมดที่อยู่ในชุมชน อันเป็นพื้นที่ศึกษามีรายละเอียดดังนี้

8.2.1 สื่อละครเพื่อการพัฒนาได้เปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ขึ้นภายในชุมชน

สื่อละครเพื่อการพัฒนา ได้เปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ขึ้นภายในชุมชน โดยเริ่มจากกลุ่มเยาวชนในชุมชนได้มีโอกาสสื่อสารกันเอง โดยเฉพาะในด้านความคิด ความรู้สึกอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังได้เปิดพื้นที่การสื่อสารทางความคิดระหว่างครอบครัวกับลูกหลานอีกด้วย สำหรับบางครอบครัวละครได้กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารทางความคิดระหว่างผู้ปกครองกับลูกๆ อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน เนื่องด้วยส่วนใหญ่วรรณกรรมของเยาวชนเป็นชนชั้นระดับแรงงาน ดังนั้นที่ผ่านมาผู้ปกครองบางคนไม่มีโอกาสที่จะพูดคุยเรื่องแนวคิดทางสังคม หรือ แนวคิดในการดำเนินชีวิตกับลูก แต่ละครได้เป็น

ตัวกลางที่ทำให้มีการพูดคุยกันดังกล่าว เช่นที่สุภาพ ชาตินันท์ ผู้ปกครองของสมาชิกกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงคนหนึ่ง (สัมภาษณ์, 11 พ.ค. 2545) ได้เล่าว่า

“ ลักษณะกิจกรรมอย่างนี้ทำให้เด็กใกล้ชิดกับเรามากขึ้น มีอะไรเราจะรู้หมด จะไม่ปิดบังเรามากล้ายกับมีความไวใจเรา ลูกคนอื่นในกลุ่ม ไม่ได้เป็นอะไรกัน แต่ก็เรียกพ่อ เรียกแม่ มีอะไรจะมาปรึกษากันตลอด ”

ในบางพื้นที่ เช่น พื้นที่ชุมชนหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก เยาวชนบางคนได้ใช้การแสดงละครเป็นสื่อกลางเพื่อบอกเล่า สื่อสารถึงคนในครอบครัวในสิ่งที่ตัวเองไม่กล้าพูดในเวลาปกติ เช่น การพูดปัญหายาเสพติดกับผู้ปกครองซึ่งติดยา การร่วมแสดงละครในบทบาทที่มีบุคลิกคล้ายพ่อตอนที่ยากยาและเติบโตทำร้ายแม่ของตน ทำให้คนในครอบครัวและญาติพี่น้องรู้สึกมีอารมณ์ร่วม และมักจะมีการพูดคุยถึงปัญหาดังกล่าวภายหลังจากได้ชมการแสดงของเยาวชน ผู้ปกครองบางคนถึงกับเดินทางไปให้โรงเรียนช่วยเหลือแก้ปัญหาในครอบครัวภายหลังจากที่ได้คุยกับลูกๆ ซึ่งก็เป็นการเปิดโอกาสให้มีการประสานงานเพื่อช่วยเหลือและแก้ปัญหาให้กับเยาวชนและครอบครัวโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ในที่สุด

สำหรับพื้นที่ชุมชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา ก็เช่นกัน ตามปกติเยาวชนที่ต้องโทษในคดีต่างๆ จะไม่มีโอกาสได้บอกเล่า หรือสื่อสารถึงความคิด ความรู้สึก หรือสภาพปัญหาของตนที่มีอยู่ใดๆ ในจิตให้ผู้อื่นได้รับรู้ แม้กระทั่งคนในครอบครัว กิจกรรมละครที่จัดขึ้นช่วยเปิดพื้นที่การสื่อสารดังกล่าวให้เกิดขึ้นได้ในเวทีสาธารณะอย่างเหมาะสม โดยผู้เข้าร่วมกระบวนการจะได้รับชมรับฟัง และร่วมพิจารณาถึงปัญหาที่ล่วงมาแล้วของเยาวชน และได้ทราบถึงสถานะปัจจุบัน ความไฝ่ฝันและความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคตของเยาวชนเหล่านี้ได้ ซึ่งก็ถือเป็นเวทีการสื่อสารที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทั้งต่อตัวกลุ่มเยาวชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างของบรรยากาศในพื้นที่การสื่อสารดังกล่าวนี้เช่น กรณีของกลุ่มเยาวชนฝันละไม วัลละมุนที่ได้จัดแสดงละครของตน นอกสถานพินิจฯ โดยไปจัดกิจกรรมที่สถาบันราชภัฏสงขลา (ข้อมูลจากบันทึกกิจกรรมการแสดงละครเรื่อง “อ้ายฮูก ลีอก 3 ในรั้วมหาวิทยาลัยกำแพงสูง” รอบวันที่ 27 มิ.ย. 2541)

“ หลังการแสดงเสร็จ เข้ากิจกรรมหลังละคร ผู้ชมที่ร่วมแลกเปลี่ยนหลังละครนั้นประกอบด้วย ท่านหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัว อาจารย์สถาบันราชภัฏ ผู้ปกครองเยาวชน นักศึกษา 2 ท่าน และได้เปิดเวทีให้กับผู้ชมทั้งหมดได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกต่อสิ่งที่ได้เข้าร่วมและสัมผัส หรือบางคนอาจจะเป็นเจ้าของประสบการณ์นั่นเอง ผู้ชมหลายท่านได้ให้กำลังใจแก่เยาวชน ผู้ชมบางท่านได้ตั้งคำถามกับผู้ชมกันเองเกี่ยวกับกรณีที่เกิดขึ้น ว่าใครจะเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบ และเราทั้งหลายจะเปิดโอกาสให้แก่เยาวชนอีกหรือไม่ อาจารย์ของสถาบันราชภัฏท่านหนึ่งกล่าวว่า “นกฮูกเป็นสัญลักษณ์ของนักปราชญ์ ผู้รู้ ผู้ฉลาด ขอให้เยาวชนได้มุ่งไปสู่วิถีแห่งปราชญ์นั้นสมดังใจในวันข้างหน้า” ผู้ชมบางท่านถามถึงนักแสดงถึงความรู้สึกด้วยความเป็นห่วงเป็นใย นักแสดงบางคนได้ตอบคำถามปณความต้องการว่า

“ขอเพียงที่เล็กๆ ให้พวกผมได้ยืน” หลังจากเสร็จเวทีแลกเปลี่ยน ก็เป็นเวลาอิสระ พ่อแม่ลูก เพื่อนฝูงต่างพบปะพูดคุย... “ (กลุ่มสื่อชาวบ้าน, 2541 : 63)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า นอกจากการสื่อสารระหว่างเยาวชนกับครอบครัวแล้ว กระบวนการละครยังเปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ให้กับกลุ่มเยาวชนต่อกัน หรือกลุ่มเยาวชนกับเยาวชนในชุมชนอื่นๆ และก่อให้เกิดพื้นที่การสื่อสารระหว่างเยาวชนกับผู้คนในชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วย

8.2.2 สื่อละครเพื่อการพัฒนาทำให้ครอบครัวและชุมชนเปิดมุมมองใหม่กับเยาวชน

เยาวชนหลายคนที่เคยพลาดพลังกระทำผิด เช่น ดิตยา หรือ เคยก่อคดีอาชญากรรม ได้ใช้พื้นที่ของกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา เป็นโอกาสเพื่อเรียกร้องการยอมรับจากผู้ปกครองและชุมชน ในการที่จะล้างภาพลบในอดีตของตน ตัวอย่าง เช่นเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา หลังออกจากสถานพินิจฯ ไม่เพียงพวกเขาจะกลับตัวเป็นคนดีหรือหลบหน้าหายไปจากสังคมเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ แต่กลุ่มเยาวชนได้รวมตัวกันเพื่อแสดงละครในโรงเรียนและสร้างกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง แม้จะเป็นระยะเวลาสั้นๆ แต่ก็เป็นความพยายามของเยาวชนที่จะเสนอตัวต่อชุมชนเพื่อแสดงออกในทางสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งเป็นมุมมองใหม่ๆ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนว่าเยาวชนที่เคยผ่านสถานพินิจจะสามารถทำกิจกรรมเหล่านี้ได้ ซึ่งเยาวชนได้เล่าด้วยความภูมิใจว่า

“ ตอนผีนละไม่รุ่นแรก แรกๆ เราก็ไม่รู้หรอกว่า ตัวเองมีคุณค่าอะไร แต่พอเสร็จการอบรม ก็ทำให้เรารู้ตัวเองว่า เราทำอะไรได้หลายๆ อย่างเหมือนกัน ยิ่งพอมาทำกระบวนการ ยิ่งทำให้คนอื่นยอมรับเรามากขึ้น อย่างตอนได้ไปเร่ละคร ใครจะไปคิดว่าคนระดับดีอกเดอระดับคนที่มีความรู้เขาจะมานั่งร้องให้กับละครที่เราแสดง แต่การเป็นที่ยอมรับของสังคม ผมก็ภูมิใจไม่เท่ากับการที่แม่ยอมรับผม แม่ผมก็ได้มาด้วย (สัมภาษณ์, สมาชิกกลุ่มผีนละไมวัยละมุน : 18 เม.ย. 2545)

สมาชิกของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ที่เคยติดยาหลายคน ก็ได้ใช้เวทีละครในการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้ตัวเอง ด้วยการร่วมเล่นละครรณรงค์ป้องกันปัญหายาเสพติดในชุมชนของตนเอง เพื่อสร้างสัญญาทางใจให้กับเพื่อนๆ และตัวเองว่า หากเล่นละครรณรงค์ป้องกันปัญหาเสพติดนั้นหมายถึงความพร้อมที่จะห่างหรือต้องการเลิกยาเสพติด ในภายหลังเมื่อคณะผู้วิจัยได้ลงไปเก็บข้อมูลในชุมชนหนองกะท้าว ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สามารถเชื่อมต่อกับชุมชนของตนและชุมชนอื่นๆ ได้ อีกทั้งยังเป็นสื่อที่ให้ความรู้ นอกเหนือไปจากความบันเทิง และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดในประเด็นปัญหาของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาโรคเอดส์ หรือปัญหายาเสพติด

ติด (ผลสรุปจากกิจกรรมภาพแห่งความหมาย : Focus group : พื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ : 13 พ.ย. 2545)

นอกจากนี้ในชุมชนอื่นๆ ที่เยาวชนไม่ได้ประสบปัญหารุนแรง เช่นกรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว กิจกรรมละครก็ยังช่วยให้ชุมชนเปิดมุมมองใหม่กับเยาวชนได้ในทิศทางเดียวกัน คือ เห็นว่าเยาวชนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีคุณค่าของชุมชน มีศักยภาพในการสร้างสรรค์และจะเป็นเริ่ดแรงสำคัญในพัฒนาชุมชนได้ รวมทั้งการที่เยาวชนสามารถเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากกระบวนการศึกษาชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในตัวเยาวชนมากยิ่งขึ้น (ผลสรุปจากกิจกรรมภาพแห่งความหมาย : Focus group : พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว : 4 ธ.ค. 2545) และกรณีกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงที่ได้เปิดมุมมองใหม่ต่อการทำกิจกรรมของเยาวชนให้กับชาวบ้านในชุมชน

“เท่าที่เห็นกลุ่มเด็กอื่นๆ ที่เกิดขึ้นมาในชุมชน คิดว่ากลุ่มครองแครงเป็นแรงกระตุ้น เพราะเมื่อก่อนไม่เคยได้มีการรวมตัวเด็กๆ แบบนี้ พอมีพี่ตาย พี่ตัวเข้ามาก็เกิดเป็นกลุ่มขึ้นมา พอผู้ใหญ่หลายคนมองเห็นว่ามันดี ก็เลยเกิดเป็นกลุ่มกลองยาว กลุ่มผ้าขาวม้า ตอนนี้อยู่ลี้ลี้ว่ามีกลุ่มซ่อมจักรยานขึ้นมามากกลุ่มแล้วละ” (สัมภาษณ์ผู้ปกครองกลุ่มครองแครง : 13 พ.ย. 2545)

คณะผู้วิจัยพบว่าคุณประโยชน์สำคัญของกิจกรรมการแสดงละคร ในกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างพื้นที่และมุมมองใหม่สำหรับเยาวชนในสายตาของคนในชุมชน ซึ่งแต่เดิมมองว่าเยาวชนคือวัยซุกซน เป็นเด็ก มีหน้าที่เรียนหนังสือ หรือไม่ก็ช่วยพ่อแม่ทำงานหาเงิน แต่ถ้าเป็นเด็กไม่รักดีเกกมะเหรกเกร หรือติดยา ก็เท่ากับว่าหมดอนาคตที่จะเยียวยาให้ได้ดี แต่การแสดงละครของเยาวชนทำให้ชุมชนได้เห็นเยาวชนในมิติใหม่ๆ อย่างทันทีทันใด หรืออย่างชนิดพลิกความคาดหมาย เพราะบทบาทของ “คนที่ออกไปอยู่ข้างหน้า” มักจะได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นผู้นำการเป็นนักแสดงที่มีความสามารถและให้ความสุขกับคนอื่นได้ จึงเป็นบทบาทใหม่บทบาทแรกที่ครอบครัวและชุมชนของเยาวชนได้เห็น

ในช่วงแรกๆ ผู้ปกครองและชุมชนอาจจะมองเห็นเพียงว่ากลุ่มเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความกล้าแสดงออก เล่นละครเก่ง ดึกๆ ไปมั่วสุมติดยา แต่เมื่อได้เห็นกลุ่มเยาวชนทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเห็น “ผลของการกระทำ” ที่เป็นผลมาจากการใช้ศักยภาพที่มีเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา ได้ร่วมรับรู้ข้อมูลและเรียนรู้จากเด็กๆ จึงเกิดมุมมองใหม่ต่อสถานะและบทบาทของเยาวชนที่เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ครอบครัวและชุมชนจึงเกิดการยอมรับหรือเชื่อมั่นในพลังของเยาวชนในชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังส่งผลให้เยาวชนหลายคนที่เคยถูกชุมชนตีตราว่าเป็นคนโง่ หรือเป็นคนไม่ดีไว้แล้ว ได้มีกำลังใจ และมั่นใจต่อการดำรงอยู่ในชุมชนมากขึ้นด้วย

8.2.3 สื่อละครเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชน

นอกจากการพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ของเยาวชน ซึ่งเป็นผลการพัฒนาระดับบุคคลแล้ว สื่อละครเพื่อการพัฒนายังมีสมรรถนะในการสร้างความรู้สึภาคภูมิใจต่อชุมชนของตนเองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชุมชนได้อีกด้วย

ในขณะเดียวกันกับที่เยาวชนกำลังแสดงละคร และได้รับปฏิกิริยาตอบสนองเป็นอันดีจากชุมชน ซึ่งได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองของกลุ่มเยาวชนเป็นอย่างสูงแล้ว ผู้ชมซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนที่กำลังชมละคร ก็เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตัวเองด้วยเช่นกัน เพราะการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในผลงานละคร ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะของผู้ปกครอง ซึ่งสนับสนุนลูกหลานมาเข้าร่วมกิจกรรม หรือในฐานะผู้ให้ข้อมูลเมื่อเยาวชนลงไปศึกษาข้อมูลเพื่อนำเรื่องราวในชุมชนมาผลิตละคร หรือในฐานะของผู้ร่วมสนับสนุนกิจกรรมส่วนอื่นๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นอย่างน่าประทับใจเมื่อคนในชุมชนได้ดูการแสดงของเยาวชนเป็นครั้งแรก

ความภาคภูมิใจของผู้ชมนี้มีหลายระดับ เช่น คนเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองก็ภูมิใจในตัวบุตรหลานของตน องค์การผู้รับผิดชอบเยาวชนหรือครูอาจารย์ในสถาบัน ก็ภูมิใจในตัวเยาวชนที่ได้ให้การอบรมดูแลมาตลอด ชาวบ้านที่ให้ข้อมูลก็ภูมิใจที่ได้เห็นเรื่องราวหรือข้อมูลของตนได้ปรากฏอยู่ในละคร หรือแม้แต่ผู้ชมที่มีได้มีส่วนเกี่ยวข้องมาตั้งแต่ต้น ก็ภูมิใจที่ได้ชมเรื่องราวของชุมชนตนเองปรากฏเป็นละคร ซึ่งแสดงโดยภาษาถิ่นของตน โดยเยาวชนที่เห็นหน้าค่าตาอยู่ในชุมชนของตนเองเป็นผู้แสดง ซึ่งปรากฏการณ์นี้จะแตกต่างจากการที่ทางกลุ่มละครมะขามป้อม ได้นำละครที่ทางกลุ่มจัดสร้างขึ้นไปตระเวนแสดงในชุมชน ซึ่งถึงแม้จะสร้างมาจากเรื่องราวหรือสภาพปัญหาของคนในชุมชน ใช้อุปกรณ์ที่ขอยืมมาจากชาวบ้าน และมีศักยภาพในการสื่อสารถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้ดีกว่าหรือภาพรวมของละครมีความสมบูรณ์แบบทางศิลปะมากกว่าละครที่จัดแสดงโดยเยาวชน ทว่าละครของกลุ่มมะขามป้อมก็จะบรรลุเพียงการสร้างความรู้สึกร่วม หรือความตระหนักร่วมต่อประเด็นปัญหาให้เกิดขึ้นกับชุมชนได้เท่านั้น แต่จะไม่สามารถนำไปสู่การสร้างความรู้สึภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในชุมชนได้มากเท่ากับละครของกลุ่มเยาวชน ที่จัดทำขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน แต่เต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนทุกคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ยิ่งไปกว่านั้น การแสดงละครในแบบฉบับที่เน้นความเป็นท้องถิ่น ยกย่องเชิดชูความเป็นท้องถิ่น โดยเฉพาะการพูดภาษาถิ่นในการแสดง ถึงแม้ละครจะกล่าวถึงประเด็นปัญหาที่ไม่ใช่เรื่องดีงามของชุมชน แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อความรู้สึกภูมิใจและมั่นใจในรากเหง้าของตนเอง ซึ่งคุณูปการในเรื่องนี้ สืบเนื่องมาจากกลยุทธ์ผลักดันให้ “Local ต้องเป็น Hero” ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการซึ่งเป็นทำบังคับของมะขามป้อม การใช้ภาษาถิ่นช่วยให้ชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วมกับการแสดงละคร และเปิดใจยอมรับละครซึ่งอาจจะมีรูปแบบที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน ในระยะยาวชุมชนและเยาวชนก็จะเริ่มมีค่านิยมในการใช้ภาษาถิ่นในที่สาธารณะ แทนที่ค่านิยมเดิมที่ได้จากสื่อกระแส

หลัก ซึ่งมักจะใช้ภาษากลางในที่สาธารณะ โดยเฉพาะในการสื่อสารบนเวทีสาธารณะเช่นการแสดงละคร

จนกระทั่งปัจจุบัน แม้เมื่อเยาวชนจะเข้ามาแสดงในเมืองหรือในกรุงเทพฯ ก็ยังคงใช้ภาษาถิ่นในการแสดง (บางครั้งใช้สองภาษา) ซึ่งผู้ชมมักจะเห็นว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของนักแสดง (มากกว่าจะขบขันเพราะความต้อยกว่าทางวัฒนธรรม) และมีปฏิกิริยาตอบสนองที่ดีต่อนักแสดง ซึ่งยิ่งเป็นการเสริมแรงให้เยาวชนภาคภูมิใจในภาษาของตนมากขึ้น การที่เยาวชนได้ออกไปแสดงละครภายนอกชุมชน ก็ส่งผลให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเยาวชนได้นำวัฒนธรรมและประเด็นละครที่ได้จากชุมชน ออกไปเผยแพร่ในชุมชนอื่นๆ และ เยาวชนหลายกลุ่มได้นำชื่อเสียงกลับมาสู่ชุมชน รวมถึงกลายเป็นสะพานเชื่อมร้อยคนภายนอกให้เข้ามาศึกษาและให้การสนับสนุนชุมชนมากยิ่งขึ้น ในระยะยาวความภาคภูมิใจนี้ค่อยๆ แปรเปลี่ยนเป็นความเชื่อมั่นในตัวเยาวชน ว่าจะเป็นการกำลังของครอบครัวและชุมชนได้ในอนาคตอันใกล้ ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกมั่นคง มีความหวัง และไว้วางใจในอนาคตของตนมากยิ่งขึ้น

จากการจัด focus group ในชุมชนทั้งสี่พื้นที่ พบว่าส่วนใหญ่ผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในชุมชนมีความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตัวลูกหลานตัวเองมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่ากิจกรรมที่ลูกทำนั้นมีประโยชน์กับชุมชนตัวเอง และการกระทำของกลุ่มเยาวชนก็เป็นสิ่งที่ชุมชนภาคภูมิใจ เช่น ผกาพรรณ อินปันแก้ว (4 ธ.ค. 2545) อาจารย์ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชนขามแก้ว กล่าวว่า

“ กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วเป็นเยาวชนที่จะเป็นความหวังของชุมชน ที่จะพัฒนาชุมชนต่อไป และเป็นความภาคภูมิใจของชาติพันธุ์ ”

บุญมา สิงขร ประธาน อบต. หนองกะท้าว (13 พ.ย. 2545) ก็กล่าวถึงกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ไว้ในทางเดียวกันว่า

“ ต่อไปกลุ่มดาวลูกไก่ จะเติบโตขึ้นเป็นผู้นำชุมชน ”

อ.สุรินทร์ กิจนิตชีวิทย์ ผู้นำชุมชนสาคลี (1 ธ.ค. 2545) กล่าวถึงกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงว่าเป็น

“ รุ่งอรุณแห่งความหวัง ให้มวลมนุษยชาติเข้าถึงความจริง ความดี ความงามและความสุข ”

และวี ดุhamux เจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จังหวัดสงขลา (11 ธ.ค. 2545) ได้กล่าวว่า

“ พูดถึงกลุ่มผืนละไม วัลละมุน จะคิดถึง นกฮูก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการดำเนินเรื่องในละคร ก็เปรียบเสมือนเยาวชนที่อยู่ในมุมมืด แต่ทุกคนต่างแสวงหาความสว่างของชีวิต ซึ่งก็เปรียบเสมือนคนเราทุกคน ต่างก็ค้นหาสิ่งที่ตนเองต้องการทำ คือสิ่งดีๆ เสมอ ”

8.2.4 ชุมชนมีการยอมรับในสื่อละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์

เนื่องจากชุมชนของเยาวชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนขนาดเล็ก คนในชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะเครือญาติ คนบ้านใกล้เรือนเคียง เยาวชนในสายตาของคนในชุมชนจัดเป็นกลุ่มวัยพึ่งพา ซึ่งจะต้องมีหน้าที่เรียนหนังสือเป็นหลัก และช่วยแรงงานครอบครัวในวันหยุด ในครั้งแรกที่เยาวชนได้เริ่มต้นแสดงละครในชุมชน ชาวชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับสื่อละครเพื่อการพัฒนาในฐานะกิจกรรมยามว่างที่ทำให้เยาวชนห่างไกลการมั่วสุมยาเสพติดเท่านั้น แต่เมื่อกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเข้าไปมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ผลงานการแสดงของกลุ่มเยาวชนมีความเข้มข้นขึ้น ทั้งทางด้านเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอที่สามารถสะท้อนมุมมองของเยาวชนต่อปัญหาในชุมชน อีกทั้งยังสามารถเสนอแนวทางแก้ไข ทำให้ชุมชนได้รับความรู้ใหม่ๆ มุมมองใหม่ในการแก้ปัญหา จึงทำให้ชุมชนเริ่มเกิดการยอมรับถึงความเปลี่ยนแปลงและเติบโตของเยาวชนในฐานะผู้มีความรู้และให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ คนเฒ่าคนแก่ และเด็กๆ ด้วยกันได้มากขึ้น การยอมรับของประชาชนในชุมชนมีหลายกลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มเยาวชน เยาวชนด้วยกัน จะมองว่ากิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาที่จัดขึ้นในชุมชนเป็นสื่อที่ดีมีคุณค่า แตกต่างจากละครที่เสนอโดยสื่อกระแสหลัก เช่นที่เยาวชนคนหนึ่ง ในชุมชนหนองกะท้าวกล่าวว่า

“ ละครของดาวลูกไก่ ไม่เหมือนกับละครทีวี เพราะว่าเรามาดูละครดาวลูกไก่ จะเป็นตัวชี้แนะให้เรามีความรู้ขึ้นทุกอย่าง แต่ละครทีวีมันก็แค่สนุกเฉยๆ ไม่มีสาระ แต่ละครดาวลูกไก่จะมีสาระดีมาก ” (สัมภาษณ์ : 13 พ.ย. 2545)

นอกจากการยอมรับในตัวสื่อละครเพื่อการพัฒนา ที่กลุ่มละครเยาวชนต่างๆ ได้จัดแสดงขึ้นในชุมชน ซึ่งดึงดูดให้เยาวชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ชมหรือมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่ของกลุ่มแล้ว เยาวชนในชุมชนยังได้ยอมรับว่าสมาชิกกลุ่มละครเยาวชนเป็นแบบอย่าง หรือเป็นฮีโร่ของเด็กๆ ในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากกระบวนการก่อเกิดของกลุ่มละครเยาวชนในแต่ละพื้นที่ ได้เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดกลุ่มเยาวชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยขึ้นในชุมชนเป็นจำนวนมาก เช่นในชุมชนหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก มีกลุ่มเยาวชนรุ่นเล็กเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพราะเห็นแบบอย่างของพี่ๆ กลุ่มดาวลูกไก่ เยาวชนรุ่นเล็กซึ่งเป็นเด็กประถมศึกษาชั้นนี้ได้ขอร้องให้พี่ๆ ดาวลูกไก่ช่วย อบรมละครให้ และรวมตัวกันเป็นกลุ่มละคร “ดาวลูกไก่” ดำเนินกิจกรรมตามรอยพี่ๆ ดาวลูกไก่ ส่วนที่ชุมชนสาครลี จ.พระนครศรีอยุธยา นั้นผลงานที่โดดเด่นของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองครองได้ก่อให้เกิดกลุ่มเยาวชนกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นหลายกลุ่มเช่นกัน เช่นกลุ่ม

“ผ้าขาวม้า” ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนที่สนใจงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน “กลุ่มเยาวชนกลองยาว” ที่สนใจสืบทอดศิลปะการแสดงกลองยาวของท้องถิ่น เป็นต้น

2. กลุ่มครอบครัว การยอมรับสื่อละครในระดับครอบครัวนั้นในช่วงแรกก็เป็นการยอมรับว่าละครเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อาจช่วยดึงเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติดได้ไม่มากนักน้อย พ่อแม่มีความภูมิใจที่ลูกๆ ของตนสามารถแสดงละครต่อหน้าสาธารณชนและเป็น “คนดัง” ในชุมชนขึ้นมา และเห็นว่าลูกๆ มีการพัฒนาบุคลิกภาพและความคิดอ่านมากขึ้นภายหลังมาร่วมกิจกรรม

“ แม่เห็นว่าเขากล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกมากขึ้น มีจิตใจขึ้นบาน ร่าเริงขึ้น ก่อนที่เขาไม่ได้เล่นละครกับดาวลูกไก่ เขาไม่ค่อยร่าเริง เดี่ยวนี้เขาร่าเริง ไปไหนกับเพื่อนๆ ได้ กล้าไปไหนทำอะไรคนเดียวได้ มีความเชื่อมั่นมากขึ้น “ (สัมภาษณ์ผู้ปกครอง : 13 พ.ย. 2545)

แต่ต่อมาเมื่อเยาวชนใช้เวลาว่างมาทำกิจกรรมมากขึ้น ผู้ปกครองส่วนหนึ่งก็เริ่มเกิดความไม่แน่ใจ และตั้งคำถามขึ้นมากมาย ในกรณีของชุมชนหนองกะท้าวและชุมชนศาลาธิจะประสบปัญหาล้ำยกัน คือเมื่อเยาวชนมารวมตัวกันทำงานมากขึ้น ผู้ปกครองก็จะเริ่มไม่พอใจ กลัวว่าลูกจะเสียการเรียน กลัวว่าจะกลายเป็นเครื่องมือของผู้ใหญ่ จึงเริ่มหันมาดึงเยาวชนออกจากกิจกรรม ซึ่งก็ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเยาวชนกับผู้ปกครองขึ้นในระดับหนึ่งเป็นเวลาสั้นๆ แต่หลังจากที่วิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมและผู้ใหญ่ในชุมชนเช่น ครู-อาจารย์ที่เป็นที่นับถือของคนในชุมชนช่วยกันอธิบาย และกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนได้พิสูจน์ตนเองในเวลาต่อมา ก็ทำให้ผู้ปกครองเกิดความไว้วางใจ และหันมาสนับสนุนกลุ่มเยาวชนต่อไป

ผลลัพธ์ในระยะยาวเมื่อเยาวชนได้ทำกิจกรรมมากขึ้น และมีผลงานเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น ก็ส่งผลให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสมากขึ้นในสังคม เช่นการได้เป็นตัวแทนของโรงเรียนในวาระสำคัญต่างๆ ได้ไปเข้าร่วมประชุมสัมมนาหรือได้เป็นตัวแทนเยาวชนของชุมชนไปเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายงานพัฒนาเยาวชนที่กรุงเทพฯ เช่นกิจกรรมของสภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชน (สอद्य.) และบางคนได้ไปร่วมกิจกรรมไกลถึงต่างประเทศ ตลอดจนการได้รับรางวัลในโอกาสต่างๆ กันก็ช่วยเป็นหลักประกันว่าเยาวชนนั้นก้าวมาถูกทาง เมื่อมี “คนนอก” ยอมรับความสามารถของเยาวชน ก็ส่งผลให้ “คนใน” โดยเฉพาะคนในครอบครัวเกิดความมั่นใจและเห็นว่ากิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาเป็นมากกว่า”การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์” แต่ยังเป็นเวทีและเป็นโอกาสที่จะทำให้ลูกๆ มีความก้าวหน้าในชีวิตได้มากขึ้นอีกด้วย

3. กลุ่มชาวบ้านในชุมชน หมายถึงการยอมรับสื่อละครเพื่อการพัฒนาของชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน หรือผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่มักจะเข้าร่วมกิจกรรมในบทบาทของผู้ชม การยอมรับของชาวบ้านในชุมชนต่อสื่อละครเพื่อพัฒนานั้นก็คล้ายกับการยอมรับของครอบครัว เพราะคนในชุมชนส่วนหนึ่งมีพื้นฐานมาจากการเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองหรือเครือญาติของสมาชิกกลุ่มเยาวชน โดยเริ่มจากการยอมรับในฐานะกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มาเป็นการยอมรับกิจกรรมในฐานะที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้เห็นได้ในเชิงประจักษ์ แต่ในระยะต่อมาเมื่อความเข้มข้นของกระบวนการทำงานละครเพื่อการพัฒนา ได้เชื่อมโยงให้เยาวชนสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนมากขึ้น หรือได้ดึงเอาชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มเยาวชนมากขึ้น เช่น การช่วยกิจกรรมประเพณีต่างๆ ในชุมชน การริเริ่มกิจกรรมประชุมในชุมชนที่มีเยาวชนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนดูงานกับภายนอกชุมชน ชื่อเสียงจากคนภายนอกชุมชนที่มีต่อเยาวชน ฯลฯ การยอมรับของชุมชนที่มีต่อกิจกรรมละครและกลุ่มเยาวชนก็มากขึ้นเช่นกัน ผลดีที่เกิดจากกิจกรรมเหล่านี้ ได้ส่งผลให้คุณค่าของสื่อละครเพื่อการพัฒนาซึ่งถือว่าเป็นสื่อใหม่ของชุมชน กลายเป็นสิ่งที่คนในชุมชนยอมรับว่ามีผลต่อการขับเคลื่อนทั้งทางความคิดและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และบางครั้งก็นำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้ในที่สุด จนส่งผลให้ชาวบ้านอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาตามโอกาสและสภาพ เช่น อบต.ขอช่วยสนับสนุนทุนในการระดมละคร หรือการที่ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตบทละคร และร่วมแสดงละครกับกลุ่มละคร เยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ เป็นต้น เช่นความเห็นของแกนนำกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี-เอดส์ ในชุมชนที่เห็นว่าสื่อละครเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารกับชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นสื่อที่ดีของเยาวชนเท่านั้น

“ ถ้าเป็นสื่อละครชุมชนอยากให้มีเยอะกว่านี้ ไม่อยากให้มีเฉพาะแค่ของวัยรุ่นอย่างเดียว พวกเราหลายคนน่าจะรวมตัวกัน ผู้ติดเชื้อยังคงคิดว่าจะรวมกลุ่มกันสร้างละคร เพราะการสร้างละครก็จะแสดงได้หลายอย่าง แสดงบทไหนก็ได้ แสดงเรื่องเกี่ยวกับการสร้างศักยภาพของเราได้ การอยู่ร่วมกันก็ได้ การแพร่เชื้อก็ได้ “ (สัมภาษณ์ผู้ติดเชื้อ : 13 พ.ย. 2545)

4. กลุ่มสถาบันในชุมชน สถาบันในชุมชน เช่น โรงเรียน หน่วยราชการ สื่อมวลชนในชุมชน ซึ่งหากจะกล่าวถึงความตระหนักต่อคุณค่าของละครเพื่อการพัฒนา ในสายตาของสถาบันในชุมชนอาจจะหน่วยงานที่ต้องใช้เวลานานกว่าหน่วยอื่นๆ เพราะโดยส่วนใหญ่สถาบันมักมีโครงสร้างที่ซับซ้อนและมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ การบริหาร

ของสถาบันต้องขึ้นอยู่กับผู้บริหาร ความเคยชินกับการทำงานตามคำสั่ง ความเคยชินกับการคาดหวังผลผลิต(product) มากกว่าผลทางกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในระยะยาว ความเคยชินของการสั่งงานในระบบ Top-Down

กรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วและดาวลูกไก่ นั้น ในช่วงแรกแม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาโดยตรง แต่ในรายละเอียดแล้วก็พบว่ามีหลายครั้งที่การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มมะขามป้อม ต้องเผชิญกับอุปสรรคของระบบราชการที่สร้างปัญหาให้กับกระบวนการ เช่น ดำเนินกิจกรรมต่อไม่ได้ เพราะผู้บริหารไม่อนุญาตให้เยาวชนลงชุมชน หรือมีกิจกรรมงอกเพิ่มขึ้นมาจากสายงานราชการแทรกเข้ามาทำให้เยาวชนต้องชะงักกิจกรรมหลักของตนเพื่อไปร่วมงานกับกิจกรรมราชการนั้นก่อน ทำให้กระบวนการไม่ต่อเนื่อง เป็นต้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาส่วนใหญ่มาจากการขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดความละเอียดอ่อน (sensitivity) ในงานพัฒนาเยาวชน และเห็นว่าสื่อละครเป็นเพียง “กิจกรรม” มากกว่า “กระบวนการเรียนรู้” เมื่อมีสิ่งอื่นที่ทางสถาบันเห็นว่าสำคัญกว่า ก็สามารถล้มเลิกกิจกรรมละครได้โดยง่าย ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีทั้งต่อวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมและกลุ่มเยาวชน

แต่เมื่อละครของเยาวชนเริ่มออกแสดง จนเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป และสถาบันนั้นได้รับประโยชน์จากคำชื่นชมสะท้อนกลับมาจากผู้ปกครอง หรือหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่บ่อยครั้ง ท่าทีของสถาบันที่มีต่อสื่อละครก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ค่อยๆ ยอมรับและเห็นคุณค่าของกระบวนการละครมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากวิทยากรหรือเยาวชนสามารถสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้บริหารในสถาบันนั้นเข้าไปร่วมชมการแสดงได้ด้วยแล้ว การดำเนินกิจกรรมในระยะต่อไป มา ก็มักจะได้รับความสะดวกสบายทุกอย่าง จึงกล่าวได้ว่า ผู้บริหารถือเป็นกุญแจดอกสำคัญของการยอมรับระดับสถาบัน เมื่อสถาบันมีการยอมรับในศักยภาพของเยาวชน ก็จะเริ่มยอมรับในฝีมือของวิทยากรมะขามป้อม และสุดท้ายการยอมรับในสื่อและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ก็จะมีมากขึ้นตามมา จนกลายเป็นความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของภาพได้ในที่สุด

นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่าการยอมรับในระดับสถาบันนี้ค่อนข้างจะส่งผลต่อการจัดกิจกรรมของเยาวชนในระยะยาวทั้งการอนุญาตให้เยาวชนทำกิจกรรม (กรณีที่บ้านครั้งต้องลาเรียน) การยอมรับของสถาบันส่งผลถึงการยอมรับของครอบครัวและชุมชน นำไปสู่การสนับสนุนงบประมาณ หรือการขยายผลกิจกรรม เพราะหน่วยงานหรือองค์กรที่สนับสนุนกิจกรรมกลุ่มละครเยาวชนส่วนใหญ่ ก็ต้องการการรับรองจากสถาบัน สถาบันจึงมีศักยภาพที่จะอำนวยความสะดวกในการขับเคลื่อนกิจกรรมได้มาก

กว่าชาวบ้านในชุมชน และเมื่อสถาบันมีความเข้าใจต่อตัวกระบวนการของละครเพื่อการพัฒนาแล้ว ความเข้าใจนั้นก็มักจะลึกซึ้งกว่าระดับความเข้าใจของผู้ปกครอง หรือชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาน้อยกว่า และเมื่อครูอาจารย์ในสถาบันยอมรับกิจกรรมก็มักจะเชื่อมโยงไปสู่การประยุกต์กิจกรรมเข้าไปในหลักสูตร ซึ่งเห็นได้จากการส่งครูมาร่วมสังเกตการณ์การอบรม การยอมให้เยาวชนอบรมขยายผลต่อเนื่อง หรือแม้แต่การขอให้กลุ่มเยาวชนไปจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งถือเป็นการยอมรับต่อสื่อละครเพื่อการพัฒนา ว่าเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้การยอมรับของสถาบันอื่นๆ ในชุมชนก็มีทิศทางเช่นเดียวกันกับสถาบันการศึกษา กรณีของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไถ่นั้นถือว่าเป็นกรณีที่เหมาะสม ความสำเร็จในการสร้างการยอมรับในระดับสถาบัน โดยผู้ประสานงานกลุ่มได้สร้างการยอมรับของสถาบันการศึกษาเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปสู่หน่วยงานด้านสาธารณสุขในชุมชน และเชื่อมโยงต่อไปยังสถาบันสื่อของชุมชน ซึ่งทำให้เยาวชนมีผู้สนับสนุนหลายฝ่าย ได้เข้าร่วมกิจกรรมในเวทีสำคัญหลายเวที และได้เข้าไปร่วมผลิตสื่อวิทยุชุมชนอีกด้วย ทำให้กลุ่มเยาวชนมีขอบข่ายการทำงานที่กว้างขวางขึ้น เมื่อทางกลุ่มละครมะขามป้อมได้ถอนตัวออกมาจากพื้นที่ ก็ปรากฏว่ากลุ่มเยาวชนยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป การยอมรับสื่อละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์ ของประชาชนในชุมชนทุกกลุ่มนั้นมีทิศทางเดียวกัน คือมีขั้นตอนเริ่มจากระดับที่ 1-4 ดังนี้

1. การยอมรับในระดับกิจกรรม ว่าละครช่วยให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกลยาเสพติด (กรณีศึกษาทุกพื้นที่ที่มีการยอมรับจากชุมชนในระดับนี้)
2. การยอมรับในระดับของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ต่อมาเมื่อได้เห็นสื่อละครที่ผลิตโดยเยาวชน ชุมชนก็จะเริ่มยอมรับว่าสื่อละครช่วยให้เยาวชนได้พัฒนาตนเอง มีความกล้าแสดงออกและมีบุคลิกภาพดีขึ้น สามารถแสดงออกในเวทีสาธารณะได้ มีความเป็นผู้นำ ฯลฯ (กรณีศึกษาทุกพื้นที่ที่มีการยอมรับจากชุมชนในระดับนี้)
3. การยอมรับในระดับของกระบวนการเรียนรู้ ในระยะต่อมาเมื่อเยาวชนสร้างงานมากขึ้น กลุ่มมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง ชุมชนจะให้การยอมรับว่ากระบวนการละครส่งผลดีต่อการพัฒนาเยาวชน เห็นว่าละครเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดี และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชนที่มีประสิทธิภาพ (กรณีศึกษาทุกพื้นที่ที่มีการยอมรับจากชุมชนในระดับนี้)

4. การยอมรับในระดับของสื่อเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นระดับของการยอมรับสูงสุดที่ชุมชนให้การยอมรับสื่อละคร ที่พบได้ในกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ กล่าวคือ ชุมชนไม่เพียงแต่ยอมรับสื่อละครในแง่ของกิจกรรม หรือกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังยอมรับว่ากลุ่มเยาวชนเป็นสื่อบุคคลของชุมชน ที่มีบทบาทในการสร้างสื่อละคร **ในฐานะสื่อ เพื่อให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความบันเทิง และมีส่วนช่วยพัฒนาทัศนคติ หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในชุมชน ในฐานะผู้ชมอีกด้วย** (กรณีศึกษาที่พบการยอมรับในระดับนี้ คือพื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และพื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

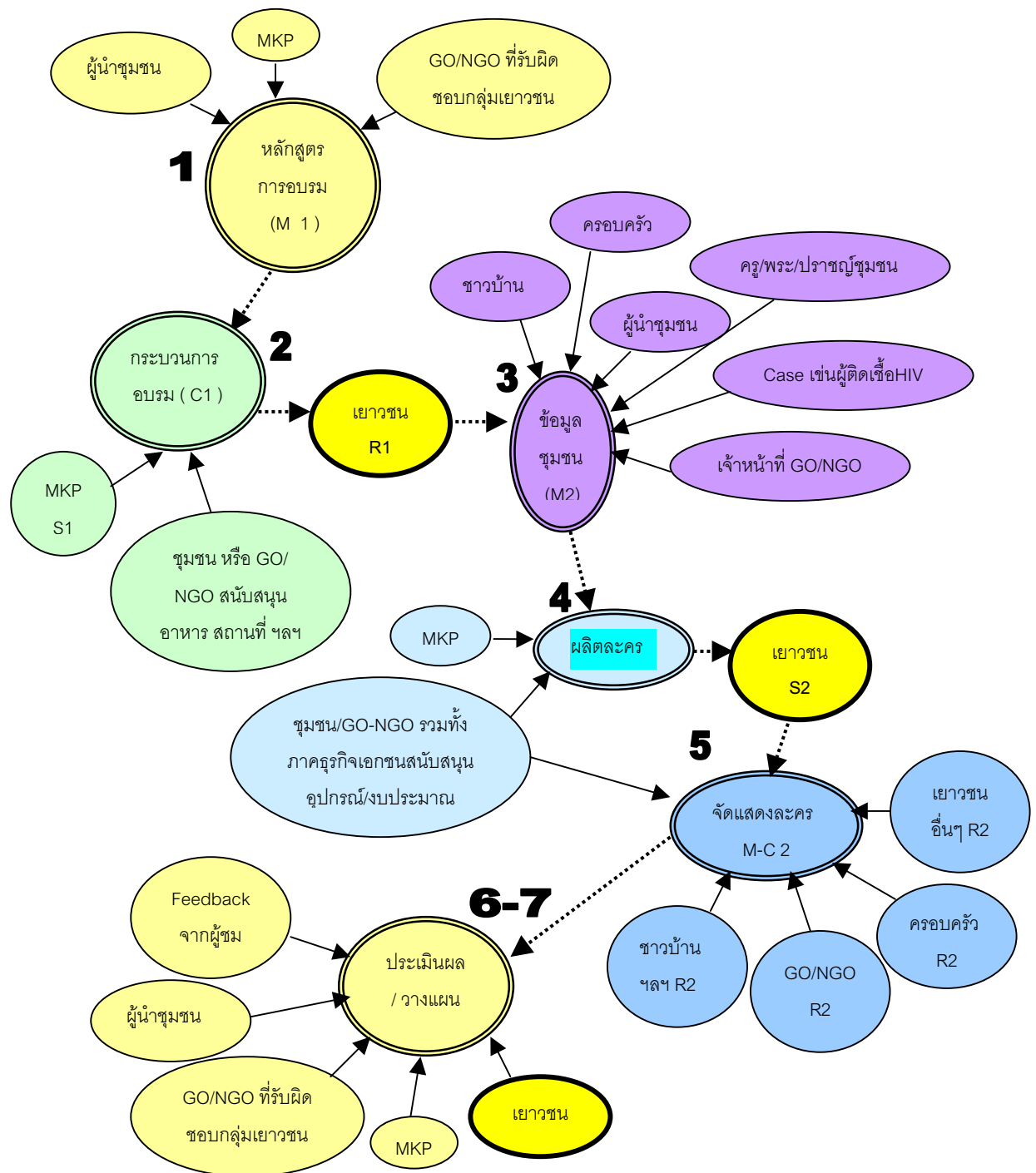
8.2.5 สื่อละครเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

เนื่องจากกระบวนการละครเพื่อพัฒนานั้น โดยธรรมชาติหากนำมาใช้จัดกิจกรรมก็ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) อยู่แล้ว ยิ่งเมื่อประกอบกับการที่วิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้กลยุทธ์ ที่เน้นสร้างการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จึงทำให้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม ทั้ง 7 ขั้นตอน เป็นกระบวนการที่ถูกออกแบบให้สามารถระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนทุกภาคส่วน ได้ในทุกขั้นตอนอยู่ในตัวเองแบบ Built-In Process ตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผนและกำหนดหลักสูตร กิจกรรมการอบรม ขั้นตอนการอบรมทักษะการแสดงและทักษะละคร ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลในชุมชน ขั้นตอนการผลิตผลงานละคร ขั้นตอนการจัดแสดงละคร ขั้นตอนการประเมินผลและการสรุปบทเรียน และขั้นตอนการวางแผนงานในระยะต่อไปของกลุ่มละครเยาวชน

1) ความหลากหลายของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรม

กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาสามารถดึงดูดการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้อย่างมีความหลากหลาย คำว่าประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนในที่นี้นั้น หมายถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเยาวชนทุกฝ่ายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ผู้ปกครอง กลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่เยาวชนอาศัยอยู่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งพระสงฆ์ กลุ่มครูอาจารย์ และข้าราชการในพื้นที่ (ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่เยาวชนศึกษา เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) หน่วยงานพัฒนาในชุมชน ทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ รวมทั้งเยาวชนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนอันเป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชนบุคคลเหล่านี้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ได้ทั้ง 7 ขั้นตอน ตามบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกัน ดังแผนผังในหน้าต่อไป

แผนภูมิที่ 17 : แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมละคร

สัญลักษณ์ตัวอักษร

MKP กลุ่มละครมะขามป้อม	S1 ผู้ส่งสารลำดับที่ 1	M1 เนื้อหาชุดที่ 1
GO องค์กรของรัฐ	S2 ผู้ส่งสารลำดับที่ 2	M2 เนื้อหาชุดที่ 2
NGO องค์กรพัฒนาเอกชน	R1 ผู้รับสารลำดับที่ 1	C1 ช่องทางการสื่อสารลำดับที่ 1
	R2 ผู้รับสารลำดับที่ 2	C2 ช่องทางการสื่อสารลำดับที่ 2

จากภาพจะเห็นว่าชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 คือ เข้ามาร่วมกำหนดความคาดหวังในการพัฒนากลุ่มเยาวชน ร่วมกับวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อม ว่าต้องการให้เยาวชนได้รับการพัฒนาในด้านใดบ้าง หรือต้องการที่จะให้กลุ่มเยาวชนที่เกิดขึ้นนี้มีลักษณะอย่างไร มีประเด็นอะไรเป็นพิเศษหรือไม่ เช่น ในพื้นที่กลุ่มละครเยาวชนมะขามแก้ว และพื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่และอาจารย์ผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร สำหรับกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุนนั้น เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา และนักวิชาการของท้องถิ่น ได้เข้ามาร่วมกำหนดหลักสูตร ส่วนพื้นที่กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น ผู้นำชาวบ้านในชุมชนและผู้นำปกครองของเยาวชนเป็นผู้ร่วมกำหนดหลักสูตร จึงถือได้ว่ากลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนแรก คือกลุ่มผู้นำชุมชน

ส่วนขั้นตอนที่สอง คือขั้นตอนของการอบรมนั้น กลุ่มคนอีกกลุ่มในชุมชนจะถูกดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมโดยเป็นผู้สนับสนุนการจัดการอบรม เช่น เลื้อเพื่อสถานที่ อาหาร และที่พักของวิทยากรเป็นต้น (ตามกลยุทธ์เสนอแบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน) นั่นก็คือกลุ่มครอบครัวของเยาวชนพระสงฆ์ ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ในชุมชน ส่วนเยาวชนจะเข้าร่วมเป็นผู้รับการอบรม (ในฐานะผู้รับสาร) และมะขามป้อมจะมีบทบาทหลักในการจัดอบรม (ในฐานะผู้ส่งสาร)

ในขั้นตอนที่ 3 นั้น ชุมชนจะถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการอีกครั้ง (ในฐานะของแหล่งข้อมูล) ซึ่งเป็นกลุ่มคนในชุมชนที่ใหญ่กว่าเดิม หรือมีขอบเขตกว้างกว่าครอบครัวและกลุ่มผู้จัดการอบรม โดยการที่เยาวชนจะต้องไปศึกษาข้อมูลในชุมชน ออกสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านทั่วไป ทั้งในแง่ของประเด็นปัญหา และสอบถามความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการแสดงละคร ตั้งแต่สนใจอยากชมละครแบบใดจนกระทั่งถึงวันเวลาสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการแสดง ในบางชุมชนเยาวชนจะเน้นสัมภาษณ์คนในชุมชนเป็นหลัก เช่นกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว แต่บางกรณีกลุ่มเยาวชนจะเข้าไปศึกษาข้อมูลจากกลุ่มบุคคลที่เป็นแหล่งข้อมูลเรื่องโรคเอดส์ เช่นผู้ติดเชื้อ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข แพทย์และครูอาจารย์ร่วมด้วย

ขั้นตอนที่ 4 ซึ่งเป็นขั้นตอนการผลิตละครนั้น เยาวชนจะมีบทบาทหลักในการผลิตละคร ซึ่งจะเปลี่ยนจากสถานะของผู้รับสารมาเป็นผู้ผลิตสื่อ โดยมีวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมคอยให้การช่วยเหลือ บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงจะลดลง เหลือเพียงมีส่วนร่วมในการสนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ ที่เยาวชนจะต้องจัดหาประกอบการแสดง ในช่วงแรกๆ กลุ่มคนที่จะสนับสนุนเยาวชนในขั้นตอนนี้มักจะเป็นครอบครัวของเยาวชน ที่จะให้ยืมเสื้อผ้า อุปกรณ์ประกอบอาชีพ ฯลฯ แต่ต่อมาก็จะขยายไปขอหยิบยืมอุปกรณ์จากชาวบ้านคนอื่นๆ เช่นเครื่องดนตรี อุปกรณ์พื้นบ้าน ฯลฯ และในระยะหลังชุมชนจะเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการผลิตละครอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 5 คือขั้นตอนการจัดแสดงละคร ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนสถานที่ อุปกรณ์ประกอบการแสดง เครื่องเสียง เสื้อ-เก้าอี้ผู้ชม ฯลฯ ซึ่งเยาวชนทุกพื้นที่จะเข้าไปขอความช่วยเหลือจากวัด ทำให้วัดได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมด้วย และเมื่อถึงเวลาแสดง เยาวชนก็จะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารหลัก แทนวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อม ส่วนชาวบ้านในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ก็จะกลายเป็นกลุ่มผู้ชม มีส่วนร่วมกับกระบวนการในฐานะผู้ชม (ผู้รับสาร) ทั้งนี้ ในขั้นตอนที่ 5 นี้ โดยปกติแล้วมักจะได้อีกกลุ่มคนในชุมชนทุกกลุ่มเข้ามาร่วมกิจกรรม ทั้งกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเยาวชน และประชาชนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชน บางพื้นที่(ซึ่งเป็นชุมชนเล็ก)ยังพบว่าคนทั้งชุมชนได้มาเข้าร่วมกิจกรรม เช่นพื้นที่ของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว และในการตระเวนแสดงละครในรอบต่อๆ มาของกลุ่มเยาวชน ก็จะได้ผู้ชมซึ่งไม่เคยรู้จักกลุ่มเยาวชนมาก่อน ผลัดเปลี่ยนกันมาเข้าร่วมกิจกรรมอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 6 – 7 นั้น ผู้มีส่วนร่วมจะเป็นคนกลุ่มเดียวกับขั้นตอนที่ 1 คือคณะผู้จัดโครงการทั้งหมดที่จะได้ร่วมกันสรุปงาน ประเมินผล และวางแผนโครงการในระยะต่อไป แต่บางพื้นที่จะมีการดึงผู้ใหญ่ในชุมชนที่สนใจกิจกรรม คนอื่นๆ เข้ามาร่วมสรุปงานด้วย เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการวางแผนกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนในระยะต่อไปเพิ่มมากขึ้น สำหรับผู้ชมส่วนใหญ่ในชุมชนก็จะได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการประเมินผลผ่านทางแบบสอบถามหรือการสะท้อนกลับ วิพากษ์วิจารณ์ผลงานของกลุ่มเยาวชนในกิจกรรมหลังการแสดงได้อีกส่วนหนึ่ง การจัดกิจกรรมในขั้นตอนที่ 7 นั้น ในระยะหลัง คณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นขั้นตอนที่จะมีผู้ใหญ่ในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นกว่าในขั้นตอนที่ 1 เสมอ ซึ่งเป็นเพราะกลุ่มคนเหล่านั้นได้เห็นการทำงานของเยาวชนแล้วเกิดความสนใจอยากจะทำเข้ามามีส่วนร่วมหรือสนับสนุนการทำงานของชุมชนในครั้งต่อไป

นอกจากนี้สื่อละครเพื่อการพัฒนายังทำให้ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกระบวนการผลิตสื่อเพื่อชุมชนได้ครบทุกระดับ ตั้งแต่ระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดไปหามากที่สุด ดังนี้

สัญลักษณ์ : ม = กลุ่มมะขามแก้ว ด = กลุ่มดาวลูกไก่ ค = กลุ่มครองแครง
 ฝ = กลุ่มฝิ่นละไม วัยละมุน

ระดับการมีส่วนร่วม : 1 **ระดับ = การมีส่วนร่วมน้อย**
 บทบาท ร่วมรับชม/ร่วมพูดคุย/ให้คำติชม

2 **ระดับ = การมีส่วนร่วมปานกลาง**
 บทบาท ร่วมให้ข้อมูล/ร่วมคิด/ร่วมทำ/ร่วมผลิต/อำนวยความสะดวก/ร่วมสนับสนุนกิจกรรม/ร่วมแสดง

3 **ระดับ = การมีส่วนร่วมมาก** ร่วมรับผิดชอบกลุ่มเยาวชน/ร่วมวางแผน/กำหนดนโยบาย/ร่วมประเมินผล

 ไม่มีส่วนร่วม

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาสามารถสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมในระดับที่แตกต่างกันให้กับประชาชนทุกกลุ่มในชุมชนได้อย่างทั่วถึง คือโดยเฉลี่ยแล้วประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการได้ทุกขั้นตอน แต่เยาวชนจะมีส่วนร่วมกับกิจกรรมมากที่สุด ทั้งสามระดับและเยาวชนจะเป็นผู้ดึงการมีส่วนร่วมของประชาชน-ภาคส่วนอื่นๆ ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมเป็นลำดับต่อไป นอกจากนั้น ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับกาลเทศะ บริบทของกลุ่มเยาวชน ความพร้อมของชุมชน และปัจจัยต่างๆ ในขณะนั้น ซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบในเชิงถ่วงน้ำหนักได้ แต่การเปรียบเทียบที่นำเสนอในตารางนั้นเป็นการวิเคราะห์จากข้อมูลดิบโดยคณะผู้วิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนของมะขามป้อม เพื่อให้เห็นภาพรวมว่าแต่ละพื้นที่มีประชาชนกลุ่มใดเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมในระดับใดและในขั้นตอนใดบ้าง เพื่อชี้ให้ผู้อ่านได้เห็นความแตกต่างและหลากหลายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กับกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา

3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติที่หลากหลาย

การมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาโดยใช้กระบวนการละคร 7 ขั้นตอนของมะขามป้อมนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้หลายมิติ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนในฐานะทรัพยากรบุคคล จะเห็นว่าภาคส่วนต่างๆ ของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้กับเยาวชนทั้งทางตรง คือในบทบาทของผู้วางนโยบายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชุมชน บทบาทของผู้สนับสนุนกิจกรรม และบทบาทของผู้ให้การศึกษากับเยาวชน (ให้ข้อมูล) และทางอ้อม คือบทบาทของผู้สนับสนุนด้านกำลังใจ ให้คำปรึกษาหรือติชมเพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองและเกิดความภาคภูมิใจมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งหากชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนเหล่านี้ เยาวชนก็จะไม่สามารถแสดงบทบาทและศักยภาพของตนเองต่อชุมชนได้
2. การมีส่วนร่วมในมิติของกระบวนการสื่อสารชุมชน นอกเหนือจากการสร้างพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ในชุมชนแล้ว กระบวนการละครได้ช่วยให้ภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการสื่อสารดังกล่าวด้วย ไม่ว่าจะเป็นในบทบาทของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาของสื่อ(ละคร)ที่จะเกิดขึ้น บทบาทผู้ร่วมผลิตคือการสนับสนุนการผลิตสื่อในด้านต่างๆ และบทบาทของผู้ชมในลักษณะที่เป็น Active

audience ที่สามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองและมีส่วนในการกำหนดสื่อที่ต้องการจะเห็น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการสื่อสารที่เกิดขึ้นได้อีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการสื่อสารที่มีการสลับบทบาทกันตลอดเวลา คือคนในชุมชนจะผลัดกันเป็นผู้ส่งสารและเป็นผู้รับสาร และหากนับว่าเยาวชนเป็นประชาชนกลุ่มหนึ่งของชุมชน ก็เรียกได้ว่าการผลิตละครที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่นั้นเป็นกระบวนการผลิตสื่อของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

3. การมีส่วนร่วมในมิติกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ ที่กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาได้เอื้ออำนวยให้เกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้ชุมชนที่เกิดขึ้นนี้ มีลักษณะเป็นพลวัตคือไม่หยุดนิ่ง เป็นการเรียนรู้ที่เคลื่อนที่ไปข้างหน้า และมีการสลับบทบาทกันอยู่ตลอดเวลา โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะผลัดกันเป็นผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งจะได้ชัดจากกระบวนการละครตั้งแต่ขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลชุมชนเป็นต้นมา ที่ชาวบ้านในชุมชนจะได้รับบทให้เป็นผู้สอน ซึ่งตามปกติแล้วกลุ่มเยาวชนมักไม่ได้มีโอกาสที่จะเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของชุมชน จากผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน แม้กระทั่งจากคนในครอบครัว เมื่อมาถึงขั้นตอนของการแสดงละครนั้น เยาวชนจะสลับบทบาทเป็นผู้สอน(ให้ข้อมูลผ่านละคร) และชาวบ้านก็จะสลับบทบาทเป็นผู้เรียน (ผู้ชม) บ้าง ซึ่งที่ผ่านมายุวชนก็แทบจะไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้สอน หรือแม้กระทั่งผู้พูด ซึ่งอันที่จริงแล้วกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามธรรมชาติ โดยมีเงื่อนไขของบทบาทเข้ามากำกับ จึงไม่มีใครคิดว่าตนเองเป็นผู้สอนหรือผู้ถูกสอน คือทุกฝ่ายต่างเรียนรู้จากกันและกัน โดยมีละครเป็นสื่อกลาง

สิ่งที่น่าสนใจคือ การให้ข้อมูลของเยาวชนสู่ชุมชนผ่านสื่อการแสดงนั้น เป็นทั้งการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่สามารถกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการพูดคุย อภิปราย ซึ่งทำให้กลุ่มผู้ชมและกลุ่มนักแสดงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จนเกิดการสื่อสารแบบสองทางขึ้นในชุมชน ระหว่างพ่อแม่ลูก ระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย และระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ด้วยกัน โดยในบางกรณีผู้ชมก็อาจกลับมาเป็นผู้สอนหรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมกับกลุ่มนักแสดง ในประเด็นที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปบ้าง หรือบางครั้งผู้ชมก็สอนกันเองเป็นต้น ซึ่งจัดว่าเป็นการสื่อสารที่มีการสลับบทบาทกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารโดยไม่มีการผูกขาด และมีลักษณะการสื่อสารในแนวระนาบที่ชัดเจน

ส่วนประเด็นที่ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน หรือได้มีการสื่อสารกันนั้นมีตั้งแต่ประเด็นปัญหาของชุมชน เช่น ที่ชุมชนหนองกะทาวและชุมชนสาคลี กลุ่มเยาวชนและชุมชนได้แลกเปลี่ยนทัศนะและความรู้ในปัญหาโรคเอดส์และยาเสพติดที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ชุมชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก

เยาวชน จ.สงขลา กลุ่มเยาวชนและชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอนาคตของเยาวชนที่เคยกระทำผิด ที่ชุมชนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จ.แม่ฮ่องสอน เยาวชนและชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงรากเหง้า ประเพณี และวัฒนธรรมของชนเผ่า เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้และการสื่อสารที่เกิดขึ้น ในพื้นที่การสื่อสาร/เรียนรู้ใหม่ของชุมชน หรือพื้นที่ของละครเพื่อการพัฒนานี้มีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ เป็นพื้นที่ที่เอื้ออำนวยให้มีการสื่อสารและเรียนรู้กันในระดับของจิตใจหรือทัศนคติ มากกว่าในระดับข้อมูลหรือความคิด ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่การเรียนรู้ในโรงเรียน หรือพื้นที่การสื่อสารอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่นหอกระจายข่าว ซึ่งเป็นการสื่อสารที่มุ่งให้ข้อมูล ข่าวสาร หรือเน้นการให้ความรู้แบบสั่งสอนอย่างเป็นทางการ มากกว่าจะเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนทุกฝ่ายได้แลกเปลี่ยน-เรียนรู้ทางจิตใจหรือทัศนคติ ในสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การรับรู้ เช่นที่เกิดขึ้นบนเวทีละครและในกิจกรรมภายหลังละคร ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้จากตัวอย่างที่มีชีวิต (Live Model) คือการแสดงละครสดโดยนักแสดง เพื่อเป็นสื่อกลางให้ผู้ชมได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบทัศนคติของตน ตลอดจนรับรู้ความรู้สึกต่างๆ ภายในจิตใจของกันและกัน ทั้งนี้เพราะกระบวนการละครและสื่อละคร เป็นสื่อชนิดพิเศษที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และเล่นกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่อยู่ในกระบวนการสื่อสาร/เรียนรู้ทุกฝ่ายได้ดี

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกระบวนการละครและต่อกิจกรรมในมิติต่างๆ ที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้คนในชุมชนได้มีประสบการณ์ทางการละครร่วมกัน มากกว่าแค่บทบาทของผู้ชม และส่งผลให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ผูกพัน เป็นเจ้าเข้าเจ้าของกลุ่มละครเยาวชน ความผูกพันนี้ได้นำไปสู่การเห็นคุณค่าของเยาวชนในฐานะพลเมืองของชุมชนมากยิ่งขึ้น เมื่อเยาวชนได้เปิดการแสดงในชุมชนรอบต่อๆ มา จึงมักจะได้รับผลสะท้อนกลับเป็นปฏิกริยาในเชิงบวก เช่นการเอาใจช่วยตัวละคร การติดตามเรื่องอย่างมีสมาธิ การสละเวลาส่วนตัวออกมาชมละคร และกำลังใจที่คนในชุมชนมอบคืนให้กับกลุ่มเยาวชน โดยเยาวชนแทบจะไม่ได้รับปฏิกริยาเชิงลบจากผู้ชมในชุมชนเลย(เช่นการลุกออกไปในขณะที่ละครกำลังแสดง การทำลายสมาธินักแสดง การให้ร้องแสดงความไม่เห็นด้วย เป็นต้น)

ที่เป็นเช่นนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกิจกรรมได้รับการออกแบบมาเพื่อป้องกันปัญหานี้ในระดับหนึ่งแล้ว (จากการช่วยกำกับภาพรวมของละครโดยวิทยากร) แต่เหตุผลสำคัญอยู่ที่ "การมีส่วนร่วมต่อเรื่องราวและข้อมูล" ที่ผู้ชมได้ให้ไว้กับเยาวชน ประกอบกับการที่กลุ่มละครเยาวชนเป็นสมาชิกลูกหลานของคนในชุมชน ที่ได้ "เข้ามาหา เข้ามาถาม หรือเข้ามาขอความช่วยเหลือ" ทำให้คนในชุมชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อเยาวชน และจะเอาใจช่วยมากกว่าจับผิดหรือแสดงความไม่พอใจออกมาให้เห็น ในกรณีที่ผู้ชมเกิดความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เยาวชนนำเสนอ หรือมีข้อสงสัยก็จะมีการพูดคุยกัน

ภายหลังละครแสดงจบ หรือการจับกลุ่มคุยกับนักแสดงเป็นกลุ่มย่อย บางรายก็กลับไปคุยกันต่อบ้านในตอนกลางคืนก็มี

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมละครของกลุ่มเยาวชน สามารถเชื่อมโยงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตระหนักถึงปัญหาของชุมชนได้มากขึ้น เพราะผู้ชมได้ถูกโน้มน้าวใจโดยสื่อละคร ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลที่มีปัจจัยด้านอารมณ์ความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อผู้ชมเกิดความรู้สึกสงสารหรือเห็นอกเห็นใจตัวละครที่ต้องประสบชะตากรรมที่ตนไม่ได้ตั้งใจก่อ เช่น กรณีละครเรื่อง “น้ำตาสาวคาเฟ่” ของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ผู้ชมก็จะเชื่อมโยงความเห็นอกเห็นใจนั้นกลับไปยังกลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ในชุมชน ซึ่งเป็นที่มาของเรื่องราวที่เยาวชนได้นำมาทำเป็นละคร ทำให้ชาวบ้านที่ไม่เคยรู้สึกว่าคุณเองมีความเกี่ยวข้องกับผู้ที่ติดเชื้อกลุ่มนี้ เกิดมีความรู้สึกเกี่ยวข้องกับปัญหาของชุมชน ตลอดจนเกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ เกิดมุมมองและทัศนคติใหม่ๆ ต่อกลุ่มผู้ติดเชื้อในชุมชนมากขึ้น

หรือในกรณีที่คณะผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์ เมื่อกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ออกแสดงละครในชุมชนกะเหรี่ยงแดง จ. แม่ฮ่องสอน เนื้อหาของละครเป็นการแสดงตำนานของเทศกาลปอยต้นที่ โดยตลอดทั้งเรื่องนักแสดงจะพูดภาษากะเหรี่ยงแดง และมีการใช้ท่วงทำนองเพลงซึ่งเยาวชนแต่งขึ้นใหม่ จากความรู้สึกภาคภูมิใจใน “ความเป็นกะเหรี่ยงแดง การเป็นชาติพันธุ์นักรู้ที่มีศักดิ์ศรี” เมื่อการแสดงสิ้นสุดลงปรากฏว่า ผู้เฒ่าในชุมชน ได้เข้ามาแย่งไมโครโฟน เพื่อบอกเล่าความรู้สึกของตน พูดย้ำเตือนสติและปลุกเร้าคนในชุมชนให้ดูแลเยาวชนมะขามแก้วเป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะเรื่องการตระหนักถึงวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งกำลังเลือนหายไปจากความทรงจำของคนกะเหรี่ยงในปัจจุบัน พลังความประทับใจจากการแสดงละครของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วในวันนั้นได้ทำให้ผู้เฒ่าไม่ยอมวางไมโครโฟน จนกระทั่งผู้ใหญ่บ้านต้องขึ้นไปขอไมโครโฟนเพื่อให้เยาวชนดำเนินกิจกรรมต่อจนจบ ซึ่งปฏิกิริยาตอบสนองเช่นนี้ เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่ยืนยันว่า สื่อละครได้ทำให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาของผู้ชมจนอยากมีส่วนร่วมในการกระทำบางอย่าง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนหรือช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ได้ต่อไป ในกรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว การกระทำ (Action) ของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนอันเกิดจากความตระหนัก ก็คือการเสนอตัวเพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ให้กับเยาวชนกลุ่มมะขามแก้วในเวลาต่อมานั่นเอง

8.2.6 สื่อละครเพื่อการพัฒนา เป็นสื่อที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ดี

สืบเนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้สื่อละครเพื่อการพัฒนา เป็นสื่อที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ดี ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คณะผู้วิจัยพบว่าสื่อละครได้ทำหน้าที่เสมือนกาวใจที่คอยเชื่อมร้อยบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่า

จะเป็น เพื่อนกับเพื่อน ครูกับนักเรียน พ่อแม่กับลูก เด็กกับผู้ใหญ่ในชุมชน ด้วยลักษณะสำคัญของสื่อละครที่มีลักษณะเป็นศิลปะร่วม ที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจและการประสานสัมพันธ์ของบุคคลหลายฝ่าย ทั้งในกระบวนการวางแผน กระบวนการผลิต และขั้นตอนภายหลังการผลิต (Post production) จึงจะเกิดพื้นที่ของสื่อละครขึ้นมาได้ โดยคณะผู้วิจัยพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ ขึ้นในชุมชนดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับเยาวชนด้วยกัน

คณะผู้วิจัยพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนในกลุ่มที่มาเรียนรู้และทำงานร่วมกันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งแต่เดิมนั้น เยาวชนทั้ง 4 พื้นที่แม้ว่าจะอยู่ในชุมชนเดียวกันแต่ก็ไม่ได้รู้จักหรือสนิทสนมกันทุกคน

พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วนั้นก่อนจะมาเข้าร่วมกิจกรรมเยาวชนจะสนิทสนมกันเป็นกลุ่มๆ (ชาติพันธุ์) แต่เมื่อมาร่วมกิจกรรมละครแล้วก็สามารถเข้ามาเรียนรู้และทำงานร่วมกันหรือที่เยาวชนเรียกว่า “สามัคคี” กันได้มากขึ้น มีความสัมพันธ์ในเชิงพี่น้องห่วงใยทุกข์สุขกันมากขึ้น พื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น เยาวชนแม้จะอยู่ในโรงเรียนและชุมชนเดียวกัน แต่บางคนก็ไม่เคยพูดจาไปมาหาสู่กัน กิจกรรมละครช่วยเชื่อมโยงเยาวชนที่มีภูมิหลังแตกต่างกันให้มาทำงานร่วมกันได้ ที่สำคัญคือกลุ่มเยาวชนที่เป็นกลุ่มเสี่ยง เคยติดยา มีปัญหาในชุมชน หรือไม่ได้เรียนหนังสือในระบบโรงเรียน ก็ถูกดึงเข้ามาร่วมกิจกรรมกับเยาวชนกลุ่มที่เป็น “เด็กเรียน” และเป็นเพื่อนสนิทกันได้ในที่สุด ส่วนเยาวชนผีนละไมวัยละมุนนั้น แต่เดิมจะมีลักษณะแยกกันเป็นกลุ่มๆ ตามจังหวัดที่จากมา และมักจะมีการกระทบกระทั่งกันเสมอ กิจกรรมละครช่วยให้เยาวชนสามารถสลายกลุ่มเพื่อมาเรียนรู้และทำงานร่วมกัน จนกลายเป็นเกลือกกันได้ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เจ้าหน้าที่ของสถานพินิจฯ เห็นว่าเป็นเรื่องที่พิเศษมาก

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การที่กระบวนการละครสามารถเชื่อมโยงเยาวชนให้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นนั้น เนื่องจากกระบวนการละครทั้ง 7 ขั้นตอนได้บรรจุกิจกรรมการเรียนรู้และการสื่อสารเอาไว้มากมายหลายรูปแบบ โดยเฉพาะในขั้นของการฝึกฝนทักษะละครนั้น มีกิจกรรมละลายพฤติกรรม กระบวนการกลุ่ม การเปิดใจ การเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น ซึ่งทำให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนปัญหา บอกเล่าเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนฯ รับรู้ และการแสดงออกนั้นเป็นพื้นที่พิเศษที่ช่วยให้เยาวชนละลายกำแพงในจิตใจ เริ่มจากการผ่อนคลายความกลัวและความละอายซึ่งกันและกัน การที่เยาวชนสามารถแสดงออกต่อหน้าเพื่อนฯ ได้ ก็ถือเป็นการเปิดใจเข้าหากัน ซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นได้ในระดับหนึ่งแล้ว ประกอบกับการเน้นใช้กลยุทธ์ เช่น กลยุทธ์ทำงานด้วยกันสนุกสุขสันต์ทุก

ขั้นตอน กลยุทธ์เชื่อมั่นในความหลากหลาย ฯลฯ และกิจกรรมส่วนอื่นๆ ที่เปิดโอกาสให้เกิด บทสนทนา (dialogue) ระหว่างกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะแบบฝึกหัดที่ต้อง ทำงานร่วมกันในขั้นตอนการผลิตและหลังการผลิตนั้น ช่วยให้เยาวชนได้ฝึกอุปสรรคร่วม กัน ล้มเหลวและประสบความสำเร็จด้วยกัน จึงทำให้กลุ่มเยาวชนสามารถรวมกลุ่มและผูก พันกันได้อย่างเหนียวแน่น

2) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับครอบครัว

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับครอบครัวก็เช่นกัน เยาวชนที่ผ่าน กระบวนการละคร จะได้เรียนรู้และเปิดใจที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น และพัฒนาความรู้ สึกของความเป็นมนุษย์ที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น (Human sensitivity) ซึ่งเป็นทักษะชีวิตที่ฝึก ฝนได้ในกิจกรรมละคร เยาวชนหลายคนได้เรียนรู้การสัมผัสด้วยมิตรภาพและความรัก ที่ไม่ มีความรู้สึกทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลให้เยาวชนสามารถสื่อสารความรู้สึกที่ดีไปสู่ผู้ อื่นได้ทั้งจากคำพูดและการสัมผัส เช่นโอบกอด จับมือ และเยาวชนส่วนใหญ่จะสามารถ พัฒนาความสัมพันธ์กับครอบครัวในลักษณะนี้ได้โดยไม่เคยทำมาก่อน เยาวชนหลาย คน ไม่เคยกอดพ่อแม่หรือคนในครอบครัว แม้ว่าจะรักใคร่หรือสนิทสนมกัน เพราะบริบท สังคมไทยไม่ใช่สังคมที่เน้นการสัมผัส ซึ่งมีผลทำให้เยาวชนรู้สึกห่างเหินกับครอบครัวเมื่อโต ขึ้น เยาวชนได้นำสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่ละเอียดอ่อนนี้กลับไปใช้ในครอบครัว ส่งผลให้ความ สัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้นได้ เช่นที่ อ.สดีโส ชันติวรพงศ์ (สัมภาษณ์, 11 ธ.ค. 2545) ที่ ปรึกษาและผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับเยาวชนฝันจะไม่้วยละมุนได้สะท้อนในประเด็นนี้ว่า

“ ในกระบวนการละครมันต้องพัฒนาบุคลิกภาพและอารมณ์ ละครมันจะดึงอารมณ์ ของเขาออกมา ส่วนใหญ่กิจกรรมที่จะจัดให้กับเด็กในสถานพินิจเท่าที่รับรู้ จะออกแรง ออก แรง ให้มันเหนื่อยๆ แล้วจะได้นอนหลับ คือใช้พลังงาน ใช้แรง ก็คือเอาทหาร ตำรวจเข้ามาฝึก หรือการกีฬาที่ชกมวย เพราะฉะนั้นตลอดเวลาที่เราฝึกเราใช้ความรุนแรง เขาไม่มีโอกาสที่จะ พัฒนาถึงความละเอียดอ่อนในชีวิต ฟังแล้วรู้สึกมากเลยที่ได้บอกว่าใครจะยอมรับ ไม่ยอม รับผมไม่รู้ แต่แม่ยอมรับผม ทำให้ผมมีความสุขมาก ตรงนี้สำคัญ อารมณ์ตรงนี้นั้นถูกกดถูก ซ่อนเอาไว้ ใครก็ไม่เห็นความสำคัญ แต่เวลาเขามาฝึกละคร เขาต้องดึงตรงนี้ออกมา ความ ละเอียดอ่อนเหมือนอย่างที่ต้องบอก ตลอดเวลาแต่ก่อนเราไม่เคยถูกฝึกให้แต่ต้องแม่ซึ่งเป็น ธรรมชาติของคนปักษ์ใต้เลย อารมณ์ตอนนี้เรารักแม่เราอยากแสดง เมื่อก่อนเราไม่กล้าไปกอด แต่พอตอนนี้มันอยากแสดงมันก็ออกมา พอพฤติกรรมมันละลายกรอบตรงนั้น เราก็จะพบว่า อารมณ์ของเขานั้นมันบริสุทธิ์มาก อยากแสดงออก มันไม่มีอะไรเสียหาย พอคบกับคนอื่นก็ ละเอียดอ่อนมากขึ้น มันมองในแง่มุมที่ละเอียดอ่อนของชีวิตนะ เวลาเราคบกับกับเพื่อนความ เป็นมนุษย์มันออกมา ความจริงใจมันออกมา คุณค่ามันออกมา ไม่ใช่สร้างคุณค่าแต่เห็นคุณค่า

ในตัวเอง มันมหาศาลแล้ว คือปรกติมนุษย์มันควรจะรู้ แต่หลายอย่างในกรอบสังคมมันทำให้เราไม่เห็น แต่กระบวนการละครมันดึงตรงนี้ออกมา เธอแค่เธอรู้ว่าเธอเป็นคนที่เธอพูดกับคนอื่นได้ “อย่างคน” นี่ก็เหลือเกินแล้ว ไม่ต้องพูดถึงความสามารถพิเศษที่จะต้องแสดงออกมาเป็นละคร พี่ว่ามันเรื่องผลพลอยได้ เขาภูมิใจในตัวเองได้ เขาสัมพันธ์กับคนอื่นในชุมชนได้ เขายืนหยัดด้วยตัวเองได้ ถึงเคยผ่านสถานพินิจก็ถือว่าเป็นโรงเรียน “

เหตุการณ์ลักษณะนี้ก็ได้เกิดในพื้นที่อื่นๆ อีก 3 พื้นที่ เช่นเดียวกับพื้นที่สถานพินิจ เพราะเยาวชนไทยนั้นมีขอบเขตในเรื่องการสัมผัสกับครอบครัวเหมือนกันทุกภาค แต่อาจจะมีความห่างเหินมากน้อยต่างกัน ซึ่งเยาวชนทุกกลุ่มได้เล่าว่าหลังจากฝึกละครตนเองได้ กอดพ่อแม่หรือผู้ปกครองมากขึ้น และก็พบว่าพ่อแม่ผู้ปกครองมีความรู้สึกที่ดีกลับมาเช่นกัน

นอกจากนั้น สื่อละครเพื่อการพัฒนาช่วยทำให้เยาวชนได้มีการสื่อสารกับครอบครัวเพิ่มมากขึ้นทั้งในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับละคร ที่เป็นประเด็นปัญหาของครอบครัวหรือชุมชน และเรื่องราวอื่นๆ เพราะครอบครัวและเยาวชนต่างก็ได้มาเข้าร่วมประสบการณ์เดียวกันของชุมชนที่เยาวชนได้จัดขึ้น ซึ่งตามปกติแล้วพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษานั้นความสัมพันธ์ของเด็กกับผู้ใหญ่ไม่ได้ใกล้ชิดมาก คือเด็กก็มีโลกของเด็ก ผู้ใหญ่ก็อยู่ส่วนผู้ใหญ่ คนสองกลุ่มนี้จึงไม่ค่อยมีอะไรจะคุยกัน แต่กิจกรรมละครช่วยดึงโลกสองใบนี้ให้มาชิดกัน ทำให้ครอบครัวมีเรื่องจะคุยกับเยาวชนมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ความภูมิใจในตัวของเยาวชน ได้ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีความรู้สึกดีกับเยาวชน และมองเห็นคุณค่าของเยาวชนในเชิงบวก ซึ่งก็ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นตามมาด้วย

3) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าสื่อละครได้เป็นกาวใจที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเริ่มตั้งแต่ในขั้นตอนการวางแผนนั้น บุคคลฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองได้มาร่วมปรึกษาหารือและร่วมมือกันวางแผนที่จะพัฒนากลุ่มเยาวชนในชุมชนของตน จากนั้นกระบวนการละครในขั้นที่ 3 จึงเชื่อมโยงกลุ่มเยาวชนเข้าหากันกับผู้ใหญ่ในชุมชน เมื่อประกอบกับการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ก็ทำให้กลุ่มเยาวชนได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้คนที่หลากหลายขึ้นในชุมชนอย่างไม่เคยมีมาก่อน เมื่อเยาวชนได้แสดงละครบนเวทีเป็นการสื่อสารให้ผู้คนในชุมชนได้รู้จักเยาวชนมากขึ้น ได้เห็นศักยภาพและความสามารถของเยาวชน และเห็นว่าเยาวชนนั้นทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ในภายหลังจึงทำให้เยาวชนได้เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือกิจการของผู้ใหญ่มากขึ้น ได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่ในฐานะของคนที่มีศักยภาพมากกว่าเป็นแค่เยาวชน เช่นในกรณีของกลุ่มดาวลูกไก่

“ เด็กที่มาทำงานกับเรา คิดว่าถ้าเขาได้คลุกคลีกับเราเยอะๆ ให้โอกาสเด็กได้ทำงาน โดยเด็กมาทำเอง อะไรเอง อย่างน้อยถ้าเด็กของบประมาณไป ไม่น่าจะมองเด็กแค่เป็นเด็ก ก็น่าจะมองศักยภาพของเด็กบ้างว่า ถ้าเราให้โอกาสเขาได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยให้เด็กเขาทำเอง แล้วก็คนที่มีความรู้หรือมีอายุหน่อย เช่นครูบาอาจารย์อยู่เบื้องหลังเป็นที่ปรึกษา ก็น่าจะเป็นประโยชน์ได้อีกมาก ”

(สัมภาษณ์, กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ จ.พิษณุโลก : 13 พ.ย. 2545)

เนื่องจากกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ได้เปิดพื้นที่การสื่อสารและการเรียนรู้ใหม่ๆ ในชุมชน เมื่อประกอบกับการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ภายหลังจากดำเนินกิจกรรมมาระยะหนึ่ง คณะผู้วิจัยพบว่าเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนมากขึ้น เข้าไปช่วยเหลือเชื่อมโยงกิจการต่างๆ ของชุมชน เช่นงานบวช งานศพ ก็จะมีกลุ่มเยาวชนเข้าไปช่วยงาน แม้ว่าในช่วง 1-2 ปีแรกของการทำกิจกรรมในทุกพื้นที่ จะพบว่ากลุ่มเยาวชนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง แต่ก็มีการพัฒนามากขึ้นทุกครั้งที่มีกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาเกิดขึ้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ของคณะผู้วิจัยพบว่ากลุ่มเยาวชนในสี่พื้นที่นั้นเยาวชนได้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน แตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนและกลุ่มเยาวชน ดังนี้

ตารางที่ 23 : แสดงความสัมพันธ์ของเยาวชนและชุมชนก่อนและหลังมีกิจกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มเยาวชนกับชุมชน	ก่อนมีกิจกรรม	หลังมีกิจกรรม
กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว	เยาวชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนน้อย คือมีบทบาทเป็นนักเรียน มีความสัมพันธ์ต่อครูและโรงเรียนในเชิง Passive เป็นหลัก ส่วนใหญ่เยาวชนไม่มีความผูกพันกับบ้านเกิดและตัดขาดความสัมพันธ์กับชุมชน	เยาวชนทำหน้าที่ผลิตสื่อละครในโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับโรงเรียนในเชิง Active เยาวชนบางคนได้กลับมาเป็นครูในโรงเรียน เยาวชนมีความผูกพันกับหมู่บ้าน(เกิด) และกลับไปหมู่บ้านมากขึ้น
กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	เยาวชนมีส่วนร่วมกับชุมชนน้อย ต่างคนต่างอยู่ เยาวชนบางคนมีปัญหากับชุมชน และถูกชุมชนตราหน้าว่าเป็นเด็กมีปัญหา เยาวชนส่วนใหญ่ ไม่เคยร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชน นอกจากวาระที่ครอบครัวต้องไปเข้าร่วม หรือในงานประเพณีต่างๆ เยาวชนไม่รู้สึกรู้สีกผูกพันกับชุมชน เพราะไม่มีจุดร่วม	เยาวชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น กิจกรรมของเยาวชนกลายเป็นสีสันหรือเป็นมหรสพของชุมชน ชุมชนยอมรับความสามารถของเยาวชน และมีความภาคภูมิใจ เยาวชนยังได้มีการขยายผลจัดอบรมให้กับกับกลุ่มเด็กๆ ในชุมชน และเป็นวิทยากรอบรมละครให้สถาบันในชุมชนตามวาระและโอกาส ผู้ปกครองได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมจัดการบริหารกองทุนกิจกรรมของเยาวชน

ตารางที่ 23 : แสดงความสัมพันธ์ของเยาวชนและชุมชนก่อนและหลังมีกิจกรรม(ต่อ)

ความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มเยาวชนกับชุมชน	ก่อนมีกิจกรรม	หลังมีกิจกรรม
กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	เยาวชนมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับชุมชนในระดับหนึ่ง แต่ไม่มีความสัมพันธ์ในเชิงการช่วยงานหรือพัฒนาชุมชน ใช้ชีวิตอยู่อย่างแยกส่วนระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ไม่ได้มาร่วมกิจกรรมในเวทีเดียวกัน และไม่คอยได้ช่วยเหลือผู้ใหญ่ในชุมชน	ในช่วงแรกเยาวชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้นและนำไปสู่ความขัดแย้งกับชาวบ้านบางกลุ่มในชุมชน ในเรื่องผลประโยชน์และความไม่เข้าใจกัน แต่ต่อมาความขัดแย้งได้คลี่คลายลงไป โดยการปรับตัวของกลุ่มเยาวชนที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น (โดยนำสื่อพื้นบ้านเข้ามาเป็นหัวใจของการทำงานแทนละคร เพราะชาวบ้านมีส่วนร่วมได้) ต่อมาเยาวชนรวมตัวกันแสดงลิเกในชุมชนตามวาระและโอกาสที่ชุมชนขอร้อง เช่น เทศกาลลอยกระทงงานบวช ฯลฯ จัดอบรมให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ และเริ่มมีความสัมพันธ์ที่ขยายจากบางครอบครัวไปสู่ชุมชนมากขึ้นในปัจจุบัน
ฝันละไมวัยละมุน	เยาวชนมีส่วนร่วมกับสถานพินิจฯ น้อยและมีบทบาทเป็นผู้ถูกควบคุม ได้ทำประโยชน์ต่อสถานพินิจในเชิงการถูกลงโทษมากกว่าทำด้วยความภาคภูมิใจ	ในช่วงดำเนินกิจกรรม เยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจกับการทำกิจกรรมกับสถานพินิจมากขึ้น มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่บางคนดีขึ้น แต่ก็มี ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่บางคน เนื่องจากความไม่เข้าใจต่อกิจกรรม ซึ่งได้คลี่คลายในภายหลังแต่เมื่อเยาวชนได้พ้นโทษออกจากสถานพินิจ จึงไม่ค่อยได้มีโอกาสสานต่องานชุมชน แต่มีเยาวชนบางคนได้กลับมาช่วยงานของสถานพินิจอย่างสม่ำเสมอ

4) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับวิทยากร

ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับวิทยากร ได้แก่กลุ่มละครมะขามป้อมกับ กลุ่มเยาวชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ที่ได้เข้ามาร่วมดูแลกลุ่มเยาวชน (ในระยะแรก) จากการศึกษาพบว่าเยาวชนและวิทยากรมีความสัมพันธ์เหนียวแน่นมากที่สุด เพราะจุดเริ่มต้นจากการให้ความสัมพันธ์ที่เป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย ได้สร้างความไว้วางใจ ความเคารพทั้งในฐานะพี่ เพื่อน ครู และหลายครั้งได้นำไปสู่การพึ่งพิงซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ดีทางกลุ่มมีนโยบายที่จะขยายความสัมพันธ์ดังกล่าวไปสู่ความสัมพันธ์กับชุมชนให้มากขึ้นในภายหลัง ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องระหว่างเยาวชนกับวิทยากรแต่ละพื้นที่มีดังนี้

เยาวชนกลุ่มมะขามแก้ว เจ้าหน้าที่มะขามป้อมยังคงเป็นผู้ประสานงานให้กับกลุ่มเยาวชนเพื่ออำนวยความสะดวกในการร่วมกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น ในระดับบุคคล ความสัมพันธ์ยังคงสืบต่อมาแม้ว่าจะหมดโครงการอย่างเป็นทางการแล้ว เช่นเยาวชนยังคงปรึกษาปัญหาส่วนตัวกับวิทยากรของกลุ่ม ในฐานะพี่อย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน และคาดหวังว่าจะมีโครงการต่อเนื่องกับมะขามป้อม ส่วนความสัมพันธ์ของเยาวชนกับเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนประจำพื้นที่นั้นยังคงดำเนินอยู่

เยาวชนกลุ่มผืนละไมวัยละมุน วิทยากรของมะขามป้อมได้ให้คำปรึกษาโครงการต่างๆ ที่เยาวชนทำภายหลังจากออกจากสถานพินิจฯ ทั้งยังมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระดับบุคคล เช่น เยาวชนมาขอพักพิงในขณะหางานทำ หรือมาทำธุระที่กรุงเทพฯ มาเยี่ยมเยียนทุกครั้งที่เข้ามากรุงเทพฯ เยาวชนมาช่วยซ่อมแซมสำนักงานให้ เป็นต้น

เยาวชนกลุ่มครองแครง กลุ่มสี่ขาบ้านให้ความเอื้อเพื่อให้ยืมชุดนักแสดง ชุดลิเก ให้ใช้สำนักงานเป็นที่พักเวลาเยาวชนมาแสดงละครในกรุงเทพฯ มีการติดต่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มาช่วยงานเมื่อทางกลุ่มร้องขอ ระดับบุคคลมีการโทรศัพท์พูดคุยกันต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการแต่เป็นเครือญาติกันเช่น การมาร่วมร้องเพลงในงานแต่งงานของอาสาสมัคร

เยาวชนกลุ่มดาวลูกไก่ ส่วนใหญ่ได้เข้ามาเป็นอาสาสมัครในโครงการต่างๆ ในพื้นที่ จ.พิษณุโลกของมะขามป้อม และบางคนเข้ามาร่วมศึกษาการทำงานและเป็นอาสาสมัครโครงการต่างๆ ในส่วนกลาง ของกลุ่มสี่ขาบ้าน/มะขามป้อม

5) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับชุมชนภายนอกหรือบุคคลภายนอก

ได้แก่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับภายนอกชุมชน (หมู่บ้านใกล้เคียง ฯลฯ) จากการวิจัย ได้ข้อสังเกตว่า กลุ่มละครเยาวชนที่มะขามป้อมได้อบรมไว้ก็มีผลงานโดดเด่น และมีศักยภาพ เยาวชนที่มีประสบการณ์ มีความชำนาญด้านทักษะการแสดง และการอบรมกระบวนการละคร มักจะได้รับความสนใจจากชุมชนอื่นๆ และจากองค์กรต่างๆ เข้ามาขอความร่วมมือในการจัดกิจกรรม ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมต่อถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างกลุ่มเยาวชนซึ่งอยู่ใน ชุมชน สู่ ชุมชนอื่นๆ ภายนอก แต่ก็ยังนับว่ามีความสัมพันธ์ในระดับที่น้อย หากเทียบกับความสัมพันธ์ภายในชุมชน เช่น

กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มเยาวชนอื่นๆ ในพื้นที่ จ. แม่ฮ่องสอน และเครือข่ายระดับภูมิภาคตามโอกาสต่างๆ แต่

เนื่องจากบริบทของชุมชนมีข้อจำกัดคือเป็นโรงเรียนส่วนใหญ่เมื่อเยาวชนเรียนจบออกไปก็ไม่ได้ติดต่อกัน ส่วนกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่อ้นั้น เนื่องจากอาศัยอยู่ในชุมชน เยาวชนจึงได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนอื่นๆในตำบล จนเกิดเครือข่ายกิจกรรมทางเลือกในระดับตำบล เยาวชน 4 คน ได้เข้าเป็นอาสาสมัคร ของกลุ่มสื่อบูรณาการ ทำงานด้านการสื่อสารในชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง และกำลังพัฒนาตนสู่การเป็นนักพัฒนาสื่ออาชีพ และมีองค์กรในพื้นที่ เช่น อบต. สำนักงาน สาธารณสุขจังหวัด สถาบันพัฒนาสื่อกอินโดจีน มหาวิทยาลัยนเรศวร ให้การสนับสนุนเงินทุนเพื่อใช้ละครรณรงค์เผยแพร่ความรู้ต่างๆ เช่น เอดส์ ยาเสพติดในภายหลัง กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ก็ได้ดำเนินกิจกรรมนอกชุมชนมาก โดยเยาวชนได้เป็นตัวแทนแกนนำเพื่อร่วมทำงานเครือข่ายเยาวชนในระดับจังหวัด เยาวชนบางคนที่มีศักยภาพสูงได้ร่วมงานกับเครือข่ายเยาวชนระดับประเทศ และยังได้ไปจัดอบรมให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ อีกด้วย ส่วนกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัลละมุนนั้น มีข้อจำกัดในความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ

โดยสรุปคณะผู้วิจัยเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนนี้ มีผลสืบเนื่องจากคุณลักษณะของกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน และกลยุทธ์ในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม ที่มุ่งใช้ระบบสายสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมโยงและเครือข่าย ทั้งระหว่างคนภายในชุมชน และความสัมพันธ์ต่อชุมชนกับภายนอกชุมชน รวมถึงตัวผู้ใช้เครื่องมือ อันได้แก่ กลุ่มมะขามป้อมและกลุ่มเยาวชนในการเข้าถึงชุมชนได้

8.2.7 สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเป็นสื่อทางเลือกที่ดีสำหรับชุมชน

จากการศึกษาผลการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อมในกรณีศึกษา 4 พื้นที่ คณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปตรงกันว่า สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเป็นสื่อทางเลือกที่ดีสำหรับชุมชนได้ เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1) ความยืดหยุ่นของตัวสื่อและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา

สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่มีความยืดหยุ่นสูง จึงเป็นสื่อเอนกประสงค์ที่สามารถนำไปปรับใช้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การพัฒนาได้อย่างหลากหลาย ทำให้สามารถรองรับความต้องการของชุมชนได้หลายมิติ ทั้งมิติที่เป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับคนในชุมชน มิติของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และใช้เป็นสื่อการแสดงเพื่อสร้างการสื่อสารที่ดีในชุมชนได้ โดยสามารถปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่มีความแตกต่างกันได้ง่าย ด้วยความ

ยืดหยุ่นของตัวสื่อ รวมถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่สื่อสารที่หลากหลาย เช่นกรณีศึกษา ดังนี้

1. ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากความเจริญ เช่น หมู่บ้านบนดอย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้ไม่มีไฟฟ้าใช้ กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ได้ใช้ตะเกียง หรือคบไฟวางรอบพื้นที่แสดง ก็สามารถชนะใจคนดู ด้วยความตั้งใจ และศักยภาพของนักแสดง ปริมาณคนดูต่อรอบกว่า 100 คน
2. ในพื้นที่ที่มีความเจริญ เช่น หมู่บ้านในชุมชน จ. พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นชุมชนเมือง และ จ. พิษณุโลก ซึ่งเป็นชุมชนชนบทที่สามารถเข้าถึงสื่อมวลชนเช่นวิทยุ โทรทัศน์ได้ แต่ก็ยังพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา สามารถเป็นทางเลือกและมุมมองใหม่ๆ ให้กับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนสามารถเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมกำหนดเนื้อหาสาระ และรูปแบบให้เข้ากับจริตหรือรสนิยมของชุมชนได้โดยไม่รบกวนการรับสื่อมวลชนแขนงอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วของชุมชน โดยสื่อละครเพื่อการพัฒนา มีข้อพิเศษ คือสามารถตอบสนองความต้องการแสดงออกของเยาวชนและคนในชุมชนได้ และยังเป็นสื่อสดที่แสดงแบบเผชิญหน้า ทำให้ผู้ชมสามารถรับอารมณ์และมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับกลุ่มนักแสดงได้ ทำให้มีความแตกต่างจากสื่อมวลชนที่มีอยู่ในชุมชน ในการแบ่งพื้นที่ทางการสื่อสารร่วมกับสื่ออื่นๆ กลุ่มเยาวชนใช้วิธีสำรวจเวลาที่ชาวบ้านสะดวกมาชมก่อนการแสดง ซึ่งเยาวชนจะจัดเวลาแสดงให้ตามเวลาสะดวกส่วนใหญ่ของคนในชุมชน แต่ก็มียุขบางครั้งที่ฝั่งเวลาโทรทัศน์มีรายการพิเศษแทรก ทำให้ละครภาคค่ำต้องเลื่อนเวลาออกไป ตามที่ได้สอบถามกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ พวกเขาใช้วิธีขอให้ชาวบ้านดูละครจบจึงเริ่มแสดง
3. ในพื้นที่พิเศษ เนื่องจากสื่อละครเพื่อการพัฒนา มีความแตกต่างจากสื่อละครเวที คือไม่จำเป็นต้องแสดงในโรงละครเท่านั้น แต่ยังสามารถแสดงได้ในพื้นที่พิเศษของชุมชนต่างๆ พื้นที่ เช่นพื้นที่ๆ มีอุปสรรครบกวนการสื่อสาร มีเสียงดัง มีคนผ่านไปผ่านมาตลอดเวลาเช่นกรณีที่กลุ่มเยาวชนครองแครง มักจะต้องไปแสดงในโรงงานหรือ ตลาด ซึ่งต้องแข่งขันกับภาวะแวดล้อมที่เสียงดัง กลุ่มเยาวชนมียุทธวิธีแย่งความสนใจ ทั้งที่มีอยู่ในกระบวนการละครอยู่แล้ว คือ การแห่ประชาสัมพันธ์ การประกาศเสียงตามสาย แต่หลายครั้งที่กลุ่มนี้ใช้วิธีแต่งตัวเรียกร้องความสนใจ ทำให้มีผู้คนสนใจและเข้ามาชมละครมากขึ้น และแม้ในบางครั้ง สถานที่ที่ตั้งใจจะเปิดการแสดง กลับถูกพ่อค้าแม่ค้ายึดพื้นที่ไปก่อนแล้ว หรือบังเอิญว่าต้องเจอกับเครื่องขยายเสียงพ่อค้าเร่ คณะละครของกลุ่มเยาวชนก็ยังสามารถเคลื่อนย้ายหา

ทำเลใหม่เพื่อเปลี่ยนที่เล่นได้และสามารถปรับแบบแผนของการแสดงให้อื้ออำนวย
ต่อกาลเทศะต่างๆ ได้ ตามความจำเป็น

ดังนั้น การร่วแสดงของกลุ่มละครเยาวชนในชุมชน จึงไม่ใช่แค่การร่วเพื่อจะแสดงละคร แต่
ได้มีนัยยะสำคัญของเครื่องมือสารที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสื่ออื่น คือ การสามารถร่ว
กาลเทศะ (time and space) ได้ คือสามารถเลือกเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมต่อประสิทธิผลของ
การสื่อสารได้ ทั้งนี้เพราะกลุ่มเยาวชนยึดผู้รับสารเป็นสำคัญนั่นเอง สื่อละครจึงเป็นสื่อที่มีความ
เฉพาะเจาะจงกว่า ซึ่งสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อการ
พัฒนาและการเป็นสื่อชุมชน ที่ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของได้ทั้งระบบ ซึ่งในมุมมอง
ของนักสื่อสารมวลชน ก็ยังเห็นว่า สื่อละครเป็นสื่อทางเลือกที่น่าจะมีผลกระทบกับชาวบ้านในชุมชน
ได้มากกว่าสื่อมวลชน

“ ถ้าวัตถุประสงค์ คือการสื่อสารกับคนในชุมชนในหมู่บ้าน สื่อละครก็เป็นสื่อที่ดี ดีกว่าที่จะใช้
สื่ออื่นที่เป็นสื่อหลักอย่างทีวีหรือวิทยุ ซึ่งจะติดเงื่อนไขเรื่องธุรกิจ ถ้าเป็นสื่อละครก็เข้าถึงกลุ่มได้ง่าย แล้ว
ก็เลือกได้ว่า ละครเรื่องนี้จะให้ใครดู ให้คน ในหมู่บ้านดู ให้เด็กในโรงเรียนดู มันก็จะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย
ที่เราต้องการสื่อสารได้ชัดเจน ถึงแม้สื่อละครจะเข้าถึงคนได้ไม่เยอะเท่ากับสื่อหลัก แต่ Impact กับคนดู
น่าจะได้ผลกว่า ”

(สัมภาษณ์นักจัดรายการโทรทัศน์ จังหวัดพิษณุโลก :13 พ.ย. 2545)

2) สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย และมีราคาถูก

สื่อละครเพื่อการพัฒนายังมีคุณลักษณะที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เพราะเยาวชนใน
ชุมชนเป็นผู้สร้างสื่อขึ้นมาเอง เมื่อใดก็ตามที่สามารถรวมเยาวชนได้ก็สามารถจัดแสดงได้ หรือแม้แต่
จำนวนคนก็ไม่ใช่ข้อจำกัด ใช้คนเพียง 1-2 คนก็สามารถแสดงละครได้ เป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคน
ดูในชุมชนได้หลากหลายโอกาส เข้าไปร่วในวาระต่างๆ ของชุมชนได้ทั้งงานประเพณีและงานบุญ
ต่างๆ เพราะเล่นได้ทุกที่ และเล่นแบบเผชิญหน้าใกล้ชิด และนักแสดงก็ล้วนเป็นลูกหลานผู้ชม รวม
ถึงผู้ชมก็ได้มีส่วนร่วมด้วยในกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงช่วยก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับคนดูได้
มาก

นอกจากนี้ละครที่ได้สร้างขึ้นยังสามารถนำมาใช้ซ้ำในวาระต่างๆ ได้ตามความต้องการของ
ชุมชน ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มละครเยาวชนทุกพื้นที่มีการนำละครที่แสดงไปแล้ว กลับมาแสดง
ซ้ำตามความต้องการของชุมชน หรือจากคำขอร้องขอของหน่วยงานต่างๆ ที่ได้ขอร่วมา ผู้ชมสามารถ
ชมการแสดงซ้ำโดยไม่เบื่อ เนื่องจากละครเป็นสื่อสด (Live Media) ที่อาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ชม
เป็นผงฐรส การแสดงแต่ละรอบจะมีบรรยากาศแตกต่างกันไปตามกลุ่มผู้ชมที่มาเข้าชม และนัก
แสดงจะใช้ไหวพริบปฏิภาณด้นสดในรายละเอียดของการแสดงเพื่อสื่อสารกับผู้ชม ณ สถานการณ์

ในขณะนั้นๆ ซึ่งทำให้การแสดงแต่ละรอบมีอรรถรสแตกต่างกัน รวมทั้งกิจกรรมการพูดคุยภายหลังการแสดงเกี่ยวกับประเด็นปัญหายังมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มผู้ชมอีกด้วย

สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่มีราคาถูก (แม้ว่าจะต้องลงทุนและเวลาในการผลิตกลุ่มเยาวชนเพื่อให้สามารถผลิตสื่อละครด้วยตนเองได้) แต่เมื่อสร้างกลุ่มเยาวชนขึ้นมาได้แล้วก็สามารถก่อให้เกิดรูปแบบการสื่อสารได้หลากหลาย โดยกระบวนการผลิตมีต้นทุนต่ำ ทั้งยังสามารถผลิตบนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม หรือทุนทรัพยากรภายในชุมชน และแม้ว่าจะมีงบประมาณจำกัด เยาวชนก็สามารถปรับปรุงรูปแบบของละครให้สอดคล้องกับงบประมาณที่ได้รับ

เช่น กรณีกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ได้รับงบประมาณไม่ถึง 100 บาท หรือไม่มีงบประมาณในบางโปรดักชั่น (ค่าอาหารและการเดินทางเจ้าภาพออกให้ อุปกรณ์จัดหา/ขอยืมเท่าที่มี) ก็ยังสามารถผลิตสื่อที่จัดแสดงให้ผู้ชมจำนวนมากเข้าชมได้ เช่นเรื่องบัวลอย (2542) เล่น 10 รอบ มีผู้ชมทั้งสิ้น 1,650 คน ในขณะที่เรื่องน้ำตาสาวคาเฟ่ ใช้งบประมาณ 85,000 บาท สามารถแสดงละครได้ 17 รอบ มีผู้ชมทั้งสิ้น 3,250 คน (กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่:2545) หากเทียบกับสื่อสมัยใหม่อื่นๆ เช่นสื่อโทรทัศน์หรือ วีดีโอก็น่าจะมีราคาสูงกว่า และความแตกต่างของละครสองเรื่องที่มีราคาแตกต่างกันนี้ก็คือสีสันของการแสดง รูปแบบภายนอก เช่น ภาพรวมหรือองค์ประกอบศิลปะของสื่อละคร (Spectacle) ที่สามารถสร้างสรรค์ให้เลิศหรือลงการเพิ่มขึ้นได้ตามอัตรางบประมาณที่ได้รับซึ่งอาจจะทำให้ผู้ชมรู้สึกตื่นตาตื่นใจได้มากขึ้นก็จริง แต่งบประมาณสูงหรือต่ำไม่มีผลกับประสิทธิภาพทางการสื่อสารของสื่อละคร ความสามารถในการสื่อสารของนักแสดง หรือไม่มีผลกับเนื้อหาสาระของการแสดง (ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าทีมงานเยาวชนยังต้องดำรงชีวิตและรับประทานอาหาร 3 มื้อ เช่นเดียวกับบุคคลอื่นๆ ดังนั้นงบประมาณจึงยังมีผลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มเยาวชน)

3) สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่สามารถเชื่อมโยงและบูรณาการให้เข้ากับสื่อพื้นบ้าน ศิลปะแขนงอื่นๆ หรืองานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้โดยง่าย

ด้วยคุณลักษณะที่เป็นศิลปะร่วม (Composite Art) อันเป็นธรรมชาติของสื่อละคร ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนา มีลักษณะพิเศษที่เป็นพื้นที่เปิดกว้างทางศิลปะ (Art space) ที่เปิดโอกาสให้ศิลปะรูปแบบและแขนงต่างๆ สามารถเข้ามาเกาะเกี่ยวหรือแสดงตัวตนบนพื้นที่ของสื่อละครได้ แม้กระทั่งการนำสื่อร่วมสมัยอื่นๆ เข้ามาผสมก็สามารถทำได้ ประกอบกับพื้นฐานของสื่อละครเพื่อการพัฒนา นั้นมีรากของความเป็นสื่อประเพณี (Traditional media) และสื่อพื้นบ้าน (Folk) มาก่อน เช่นเดียวกับศิลปะการละคร (Theatre Art) รูปแบบอื่นๆ สื่อละครจึงสามารถเชื่อมโยงและบูรณาการเข้ากับสื่อพื้นบ้าน หรืองานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ได้โดยง่าย และแนบเนียนเป็นเนื้อเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นได้จากกรณีศึกษา 4 พื้นที่เช่น

พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกเป็นเยาวชนจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆหลายชาติพันธุ์ เมื่อประกอบกับความต้องการของชุมชน อยากให้เยาวชนทำหน้าที่ศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสื่อสารให้ผู้อื่นได้รับรู้ วิทยากรจะใช้กระบวนการละครเพื่อช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา ตำนานและเรื่องเล่าต่างๆ ของท้องถิ่น และเมื่อถึงเวลานำเสนอผลการเรียนรู้ ก็จะใช้สื่อละครเป็นแกนกลาง (หรือเป็นโครงกระดูกของการนำเสนอ) โดยนำเอานิทานของชุมชนมาเป็นโครงเรื่อง (เนื้อหา) และใช้วัตถุดิบอื่นๆ ที่มีอยู่มาเป็นอุปกรณ์ประกอบ หรือเพื่อช่วยเสริมบรรยากาศของการแสดง เพื่อช่วยสื่ออารมณ์ความรู้สึกของเรื่องราวให้ได้บรรลพ หรือมีกลิ่นอายของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มากยิ่งขึ้น เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้พื้นบ้านในชีวิตประจำวัน เครื่องดนตรีพื้นบ้าน บทเพลงพื้นบ้านหรือเพลงกล่อมเด็กของเผ่า หรือแม้กระทั่งการอ่านบทกวีก็สามารถทำได้ในละครเรื่องเดียวกัน³

พื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ คือ ต.หนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างจะขาดรากฐานทางวัฒนธรรมเนื่องจากกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนหนองกะท้าว นั้นเป็นคนอพยพมาจากที่อื่น แต่ก็มีภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านบางประการติดตัวมาด้วย (ซึ่งก็คือภาษาลาว) เยาวชนกลุ่มดาวลูกไก่อ้นั้นเน้นหนักทำละครเพื่อศึกษาปัญหาชุมชนและนำเสนอกลับสู่ชุมชน แต่เยาวชนก็จะรู้ว่าชาวบ้านนั้นชอบ “รสนชาติ” แบบใด เยาวชนสามารถดึงเอาเพลงลูกทุ่งอีสาน มาผสมผสานกับเทคนิคบางประการของ “หมอลำซิ่ง” ซึ่งเป็นสื่อร่วมสมัยของคนอีสาน ส่วนเครื่องแต่งกายนั้นเยาวชนได้เลือกรูปแบบที่มีสีสันดูโดดเด่นมาเป็นตัวดึงดูดความสนใจของชาวบ้าน⁴

พื้นที่กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ดังที่ได้กล่าวมาตลอดว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตศูนย์กลางวัฒนธรรมพื้นบ้านของภาคกลาง คือ จ.พระนครศรีอยุธยา นอกจากเยาวชนจะเริ่มจากการทำละครที่มีการดึงเอาศิลปะ วัฒนธรรม ดนตรี และเพลงพื้นบ้าน เข้ามาประยุกต์ใช้เป็นรูปแบบในการนำเสนอเนื้อหาสาระสู่ผู้ชมในชุมชนแล้ว⁵ ต่อมายังได้สนใจศึกษาสื่อพื้นบ้านหลายชนิดไม่ว่าจะเป็นลำตัด อีแซว รำวง กลองยาว ฯลฯ และประยุกต์ใช้สื่อพื้นบ้านเหล่านี้เป็นเครื่องมือเพื่อบอกเล่าข้อมูลข่าวสารและปัญหาของชุมชน โดยใช้กระบวนการละครเป็นแกนในการสร้างงาน แต่ต่อมาเยาวชนพบว่าสื่อพื้นบ้านที่นำมาใช้และประสบความสำเร็จมากในชุมชนคือลิเก เยาวชนจึงได้หันมาพัฒนาการแสดงลิเกที่ประยุกต์ใช้การเล่าเรื่องแบบละคร ให้สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสาร และนำมาใช้ประโยชน์ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้ทั้งในและนอกชุมชน

³ เช่น เรื่องแอ้งไข ของเยาวชนเผ่าลาหู่แดง (2543) เรื่อง การเดินทางของปอเลอบอ ของเยาวชนเผ่า ปกาเกอญอ (2543)

⁴ เช่น เรื่องน้ำตาดาวคาเฟ่ เป็นละครที่ทรงพลังในประเด็นเอดส์ (2543) เรื่องแมลงชุมชน (2545)

⁵ เช่น เรื่อง นาริมล เป็นละครที่ทรงพลังในประเด็นเอดส์ (2543) พระสุนันพันทุกข์ เป็นละครที่ทรงพลังในประเด็นยาเสพติด (2542)

ส่วนการใช้สื่อลิเกนั้น เช่น ลิเกอนุรักษสัตว์ป่า เรื่อง ไกรทอง (2545)

พื้นที่กลุ่มเยาวชนผีนละไม ้วยละมุน แม้จะเป็นกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จังหวัดสงขลา และเยาวชนมาจากท้องที่ที่หลากหลาย แต่ก็มีบริบทที่เป็นจุดร่วมคืออยู่ในภาคใต้ เป็นชาวปักษ์ใต้ด้วยกัน เยาวชนจึงได้นำสื่อพื้นบ้านที่ตนเองรู้จัก หรือที่สมาชิกในกลุ่มมีทักษะ เช่น หนังตะลุง (นำเอาเทคนิคการเชิดหนังตะลุง และชื่อของตัวหนัง คือ เท่ง กับไข่มุก) และเพลงบอก มาผสมผสานกับเทคนิคละครสมัยใหม่ จนได้ละครแนวสมัยใหม่แต่มีตัวตนความเป็นคนปักษ์ใต้ชัดเจน⁶

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า นอกจากเยาวชนจะสามารถใช้ทุนด้านศิลปะวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตผลงานละครที่มีคุณค่าและสื่อสารถึงปัญหาของชุมชน อันเป็นปัญหาที่มีความร่วมสมัยกับผู้ชมในชุมชนได้แล้ว การนำสื่อพื้นบ้านเข้ามาบูรณาการกับกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับสื่อละคร ที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ความภาคภูมิใจในชุมชนของผู้ชมและสมาชิกกลุ่มเยาวชน ในฐานะที่เป็นสื่อของชุมชนเพื่อชุมชน โดยชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง

8.2.8 สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชนในชุมชนได้

จากการศึกษาการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 พื้นที่นั้น คณะผู้วิจัยได้ค้นพบว่า การนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาเข้าไปใช้ในชุมชนไม่เพียงแต่สามารถสนับสนุนให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารและการเรียนรู้ใหม่ๆ ในชุมชน และเป็นกระบวนการสื่อสาร/เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแล้ว ผลลัพธ์ของกระบวนการต่างๆ ยังได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน และประชาชนในทุกพื้นที่ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ การจัดกิจกรรมประชุมกลุ่ม มาประมวลผล และเพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ จากสภาพก่อนทางกลุ่มมะขามป้อมเข้าไปจัดกิจกรรม และภายหลังจากการจัดกิจกรรม คือในช่วงเวลาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงจะขอนำเสนอในรูปของตารางดังต่อไปนี้

⁶ เรื่อง อ้ายฮุก ลีอก 3 ในรั้วมหาวิทยาลัยกำแพงสูง แสดงถึงปัญหาของเยาวชนและสังคม ที่นำมาสู่การกระทำผิดของวัยรุ่น และความพยายามที่จะค้นหาความไฝฝัน ความตั้งใจในชีวิต เพื่อแรงบันดาลใจที่จะเติบโตต่อไปในสังคม

ตารางที่ 24 :แสดงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน / ชุมชน

ก่อนและหลังมีกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว จ. แม่ฮ่องสอน

	การเปลี่ยนแปลงของเยาวชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- เยาวชนเรียนในโรงเรียนประจำร่วมกับเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์อื่นๆ คละกัน แต่มีการแบ่งเป็นกลุ่มๆ และจะสนิทกันเฉพาะภายในกลุ่ม	- เยาวชนต่างชาติพันธุ์ได้เข้ามาสนิทสนมกันเป็นกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ได้ร่วมมือกันทำงานและเรียนรู้จากความแตกต่างหลากหลาย
	- รู้สึกว่าตนเป็นชนกลุ่มน้อย ที่มีสถานภาพด้อยกว่าคนไทยในสังคม พูดภาษากลางไม่ชัด และตัดขาดความสัมพันธ์กับชุมชน และไม่มีโอกาสได้ใช้จุดเด่นทางวัฒนธรรมของตน ให้เป็นประโยชน์กับตนเองในการเรียนในโรงเรียน	- มีพื้นที่กิจกรรมที่สามารถแสดงออกถึง “ตัวตน” ของความเป็นชนเผ่า ทั้งทางความคิด ภาษา และ วัฒนธรรมของตนเอง จนเกิดความภูมิใจในชาติกำเนิดที่มีที่มา รู้สึกว่าเชื่อมโยงกับชุมชนมากขึ้น และได้ดึงจุดเด่นของตนออกมาใช้ในการแสดง
	- ใช้ชีวิตไปวันหนึ่งๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ นอกจากกิจกรรมการเรียนในโรงเรียน เมื่อเรียนจบก็ออกจากโรงเรียนไปทำงานในเมือง และมักไม่ได้กลับเข้าไปในหมู่บ้านอีก	- ได้กลับเข้าไปในหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมของชุมชน ได้ใกล้ชิดกับชุมชนและร่วมสืบ ทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ซึ่งส่งผลให้เยาวชนรู้สึก มีความหวัง มีพลังใจ เชื่อมมั่นในตนเองมากขึ้น และ รู้สึกว่าชุมชนยังยินดีต้อนรับให้พวกเขากลับไป หลายคนมีความคิดว่าจะกลับไปทำงานในบ้านเกิด มีเยาวชนที่กลับมาเป็นครูสอนที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ 1 คน
จิตสำนึก	- เยาวชนไม่สนใจหรือมีความสนใจน้อยในภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาติพันธุ์ตนเองและชาติพันธุ์อื่นๆ	- เยาวชนมีโอกาสสัมผัสวัฒนธรรมชาติพันธุ์อย่างลึกซึ้ง ส่งผลต่อการฟื้นฟูรากเหง้า และจิตวิญญาณ เยาวชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนตนเองและชุมชนเพื่อน
	- เยาวชนรู้สึกว่าตนเองด้อยค่า ไม่มีประโยชน์ต่อสังคม มีปมด้อยเพราะเป็นชนกลุ่มน้อย	- เยาวชนรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง ว่าเป็นคนที่มีประโยชน์ต่อชุมชน และภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เพราะได้รับรู้ประวัติความเป็นมา การต่อสู้ของเผ่า และตระหนักว่าเผ่าของตนเองก็มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไม่ด้อยกว่าคนเมือง
	- เยาวชนไม่เชื่อว่าตนเองมีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือสังคมได้	- เยาวชนมีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองมากขึ้น และเห็นว่าวัฒนธรรมของตนก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การแสดงละครทำให้เยาวชนมีความภูมิใจในศักยภาพของตนเอง และช่วยเหลือสังคมได้ โดยเฉพาะเมื่อได้ไปแสดงผลงานในเวทีต่างๆ

	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- มีชีวิตตามวิถีเก่า มีความห่างเหินเยาวชนเพราะส่งเรียนในโรงเรียนประจำ แล้วเยาวชนก็จะออกจากชุมชนไปใช้ชีวิตในเมืองเป็นการถาวร ส่วนตนเองก็ไม่มีโอกาสเชื่อมโยงกับคนรุ่นใหม่	- ได้แลกเปลี่ยนกับคนรุ่นใหม่ และเชื่อมโยงเข้าหากันมากขึ้น เยาวชนเห็นคุณค่าของคนในชุมชน - ได้ขมสืบละครจากเยาวชนชาติพันธุ์ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าภูมิปัญญาของชาติพันธุ์ยังสามารถสืบทอดมาอย่างอนุชนรุ่นหลังได้ - ได้แลกเปลี่ยนกับคนรุ่นใหม่ และเชื่อมโยงเข้าหากันมากขึ้น เยาวชนเห็นคุณค่าของคนในชุมชน
จิตสำนึก	- ชุมชนรู้สึกว่ายาวชนกำลังจะละทิ้งประเพณีและทอดทิ้งชุมชนของตนไปสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่	- ชุมชนมีความภาคภูมิใจในตัวเยาวชนในฐานะที่พยายามสืบทอดวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ซึ่งช่วยจุดประกายชุมชนให้เกิดความรักความหวงแหนและอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนชาติพันธุ์เพื่อไว้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง

ตารางที่ 25 :แสดงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน / ชุมชน

ก่อนและหลังมีกิจกรรมของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ จ.พิษณุโลก

	การเปลี่ยนแปลงของเยาวชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- ยามว่าง เยาวชนหญิงช่วยพ่อแม่ทำไร่นา ปัดเทอมเข้าเมืองทำงานตามโรงงาน	- เยาวชนใช้เวลาว่างมาทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองมากขึ้น และเห็นช่องทางอื่นในการหารายได้พิเศษ นอกเหนือจากทำงานในโรงงาน
	- เยาวชนไม่เคยมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน	- เยาวชนหันมาร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชนมากขึ้น เช่นร่วมงานเทศกาล ไปช่วยงานประเพณีต่างๆ
	- ไม่เคยแลกเปลี่ยนหรือสื่อสารกับชุมชนว่าพวกเขาคิดอะไรกันบ้าง	- เยาวชนใช้พื้นที่กิจกรรมละครเพื่อแสดงออกทางความคิดทัศนคติที่มีต่อสภาพปัญหาต่างๆ ในชุมชน
	- ยามว่าง เยาวชนชายส่วนใหญ่จับกลุ่มกันเที่ยว และ มั่วสุมเสพยาบ้า ซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่ง	- เยาวชนชายมีกิจกรรมทางเลื่อมมากขึ้น คือสามารถเข้ามาฝึกละครและแสดงละครได้ ซึ่งช่วยให้มีช่องทางในการแสดงออกซึ่งตัวตนและความเป็นผู้ชาย
	- เยาวชนชายหญิง รู้สึกว่าตัวเองด้อยค่า ด้อยโอกาส จึงไม่มีความหวังในชีวิต เมื่อมีปัญหาก็ไม่คิดจะแก้ปัญหา เพราะคิดไปก็แก้ไม่ได้ ไม่รู้จะปรึกษาใคร	- เยาวชนทุกคนมีความรู้สึกว่าค้นพบคุณค่าในตนเอง ได้พัฒนาศักยภาพของตน และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ปัญหาของชุมชน ช่วยให้เยาวชนมีความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหาของตนเอง บางคนใช้พื้นที่กลุ่มละครในการแก้ปัญหาตนเองจากครอบครัวเพราะรู้สึกอบอุ่น อิสระ ปลอดภัยกว่า และมีคนให้คำปรึกษามีเพื่อนๆ คอยให้กำลังใจ มีความหวังในชีวิตมากขึ้น
จิตสำนึก	- เยาวชนชายมีค่านิยมเสพยาบ้า ไม่สนใจปัญหาของคนอื่น ไม่มีสำนึกทางสังคม	- เยาวชนชายบางคนในกลุ่มละครสามารถเลิกเสพยาบ้าได้ เพราะอยากมาเข้าร่วมกิจกรรมละครกับกลุ่มเยาวชนชายส่วนใหญ่ในกลุ่มหันมาเรียนรู้ปัญหาของชุมชน เกิดสำนึกทางสังคมที่เข้มข้นมาก
	- เยาวชนหญิงจะมีความรู้สึกว่าผู้หญิงมีสิทธิในการใช้ชีวิตน้อยกว่าผู้ชาย ต้องรับจ้างทำงานหารายได้ดูแลครอบครัว	- เยาวชนหญิงรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ามากขึ้น สามารถแสดงความคิดเห็นและมีทางเลือกให้กับชีวิตมากขึ้น เช่น กล้าคิดจะศึกษาต่อ หรือกล้าคิดจะประกอบอาชีพอื่นๆ นอกจากอาชีพรับจ้าง คิดอยากเป็นนักพัฒนา
	- เยาวชนไม่เชื่อว่ากระบวนการละครจะช่วยแก้ปัญหาชุมชนได้	- เยาวชนเชื่อว่ากระบวนการละครช่วยพัฒนาชุมชนได้
	- เยาวชนทั้งหญิงชายไม่เชื่อว่าตนเองจะสามารถใช้ศักยภาพที่มีในการทำประโยชน์ให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้	- เยาวชนทั้งชายหญิงในกลุ่มละครเชื่อมั่นในศักยภาพตนเองเพราะเห็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของชุมชน จึงมีความสนใจที่จะพัฒนาชุมชนตนเอง

	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- ชุมชนไม่ได้คาดหวังกับเยาวชนมากกว่าการสนับสนุนให้เรียนจบ มีงานทำ	- ชุมชนเห็นว่าในวัยของเยาวชนนั้นสามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้ โดยเฉพาะการรณรงค์ปัญหายาเสพติด และชุมชนเห็นคุณค่าของการศึกษาร้านอกจากทำให้มีงานทำแล้ว ยังสามารถช่วยลดปัญหาของชุมชนในเรื่องใกล้ๆ ตัวได้
	- ชุมชนให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงต้องทำงานหนัก ผู้ชายวัยแรงงานส่วนใหญ่เสียยาบ้าไม่ทำงาน ทำให้ครอบครัวมีปัญหา	- สื่อละครสามารถเสนอภาพความไม่เท่าเทียมกันของชายหญิงในชุมชน ทำให้ผู้ชายมีการพูดคุยถึงประเด็นนี้และเกิดแรงกระตุ้นที่จะลุกขึ้นมาเป็นผู้นำและริเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน
	- ชุมชนไม่มีสื่อสำหรับชุมชน แต่ก็เข้าถึงสื่อโทรทัศน์วิทยุ ซึ่งต่างคนต่างรับชมรับฟังตามอัธยาศัย เป็นสื่อที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชน	- ชุมชนมีสื่อของชุมชน ที่ช่วยให้คนในชุมชนได้มาร่วมชมพร้อมหน้ากัน ในบรรยากาศคล้ายกับงานมหกรรม - ชุมชนมีชีวิตชีวามากขึ้นเพราะเด็กๆ และเยาวชนมีกิจกรรมสละบันเทิงและสร้างสรรค์ใหม่นำเสนออยู่เสมอ - ชุมชนมีสื่อละครไว้สอนใจตนเอง ซึ่งสร้างจากเรื่องราวของคนในชุมชน และสื่อสารโดยตรงกับชุมชน
	- คนในชุมชนไม่กล้าจะพูดถึงปัญหาที่แท้จริงของหมู่บ้าน เช่นปัญหา ยาบ้า ปัญหาผู้นำอ่อนแอ ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ฯลฯ	- คนในชุมชนกล้าที่จะพูดถึงปัญหาและต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริงของหมู่บ้านมากขึ้น หลังจากที่มีกลุ่มเยาวชน ได้นำเสนอในละคร ซึ่งเห็นได้จากพัฒนาการของละครที่เริ่มจากพูดถึงปัญหาด้วยความสนุกสนาน ในระยะหลังเยาวชนกล้านำเสนอละครสะท้อนชีวิตจริง (Serious Drama) คือเรื่องบัวลอย
จิตสำนึก	- ชุมชนมองว่าปัญหา ยาบ้าเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต	- สื่อละครส่งผลให้ชุมชนตระหนักในปัญหา ยาบ้ามากขึ้น และส่งผลให้เยาวชนมีความพยายามที่จะช่วยกันแก้ปัญหา คืออย่างน้อยก็มาทำละครเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (เกิดกลุ่มเยาวชนดาวลูกไก่ขึ้นในชุมชนเป็นเด็กกลุ่มเล็กที่ได้รับแรงบันดาลใจจากละคร)
	- คนในชุมชนไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของเยาวชน ชุมชนรู้สึกไม่มีความหวังทั้งต่อเยาวชนในชุมชนและต่ออนาคตของตนเอง	- คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของเยาวชนมากขึ้นว่ามีพลังขับเคลื่อนชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีหรือแม้แต่ “สอน” ผู้ใหญ่ ทำให้มีความหวังกับตนเองและอนาคตของกลุ่มเยาวชนมากขึ้น
	- ชุมชนไร้ความหวังเพราะไม่มีอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ เกษตรกรรมล้มเหลว ครอบครัวยากจน (ทำให้บางคนต้องขายยาบ้า)	- สื่อละครก่อให้เกิดชุมชนเกิดการพูดคุยเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาความยากจนของชุมชน การได้ปรับทุกข์กันทำให้ชุมชนรู้สึกมีความหวังมากขึ้น

ตารางที่ 26 : แสดงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน / ชุมชน

ก่อนและหลังมีกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนครองแครง จ. พระนครศรีอยุธยา

	การเปลี่ยนแปลงของเยาวชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- เยาวชนมีวิถีชีวิตแบบชุมชนเมืองคือเรียนหนังสือหรือทำงาน และใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ในการรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างชุดถนน ร้องเพลงตามงานมงคล ช่วยครอบครัวทำธุรกิจชุมชน เช่น ค้าขาย อยู่ในชุมชนแบบต่างคนต่างอยู่ - เยาวชนมีความเชื่อมโยงกับชุมชน หรือเข้ามาร่วมกิจกรรมของชุมชนบ้าง ตามที่ผู้ใหญ่กำหนด	- เยาวชนมีกิจกรรมละครเป็นทางเลือก ทำให้เยาวชนในหมู่บ้าน (ทั้งนอกระบบและในระบบโรงเรียน) ได้มีความสัมพันธ์กัน มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมากขึ้น - มีความพยายามจัดตั้งกลุ่มเพื่อทำโครงการต่างๆ ในชุมชนด้วยตนเอง เช่น โครงการศึกษาและเผยแพร่สื่อพื้นบ้าน
	- เยาวชนส่วนใหญ่มีเป้าหมายว่าศึกษาจบแล้วต้องทำงานในโรงงาน - เยาวชนอยู่ในบริบทของชุมชนที่มีวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมีความสนใจอยู่แล้ว	- เยาวชนมีเป้าหมายในชีวิตมากกว่าการประกอบอาชีพ แต่ยังมีเป้าหมายที่จะทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้กับชุมชนตนเองด้วย - เยาวชนมีความสนใจวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนตัวเองมากขึ้น
	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- ชุมชนมีความเข้มแข็ง และเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มเยาวชน ในทางสร้างสรรค์แต่ยังไม่มีกระบวนการในการดำเนินการ - ชุมชนบางส่วนกำลังล้มเลิกและเลิกพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง	- ชุมชนค้นพบและยอมรับศักยภาพของเยาวชน เกิดความคิดหลากหลายวิธีการรวมกลุ่มเยาวชน เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน - ชุมชนเห็นคุณค่าของพลังเยาวชนที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ส่งผลต่อการสนับสนุนให้เกิดกลุ่มเยาวชนลักษณะอื่นๆ ตามมา เช่น กลุ่มเยาวชนกลองยาว - มีการรื้อฟื้นการเล่นและศิลปะพื้นบ้านเช่นลิเก กลับมาเป็นมหรสพในชุมชนอีกครั้งโดยเยาวชนและชุมชนร่วมกันทำ
จิตสำนึก	- ชุมชนได้รับความรู้เรื่องโรคเอดส์ เรื่องยาเสพติดจากเจ้าหน้าที่ และสื่อสารมวลชนเท่านั้น	- ชุมชนมีความเข้าใจในปัญหา เช่น เรื่องโรคเอดส์ เรื่องยาเสพติด ฯลฯ ตามที่เยาวชนได้นำเสนอผ่านการแสดงละครมากขึ้น

ตารางที่ 27 :แสดงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน / ชุมชน

ก่อนและหลังมีกิจกรรมของกลุ่มผืนละไมวัยละมุน จ. สงขลา

	การเปลี่ยนแปลงของเยาวชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- เยาวชนอยู่ในสภาพผู้ต้องขังไร้อิสรภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ	- เยาวชนมีพื้นที่ในการแสดงออกทางความคิด เกิดอิสรภาพทางความรู้สึกมากขึ้น
	- เยาวชนไม่มีโอกาสแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิด และไม่มีช่องทางในการสื่อสารกับบุคคลที่ใกล้ชิดและบุคคลในสังคม	- เยาวชนมีโอกาสและช่องทางในการสื่อสารความรู้สึกเล็กๆ เช่นความคับข้องใจ ความไฝ่ฝัน ไม่ว่าจะ เป็นกับบุคคลที่ใกล้ชิด หรือบุคคลอื่นๆ ในสังคม
จิตสำนึก	- เยาวชนไม่มีความมั่นคงทางจิตสำนึกเนื่องจากเชื่อว่าสังคมไม่ให้ภัยในสิ่งที่ตนเองทำผิดไว้	- เยาวชนมีการเรียนรู้ที่จะสร้างความเชื่อใจสังคมมากขึ้น
	- เยาวชนรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า	- เยาวชนรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ามากขึ้น
	- เยาวชนรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์ต่อสังคม	- เยาวชนรู้สึกว่าตนเองสามารถดำเนินชีวิตในทางที่ดีมีประโยชน์กับสังคมได้
	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- ชุมชนไม่เคยได้รับฟังเสียงสะท้อนจากเยาวชนในสถานพินิจ ฯ	- ชุมชนได้ฟังเสียงสะท้อนจากเยาวชนในสถานพินิจ ฯ ทำให้เข้าใจปัญหาและความต้องการของเยาวชนที่ต้องโทษมากขึ้น
	- เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ในสถานพินิจไม่เชื่อว่ากระบวนการละครเพื่อการพัฒนาจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติเยาวชนได้เนื่องจากยังไม่มีประสบการณ์	- เจ้าหน้าที่ในสถานพินิจส่วนใหญ่เห็นคุณค่าของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาว่ามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเยาวชน
จิตสำนึก	- ผู้ปกครองไม่มีความเชื่อมั่นในตัวบุตรหลานเพราะมีช่องว่างในการสื่อสารกัน	- ผู้ปกครองที่ได้ชมละครของเยาวชนมีความเข้าใจในตัวเยาวชนมากขึ้น เกิดการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์และเกิดการสื่อสารแสดงความรู้สึกต่อกันในเวลาต่อมา - ผลงานของเยาวชนทำให้ครอบครัวและชุมชน ได้เห็นศักยภาพของเยาวชน มีความภูมิใจและมีความหวังในตัวเยาวชนมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาที่มีสมรรถนะในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มที่การพัฒนาศักยภาพให้กับเยาวชน (Capacity Building) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะการสื่อสาร ในลักษณะของการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเพื่อให้เยาวชนสามารถเป็นผู้ผลิตและผู้ใช้สื่อละคร โดยสื่อละครสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อทางเลือกที่ช่วยเปิดพื้นที่ทางการสื่อสารของชุมชน ให้กับคนในชุมชนได้แสดงออก เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งการสื่อสารแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทางการสื่อสารให้กับคนในชุมชนอีกด้วย ทั้งยังมีบทบาทโดดเด่นในการสร้างการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของสื่อ ทำโดยชุมชน เล่นโดยชุมชน เพื่อคนในชุมชน โดยคุณลักษณะของสื่อละครเพื่อการพัฒนาคือเปิดโอกาสให้สามารถนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ เปิดโอกาสให้นำเรื่องราวของชุมชนมาใช้ เป็นการเพิ่มพลังอำนาจและความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชนและชุมชน และเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยเรื่องปัญหาหรือความขัดแย้งต่างๆ ของชุมชนได้ในดีในบางชุมชน

ในทางการพัฒนา สื่อละครเพื่อการพัฒนาช่วยในการปรับรูปแบบ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางการพัฒนา ในทิศทางจากล่างสู่บน (Bottom-up) คือจากเด็กสู่ผู้ใหญ่ หรือจากเยาวชนสู่ชุมชน และช่วยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการสื่อสาร การมองปัญหา การริเริ่มในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ทำให้ชุมชนรู้จักตัวตน ยอมรับในตัวเอง และเยาวชนซึ่งเป็นผลผลิตของชุมชน และช่วยให้เยาวชนสามารถแสดงบทบาทการพัฒนาชุมชน ได้ไม่ต่างจากผู้ใหญ่ และทำยี่สิบสื่อละครเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างเยาวชนและบุคคลทุกฝ่ายในชุมชน

บทที่ 9

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค ในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน

การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนก็เหมือนกับการใช้สื่ออื่นๆ ซึ่งประกอบไปด้วยผลของความสำเร็จและความล้มเหลว เช่นเดียวกับเหรียญที่มีสองด้าน การดำเนินงานโดยใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมย่อมทำให้เกิดผลสำเร็จมากกว่าความล้มเหลว และแม้ว่าจะหลีกเลี่ยงความผิดพลาดและผิดหวังที่เกิดขึ้นจากการทำงานไม่ได้ แต่หากได้นำบทเรียนต่างๆ มาพิจารณาให้ดีก็จะพบสาเหตุอันเป็นที่มาของผลที่เกิดขึ้น ซึ่งก็หมายความว่าหากคณะทำงานสามารถควบคุมสาเหตุดังกล่าวหรือใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านั้นได้ ก็จะส่งผลให้การทำงานในครั้งต่อไปประสบผลสำเร็จได้มากขึ้น และลดความเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการทำงานลง

ก่อนอื่นคณะผู้วิจัยต้องกล่าวว่า กลุ่มละครเยาวชนที่ได้เลือกมาทำการศึกษาค้นคว้าทั้งสี่พื้นที่ในงานวิจัยครั้งนี้ นั้น นับว่าเป็นกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จในการจัดตั้งตนเอง เพื่อเป็นกลุ่มละครเยาวชนที่ทำงานพัฒนาด้านการสื่อสารภายในชุมชน ตามแนวคิดละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ในระดับหนึ่ง¹ ประกอบกับการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 7 โดยเฉพาะกลยุทธ์การยืดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และกลยุทธ์การยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ทำให้ดูเหมือนว่าผลการปฏิบัติงานในทุกๆ พื้นที่ ที่เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ จะประสบความสำเร็จมากกว่าความล้มเหลว ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเงื่อนไขสองประการในการทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อม คือ

1. การทำงานละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้นมีระยะเวลาในการทำงานที่ยาวนานมาก และการทำงานแต่ละครั้งไม่ได้จบสิ้นในตัวเอง แต่เป็นการทำงานเพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และเป็นการทำงานที่ไม่ได้มีการวางแผนมาเป็นอย่างดีในทุกๆ พื้นที่แบบมีสูตรสำเร็จ ด้วยข้อจำกัดทั้งทางด้านงบประมาณสนับสนุน กิจกรรมในแต่ละพื้นที่ (ส่งผลให้กิจกรรมที่จัดขึ้นในระยะยาวมีสัดส่วนไม่เท่ากัน) เวลาของคนทำงาน และข้อจำกัดในความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนต่อตัวงานของคนทำงานแต่ละพื้นที่ ประกอบกับมะขามป้อมใช้วิธีทำงานที่

¹ ซึ่ง ใน การทำงานละคร เพื่อ การพัฒนา เยาวชนของกลุ่ม มีป ระ สบ การณ์ทั้ง ที่ไ ม่ได้ ต่ อ ง การพัฒนาไปจนถึง การก่อ ตั้ง กลุ่ม ละครเยาวชนและมีป ระ สบการณ์ทั้ง ที่ต อ ง การก่อ ตั้ง กลุ่ม ละครเยาวชนแต่ป ระ สบความล้ม เ หลวกับ การทำงานในพื้นที่ ถือ ไม่ ส ามารถก่อ ตั้ง กลุ่ม ได้

คณะผู้วิจัยเรียกว่า ทำไปรู้ไป แก้ปัญหาไป และความพยายามค้นรูปแบบ “มวยวัด” คือทำอย่างไรก็ได้ให้ผลออกมาดี และตอบวัตถุประสงค์ของการทำงานแต่ละครั้งได้ในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติ (ซึ่งความเป็นมาได้กล่าวไว้อย่างละเอียดในบทที่ 4) ดังนั้นผลสำเร็จเหล่านี้จึงเกิดขึ้นจากกระบวนการบ่มเพาะ ชัดเกล้า และพัฒนาในเวลาไม่ต่ำกว่า 3-4 ปี ในทุกๆ พื้นที่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามในการเชื่อมร้อยบทเรียนต่างๆ ของกระบวนการ กิจกรรม และกลยุทธ์ในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาที่กระจัดกระจายอยู่แบบ Tacit Knowledge ให้เป็น “สูตร” หรือเป็นองค์ความรู้ที่สามารถแบ่งปันสู่ผู้อื่นได้อย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้น งานวิจัยนี้จึงไม่ได้มุ่งประเมินโดยมีมาตรฐานที่แน่ชัด แต่มุ่งศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่า

2. ในแง่ของปัญหาอุปสรรคและความล้มเหลวจากการทำงานแต่ละพื้นที่นั้น คณะผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์เพื่อนำเสนอในบทที่ 9 ในฐานะปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ แต่ไม่ได้แจกแจงเป็นผลการวิจัย เนื่องจากเมื่อประสบปัญหาใดๆ ก็ตาม วิทยากรและคณะทำงานจะมีการปรับกระบวนการหรือกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหานั้นทันที ซึ่งทำให้ผลการทำงานในระยะต่อมาจะต้องบรรลุเป้าหมายที่ต้องการเสมอ² ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของการทำงานในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ใช้ระบบอาสาสมัครที่อุทิศตนให้กับการทำงานในพื้นที่โดยมีเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ที่ตั้งไว้โดยไม่ขึ้นกับงบประมาณหรือระยะเวลา ประกอบกับกลยุทธ์ของการทำงานให้เข้ากับบริบทของเยาวชนและชุมชน จึงต้องมีการทบทวนผลการทำงานและแก้ปัญหายอยู่ตลอดเวลา ในมุมมองของคนทำงานจึงเห็นว่า ปัญหาเป็น เงื่อนไขเบื้องต้นของการทำงานขั้นต่อไป มากกว่าจะเห็นว่าเป็นความล้มเหลว

อย่างไรก็ดีคณะผู้วิจัยก็ยังเห็นว่ากลุ่มเยาวชนที่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ทางกลุ่มละครมะขามป้อมได้วางไว้ทั้งสี่กลุ่มนี้ มีผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานและมีความยั่งยืนต่อการดำรงอยู่ที่แตกต่างกัน ซึ่งคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นผลมาจากบริบทของการจัดกระทำและมีเหตุปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกันออกไปนั่นเอง

² กระบวนการละครมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน ถ้าขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ผ่าน ก็ต้องทำซ้ำจนกว่าจะผ่าน เช่น กิจกรรมพัฒนาสมาธิ กลุ่มอื่นๆ ใช้เวลาเพียง 1-2 ชั่วโมง แต่กลุ่มฝันละไม วัยละมุนจะใช้เวลาถึง 1-2 สัปดาห์ จึงจะขยับไปสู่ขั้นตอนต่อไปได้เป็นต้น ดังนั้นเมื่อกลุ่มเยาวชนสามารถดำเนินกิจกรรมครบ 7 ขั้นตอนได้นั้น ก็เป็นที่รับประกันระดับหนึ่งว่าเยาวชนมีการพัฒนาตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ดังนั้นผลการแสดงละครในชุมชนของกลุ่มเยาวชนทุกกลุ่ม จึงเป็นเสมือน Out Come ของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งหากเยาวชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างประสบผลสำเร็จ ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าเยาวชนมีพัฒนาการที่ก้าวหน้า

คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาถึงปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคที่มีผลต่อการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาในการทำงานกับเยาวชนและชุมชน ซึ่งอาจมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในภาพรวมได้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการนำกระบวนการและสื่อละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาย้อนหลังโดยพิจารณาจากข้อมูลต่างๆ มาประกอบกัน แบ่งนำเสนอเป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการทำงานของกลุ่มเยาวชนทั้งสี่พื้นที่ และส่วนที่สองเป็นการสรุปให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาในภาพรวม ซึ่งพบว่าเป็นปัจจัยที่มีสองด้านในตนเอง

9.1 ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่

ปัจจัยสนับสนุนคือองค์ประกอบที่มีอิทธิพลในการสนับสนุนการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างคล่องตัว และมีแนวโน้มว่าจะประสบความสำเร็จได้มาก และทำให้การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของแต่ละพื้นที่สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนปัจจัยอุปสรรคคือ องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จของการดำเนินการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งทำให้คณะทำงานดำเนินกิจกรรมด้วยความยากลำบาก ขาดความคล่องตัวหรืออาจทำให้การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาไม่สามารถนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ได้

เพื่อให้เห็นภาพรวมคณะผู้วิจัยจะขอนำเสนอโดยใช้ตารางเปรียบเทียบปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค โดยแยกเป็น 4 กลุ่มตามพื้นที่ศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 28 : ตารางเปรียบเทียบปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค โดยแยกเป็น 4 กลุ่มตามพื้นที่ศึกษา

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	1. มีองค์กรในพื้นที่ (โรงเรียน, NGO) ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดีและให้เวลาอย่างเต็มที่ในการทำกิจกรรมของเยาวชน	1. งบประมาณจำกัดเฉพาะการอบรมในช่วงแรกของการทำงาน	- ในช่วงต้นอบรมแบบมีบทบาทให้รักใช้เท่านั้น ถ้าขาดเหลืออะไรก็ขอความช่วยเหลือจากชุมชน
	2. ได้รับงบประมาณจากองค์กรในพื้นที่	2. ได้รับแจ้งสำหรับงานแสดง แต่ไม่มีงบประมาณสนับสนุนการเพิ่มทักษะละครเพื่อการพัฒนา	- ไม่สามารถแก้ไขได้ คือต้องงดจัดอบรมเพื่อเพิ่มทักษะ
	3. ในชุมชนมีช่องทางในการสื่อสารจำกัด ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนาอยู่ในความสนใจ	3. ระยะเวลา และข้อจำกัดของการเป็นนักเรียนของโรงเรียนประจำทำให้การจัดการในการทำกิจกรรมต่างๆต้องเป็นไปแบบทางการเท่านั้น นักเรียนไม่สามารถจัดกิจกรรมด้วยตนเองได้ ต้องรอการอนุมัติจากโรงเรียนเป็นหลัก	- ต้องปรับตัวตามเงื่อนไขของโรงเรียนและลดความคาดหวังในการจัดกิจกรรมลง หันมาเน้นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของเยาวชนมากกว่าการออกชุมชน พยายามประสานงานกับโรงเรียนให้มากขึ้น
	4. ชุมชนให้ความร่วมมือและให้กำลังใจเป็นอย่างดีในการทำกิจกรรมของเยาวชน	4. ความแตกต่างกันมากของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้กลุ่มรวมตัวเพื่อทำงานร่วมกันค่อนข้างยาก	- พยายามประสานงานเท่าที่เป็นไปได้ แต่ท้ายที่สุดปรับโดยการแบ่งทำเป็นรุ่น ๆ รุ่นละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เยาวชนลดอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมลง เพราะความขัดแย้งของชาติพันธุ์บางครั้งยากจะประสานกันได้ในเวลาสั้นๆ แก้ปัญหาแบบค่อยเป็นค่อยไป
	5. มีการแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายกลุ่มเยาวชนกลุ่มอื่นๆ	5. การจัดกิจกรรมและทิศทางของกลุ่มฯ ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่เป็นหลัก (ร.ร. และ Ngoพื้นที่)	- ต้องทำใจให้ยอมรับและปรับความคาดหวังในการทำงานลงเพราะเป็นเงื่อนไขที่เกิดจากบริบทของชุมชน พยายามกระตุ้นไปทางครู และ NGOs ให้พึ่งเยาวชน
	6. มีเจ้าหน้าที่ของกลุ่มมะขามแก้วป้อมประสานงานอย่างต่อเนื่อง	6. เยาวชนไม่ได้อยู่ในชุมชน แต่อยู่ในโรงเรียนขาดการพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสม	- ต้องปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน จากที่ให้เยาวชนเป็นสื่อของชุมชน มาเป็นสื่อของ ร.ร.

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่	1. เมืองคกรในพื้นที่ (ร.ร. ศรีอินทราพิทยไพทยาคม, NGO)ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกทำให้เยาวชนมีโอกาสได้จัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน 2. มีการสนับสนุนงบประมาณเบื้องต้นในการอบรมทักษะละครเพื่อการพัฒนา และได้รับจากชุมชนเป็นระยะ และชาวบ้านให้ความสนับสนุน เช่นเรื่องที่พัก , อาหาร ในการจัดกิจกรรมต่างๆ 3. มีการวางแผนอบรมเพิ่มทักษะให้กับสมาชิกรุ่นใหม่ เก้าและเสริมทักษะให้กับสมาชิกรุ่นใหม่เป็นระยะ 4. มีเจ้าหน้าที่ของกลุ่มมะขามป้อม ประสานงานอย่างต่อเนื่อง 5. ในชุมชนมีช่องทางสื่อสารจำกัด ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนาอยู่ในความสนใจ ทั้งในฐานะมหรสพของชุมชน สื่อในชุมชน และกิจกรรมทางสื่อเพื่อการเรียนรู้สำหรับเยาวชน	- การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนถูกจำกัด เพราะงบประมาณไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากองค์กรทุนตั้งงบประมาณ และไม่มีผู้บริจาคในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ งบประมาณส่วนใหญ่เป็นงบจัดกิจกรรมแต่ไม่มีงบประมาณสำหรับพัฒนาศักยภาพให้กับเยาวชน - ความยากจน ทำให้เยาวชนหลายคนในกลุ่มต้องเลิกทำกิจกรรมเพราะต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว - การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเยาวชนเช่นต้องออกจากชุมชนไปเรียนต่อในเมืองทำให้เยาวชนบางคนต้องห่างกลุ่มไปไม่ค่อยมีโอกาสเข้ามาร่วมงานกับกลุ่ม - เนื่องจากกลุ่มเยาวชนก่อตั้งขึ้นในโรงเรียนทำให้อำนาจการตัดสินใจต่างๆ อยู่ที่โรงเรียนโดยเยาวชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการรับงานหรือไม่มีสิทธิ์เลือกงาน หรือกำหนดทิศทางการทำงานของตนเองได้จริง	- กลุ่มมะขามป้อมพยายามหางบโครงการอื่นๆ มาลงร่วมกับสนับสนุนให้เยาวชนพยายามหางบด้วยตนเอง โดยขอจากผู้ใหญ่ในชุมชน หรือนอกชุมชน และให้เยาวชนเป็นคนแจ้งวิทยากรของมะขามป้อมไปติดต่อกรมในโครงการที่ตนเองสร้างขึ้น หรือหากไม่ได้จริงๆ ก็ไปเยี่ยมเยียนช่วยเหลือเป็นการส่วนตัว - ก็ต้องปล่อยให้เขาไปตามความจำเป็นของชีวิต แต่ใช้วิธีเชื่อมโยงไว้ไม่ให้หลุดกลุ่มเท่าที่จะเป็นไปได้ - เยาวชนรุ่นเก่า แก่ๆ ไม่ได้ เป็นพลวัตรของเยาวชน - ใช้วิธีฝึกเยาวชนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนคนที่ออกไป - ในระยะแรกใช้วิธีผ่อนปรน ประนีประนอม ชี้แจงให้โรงเรียนเห็นเป้าหมายการทำงานที่แท้จริง ในระยะหลังใช้วิธีประชุมเพื่อหาทางออกร่วมกันกับกลุ่มเยาวชน

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มละครเพื่อเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่	6. งบประมาณที่จำกัดทำให้เยาวชนเรียนรู้ที่จะใช้วิธีการระดมทุนอย่างง่าย เช่น การเดินขอบริจาคในชุมชน ฯลฯ	- ในระยะยาว โรงเรียนมีทิศทางที่ไม่ชัดเจนในการทำงานกับเยาวชน ไม่ยอมรับความเติบโตของเยาวชน ทำให้ไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงาน สนใจแต่ผลผลิต (Production) จากเยาวชน และใช้เงินค่าตอบแทนมาเป็นเป้าหมายหลักในการทำงาน ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มกับโรงเรียน	- ผลักดันให้เยาวชนตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยให้คำปรึกษาแต่ไม่เข้าไปแทรกแซงมากนักเพราะจะกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ของทุกฝ่าย แต่ในที่สุดเยาวชนได้แยกตัวออกจากโรงเรียน เพื่อเป็นอิสระทำงานในชุมชน แต่ก็ได้ประเมินประណอมว่ายังมีเยาวชนรุ่นใหม่อีกกลุ่มหนึ่งที่ยังอยู่ในโรงเรียน โดยเยาวชนแนะนำได้ไปจัดอบรมให้ - ใช้วิกฤติความขัดแย้งดังกล่าวมาสอนเด็กให้เรียนรู้อุปสรรคของการทำงาน และปัญหาที่อาจผลประโยชน์ไม่เข้าใครออกใคร บางครั้งเงินก็ทำให้เกิดปัญหาได้ ซึ่งต่อมาทำให้เยาวชนกลุ่มนี้สามารถทำงานได้โดยไม่สนใจข้อจำกัดเรื่องเงินเป็นปัญหาใหญ่ - ไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งเล็กๆ ในความรู้สึกละครกับกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนและชมรมได้ ก็ต้องปล่อยให้ผ่านไป และหันมาเชื่อมโยงกับชุมชนแทน

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มเยาวชน สืบสาน วัฒนธรรม ครองนคร	1. มีผู้นำชุมชน (อ.สุรินทร์ กิจนิตยวิรุ) ซึ่งมีความเข้าใจในกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ให้การสนับสนุนในระยะเริ่มต้น 2. ครอบครัว -ชุมชนให้ความสนับสนุนเช่นเรื่องที่พัก , อาหาร ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมด 3. ได้รับงบประมาณจากชุมชนในระยะแรกส่งผลต่อกำลังใจและความภาคภูมิใจของเยาวชน การได้รับรางวัลและงบประมาณจากองค์กรภายนอก ชุมชนในระยะต่อๆ มาทำให้กลุ่มดำเนินงานได้ต่อเนื่อง 4. เยาวชนมีทรัพยากรบุคคลและภูมิหลังที่พร้อมกว่าเยาวชนกลุ่มอื่นๆ อีก 3 กลุ่ม หลายคนมีทักษะด้านการแสดงเช่นรำ ร้องเพลง ฯลฯ มาก่อนจึงมีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาผลงานของตนเอง ประกอบกับชุมชนมีภูมิปัญญาในชุมชนมาก	- งบประมาณไม่ต่อเนื่อง หลังจากสิ้นสุดโครงการของชมรมป้อมคือการอบรมครั้งแรกแล้ว ได้ลงไปติดตามผลกับเยาวชนเพียงแค่ 3 ครั้ง เพราะงบประมาณในชุมชนมีให้เฉพาะงบประมาณกิจกรรม แต่ไม่สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน - เป็นพื้นที่ที่มีการติดตามผล และจัดกิจกรรมต่อเนื่องน้อยที่สุดใน 4 พื้นที่ คือมีเวลาที่จะชมป้อมลงไปทำงานเพียง 1 ปี แต่ที่ยูมาได้อย่างต่อเนื่องนั้น กลุ่มเยาวชนดูแลตนเอง ครอบครัวสนับสนุน(ในช่วงแรก) ต่อมาชุมชนเข้ามาสนับสนุน - ชุมชนกลายเป็นชุมชนตัวอย่างระดับประเทศ มีชื่อเสียงและมีงบประมาณโครงการกลุ่มอาชีพและกลุ่มพัฒนาต่างๆ ใน ชุมชนมากเกินไป ทำให้เกิดการรวมกลุ่มหลายกลุ่มและเกิดการแข่งขันเขียนโครงการเพื่อใช้งบ ทำให้กลุ่มเยาวชนได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณในชุมชนน้อยลง	- เป็นที่ปรึกษาให้เยาวชนในการจัดกิจกรรมพยายามไปเยี่ยมเยียน(เป็นการส่วนตัว) เท่าที่ทำได้และเมื่อลงไป Follow up ก็จะนำผู้กำกับชมรมชมรมป้อมเข้าไปช่วยแนะนำ แบบ side Coaching หรือดึงแกนนำเยาวชนมาเรียนรู้งานกับชมรมป้อม - ในบริบทการทำงานจริงไม่ได้แก้ไข และลืมไปว่าเป็นกลุ่มที่ชมรมป้อมเข้าไปช่วยเหลือน้อยที่สุด (ใกล้เกลือกินด่าง) งบประมาณขอไม่ได้เพราะไม่ใช่พื้นที่สำคัญขององค์กรทุนใดๆ (ภาคกลาง) เป็นพื้นที่ที่ทางกลุ่มชมรมป้อมรู้สึกว่าได้ทอดทิ้งเยาวชนมากที่สุด - พยายามให้เยาวชนหันไปของบประมาณนอกชุมชน เพื่อลดการแข่งขันกันเอง และเชื่อมโยงเยาวชนให้รู้จักกับเครือข่ายงานพัฒนาต่างๆ ประกอบกับเยาวชนได้เข้าไปช่วยงานเครือข่าย สอดย. จึงทำให้ได้รับความช่วยเหลือจากสภาองค์กรพัฒนาเด็ก ต่อมาเยาวชนได้เริ่มของบประมาณจากแหล่งทุนระดับประเทศ และได้รับงบประมาณด้วยตนเองในภายหลัง และมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มเยาวชน สี่ประสาน วัฒนธรรม ครองแครง	เยาวชนมีการนำเสนอผลงานอย่างต่อเนื่อง ระยะทางที่ใกล้กรุงเทพมหานคร ทำให้กลุ่มเยาวชนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนอื่นๆ มากกว่ากลุ่มเยาวชนกรณีศึกษาอีก3พื้นที่	- ในระยะต่อมา การดำเนินงานของเยาวชนถูกปล่อยให้ดูแลกันเองทำให้ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่มโดยใช้แนวคิดแบบมีส่วนร่วมและความเสมอภาค เยาวชนบางคนมีภาวะผู้นำแบบเบ็ดเสร็จสูง ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มสูง และถูกลามไปสู่ความขัดแย้งกับชุมชน ประกอบกับแกนนำเยาวชนมีความมั่นใจในตัวเองสูง ไม่นอบน้อมเข้าหาผู้ใหญ่ จึงทำให้ชุมชนรู้สึกต่อต้าน จนกลายเป็นการไม่ยอมรับกลุ่มเยาวชนครองแครงและไม่ยอมรับ “สื่อละคร” อย่างรุนแรงตามมา (ในระยะเวลานี้ๆ) ก่อนจะตัดสินใจด้วยการปรับตัวของทั้งกลุ่มเยาวชนและชุมชน (โดยชุมชนบอมน้อมได้มีส่วนร่วมเพียงแค่นี้คำปรึกษาและให้กำลังใจกับกลุ่มเยาวชนเท่านั้น เพราะเป็นเวลาที่ชุมชนบอมน้อมกำลังประสบภาวะวิกฤติเช่นกัน)	- ในบริบทการทำงานจริงไม่ได้ช่วยแก้ไข และไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาในระดับองค์กร แต่ผู้ประสานงานกลุ่มพยายามเข้าไปช่วยแนะนำเท่าทำได้ และประสานรอยร้าวของชุมชนโดยแนะนำให้เยาวชนปรับตัวเข้าหาชุมชนและให้กำลังใจ หรือดึงเยาวชนออกมานอกชุมชนบ้าง ก็ช่วยให้บรรยากาศความขัดแย้งลดลงไปบ้าง แต่กลุ่มเยาวชนก็อยู่อย่างแปลกแยกกับชุมชนในช่วงเวลาหนึ่ง - ต่อมากลุ่มเยาวชนแก้ปัญหาเองคือ พยายามสร้างระบบบริหารจัดการด้านการเงินและการจัดการที่โปร่งใสขึ้น เมื่อชุมชนเริ่มไม่เอื้อละคร ก็หันไปสนใจสื่อพื้นบ้านรูปแบบอื่นๆ มานำเสนอสู่ชุมชนคือลิเก ปรากฏว่าชาวบ้านให้ความสนใจสนใจและกลับเข้ามาสนับสนุนกลุ่มเยาวชน ทั้งยังเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมการแสดงอย่างกว้างขวางซึ่งนับว่าการปรับตัวของกลุ่มเยาวชนเข้าหาคนในชุมชน ช่วยแก้ไขวิกฤติต่างๆ ทำให้คณะผู้วิจัยเกิดบทเรียนว่า ในระยะยาวชุมชนนั้นไม่สามารถมีส่วนร่วมกับสื่อละครได้ในบทบาทที่มากขึ้น แต่พอเปลี่ยนเป็นสื่อลิเกซึ่งคนในชุมชนมีทักษะ ก็สามารถถึงการมีส่วนร่วมได้ในระดับสูง

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มเยาวชน สืบสาน วัฒนธรรม ครองแครง (ต่อ)		- ในชุมชนมีช่องทางในการสื่อสารค่อนข้างมาก อาทิ วิทยุชุมชน สื่อพื้นบ้าน ติเก วงดนตรีลูกทุ่ง ทำให้สื่อละครหลุดจากความสนใจของชุมชน เพราะชุมชนมีรากทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอยู่แล้ว - เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ผู้ปกครองของเยาวชนไม่มีความเข้าใจในผู้ที่ดูแลกลุ่มเยาวชน ทำให้ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ และไม่จริงจังในการทำงานร่วมกัน มีกระบวนการบ่อนทำลายกลุ่มเยาวชนด้วยการกล่าวร้าย นินทา บั่นทอนกำลังใจ เยาวชนได้รับความกระทบจากความขัดแย้งในชุมชน เยาวชนได้รับความอับอาย เกิดการแบ่งแยกเป็นฝักฝ่ายในกลุ่ม ประกอบกับเยาวชนบางคนขาดความรับผิดชอบทำให้มีผลต่อการทำงานและความเชื่อมั่นต่อกันและกัน	- ไม่ต้องใช้สื่อละครเป็นสื่อหลัก เน้นใช้สื่อที่เป็นความต้องการของชุมชน แต่ใช้กระบวนการ กดยุทธ์ และ Orientation ของกระบวนการละครไปปรับใช้กับสื่ออื่นๆ แทน ถือว่าสื่อละครเป็นเพียงจุดเริ่มต้น - ในบริบทการทำงานจริง ผู้ประสานงานกลุ่มได้เข้าช่วยเหลือ ความขัดแย้ง แต่ก็ไม่สามารถทำหน้าที่ได้เหมาะสมในขณะนั้นเพราะไม่ได้อยู่ในชุมชนตลอดเวลา จึงไม่เท่าทันต่อปัญหาความซับซ้อนของชุมชน ซึ่งมีความขัดแย้งภายในชุมชนหลายประการ และมีความขัดแย้งภายนอกชุมชนหลายประการ และชุมชนบ่อน้อยยังไม่เคยมีประสบการณ์กับปัญหาลักษณะนี้มาก่อน จึงได้แต่คอยกลับมาช่วยให้เยาวชนกับชุมชน แก้ไขปัญหาตนเอง ซึ่งในที่สุดด้วยความมุ่งมั่นอดทนของเยาวชน และผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ ได้ทำให้ความขัดแย้งคลี่คลายลง และชุมชนกลับมายอมรับกลุ่มเยาวชนและเข้ามามีส่วนร่วมอีกครั้ง - กลุ่มเยาวชนและครอบครัวที่ดูแลกลุ่มฯ ใช้วิธีอดทน ปลอบโยน และรอคอย เมื่อถึงเวลาที่ทำได้ก็ทำ ทำไม่ได้ก็หยุด

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มนี้จะไม่ วิจัย	1. มืองค์กรในพื้นที่ (สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จ. สงขลา , NGO) ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก 2. เจ้าหน้าที่ระดับสูงสถานพินิจมีความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อเรื่องศิลปะช่วยกล่อมเกลาคิดใจ และมีความกล้าตัดสินใจทดลองใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา 3. ได้รับงบประมาณจากสถานพินิจฯ ส่วนหนึ่งและได้จากการบริจาคแบบไม่เป็นทางการของผู้ที่ปรารถนาดีกับกลุ่มเยาวชน ทำให้สามารถจัดกิจกรรมได้ต่อเนื่อง 4. ในชุมชนสถานพินิจฯ มีช่องทางในการสื่อสาร จำกัด ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนา เป็นช่องทางที่สามารถทำให้เยาวชนได้สื่อสารทั้งทางกาย ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และผ่อนคลายความตึงเครียด 5. ได้รับกำลังใจที่ดีจากผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย	- ข้อจำกัดของเยาวชนที่เป็นกลุ่มผู้ต้องขังทำให้เยาวชนไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง อนาคตหรือทิศทางการจัดกิจกรรมขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน - ผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องส่วนมากยังขาดความเข้าใจในกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา จึงไม่ให้ความร่วมมือและไม่สนับสนุนกิจกรรม เพราะเกรงจะเสียระบบการปกครองเช่น เจ้าหน้าที่ระดับผู้คุมมักไม่พอใจ เพราะคิดว่า ละครเพื่อการพัฒนาทำให้เสียวินัย	- แก้ไขไม่ให้เป็นบริบทของกลุ่มเยาวชนและชุมชน ซึ่งต้องมีกฎเกณฑ์ ะขามบ่อมต้องปฏิบัติตาม ความคาดหวังและเป้าหมายในการทำงานให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน - คณะทำงานต้องให้การศึกษารวบรวมเรื่องนโยบายการทำงานและเจ้าหน้าที่ในสถานพินิจคนอื่น ๆ นอกจากคนที่อยู่ใกล้ติดกลุ่มเยาวชนด้วย
	5. ได้รับกำลังใจที่ดีจากผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย	- เยาวชนมีลักษณะพิเศษที่ต้องการวิทยากรที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และต้องการดูแลอย่างต่อเนื่องโดยเจ้าหน้าที่ประจำของสถานพินิจฯ ที่มีความเข้าใจ กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา แต่ในความเป็นจริงยังไม่มีการร่วมมือกันอย่าง เพียงพอ เจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจกระบวนการของมะขามป้อม	- ควรมีการวางแผนกิจกรรมที่แน่นอน และถ่ายทอดให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจ นอกจากจัดกิจกรรมกับเยาวชนแล้ว วิทยากรต้องมีส่วนที่สร้างความสัมพันธ์และสื่อสารกับบุคคลฝ่ายต่างๆ ที่เข้ามาร่วมงานด้วย เพื่อจะได้ดึงการมีส่วนร่วมของสถานพินิจและใช้ทรัพยากรของสถานพินิจให้เป็นประโยชน์กับกิจกรรมได้อย่างเต็มที่

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ ที่ได้ นำเสนอไปข้างต้น ได้ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มละครเยาวชนในทิศทางที่แตกต่างกัน ทั้งยังมี ระดับของการพัฒนาที่แตกต่างกันอีกด้วย ซึ่งหากจะนำแนวคิดเรื่องระดับของการทำงานละคร เพื่อการพัฒนา 3 ระดับของกลุ่มละครมาเชื่อมโยง มาพิจารณาประกอบก็จะเห็นความเชื่อมโยง ของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนดังนี้

ตารางที่ 29 : สรุปนำหน้าของปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคในพื้นที่ และระดับการพัฒนาในภาพรวม

กลุ่มเยาวชน	ระดับการพัฒนา	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การพัฒนาในภาพรวม
กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว	ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน (ขั้นที่ 2) เยาวชนไม่สามารถดำรงอยู่ด้วยตนเอง การดำเนินกิจกรรมขึ้นอยู่กับ อยู่กับการจัดการของผู้ใหญ่ในพื้นที่	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม ครองแครง	ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน (ขั้นที่ 2) เยาวชนสามารถดำรงอยู่ด้วยตนเองได้ กลุ่มเยาวชนมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่ขั้นที่ 3 ได้ในอนาคต	ปานกลาง	มาก	มาก
กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชน ดาวลูกไก่	ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน (ขั้นที่ 2) ปัจจุบันกำลังพัฒนาไปสู่ขั้นที่ 3 ละครชุมชนเพื่อการพัฒนา เยาวชนสามารถดำรงอยู่ด้วยตนเองได้ และเชื่อมโยงกับ ชุมชนได้จริง	มาก	ปานกลาง	มาก
กลุ่มฝันละไม วัยละมุน	ละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน (ขั้นที่ 1) ในระยะยาวเยาวชนไม่สามารถดำรงอยู่ด้วยตนเองและ ไม่สามารถเชื่อมโยงกับชุมชนได้จริง	ปานกลาง	มาก	น้อย

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การถ่วงน้ำหนักในปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของแต่ละพื้นที่ เมื่อ นำมาเปรียบเทียบกับระดับของการพัฒนาน่าจะเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการทำงานในระยะต่อไป และสามารถนำมาพิจารณาเรื่องความคุ้มทุนของโครงการทั้งโครงการได้อีกทางหนึ่ง และคณะผู้วิจัยเห็นว่า ความรู้นี้สามารถนำไปวางแผนการทำงานในครั้งต่อไป ได้ ว่าเยาวชนกลุ่มใดหรือ ชุมชนในลักษณะใด เหมาะกับการดำเนินโครงการที่ใช้หลักสูตรระดับที่ 1 ละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน หรือควรดำเนินโครงการที่ใช้หลักสูตรระดับที่ 2 คือละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน เพื่อไม่ให้เป็นภาระสิ้นเปลืองเวลาและทรัพยากร หรือผลักดันกลุ่มเยาวชนไปสู่เป้าหมายที่เป็นไปได้ (โดยบริบทหรือข้อจำกัดของเยาวชน/ชุมชน)

9.2 ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนในภาพรวม

นอกเหนือจากรายละเอียดของปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการดำเนินงานทั้งสี่พื้นที่ แล้วคณะผู้วิจัยยังได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยร่วมที่มีอิทธิพลเป็นอย่างสูงต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมของทั้งสี่พื้นที่ พบปัจจัยสำคัญ 8 ประการที่เป็นทั้งปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคได้ในตัวเอง โดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากที่สุ่ไปหาน้อยที่สุด ดังนี้

- 9.2.1 ปัจจัยด้านการสนับสนุนขององค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่
- 9.2.2 ปัจจัยด้านระยะเวลาในการดำเนินงาน และความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรม
- 9.2.3 ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน
- 9.2.4 ปัจจัยด้านบริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน
- 9.2.5 ปัจจัยด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 9.2.6 ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดและชุมชน
- 9.2.7 ปัจจัยด้านการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มสื่อชาวบ้าน(มะขามป้อม)
- 9.2.8 ปัจจัยด้านงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม

ปัจจัยทั้ง 8 ประการนี้จะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาทั้งระบบ ตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม คือการอบรม 5 วัน โดยใช้กระบวนการ 7 ขั้นตอน จนกระทั่งกลุ่มเยาวชนเกิดการรวมตัวและมีการสร้างพันธะสัญญาร่วมกัน จากนั้นจะมีการติดตามผลภายหลังการอบรม และการจัดกิจกรรมการอบรมเพื่อเติมศักยภาพด้านต่างๆ เป็นระยะ จนกระทั่งเยาวชนสามารถพัฒนากลุ่มของตนเองและมีการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างต่อเนื่องด้วยตนเอง (โดยอาศัยความช่วยเหลือจากองค์กรผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนในพื้นที่) ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายปลายทางของการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาตามแนวคิด “ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน” มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

9.2.1 ปัจจัยด้านการสนับสนุนขององค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่

ปัจจัยด้านการสนับสนุนขององค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ในกรณีของการใช้กิจกรรมในระดับที่ 2 หรือละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน องค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน หรือสถาบันของรัฐที่เป็นผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชน

ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าของเงินทุนที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม หรือเป็นองค์กรที่เป็นผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนเพียงอย่างเดียวก็ตาม เช่นกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว มีโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เป็นองค์กรผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชน และมีองค์กรเอกชนในพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการและสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดกิจกรรม คือ กองทุนชุมชนคนรักป่า ร่วมกับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นภาคีผู้ร่วมรับผิดชอบกลุ่มเยาวชน ในขณะที่เยาวชนบางกลุ่มจะมีผู้รับผิดชอบเพียงองค์กรเดียวเช่น กลุ่มผืนละไมวัยละมุนมีผู้รับผิดชอบคือสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสงขลา

องค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะใดก็ตาม ก็จัดเป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนและการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาในชุมชนโดยตรง เนื่องจากเป็นผู้ที่จะอยู่กับเยาวชน ดูแล ชี้นำ เปิดโอกาส สนับสนุน ตลอดจนมีอำนาจในการควบคุมกลุ่มเยาวชนมากที่สุด หากองค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชน ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่อง กลุ่มเยาวชนก็จะมีการพัฒนาได้เต็มศักยภาพ ในทางกลับกันแม้กลุ่มเยาวชนจะมีศักยภาพแต่หากขาดการสนับสนุนจากองค์กรผู้รับผิดชอบ ก็ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาหรือพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เพราะเยาวชนยังเป็นผู้เยาว์ที่ไม่สามารถกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระเต็มที่นั่นเอง

จากการสนทนากลุ่มกับเจ้าหน้าที่ของกลุ่มละครมะขามป้อม ได้จัดให้องค์กรผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนนั้นเป็นปัจจัยอันดับแรก ที่ส่งผลต่อการสำเร็จหรือไม่สำเร็จของการทำงานละครเพื่อการพัฒนา หากกลุ่มเยาวชนใดมีผู้รับผิดชอบที่เข้าใจการพัฒนาเยาวชน เห็นคุณค่าของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา หรือมีความเข้าใจในการจัดกิจกรรมต่างๆ ก็จะทำให้การประสานงานและการจัดกิจกรรมเป็นไปได้อย่างราบรื่นตั้งแต่ขั้นตอนแรก ไม่มีการรวนหรือปั่นป่วนกระบวนการ และหากองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาสนับสนุนดูแลกลุ่มเยาวชนอย่างใกล้ชิด ก็ย่อมทำนายได้ว่าการจัดกิจกรรมครั้งนั้นจะประสบผลสำเร็จมากกว่า 80 % ปัญหาสำคัญที่พบก็คือ บ่อยครั้งที่การพัฒนาของกลุ่มเยาวชนถูกสกัดกั้นด้วยความไม่เข้าใจ หรือไม่สนับสนุนโดยองค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนนั่นเอง และมีบางกรณีที่องค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนได้นำพาเยาวชนไปสู่สภาวะของการหลงทางและสร้างความสับสน ขัดแย้งหรือแม้กระทั่งได้กระทำการอันเป็นการบ่อนทำลายการดำรงอยู่ของกลุ่มเยาวชนเสียเอง ทั้งโดยความจงใจและโดยการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากการขาดความละเอียดอ่อนต่อการทำงานกับเยาวชนและขาดแนวคิดในการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน

เช่นกรณีของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด กล่าวคือ การก่อกำเนิดของกลุ่มเริ่มต้นด้วยความร่วมมือและความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนขององค์กรผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชน และกลุ่มเยาวชนก็ได้รับโอกาสในการพัฒนาให้เจริญ

เติบโตและเข้มแข็งได้ด้วยการสนับสนุนขององค์กรฯ แต่เมื่อถึงระดับหนึ่งองค์กรผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนเกิดความไม่ชัดเจน ไม่โปร่งใส มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง และมีความขัดแย้งกับกลุ่มเยาวชน ก็ส่งผลให้การพัฒนากลุ่มเยาวชนหยุดชะงัก ต้องมีการปรับเปลี่ยนทิศทางการทำงาน หรือเปลี่ยนสถานภาพของกลุ่มเยาวชนให้ต้องออกจากการควบคุมดูแลขององค์กรฯ ในที่สุด หรือกรณีของกลุ่มละครเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงที่ในระยะแรกชุมชนได้เป็นผู้ริเริ่มสนับสนุนให้จัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาชุมชน จนกระทั่งเกิดกลุ่มเยาวชนที่เข้มแข็ง แต่เมื่อกลุ่มเยาวชนเติบโตขาดการนำทางที่ถูกต้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ก็เกิดมีปัญหากับชุมชน จนกระทั่งมีความขัดแย้งที่รุนแรง หรือตัวอย่างของเยาวชนในสถานพินิจฯ และเยาวชนของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งโอกาสในการจัดกิจกรรมและการพัฒนาศักยภาพต่างๆ ของกลุ่มเยาวชน ล้วนขึ้นอยู่กับนโยบายและการอำนวยความสะดวกขององค์กรผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนทั้งสิ้น

คณะผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายพึงระลึกก็คือ เยาวชนยังเป็นผู้เยาว์ที่ไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างอิสระไร้ขอบเขต การทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามยังคงต้องพึ่งพิงการดูแล แนะนำ ให้คำปรึกษาและโอกาสจากผู้ใหญ่เสมอ ดังนั้นการพัฒนากลุ่มเยาวชนจึงต้องคำนึงถึงบริบทเหล่านี้ด้วย คือต้องหาร่มเงาที่เหมาะสมให้กล้าไม้ ได้อาศัยพักพิงหรือบังแดดบังฝนด้วย กล้าไม้จึงจะเติบโตได้อย่างปลอดภัย และควรมีการติดตามผลหรือมีกระบวนการตรวจสอบผู้ดูแลกลุ่มเยาวชนเหล่านั้นในเชิงการหาผลประโยชน์ด้วยเช่นกัน เพราะต้องคำนึงว่าเยาวชนควรจะเข้ามาทำกิจกรรมในปริมาณที่มากนักน้อยเพียงไรจึงจะเหมาะสมทั้งต่อตัวเยาวชนเองและต่อการทำงานในฐานะกลไกการสื่อสารของชุมชน

9.2.2 ปัจจัยด้านระยะเวลาในการดำเนินงาน และความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรม

ระยะเวลาในการดำเนินงานและความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน ก็เป็นปัจจัยชี้ขาดอีกประการหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างสูงต่อการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นสื่อที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการฟุ่มฟัก บ่มเพาะ และสั่งสมประสบการณ์จากการเรียนรู้และการทดลองทำจริง ทั้งยังเป็นสื่อใหม่ หรือเป็นนวัตกรรมสำหรับชุมชน ซึ่งก็ต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างความรู้จัก คั่นเคย ไว้วางใจ จนกระทั่งนำไปสู่การยอมรับสื่อโดยผู้คนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนโดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแนวคิดละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้นจำเป็นจะต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี จึงจะเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งต้องพัฒนาทั้งกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นผู้แสดง และยังต้องให้เวลากับการพัฒนากลุ่มผู้ชม

ซึ่งเป็นคนในชุมชนให้เรียนรู้วัฒนธรรมของการชมละคร และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นตามแนวคิดของละครเพื่อการพัฒนา

ระยะเวลาที่ยาวนานนี้ เป็นเวลาของการลงทุนที่เยาวชนจะได้พัฒนาศักยภาพตนเองเรียนรู้และฝึกฝนตนเองให้กลายเป็นสื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพ เช่นสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการ จัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาขยายผลให้กับผู้สนใจได้อย่างเป็นเรื่องเป็นราว หรือกลุ่มเยาวชนสามารถพัฒนาทักษะและเทคนิคการผลิตละครและการจัดกิจกรรมการแสดงที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วม และนำพาผู้ชมไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ต้องการได้ ซึ่งในมุมมองของคณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการลงทุนระยะยาวแต่จะให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าทั้งต่อชุมชนและประเทศชาติ

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ความสม่ำเสมอและต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เยาวชนเกิดการรวมกลุ่มกันได้อย่างเหนียวแน่น และก่อให้เกิดการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนที่ต่อเนื่อง ในกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เช่นกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และกลุ่มเยาวชนที่มีข้อจำกัดในด้านอิสรภาพเช่นกลุ่มผีนละไมวัลละมุนนั้น จะมีพัฒนาการทางเทคนิค ทักษะ และศักยภาพในการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาชุมชนน้อยกว่ากลุ่มเยาวชนอีกสองกลุ่ม เนื่องจากขาดความสม่ำเสมอในการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกฝนตนเองนั่นเอง ซึ่งจากการศึกษาพบอีกว่า กลุ่มเยาวชนที่ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งโดยกลุ่มเยาวชนเอง และจากการอบรมเพิ่มศักยภาพโดยกลุ่มสื่อชาวบ้าน จะมีการพัฒนาตนเองได้เร็วกว่า กลุ่มที่นานๆ จะได้จัดกิจกรรมสักครั้ง ดังนั้นในการพิจารณาความเป็นไปได้ในการวางแผนเป้าหมายในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น นอกจากปัจจัยด้านงบประมาณแล้ว ก็ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านระยะเวลาและความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมเช่นกัน

9.2.3 ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน

เนื่องจากสื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสื่อชาวบ้าน ได้มีจุดหมายปลายทางที่จะพัฒนาชุมชนให้สามารถสร้างสื่อได้ด้วยตนเอง เพื่อใช้ในกิจการของชุมชนเอง โดยเริ่มต้นทำงานกับกลุ่มเยาวชน หรือใช้เยาวชนเป็นนกดต่อไปสู่ประชาชนในชุมชน ดังนั้นสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชนจึงต้องนับรวมเข้ามาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการทำงานโดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม เช่น ความห่างไกลของชุมชน ที่ตั้งของชุมชน ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ล้วนเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาสื่อละครทั้งสิ้น เช่นระยะทางที่ห่างไกล ก็เป็นอุปสรรคของการพัฒนาสื่อละครในชุมชนเช่นเดียวกับที่เป็นอุปสรรคทางการสื่อสารสำหรับสื่ออื่นๆ แต่ในขณะเดียวกันความห่างไกลและ

การขาดแคลน ก็อาจกลายเป็นปัจจัยสนับสนุนให้สื่อละครเพื่อการพัฒนากลายเป็นที่ยอมรับ และสนใจของประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดีเช่นกัน

คณะผู้วิจัยได้ค้นพบว่า ชุมชนที่ประสบปัญหา หรือมีความเสียเปรียบทางวัฒนธรรม มักเป็นชุมชนที่คณะทำงานรู้สึกว่าการประสบความสำเร็จในการจัดกิจกรรม มากกว่าชุมชนที่มีความพร้อมหรือมีความสะดวกสบายกว่า ยิ่งชุมชนใดมีปัญหามาก หรือขาดแคลนมาก ก็ยิ่งพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้เข้าไปมีหน้าที่ เป็นคำตอบ เป็นทางออก หรือเป็นความหมายใหม่ๆ ให้กับชุมชนได้อย่างน่าสนใจและมีนัยสำคัญ ในชุมชนที่ห่างไกลและขาดรากเหง้าทางวัฒนธรรมเช่น ชุมชนนครไทย จ.พิษณุโลกนั้น นอกจากสื่อละครเพื่อการพัฒนาจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเป็นความหมายใหม่ๆ ในการสื่อสารและการแสดงออกของชุมชนแล้ว ยังกลายเป็นสื่อวัฒนธรรมหรือเป็นมรดกเพื่อความบันเทิงให้กับคนในชุมชนได้อีกหน้าที่หนึ่งด้วย ซึ่งตรงกันข้ามกับชุมชนที่มีความพร้อมอย่าง ชุมชนสาคลี จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งทำที่สุดแล้วสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้ทำหน้าที่เพียงแค่จุดประกายให้กับเยาวชน ในการรวมกลุ่มและพัฒนาตนเองขึ้นมา และทำที่สุดก็ต้องหลีกเลี่ยงให้กับสื่ออื่นๆ ที่มีอยู่มากมายในชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนที่มีความเฉพาะเจาะจง เช่นชุมชนของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ หรือชุมชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน นั้นก็อาจถือได้ว่ามีบริบทเฉพาะที่สามารถเป็นได้ทั้งปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคในตนเองได้เช่นกัน กล่าวคือจากขอบเขตและข้อจำกัดของชุมชน สามารถส่งผลให้สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถสร้างความหมายใหม่ทางการสื่อสารและการพัฒนาได้อย่างหลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับกรอบแบบการจัดกระทำหรือการออกแบบโครงการและความสามารถในการประยุกต์ใช้สื่อละครให้เข้ากับความต้องการ ขอบเขต ข้อจำกัดอันเป็นบริบทของชุมชน ซึ่งมีได้หมายถึงสถานที่ตั้งของหมู่บ้านต่างๆ แต่หมายถึงโรงเรียน เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ก็อาจเป็นปัจจัยอุปสรรคต่อการพัฒนาสื่อ เพราะอยู่ภายใต้โครงสร้างเฉพาะของชุมชนที่มีข้อจำกัดทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมต่างๆ หรือสนับสนุนให้กลุ่มเยาวชนเกิดการดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เท่ากับชุมชนในความหมายของท้องถิ่น-หมู่บ้าน

9.2.4 ปัจจัยด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง คือหากชุมชนให้ความร่วมมือในการบอกเล่าข้อมูล ให้ความช่วยเหลือในการสนับสนุนการจัดแสดงละคร และมาร่วมชมละครอย่างอุ่่นหนาฝาคั่ง ก็จะส่งผลให้เยาวชนเกิดความรู้สึกว่าการทำงานของตนนั้นประสบผลสำเร็จ ซึ่งทำให้เยาวชนเกิดการพัฒนาคาญภูมิ

ใจและความตระหนักในคุณค่าของตนเอง ซึ่งทำให้เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจและมีความมั่นใจที่จะรวมกลุ่มกันทำงานละครเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในระยะของการฟูมฟักและพัฒนาากลุ่มละคร หากชุมชนได้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนหรือเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน หรือได้ไปแสดงละครในวาระต่างๆ ของชุมชน ก็จะช่วยเสริมความมั่นใจและช่วยให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพอย่างรวดเร็ว ในระยะยาว การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชน ทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณ การสนับสนุนด้านความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกต่างๆ การจ้างวานหรือมอบงานให้เยาวชน ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง หรือช่วยวิพากษ์วิจารณ์ให้ข้อคิดเห็นกับกลุ่มเยาวชน จะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาและการดำรงอยู่ของกลุ่มละครเยาวชน ในฐานะที่เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องมือด้านการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งชุมชนเป็นผู้หล่อเลี้ยงและบำรุงรักษาด้วยตนเอง ซึ่งเป็นที่น่ายินดีว่ากรณีศึกษาทั้งสี่พื้นที่ในงานวิจัยนี้ เป็นพื้นที่ที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาและให้ความร่วมมือกับกลุ่มเยาวชนเป็นอย่างดี แม้ว่า จะมากบ้างน้อยบ้างตามข้อจำกัดของ ชุมชนที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญของการจัดกิจกรรมในชุมชน

ในทางกลับกันก็มีกรณีมากมาย (ที่ใช้พื้นที่ศึกษา) ที่กลุ่มละครมะขามป้อม ได้เข้าไปจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มเยาวชน บางกรณีชุมชนไม่ให้ความร่วมมือตั้งแต่ขั้นตอนของการอบรมทำให้การอบรมเป็นไปอย่างยากลำบาก และเยาวชนก็ไม่เกิดความภาคภูมิใจจนไม่มีแรงบันดาลใจที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อทำงานต่อเนื่อง และบางกรณีกลุ่มเยาวชนเกิดขึ้นมาแต่ก็ไม่ได้ได้รับการเอาใจใส่ ให้ความร่วมมือ หรือการมีส่วนร่วมจากชุมชน ทำให้กลุ่มค่อยๆ ล่มสลายไปในที่สุด

9.2.5 ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดและชุมชน

ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดและชุมชน เป็นสิ่งที่มีความละเอียดอ่อน แม้ว่าจะไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดแต่ก็เป็นส่วนผสมที่สำคัญ เนื่องจากสื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและตัวชุมชนเป็นอย่างสูงในทุกขั้นตอน และทุกระยะของการดำเนินงาน ประกอบกับกลยุทธ์การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสี่ชาวบ้าน ที่อาศัยความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ และความสัมพันธ์แบบวิถีไทย ในการปฏิบัติงานและการเข้าถึงชุมชน ดังนั้นการทำงานส่วนใหญ่จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าความสัมพันธ์ในเชิงการทำงานหรือความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ เมื่อคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน ก็ย่อมส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการทำงานละครเพื่อพัฒนากับชุมชนได้ นอกจากนั้นความสัมพันธ์ที่เป็นปัญหาของคนในชุมชน หรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับเยาวชน ตลอดจน

จนภาวะทางการเมืองของชุมชน ก็จะส่งผลต่อการยอมรับในตัวกลุ่มเยาวชนของคนในชุมชนได้เช่นกัน ส่งผลต่อการสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ และอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อการดำรงอยู่และทิศทางการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนได้ เช่นกรณีของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น ซึ่งหากความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่มีพลังเป็นอย่างสูงในการขับเคลื่อนการพัฒนากลุ่มละครเยาวชน และการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในชุมชนให้บรรลุเป้าหมายได้ในที่สุด

9.2.6 ปัจจัยด้านบริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน

บริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน ได้แก่สภาพทั่วไปของกลุ่มเยาวชนที่จะมาเข้าร่วมกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นรายละเอียดภูมิหลังของกลุ่มเยาวชน เช่น ชาติพันธุ์ ฐานะ เป็นนักเรียนในโรงเรียนหรือเป็นเยาวชนในชุมชน อายุ เพศ สถานภาพเช่นเป็นผู้ต้องขัง ผู้ติดเชื่อเอดส์ หรือเป็นกลุ่มคนชายขอบของสังคม ฯลฯ ล้วนจัดว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาทั้งสิ้น เพราะบริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน จะเป็นตัวกำหนดโอกาสและความเป็นไปได้ในการพัฒนากลุ่มเยาวชน และการทำงานกับชุมชนในระยะยาว จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวเยาวชนนี้ จะไม่มีผลต่อการจัดกิจกรรมในระดับละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน (การอบรม 5 วันแรก) แต่จะมีผลต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในระยะต่อมา หรือการจัดกิจกรรมในระดับละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน เพราะเงื่อนไขของกระบวนการในระดับนี้คือเยาวชนจะต้องรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นกลุ่มละครเยาวชน ที่ทำงานพัฒนาด้านการสื่อสารภายในชุมชนโดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาได้ ซึ่งทำให้สถานภาพและความพร้อมของเด็กเข้ามาเป็นปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินกิจกรรม

จากการศึกษาพบว่า ศักยภาพของเยาวชนทั้งสี่พื้นที่ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แม้ว่าโดยพื้นฐานแล้วจะมีความไม่เท่าเทียมกันอยู่สูง แต่เนื่องจากกระบวนการละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาที่สามารถข้ามข้อจำกัดเหล่านี้ได้ทั้งหมด เยาวชนจึงสามารถพัฒนาตนเองในระดับบุคคลได้อย่างค่อนข้างจะเสมอภาคและเท่าเทียมกัน แต่การพัฒนาในระดับชุมชนนั้น กลุ่มเยาวชนที่มีสถานภาพที่เป็นอิสระหรือพึ่งพาตนเองได้มากกว่า จะส่งผลต่อการพัฒนาระดับชุมชนได้มากกว่า จึงเห็นได้ว่าเยาวชนกลุ่มผีนละไมวัยละมุน เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาในระดับชุมชนได้มากนัก และมีข้อจำกัดในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสูงที่สุดเนื่องจากมีสถานภาพเป็นผู้ต้องขัง การพัฒนาต่างๆ ของกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจฯ เป็นหลัก ดังนั้นปัจจัยในด้านนี้น่าจะเป็นเงื่อนไขที่ควรพิจารณาเป็นอันดับแรก

ในการวางแผนเป้าหมายการทำงานละครเพื่อการพัฒนาว่าจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้หรือไม่ ซึ่งต้องพิจารณาทั้งสถานการณ์ ข้อจำกัดของกลุ่มเยาวชน ตลอดจนพลวัตของกลุ่มเยาวชนนั้นๆ อีกด้วย

9.2.7 ปัจจัยด้านการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มละครมะขามป้อม

การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มละครมะขามป้อม เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนและการพัฒนากลุ่มเยาวชน การสนับสนุนของกลุ่มละครมะขามป้อม เริ่มตั้งแต่การประสานงานกับองค์กรในพื้นที่เพื่อจัดการอบรมให้กับกลุ่มเยาวชน การพากลุ่มเยาวชนออกตระเวนแสดงละครในชุมชน ซึ่งพัฒนาขึ้นในช่วงของการอบรม (5 วัน) การประเมินผลและวางแผนการทำงานในระยะต่อไปของกลุ่มเยาวชน ร่วมกับองค์กรร่วมจัดหรือองค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่ หลังจากนั้นทางกลุ่มจะออกมาจากชุมชนระยะหนึ่ง ก่อนจะกลับเข้าไปจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมให้กับกลุ่มเยาวชน ตามคำขอของร้องขอขององค์กรในพื้นที่ หรือตามงบประมาณที่ทางกลุ่มได้ขอจากแหล่งทุนเพื่อกลับไปอบรมซ้ำให้กับกลุ่มเยาวชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ นอกเหนือจากการอบรมทั้ง 5 วันนั้น ไม่มีความแน่นอน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ตั้งแต่พื้นที่ที่มีรายละเอียดของขั้นตอน กิจกรรมหรือกระบวนการที่จัดกระทำกับเยาวชนแตกต่างกันออกไป ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ ประกอบกับด้วยระยะเวลาในการพัฒนากลุ่มเยาวชนจำนวน 4-5 ปีต่อพื้นที่ ทำให้คณะผู้วิจัยไม่สามารถติดตามข้อมูลได้ครบถ้วน

อย่างไรก็ดีสิ่งที่เห็นได้ชัดจากการศึกษาข้อมูลย้อนหลังก็คือ การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มละครมะขามป้อม ส่งผลต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่อย่างชัดเจน ตั้งแต่เรื่องของการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมให้กับเยาวชน ต่อเนื่องจากที่ได้อบรมไว้เพียง 5 วัน เพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาทักษะละครและเทคนิคในการจัดกิจกรรมขั้นสูงซึ่งจำเป็นต่อการปฏิบัติงานสื่อเพื่อการพัฒนาในชุมชน การช่วยพัฒนาด้านแนวคิดในการพัฒนาและการทำงานกับชุมชนให้กับกลุ่มเยาวชน การช่วยเหลือในการแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นรายละเอียดของการปฏิบัติงานที่ต้องอาศัยทักษะความชำนาญ ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์จากเจ้าหน้าที่ของกลุ่มละครมะขามป้อม ซึ่งแม้แต่องค์กรพื้นที่ก็ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือในเชิงเทคนิคให้กับกลุ่มเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งจากการศึกษาคณะผู้วิจัยได้พบว่ากลุ่มเยาวชนที่มีผลการพัฒนาในระดับที่สูงที่สุดก็คือกลุ่มละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนดาวลูกไก่ อ.นครไทย จ.พิษณุโลกนั้น ได้มีการสนับสนุนจากกลุ่มละครมะขามป้อมอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านงบประมาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิทยากร

และผู้ประสานงาน มีการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านต่างๆ หลายครั้ง มีการติดตามผลและช่วยดูแลกลุ่มเยาวชนอย่างใกล้ชิด จึงทำให้กลุ่มเยาวชนมีการพัฒนาและเติบโตอย่างถูกต้องทิศทาง มีการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาอย่างเหมาะสม เชื่อมโยงกับชุมชนได้จริง เพราะถูกนำทางโดยเจ้าหน้าที่ของกลุ่มสื่อชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ

ดังนั้นการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มละครมะขามป้อม จึงถือว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนในกรณีนี้ ในทางกลับกันกลุ่มเยาวชนที่ประสบปัญหาในการเติบโตมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง ก็คือกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น เห็นได้ชัดว่ามาจากการที่กลุ่มสื่อชาวบ้านมิได้ให้การสนับสนุนด้านวิทยากรอย่างสม่ำเสมอ เพราะหากพิจารณาในด้านศักยภาพและข้อจำกัดของเยาวชน กลุ่มนี้จะพบว่าข้อจำกัดน้อยที่สุดในจำนวนเยาวชนทั้งสี่กลุ่ม ซึ่งหากมองในแง่ของการเติบโตเชิงปริมาณกลุ่มเยาวชนครองแครงมีการเติบโตไม่น้อยหน้าไปกว่ากลุ่มเยาวชนกลุ่มอื่นๆ แต่คณะทำงานและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความเห็นซึ่งเป็นข้อสรุปตรงกันว่า กลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้ในระยะหนึ่งมีการพัฒนาที่ผิดทิศทาง ขาดการมองภาพรวมและเชื่อมโยงกับชุมชน เยาวชนนั้นเติบโตด้วยตนเองตามศักยภาพที่มี จึงพบว่าเกิดปัญหาต่างๆ มากมายซึ่งย้อนกลับมาเป็นอุปสรรคต่อการทำงานในชุมชนในที่สุด ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องน่าเสียดาย แม้ว่าสาเหตุสำคัญของความไม่ต่อเนื่องในการสนับสนุนของกลุ่มสื่อชาวบ้าน จะมาจากปัญหาเรื่องงบประมาณและความขาดแคลนคนทำงานก็จริง แต่ในอนาคตก็น่าจะได้มีการวางกลยุทธ์เพื่ออุดช่องว่างในจุดนี้ ก็จะทำให้ทุกฝ่ายสามารถใช้ประโยชน์จากสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้อย่างเต็มประสิทธิภาพต่อไป

9.2.8 ปัจจัยด้านงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม

งบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม เป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนา แม้ว่าจะไม่ใช่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในวิธีการทำงานแบบชาวมะขามป้อมซึ่งพยายามพัฒนากลยุทธ์ในการทำงานโดยข้ามข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งเป็นปัญหาที่ทางกลุ่มต้องประสบมาตลอด 20 กว่าปีของการทำงาน แต่ในความเป็นจริงงบประมาณก็ยังเป็นปัจจัยเริ่มต้นของการทำงานอยู่ดี คือเมื่อมีงบประมาณ ก็เกิดงาน มีงบประมาณมากก็เกิดผลงานในปริมาณมาก มีงบประมาณน้อยขอบเขตของการทำงานในเชิงปริมาณก็จะน้อยลงไปด้วย

แม้ในแง่ของการผลิตสื่อละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นสื่อทางเลือกนั้นอาจผลิตได้อย่างมีคุณภาพโดยปราศจากเงื่อนไขของงบประมาณเข้ามามีอิทธิพลมากเท่าสื่ออื่นๆ หรือสื่อมวลชน แต่งบประมาณก็ยังคงมีความจำเป็นและเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการทำงาน ในกรณีของการพัฒนากลุ่มละครเยาวชนทั้งสี่พื้นที่ จะเห็นได้ว่าปัญหาหลักก็คือขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่อง งบประมาณที่ได้รับอย่างเต็มที่มักจะเป็นงบ

ประมาณสำหรับการจัดอบรมในช่วงแรก แต่ในการดำเนินงานหลังจากนั้น แต่ละพื้นที่จะได้รับงบประมาณสนับสนุนไม่เท่ากัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความพยายามดิ้นรน แบบ “จับแพะชนแกะ” ของกลุ่มสื่อชาวบ้าน ซึ่งส่งผลให้ทิศทางการทำงานของกลุ่มเยาวชนเป็นเส้นทางที่คดเคี้ยว ไม่ปะติดปะต่อ เนื่องจากไม่มีแหล่งทุนระยะยาวที่ให้การสนับสนุนการทำงานอย่างเต็มระบบ

ปัญหาเรื่องงบประมาณเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาศักยภาพต่อเนื่องของกลุ่มเยาวชน ในอันที่จะยกระดับคุณภาพของการทำงานพัฒนา ในฐานะที่เป็นสื่อบุคคลของชุมชน และในฐานะของกลุ่มละครที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นกลไกการสื่อสารของชุมชนที่มีประสิทธิภาพได้จริง ทำให้เยาวชนที่มุ่งมั่นฝึกฝนตนเองมาในระยะเวลาอันยาวนาน ยังคงมีสภาพเป็นเพียงกลุ่มเยาวชนหรือเป็นกลุ่มกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชนที่ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์เสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งคณะผู้วิจัยก็มองว่าหากเยาวชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน หรือได้รับงบประมาณสำหรับพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติม ก็จะทำให้การทำงานสื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนประสบผลสัมฤทธิ์ได้อีกมาก เนื่องจากเยาวชนส่วนใหญ่ก็มีศักยภาพ มีพลัง และมีความเป็นไปได้ที่จะเติบโต เพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารและเป็นผู้พัฒนาของชุมชนได้ แต่การไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณก็ทำให้กลุ่มเยาวชนต้องแตกสลาย แยกย้ายกันไปทำงานอย่างอื่น หรือต้องใช้ความพยายามมากขึ้นในการทำงานพิเศษ เพื่อหางบประมาณมาดำเนินงานด้านการพัฒนา ในขณะที่งบประมาณในการพัฒนาทั้งจากภาครัฐและเอกชนหลายๆ กรณี ได้ถูกนำมาใช้อย่างสิ้นเปลืองและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความยั่งยืนของชุมชน (เช่นงบจัดทำป้าย งบสร้างวัตถุ ฯลฯ)

อย่างไรก็ดี ความขาดแคลนด้านงบประมาณก็เชื่อว่าจะเป็นอุปสรรคเสมอไป เนื่องจากความขาดแคลนเช่นนี้ ได้ก่อให้เกิดความพยายาม การต่อสู้ ดิ้นรน และการสร้างสรรค์ เพื่อเอาชนะข้อจำกัดด้านการเงินของกลุ่มเยาวชน ซึ่งได้ทำทุกวิถีทางเพื่อให้มีงบประมาณเข้ามาหล่อเลี้ยงการดำเนินกิจกรรมของตนเอง เช่นกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ได้ใช้วิถีของการถูกตัดงบประมาณจากองค์กรทุนส่วนกลาง หันมาทำงานกับคนในชุมชนมากขึ้น และหันมาร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ออกตระเวนขอความสนับสนุนงบประมาณจากภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน จนก่อให้เกิดผลดี คือทั้งกลุ่มละครเยาวชนและชุมชนมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว เพราะองค์กรต่างๆ ในชุมชนของทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ร่วมสนับสนุนและเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับกลุ่มเยาวชน ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนได้จนถึงระดับสูงสุดของการทำงานตามแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมานี้ ล้วนส่งผลต่อความสำเร็จของการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งคณะผู้วิจัยเชื่อว่า ผู้เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อโดยเฉพาะกลุ่มละครมะขามป้อม ควรจะนำไปเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในการออกแบบ วางแผน และการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับละครเพื่อการพัฒนาทั้งหลาย เพื่อให้สามารถลดอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา และเพื่อเพิ่มสมรรถภาพของสื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้

บทที่ 10

บทสรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม กรณีศึกษาจากพื้นที่ทำงานที่มีบริบทแตกต่างกัน 4 พื้นที่” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจต่อกระบวนการทำงานสื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม เพื่อเป็นการค้นหาตัวตนและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่มีคุณค่าจากประสบการณ์การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของทางกลุ่มฯ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์ในการนำละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อศึกษาผลของกระบวนการละครในระดับบุคคลและระดับชุมชน ในการนำละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนหรือปัจจัยอุปสรรคต่อการนำกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 4 ข้อนี้ คณะผู้วิจัยซึ่งประกอบไปด้วยอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ของกลุ่มสื่อชาวบ้าน/มะขามป้อม ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในลักษณะกรณีศึกษา (Case study) ด้วยวิธีการลงภาคสนาม (field research) ร่วมกับการศึกษาเอกสาร (Document Research) และประยุกต์ใช้เทคนิคอื่นๆ เข้ามาประกอบตามความถนัดและความจำเป็น เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามต้องการ โดยมีขอบเขตการศึกษาด้านระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยรวมทั้งสิ้น 18 เดือน (1 มกราคม 2545-30 มิถุนายน 2546) ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่กลุ่มสื่อชาวบ้าน / มะขามป้อม (กรุงเทพฯ) และพื้นที่กรณีศึกษาการทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อมอีก 4 พื้นที่ ได้แก่ กลุ่มเยาวชนชนบทมะขามแก้ว โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน, กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ อ. นครไทย จ. พิษณุโลก, กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง อ. เสนา จ. พระนครศรีอยุธยา, กลุ่มฝันละไมวัยละมุน เป็นกลุ่มเยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน อ.เมือง จ. สงขลา

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นความพยายามในการศึกษาตนเอง ของกลุ่มละครมะขามป้อม ด้วยการใช่วิธีการ แนวคิด และทัศนะที่หลากหลายในการพิจารณาปรากฏการณ์ จากทั้งมุมมองตามทัศนะของคนใน (Emic) และมุมมองของคนนอก (Etic) เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างครอบคลุมและเที่ยงตรงที่สุดแม้ว่าจะเป็นการวิจัยที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงอคติ (bias) ในการวิจัยได้ทั้งหมดก็ตาม และเนื่องจากคณะผู้วิจัยเป็นกลุ่มคนที่มีธรรมชาติเป็นนักปฏิบัติทำให้มีความสนใจในตัวกระบวนการ (Process) จึงทดลองผสมผสานการใช้เทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่เน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Method) ของประชากรที่ใช้ในการศึกษา ข้อมูลภาคสนามรวมทั้งสิ้นจำนวน 197 คน ร่วมด้วย

ในบทสรุปและอภิปรายผลนี้ คณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอแบ่งเป็นสองส่วนคือ ส่วนของการอภิปรายผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยสี่ประการดังนี้

- 10.1 พัฒนาการและกระบวนการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม
- 10.2 กลยุทธ์ในการนำละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
- 10.3 ผลการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน
- 10.4 ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการนำกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

และส่วนที่ 2 จะเป็นข้อเสนอแนะ

ส่วนที่ 1 สรุปและอภิปรายผล

10.1 พัฒนาการและกระบวนการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มละครมะขามป้อมมีการใช้สื่อละครในสองด้านหลักๆ คือใช้เป็นสื่อละครหรือสื่อการแสดง (Theatre production) และใช้เป็นกระบวนการ (Theatre Process) ในการพัฒนาบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เรียกว่าการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ในด้านพัฒนาการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม พบว่า ตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี กลุ่มละครมะขามป้อมได้เรียนรู้ ทดลอง ค้นหา ทั้งด้านแนวทาง รูปแบบ และกลวิธีที่หลากหลาย แบบทำไปคิดไปแก้ปัญหาไป ก่อนจะคลี่คลายมาเป็นสื่อละครเพื่อการพัฒนาอันมีกระบวนการที่มีแนวคิดและขั้นตอนที่ชัดเจน มีความลงตัว ซึ่งทางกลุ่มได้ใช้เป็นเครื่องมือหลักในการทำงานในปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลคณะผู้วิจัยได้แบ่งพัฒนาการการใช้สื่อละครของกลุ่มมะขามป้อม ออกเป็น 3 ระยะใหญ่ ตามลักษณะเด่นของเทคนิคที่ใช้ในการทำงานของกลุ่ม และแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการทำงาน ดังนี้

1. ยุคละครเร่ (Touring Theatre) และ การอบรมทักษะละคร-สื่อการสอนแบบละคร (พ.ศ. 2523 – 2531)

เป็นยุคที่ทางกลุ่มเน้นใช้รูปแบบของละครเร่ หรือละครรณรงค์ เป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นความบันเทิงสอดแทรกเนื้อหาจริยธรรม มุ่งให้ความรู้โดยตรงกับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้ตนเองเป็นผู้ส่งสาร เทคนิคที่นำมาใช้ เช่น ละครสมัยใหม่ ละครหุ่น ละครหน้ากาก ที่มีลักษณะเรียบง่าย สะดวกประหยัด รูปแบบการสื่อสารที่ใช้ยังมีทิศทางสื่อสารจากบนลงล่าง ที่เน้นให้ข้อมูลข่าวสารและโน้มน้าวใจให้เชื่อ แม้ว่าการแสดงละครจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมก็ยังมีลักษณะเป็นเพียงปฏิบัติการสะท้อนกลับจากผู้ชมมากกว่าเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ชมต่อเนื้อหาสาระที่แท้จริง

งานด้านการอบรมเน้นการอบรมทักษะละครในช่วงสามปีแรก เพราะบุคลากรมีความชำนาญในการฝึกฝนนักละคร วิทยากรเป็นศิลปินที่ทำงานแวดวงละครเวทีมาก่อน ส่วนระยะหลังมีการพัฒนาคัดค้านกระบวนการละครที่ไม่เน้นพัฒนาทักษะการแสดงในเชิงศิลปะการละคร แต่นำกระบวนการละครมาใช้อำนวยให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ในห้องเรียน ของนักเรียนซึ่งเรียกว่า “การอบรมสื่อการสอนแบบละคร” เพราะวิทยากรที่เป็นแกนนำในขณะนั้นมีทักษะของนักวิชาการมากกว่านักแสดง เมื่อประกอบกับโจทย์ที่ได้รับคือการฝึกอบรมครูระดับประถมศึกษาจึงได้พัฒนากระบวนการละครที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน หรือที่เรียกว่าละครเพื่อการศึกษาขึ้นมาจนเป็นเทคนิคที่สอง

จากการศึกษาแนวความคิดในการก่อกำเนิดกลุ่มและการทำงานของกลุ่มผู้ก่อตั้งคณะผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดทางด้านการสื่อสารที่กลุ่มละครมะขามป้อมได้นำมาใช้เป็นฐานคิดในการทำงานช่วงแรกเป็นแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา แต่น่าจะเป็นกระบวนการทัศน์ dependency paradigm เนื่องจากหลักฐานหลายประการ เช่นการให้สัมภาษณ์ของคณะทำงานในยุคแรกๆ และเอกสารได้ระบุว่า สื่อละครของกลุ่มมะขามป้อม เป็นสื่อระดับย่อย หรือ Micro media มุ่งทำงานกับผู้คนในระดับรากหญ้า และเป็นความพยายามที่จะต่อต้านอิทธิพลทางลบอันเกิดจากสื่อกระแสหลัก แนวความคิดที่มุ่งสนับสนุนให้ภาคประชาชนสามารถสร้างสื่อด้วยตนเอง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนและการพึ่งตนเองทางด้านการสื่อสารของภาคประชาชน แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่หลุดจากวิธีการแบบที่นิยมใช้กันในยุคของ Modernistic Paradigm อย่างสิ้นเชิง เช่นการรณรงค์โดยใช้เนื้อ

หาสาระที่กำหนดมาแล้วจากส่วนกลาง หรือยังมีมาตรฐานชุดเดียวในการสร้างละครที่จะสื่อสารกับผู้ชมทุกภูมิภาค โดยไม่ได้คำนึงถึงบริบทเฉพาะของชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นต้น

2. ยุคละครเพื่อการพัฒนา (Theatre for development) พ.ศ. 2532 – 2542

ยุคนี้มีจุดเด่นคือมีการนำรูปแบบของละครเพื่อการพัฒนามาใช้ การผลิตสื่อละครมีการพัฒนาจากยุคแรกคือมีการเลือกประเด็นปัญหาที่เฉพาะมารณรงค์ และมีการศึกษาข้อมูลจาก ชุมชนมาผลิตผลงาน นอกจากนั้นยังมีการนำสื่อพื้นบ้านและสื่อวัฒนธรรมมาผสมผสานกับสื่อละครสมัยใหม่จนเกิดเป็นรูปแบบของละครมะขามป้อมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กระบวนการนำเสนอเริ่มมีการเน้นให้ผู้ชมใช้ความคิดวิเคราะห์จากข้อมูลเพื่อสร้างทางเลือกของตนเองมากกว่าจะโน้มน้าวใจหรือให้ข้อมูลแบบชวนเชื่อ นอกจากนั้นยังมีการเพิ่มกระบวนการพูดคุยอภิปรายภายหลังแสดงละครจบ ซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของผู้ชมเพิ่มมากขึ้น

งานอบรมเน้นใช้กระบวนการละคร มาออกแบบให้เป็นกระบวนการเพื่อพัฒนาศักยภาพให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่ม มีการพัฒนาหลักสูตรละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน ใช้จัดอบรมให้กับอาสาสมัคร(ส่วนกลาง) และอบรมให้กลุ่มเยาวชนต่างๆ ในเขตภูมิภาค เพื่อสร้างทางเลือกใหม่ในการทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมหรือชุมชน และเป็นการเสาะหาอาสาสมัครเข้ามาสืบทอดการดำเนินงานของกลุ่ม แต่ในช่วงกลางของยุคนี้เป็นต้นมา (พ.ศ. 2538-2542) งานอบรมเน้นใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาชุมชนในเชิงลึกมากขึ้น โดยการอบรมในส่วนภูมิภาค มีความพยายามจะสร้างกลุ่มละครเยาวชนในพื้นที่ เพื่อให้เป็น Change agent ที่สามารถดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาในพื้นที่เพื่อประโยชน์ทางการสื่อสารภายในชุมชนท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่าแนวความคิดที่มีอิทธิพลในการทำงานยุคนี้ คือแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา กระบวนทัศน์ใหม่อย่างชัดเจน ซึ่งบุคลากรของมะขามป้อมได้รับการถ่ายทอดจากการเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายคนทำงานด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในระดับสากลและกระแสแนวคิดการสื่อสารเพื่อพัฒนาภายในประเทศ ทำให้มีการใช้คำศัพท์เทคนิคที่เกี่ยวข้องเช่น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารเพื่อประชาชน เข้ามาเป็นฐานคิดในการสร้างสื่อและการอบรมละคร ในด้านกระบวนการและรูปแบบการสื่อสารในยุคนี้แสดงให้เห็นถึงทิศทางการสื่อสารจากล่างขึ้นบน และเป็นการสื่อสารสองทางในการทำงานทุกๆ ขั้นตอน

3. ยุคละครชุมชน (Community Theatre) และลิเกมะขามป้อม

พ.ศ. 2542 - ปัจจุบัน

ในยุคนี้มีจุดเปลี่ยนในด้านรูปแบบของสื่อการแสดงที่ใช้ จากการใช้สื่อละครร่วมสมัยมาประยุกต์กับสื่อพื้นบ้านและสื่อวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอประเด็นปัญหา มาเป็นการกลับไปใช้รูปแบบของสื่อพื้นบ้านและศิลปะแบบประเพณีนิยม มาปรับปรุงใหม่ให้นำเสนอสาระร่วมสมัยสู่ผู้ชมซึ่งเป็นคนร่วมสมัยได้มากขึ้นเกิดเป็นลิเกร่วมสมัยหรือลิเกมะขามป้อม ส่วนสื่อละครเพื่อการพัฒนาแบบเดิมที่พัฒนาขึ้นในยุคสองนั้นได้กลายเป็นสื่อรอง

ส่วนในด้านการอบรมมีจุดเน้นที่ชัดเจน มีการสร้างหลักสูตรและกำหนดรูปแบบในการอบรมที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้และพัฒนาในยุคที่สอง คือ ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน มุ่งพัฒนาศักยภาพให้เยาวชนในชุมชน สามารถรวมตัวกันทำงานละครเพื่อการพัฒนาภายในชุมชนของตนได้ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาให้เกิดกลุ่มละครเยาวชนที่มีความยั่งยืนในระยะยาว และเพื่อหวังให้ดำรงอยู่เป็นกลุ่มละครชุมชน (Community Theatre) ได้ต่อไป

คณะผู้วิจัยพบว่าแนวคิดที่ทางกลุ่มละครมะขามป้อมนำมาใช้เป็นฐานคิดในการทำงานยุคนี้ (เน้นเฉพาะการทำงานละครชุมชน) คือแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากยุคที่สอง และมีการนำแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนเข้ามาใช้ เห็นได้จากการที่มีคำพูด “ละครเพื่อชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน” เพื่ออธิบายการทำงานในองค์กรบ่อยครั้ง แต่ก็ยังเป็นแนวความคิดที่ยังไม่ตกผลึกจนเกิดความชัดเจนส่งผลไปสู่การทำงานโดยภาพรวมจนเกิดเป็นทิศทางหลักขององค์กร ซึ่งในขณะที่กำลังทำวิจัยอยู่นี้เป็นระยะที่มีภาวะความสับสน (Chaos) ภายในองค์กร ค่อนข้างมาก เป็นช่วงที่มีกระแสแนวคิดการทำงานหลายกระแสเกิดขึ้น และอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านที่ยังไม่มีความแน่นอนว่า กลุ่มละครมะขามป้อมจะเลือกหันหัวเรือไปทางไหน

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม เป็นการนำกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนาของทางกลุ่ม(ซึ่งได้พัฒนาขึ้นในยุคที่สอง) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านรูปแบบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วม

กิจกรรมเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมแวดล้อม (หรือชุมชน) เกิดความตระหนักรู้ และภาคภูมิใจในตนเอง ตลอดจนสามารถพัฒนาทรัพยากรภายในตนเอง จากการฝึกฝน เรียนรู้ ค้นหา ทดลอง ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์และกิจกรรมการละคร ที่สามารถสะท้อนปัญหาหรือ บอกเล่าเรื่องราวความคิดของกลุ่มหรือชุมชนของตนเอง ร่วมกับการใช้เทคนิคทางการพัฒนาอื่นๆ เช่นการระดมสมอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การศึกษาข้อมูลและสภาพปัญหาจริงในชุมชน จนกระทั่งผู้เข้าร่วมโครงการมีทักษะในการผลิตละครเพื่อการพัฒนา ในระดับที่สามารถนำละครที่ สร้างขึ้นอย่างง่ายๆ ไปจัดแสดงแก่ผู้ชมในชุมชนของตนได้ ถือเป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับสู่ชุมชน อันจะนำไปสู่การแสวงหาข้อสรุปหรือหนทางแก้ไขร่วมกันระหว่างผู้แสดงและผู้ชมซึ่งล้วนเป็นคนใน ชุมชนด้วยกันได้ต่อไปในอนาคต กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม จะ ประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้นตอนหลัก คือ

ขั้นที่ 1 การเตรียมงานและประสานงาน การเตรียมงานและประสานงานเป็นจุด เริ่มต้นที่สำคัญของการทำกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา การเตรียมงานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) การเตรียมงานในส่วนของผู้ปฏิบัติงาน 2) การเตรียมงานในส่วนขององค์กรร่วมจัดหรือชุมชน 3) การเตรียมตัวของกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นที่ 2 ฝึกทักษะการแสดงและทักษะละคร ขั้นนี้จะเป็นขั้นตอนของการพัฒนา ผู้เข้าร่วมอบรมในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม โดยใช้กระบวนการละครเป็นศูนย์กลาง เริ่มจากการ พัฒนาศักยภาพภายในตัวบุคคล (Personal Resources) พัฒนาทักษะทางสังคม (Inter personal Resources) พัฒนาความรู้และทักษะการแสดง (Basic Acting Skill) และการทำละคร อย่างง่าย ให้กับกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning), การเรียนรู้ผ่านการกระทำจริง (Learning by doing) และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Method) ที่เน้นการบูรณาการความรู้และทักษะต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม ด้วยชุดกิจกรรมย่อยดังต่อไปนี้

1. การเตรียมความพร้อม เพื่อสร้างความคุ้นเคย และเตรียมความพร้อมของร่างกาย และจิตใจในการทำกิจกรรมละคร ให้กับผู้เข้าอบรม ทั้งยังช่วยให้วิทยากรได้รู้พื้นฐานของผู้เข้าร่วม อบรมจากกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมละลายพฤติกรรม กิจกรรมการรู้จักตนเองและผู้อื่น กระบวนการ กลุ่ม(Group Dynamic)

2. การฝึกทักษะพื้นฐาน กิจกรรมการฝึกทักษะพื้นฐานการแสดงจะถูกออกแบบให้เป็น เกม หรือเป็นกิจกรรมละคร (Theatre Game) แบบบูรณาการ ที่สามารถช่วยให้ผู้เข้าอบรมได้ ฝึกฝนตนเองร่วมกับกลุ่มเพื่อน ในทักษะย่อยต่างๆ ดังนี้ การฝึกสมาธิ (Concentration) การ จินตนาการ (Imagination) การสร้างความเชื่อ (Believing) การสื่อสารโดยใช้ร่างกาย(Body

Expression & Mime) การฝึกการใช้เสียง (voice training) การสร้างเรื่องอย่างง่าย (Story telling) เพื่อให้เยาวชนสามารถสร้างละครง่าย ๆ ด้วยตนเองจากทักษะที่ได้ฝึกฝนในแบบฝึกหัดเหล่านี้

ขั้นที่ 3 การศึกษาข้อมูลและประเด็นปัญหา การศึกษาข้อมูลชุมชนเป็นขั้นตอนที่จะพาผู้เข้าร่วมอบรมรู้จักทำงานกับประเด็นปัญหา และการรู้จักใช้แหล่งข้อมูลในชุมชนของตนเอง เพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำละคร วิธีการศึกษาข้อมูลกับชุมชนที่ใช้ในการอบรมละครเพื่อการพัฒนา นั้น ไม่เน้นใช้วิธีการที่ซับซ้อนหรือเป็นทางการมาก แต่จะประยุกต์จากเทคนิคการศึกษามูลชุมชนแบบง่าย ๆ เช่นการสำรวจทางกายภาพเพื่อทำแผนที่ชุมชนอย่างง่าย ๆ การตั้งประเด็นคำถามแล้วนำไปสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นต้น เพราะจุดมุ่งหมายของการลงชุมชนยังไม่ได้เน้นการได้ข้อมูลที่ละเอียดหรือมีคุณภาพมากนัก แต่เน้นกระบวนการเรียนรู้และการทดลองปฏิบัติของผู้เข้าอบรมมากกว่า เมื่อผู้เข้าอบรมกลับจากชุมชนแล้ว จะนำข้อมูลที่ได้มาร่วมกันวิเคราะห์ หรือให้ช่วยกันพิจารณาว่ามีเรื่องอะไรบ้างที่ชุมชนต้องการให้นำเสนอในละคร เพื่อให้กลุ่มลงมติเลือกนำมาสร้างเป็นละคร

ขั้นที่ 4 การผลิตผลงานละคร ในขั้นตอนการผลิตผลงานละครนี้ เป็นขั้นตอนที่กลุ่มผู้เข้าอบรมจะมีทักษะในการสร้างละครอย่างง่าย ๆ ได้ด้วยตัวเอง (ซึ่งได้มาจากการอบรมขั้นที่ 2) ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และเลือกสรรแล้วในขั้นที่ 3 จึงจะมาสังเคราะห์ให้เป็นเรื่องราวและฉากละคร โดยวิทยากรจะใช้หลักการที่ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้ตลอดการอบรมมาใช้อีกครั้ง โดยเริ่มจาก 1) ให้ผู้เข้าอบรมสร้างละครสั้น ๆ จากประเด็นปัญหา 2) สรุปผลการสร้างสรรค์และคัดเลือกภาพ(ฉาก) โดยแสดงละครทั้งเรื่อง (Run-through) 3) เตรียมงานการแสดงและอุปกรณ์ประกอบ(Production) 4) การซ้อมรวมของทุกฝ่าย และเตรียมการจัดแสดง (Dress Rehearsal)

ขั้นที่ 5 การจัดแสดงละคร ในการแสดงละครในชุมชนนั้น กลุ่มละครมะขามป้อมได้เน้นให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้เรียนรู้ทักษะในการเตรียมตัวก่อนการแสดง มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การประชาสัมพันธ์ในชุมชนที่จะเข้าไปแสดง ผู้เข้าอบรมส่วนหนึ่งที่เลือกรับหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์จะต้องจัดเตรียมป้ายผ้าหรือโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์อย่างง่าย ที่จัดทำด้วยตนเอง จัดขบวนแห่แหน เตรียมสถานที่สำหรับผู้ชมการออกแห่แหนเพื่อเรียกคนดู
2. การจัดกิจกรรมก่อนการแสดง เพื่อเตรียมความพร้อมของผู้ชม และการให้ข้อมูลกับ ผู้ชมในเรื่องโครงการต่างๆ ที่ได้จัดอบรมมา การแนะนำกลุ่มวิทยากร กลุ่มนักแสดง หรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

3. กิจกรรมการแสดง เมื่อเข้าสู่ช่วงของการแสดง โฆษกหรือพิธีกรจะดำเนินกิจกรรมเพื่อเข้าสู่การแสดง นักแสดงของแต่ละกลุ่มก็จะแสดงจนจบเรื่องโดยใช้ภาษาถิ่นในการแสดง
4. กิจกรรมหลังการแสดง เมื่อแสดงละครจบ พิธีกรจะออกมาพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนกับกลุ่มผู้ชมในเรื่องราวที่ได้แสดงไป เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เพื่อให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้สึก ความคิด ทศนะ อันเกิดจากการชมละคร ไปจนถึงการอภิปรายถกเถียงในหมู่ผู้ชมและกลุ่มนักแสดงเกี่ยวกับประเด็นปัญหา เพื่อขยายการเรียนรู้จากกลุ่มผู้เข้าชมไปยังกลุ่มผู้ชมในชุมชนนั่นเอง

ขั้นที่ 6 การประเมินผลและสรุปบทเรียน หลังจากแสดงเสร็จจะมีการประเมินผลและสรุปบทเรียนร่วมกันระหว่างทีมวิทยากรและผู้เข้าร่วมอบรม และทีมวิทยากรกับคณะทำงานทั้งหมด โดยแบ่งการประเมินผลและการสรุปบทเรียนออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ดังนี้

1. การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังการแสดงเสร็จสิ้นลง เป็นการประเมินผลการทำงานละครเพื่อการพัฒนาของผู้เข้าร่วมอบรม นับตั้งแต่การสร้างละครจนกระทั่งจบการแสดง ทั้งนี้เพื่อให้ทีมงานได้เรียนรู้และถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่ได้ค้นพบในการปฏิบัติงานเพื่อร่วมกันค้นหาวิธีแก้ปัญหาในการทำงานครั้งต่อไป
2. การประเมินผลและสรุปบทเรียนจากการอบรม(กลุ่มผู้เข้าชมและวิทยากร) เป็นการประเมินผลการอบรม และสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการอบรมทั้งกระบวนการตั้งแต่เข้ามาอบรมวันแรกจนกระทั่งเสร็จสิ้นการอบรม แต่การประเมินผลการอบรมโดยภาพรวมมักจะใช้แบบสอบถาม
3. การประเมินผลและสรุปบทเรียนจากการอบรม (วิทยากรและองค์กรร่วมจัด) เป็นการประเมินผลการทำงานอบรม ทั้งในส่วนของกลุ่มละครมะขามป้อม และในส่วนของงานประสานงานกับองค์กรพื้นที่หรือองค์กรร่วมจัด เพื่อให้มีการหารือถึงประเด็นปัญหาจากการทำงานที่เกิดขึ้น นำไปสู่การวางแผนงานและติดตามผลต่อไป ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญของการประเมินคือเพื่อเรียนรู้ร่วมกันและนำข้อค้นพบและปัญหามาเป็นบทเรียนในการทำงานครั้งต่อไป

ขั้นที่ 7 การวางแผนงานในระยะต่อไป การวางแผนงานในระยะต่อไป แบ่งออกเป็นสองระดับคือ

1. การวางแผนงานในระยะต่อไปของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม ร่วมกับองค์กรในพื้นที่หรือองค์กรที่รับผิดชอบกลุ่มเป้าหมาย โดยให้กลุ่มได้ร่วมกันมองทิศทางการทำงานในอนาคต ความคาดหวังและความสนใจที่จะก่อตั้งเป็นกลุ่มละครความเป็นไปได้ในการทำงาน การจัดหาสถานที่รวมตัวกัน การเลือกหัวหน้ากลุ่มหรือทีมงานหลักที่จะรับผิดชอบดำเนินงานต่างๆในอนาคต
2. การวางแผนงานของกลุ่มละครระดมข้อคิดร่วมกับองค์กรพื้นที่ อาจหารือกันอีกครั้งภายหลังการประชุมร่วมกับกลุ่มเยาวชน เป็นการวางแผนงานในอนาคตร่วมกันว่าจะจัดการอย่างไร หรือจัดกิจกรรมในระยะต่อไปอย่างไร จะร่วมมือกันในลักษณะใด ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นต้น

โดยกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาทั้ง 7 ขั้นตอนนี้ กลุ่มละครระดมข้อคิดยังได้นำมาปรับใช้ในการพัฒนาบุคคลและชุมชน โดยมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน 3 ระดับคือ

1. **ละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน (Theatre for Youth Development)** เป็นการใช้กระบวนการละคร 7 ขั้นตอน เพื่อการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาเยาวชนเป็นหลัก ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม กระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นนี้ จะเริ่มต้นที่ตัวเยาวชน และสิ้นสุดลงที่การพัฒนาของเยาวชนเท่านั้น การทำงานอบรมในโครงการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชนนี้ จะมีระยะสั้น เช่น 5 – 10 จะไม่มีการติดตามผลต่อเนื่อง
2. **ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน (Youth Theatre for Community Development)** เป็นการพัฒนาชุมชนโดยใช้เยาวชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา กระบวนการละครจะเริ่มพัฒนาจากตัวเยาวชน โดยใช้กระบวนการ 7 ขั้นตอน จนกระทั่งเยาวชนสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มละครเยาวชนและจะขยายผลการพัฒนาจากกลุ่มเยาวชนไปสู่ชุมชน นั่นคือการที่กลุ่มละครเยาวชนจะสามารถสร้างกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา เพื่อพัฒนาผู้ชมในชุมชนได้ด้วยตนเอง การทำงานอบรมในโครงการละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ จะเริ่มต้นที่เยาวชนและจบลงที่การพัฒนาชุมชน ซึ่งทำให้การทำงานจะต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานต่อเนื่อง มีติดตามผลและอบรมซ้ำจนกว่าจะเกิดกลุ่มละครเยาวชนที่เข้มแข็ง จากประสบการณ์ของกลุ่มใช้ระยะเวลาประมาณ 3-4 ปี
3. **ละครชุมชนเพื่อการพัฒนา (Community Theatre for Development)** เป็นการใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาขั้นสูง ต่อยอดจากระดับที่ 2 คือมุ่งพัฒนาให้กลุ่มละครเยาวชนยกระดับเป็น“กลุ่มละครชุมชน”มีบทบาทเป็นเครื่องมือทางการสื่อสารของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน (ตามแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชน) กลุ่มละครจะเป็นกลไกทางเลือกของชุมชนในการสื่อสาร แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และวิเคราะห์วิจารณ์ข้อมูล

หรือประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยกลุ่มละครชุมชนนี้อาจมีสถานะเป็นสื่อทางเลือก สื่อบันเทิง เป็นมหรสพ สื่อวัฒนธรรมหรือเป็นกลไกเพื่อสืบสานทางวัฒนธรรมของชุมชนก็ได้ อึ่งในระดับละครชุมชนนี้ ชาวบ้านในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มละครได้ในทุกระดับ รวมทั้งการเข้าร่วมแสดง หรือร่วมผลิตการพัฒนาขึ้นนี้ น่าจะใช้เวลาต่อเนื่องจากขั้นที่สองอีกประมาณ 2-3 ปี

ซึ่งกรณีศึกษากลุ่มเยาวชนทั้งสี่พื้นที่ในงานวิจัยนี้ ได้ดำเนินกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาตามแนวคิดในระยะที่สอง คือ แนวคิดละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยมีกลุ่มเยาวชนหนึ่งกลุ่มที่ไม่สามารถบรรลุผลการพัฒนาจนถึงแนวคิดในระดับที่สองได้ คือกลุ่มผีนละไมวัยละมุน เนื่องจากมีบริบทของกลุ่มที่เป็นเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และมีกลุ่มเยาวชนอีกสองกลุ่มกำลังพัฒนาไปสู่แนวคิดในระยะที่สาม แต่ยังไม่เป็นผลสำเร็จในปัจจุบัน คือกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่และกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง

10.2 กลยุทธ์ในการนำละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

จากการศึกษาพบว่า การใช้กลยุทธ์ในการนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อมในภาพรวมนั้น ในกรณีศึกษาครั้งนี้ ถือว่าเป็นการทำงานในยุคที่สามของทางกลุ่มฯ คือยุค "ละครชุมชน" (Community theatre period) ซึ่งทางกลุ่มฯ มิได้เน้นใช้ตนเองเป็นผู้ส่งสาร โดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา เป็นช่องทางในการสื่อสารไปยังผู้รับสารคือประชาชนในชุมชนโดยตรง เช่นการนำละครรณรงค์ในประเด็นปัญหาต่างๆ ไปตระเวนแสดงในชุมชนเหมือนดังการทำงานของกลุ่มในยุคอดีตที่ผ่านมา แต่กลุ่มละครมะขามป้อม ได้สร้างแนวโน้มและทิศทางใหม่ๆ ในการทำงานสื่อเพื่อการพัฒนา ด้วยการใช้ชุดกิจกรรม"ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน" เป็นกระบวนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มเยาวชนในชุมชน ให้สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มละครเยาวชน ที่มีสถานะเป็นสื่อบุคคลของชุมชน เพื่อส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไปยังชุมชนอีกทอดหนึ่ง โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเป็นช่องทางหลักในการสื่อสาร ทั้งนี้ภายหลังจากการฝึกอบรมจนเยาวชนสามารถดำเนินกิจกรรม ตามกระบวนการและขั้นตอนของละครเพื่อการพัฒนาได้ด้วยตนเองแล้ว ทางกลุ่มจะยังคงคอยเป็นที่เลี้ยงสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานของกลุ่มละครเยาวชนอยู่อีกระยะหนึ่ง ก่อนจะค่อยๆ ถอนตัวออกมาจากชุมชนและส่งมอบบทบาทในการดูแลกลุ่มละครเยาวชนให้กับองค์กรภาคีในพื้นที่ต่อไป

กลยุทธ์ต่างๆ ที่กลุ่มสื่อชาวบ้านได้นำมาใช้ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนา กับชุมชนจะมีลักษณะที่เกิดจากการค้นพบขณะปฏิบัติงานแบบ "ทำไป คิดไป แก้ปัญหาไป " ซึ่งทำให้กลยุทธ์ที่ใช้ในการทำงานแต่ละชุมชน มิได้มีลักษณะที่ตายตัวหรือคงที่ แต่มีความยืดหยุ่น และผันแปรไป

ได้ตามสถานการณ์ บริบทของชุมชน และกลุ่มเยาวชนที่ทำงานด้วย แต่เมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้งหมด คณะผู้วิจัยได้สรุปกลยุทธ์การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสื่อชาวบ้านได้จำนวน 8 กลยุทธ์ แบ่งได้เป็นสองกลุ่มคือ ก) กลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับการใช้สื่อละคร มี กลยุทธ์ที่ 1 ละครเพื่อการพัฒนา สื่อสารพัดประโยชน์, กลยุทธ์ที่ 2 ทำงานด้วยกัน สนุกสุขสันต์ทุกขั้นตอน, กลยุทธ์ที่ 3 เล่นแบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน, กลยุทธ์ที่ 4 เชื่อมมั่นในความหลากหลาย และ ข) กลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย มี กลยุทธ์ที่ 5 ยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลาง, กลยุทธ์ที่ 6 ยึดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน, กลยุทธ์ที่ 7 เน้นสร้างการมีส่วนร่วม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, กลยุทธ์ที่ 8 ผลักดันให้ Local เป็น Hero ดังต่อไปนี้

กลยุทธ์ที่ 1 “ละครเพื่อการพัฒนา สื่อสารพัดประโยชน์”

การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา ในการทำงานพัฒนาชุมชน กลุ่มสื่อชาวบ้านจะไม่ยึดติดอยู่กับความเป็นละคร หรือเพียงเพื่อต้องการนำเสนอสื่อละครในฐานะที่เป็นศิลปะการแสดงเท่านั้น แต่จะมีการนำมาใช้ในหลายมิติและหลายหน้าที่ (Multi Dimension & Multi function) ทั้งในด้านการสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนา คือ

1) มิติการสื่อสาร (Communication)

- 1.1) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือสื่อสาร ระหว่างนักพัฒนากับเยาวชน เยาวชนกับเยาวชน และเยาวชนกับชุมชน
- 1.2) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นโอกาส (Opportunity & Occasion) ให้เกิดกระบวนการสื่อสารขึ้นภายในชุมชน
- 1.3) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา เป็นเสมือนพื้นที่ หรือเวทีในการแสดงออก(Expressive function) และการสื่อสาร (Communication Space) ของเยาวชนและชุมชน

2) มิติของกระบวนการเรียนรู้

- 2.1) กลุ่มละครมะขามป้อมใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเยาวชน
- 2.2) กลุ่มละครมะขามป้อมใช้ละครเพื่อการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน

3) มิติด้านการพัฒนา

- 3.1) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้สื่อละครเพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชน
- 3.2) กลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้สื่อละครเพื่อเป็นกระบวนการบำบัดเยียวยาบาดแผลของเยาวชน หรือชุมชน
- 3.3) ใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการระดมการมีส่วนร่วมของผู้คนและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน

กลยุทธ์การใช้ละครเพื่อการพัฒนาในหลายมิติและหน้าที่นี้ส่วนหนึ่งจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งมีลักษณะเอื้ออำนวยให้เกิดการบูรณาการและเป็นสื่อศิลปะร่วมในตนเอง ดังนั้นในการทำงานพัฒนาชุมชน จึงต้องมีการใช้สื่อละครในทุกมิติที่ได้กล่าวมาแล้วตามบริบทของกาลและเทศะต่างๆ โดยอัตโนมัติ แต่อีกส่วนหนึ่งก็เกิดจากการเลือกใช้ (Selective) หรือเลือกเน้นในมิติใดมิติหนึ่งเป็นพิเศษ โดยกลุ่มละครมะขามป้อมจะพิจารณาจากความต้องการขององค์กรร่วมจัด ปัญหาของชุมชน หรือตามลักษณะพิเศษของกลุ่มเยาวชนตามแต่ละกรณี

กลยุทธ์ที่ 2 “ทำงานด้วยกัน สนุกสุขสันต์ทุกขั้นตอน”

กลยุทธ์ที่ 2 นี้สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรซึ่งสืบทอดกันมายาวนานกว่ายี่สิบปี การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้น มีเอกลักษณ์และเสน่ห์เฉพาะตัวตรงที่ “เน้นการทำงานเป็นทีม และทำงานด้วยความสนุกสนาน” โดยคนทำงานจะต้องมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยน แบ่งปันประสบการณ์ ความคิด ฯลฯ ต่อการทำงานในขั้นตอนต่างๆ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน กลยุทธ์ในเรื่องของ “ความสนุกสนาน” นี้ จากการศึกษาพบว่าการทำงานทุกขั้นตอนของมะขามป้อม จะเน้นความสนุก ความสุข และความพึงพอใจของทุกฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยไม่มีการใช้อำนาจหรือการบังคับบีบบังคับกันในทุกกรณี โดยมีจุดเน้น 2 ประการคือ 1) เน้นความสุขในการทำงาน และ 2) เน้นบรรยากาศการทำงานที่สนุกสนาน

โดยกลุ่มละครมะขามป้อมเชื่อว่า เมื่อคนทำงานละครหรือกลุ่มนักแสดงมีความสุขสนุกสนานกับการทำละคร ก็จะสามารถถ่ายทอดความรู้สึกสนุกสนานนั้นไปให้กับคนดู ทำให้คนดูรู้สึกสนุกสนานไปด้วย ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สองด้าน ด้านแรกคือประโยชน์ต่อตัวเยาวชน ความสนุกสนานของกลุ่มนักแสดงจะเป็นพลังที่ผู้ชมสามารถสัมผัสได้ ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วม ยอมรับ และสนุกสนานไปกับนักแสดงด้วย ซึ่งเป็นเหตุให้กลุ่มละครมะขามป้อมได้สอดแทรกขั้นตอนของการแห่แห่นเรียกผู้ชม เอาไว้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน การแห่แห่นอย่างสนุกสนาน เป็นตัวช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีและความรู้สึกอีกheim มีกำลังใจให้กับกลุ่มนักแสดงหน้าใหม่

ด้านที่สองคือประโยชน์ต่อการยอมรับในนวัตกรรมละครเพื่อการพัฒนา บรรยากาศสนุกสนาน เป็นกันเองทำให้ผู้ชมยอมรับนวัตกรรมได้ง่าย ไม่รู้สึกว่าละครเป็นสิ่งที่แปลกแยก หรือมีระยะห่าง แต่เป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้เช่นเดียวกับการเข้าร่วมชมสื่อศิลปวัฒนธรรมและการแสดง พื้นที่บ้านอื่นๆ ที่ชาวบ้านคุ้นเคย

กลยุทธ์ที่ 3 “เสน่ห์แบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน ”

การทำงานทุกขั้นตอนของกลุ่มละครมะขามป้อมใช้จิตความเป็นคนไทยอื่นๆ เช่น มีท่าทีอ่อนน้อมถ่อมตนต่อทุกคน ไปลามาไหว้ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เข้ามาร่วมงานด้วยก็จะปฏิบัติแบบเดียวกัน นอกจากนั้นยังใช้วิถีความสัมพันธ์แบบไทยๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงานกับชุมชน เช่น อาศัยรูปแบบความสัมพันธ์แบบแม่ยก-ลูกหลาน ในการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ต้องการความช่วยเหลือจากชุมชนมักมาจากการขอแรง ขอความเมตตา ขอกำลังใจ และความร่วมมือจากชาวบ้านมากกว่าการว่าจ้าง เช่น การขอวัดใช้เป็นสถานที่อบรม การขอใต้ถุนบ้านชาวบ้านเป็นที่แสดง การขออาศัยบ้านของชาวบ้านพักระหว่างการอบรมมากกว่าการพักตามโรงแรมในเมือง การขออนุญาตครัวอาหารเย็นจากชุมชนในรอบแสดงที่มีการเฝ้าแสดงในชุมชนฯ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วมและรู้สึกเห็นใจเอ็นดูในฐานะลูกหลานที่ต้องการความช่วยเหลือ เป็นคนที่มาขอพึ่งพา มากกว่าคนที่จะมาส่งเคราะห์หรือมาพัฒนาให้ชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนยอมรับการทำงานของ กลุ่ม และในขณะเดียวกันชุมชนก็จะเกิดความภาคภูมิใจว่าเป็นตนเองเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญของคณะละคร ทั้งนี้มีกติกาว่าการขอความช่วยเหลือต่างๆ ต้องอยู่ในฐานะที่ชุมชนทำได้โดยไม่ต้องลำบากหรือเดือดร้อน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของทางกลุ่มก็มักจะเข้าไปเยี่ยมเยียน พูดคุย หรืออาสาช่วยงานในชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ เพื่อจะได้นำมาเป็นเงื่อนไขในการออกแบบกิจกรรมหรือปรับหลักสูตรการอบรมให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนต่อไป

กลยุทธ์ที่ 4 “เชื่อมั่นในความหลากหลาย ”

การทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม มีความเคารพและเห็นคุณค่าของความหลากหลายเป็นอย่างสูง ความเชื่อมั่นในความหลากหลายนี้ช่วยให้การทำงานส่วนใหญ่ของกลุ่มมักประสบผลสำเร็จ ซึ่งในที่สุดได้กลายเป็นกลยุทธ์ในการทำงานอย่างหนึ่งประกอบด้วย

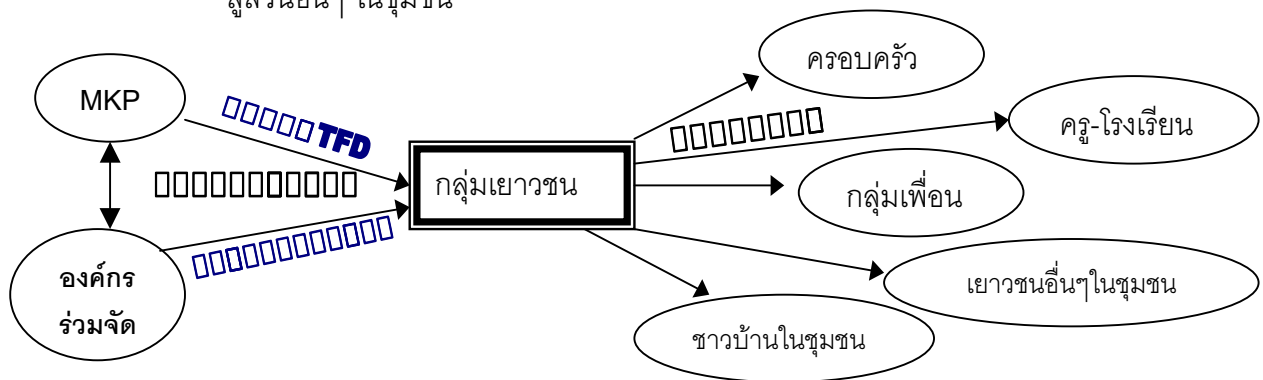
1. การทำงานบนพื้นฐานที่ยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม, ความหลากหลายในความต้องการ

- ของแต่ละชุมชน, ความหลากหลายของเทคนิคและรูปแบบทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่นำมาใช้ผลิตละคร, ความหลากหลายของวิธีการที่นำมาใช้จัดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน และความหลากหลายของตัววิทยากร ซึ่งความหลากหลายเหล่านี้ไม่ใช่ปัญหาแต่เป็นความรุ่มรวยทางวัฒนธรรม คนทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อมไม่นิยมยึดติดกับรูปแบบที่ตายตัว และไม่เชื่อว่าจะมีสูตรสำเร็จเพียงสูตรเดียวในการทำงาน แนวคิดนี้ได้ส่งผลต่อการวางแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับแต่ละพื้นที่ โดยวิทยากรจะต้องเคารพต่อความหลากหลายเหล่านั้น แล้วนำมาผสมผสานกันให้เกิดเป็นจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ของการจัดกระบวนการละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนในลำดับต่อไป
2. การใช้เทคนิคและวิธีการทำงานที่เคารพความหลากหลายของคนทำงาน ความเชื่อมั่นในแง่ของความสามารถส่งผลให้การทำงานอบรมทางกลุ่มฯ จะไม่บังคับให้วิทยากรทุกคนต้องทำกิจกรรมตามแบบแผนเดียวกัน แม้ว่าจะมีการวางโครงร่างหรือแนวทางอย่างคร่าวๆ ไว้เป็นหลักสูตรแกนกลาง แต่ก็เปิดโอกาสให้คนทำงานแต่ละคนได้ค้นหาหรือพัฒนากลวิธีในการทำงานด้วยตนเองต่อไป ดังนั้นวิทยากรแต่ละคนจึงมี “สูตร” ของตนเองในการจัดกิจกรรม ซึ่งส่งผลให้หลักสูตรในการอบรมแต่ละพื้นที่ที่มีส่วนผสมที่แตกต่างกันออกไปตามกลุ่มวิทยากรที่มาร่วมกันทำงาน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ทดลอง จนเกิดนวัตกรรมในการทำงานใหม่ๆ ขึ้นตลอดเวลา และช่วยให้เยาวชนมีการเรียนรู้จากความหลากหลายและถ่ายทอดกลยุทธ์ดังกล่าวไปใช้ในการทำงานของตนเองได้ต่อไป
3. ผลิตผลอันเกิดจากความหลากหลาย สำหรับเป้าหมายการพัฒนากลุ่มละครเยาวชนนั้น กลุ่มละครมะขามป้อมก็มีแนวคิดที่มุ่งสนับสนุนแต่ละกลุ่ม ได้เติบโตงอกงามตามธรรมชาติของตน โดยเน้นใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของเยาวชนและทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นตัวตั้ง มิใช่ใช้ความต้องการหรือแบบแผนจากองค์กรเป็นตัวตั้ง การเจริญเติบโตและอนาคตของกลุ่มละครขึ้นอยู่กับความพร้อมของเด็ก องค์กรในพื้นที่และชุมชน ที่จะร่วมมือกันสร้างสรรค์ และจะคงอยู่ต่อไปด้วยทิศทางที่ชุมชนยอมรับและเลือกนำไปใช้ตามความต้องการของชุมชนนั้นๆ ทำให้ผลิตผลคือกลุ่มเยาวชนที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ เต็มไปด้วยความหลากหลาย มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งกลุ่มละครมะขามป้อมเห็นว่าเป็นความงดงาม และเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาชุมชน

กลยุทธ์ที่ 5 “เยาวชนเป็นศูนย์กลาง” (Youth Oriented)

ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้น มีแนวคิดที่ยึด “เยาวชน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งมีความหมายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น

1. การยึดเยาวชนเป็นจุดเริ่มต้น ในการทำงาน ทิศทางในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น กลุ่มละครมะขามป้อมจะเริ่มต้นทำงานกับเยาวชน ก่อนจะขยายไปสู่ส่วนอื่นๆ ในชุมชน

2. ยึดเยาวชนเป็นเป้าหมาย ในขณะที่กลุ่มละครมะขามป้อม ยึดเอากลุ่มเยาวชนเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาชุมชน ในเวลาเดียวกันกลุ่มละครมะขามป้อมก็ถือว่าเยาวชนเป็นเป้าหมายของการพัฒนาด้วย เพราะความมุ่งหมายของการจัดอบรมละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายเพื่อพัฒนากลุ่มเยาวชนให้เข้มแข็งมีทักษะในการใช้สื่อละคร จากนั้นจึงถ่ายทอดบทบาทของผู้ส่งสารไปให้กับกลุ่มละครเยาวชน เพื่อทำหน้าที่สื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนของตนเองโดยตรงโดยใช้กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา แต่ทั้งนี้ผลการพัฒนาที่สำคัญที่สุดก็คือกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนนั่นเอง ถึงแม้ว่าในภาพรวมแล้ว อาจมองได้ว่าเยาวชนเป็น กลไกหนึ่งของการสื่อสาร แต่เป้าหมายปลายทางทั้งหมดที่ทางกลุ่มมะขามป้อมต้องการจะพัฒนาให้เกิดผลเป็นรูปธรรมก็คือศักยภาพของตัวเยาวชนเป็นหลัก ประเด็นอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา หรือการทำงานสื่อละครเพื่อการพัฒนา กับชาวบ้านในชุมชน ก็เป็นเพียงแบบฝึกหัดที่จะส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ในฐานะที่จะเป็นสื่อบุคคลของชุมชนได้ต่อไป
3. ยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ นอกจากจะยึดเยาวชนเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นเป้าหมายแล้ว เยาวชนยังเป็ศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในโครง

การอีกด้วย เช่นเดียวกับแนวคิด Child Centered ที่เป็นกระแสหลักของการปฏิรูปการศึกษา การยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของการออกแบบหลักสูตรกิจกรรม ซึ่งจะต้องวางให้สอดคล้องกับธรรมชาติของกลุ่มเยาวชน ในขั้นตอนของการประสานงาน ก็จะนำข้อมูลเบื้องต้นนั้นมาวางแผนการอบรม และเมื่อได้พบกับเยาวชนในการ อบรมวันแรก ก็จะได้รู้จักพื้นฐานของเยาวชนเพิ่มเติมในระหว่างการจัดกิจกรรม ทั้งในขั้นตอนของการเตรียมความพร้อมและละลายพฤติกรรม และขั้นตอนของการฝึกทักษะการแสดงและทักษะละคร เมื่อวิทยากรได้จัดกิจกรรมไประยะหนึ่ง ก็จะมีการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับเยาวชนแต่ละกลุ่ม

กลยุทธ์การยึดเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับกลยุทธ์เชื่อมั่นในความหลากหลาย ดังนั้นผลรวมของการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาชุมชนในแต่ละพื้นที่ จึงขึ้นอยู่กับกลุ่มเยาวชนเป็นหลัก ทั้งในด้านของความสนใจในประเด็นปัญหาต่างๆ จะศึกษาได้ลึกซึ้งเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มเยาวชน ในกระบวนการผลิตละครก็เช่นเดียวกัน การเลือกสรรรูปแบบที่จะนำมาใช้ในละคร การสร้างเรื่อง การแต่งกาย รวมทั้งรายละเอียดต่างๆ ที่จะต้องประกอบกันขึ้นมาเป็นละครเพื่อการพัฒนาของเยาวชนแต่ละกลุ่ม จึงเกิดจากการตัดสินใจเลือกโดยกลุ่มเยาวชนเอง โดยมีวิทยากรหรือเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชน เป็นผู้ให้คำปรึกษา คอยช่วยเหลือในเชิงเทคนิค และดูแลให้เกิดความปลอดภัยและเป็นผลดีกับตัวเยาวชนมากที่สุด ซึ่งทำให้ละครของเยาวชนแต่ละกลุ่ม เป็นสื่อกลางที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มเยาวชนแต่ละกลุ่มออกมาได้อย่างชัดเจน ซึ่งอัตลักษณ์และตัวตนของเยาวชนที่ได้สะท้อนออกมาในผลงานละครเหล่านี้ เมื่อได้นำมาแสดงในชุมชนก็เกิดเป็นตัวตนของชุมชน เป็นสิ่งที่ชุมชนสามารถยอมรับและมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง กลายเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่สะท้อนกลับมาสร้างความภาคภูมิใจให้กับกลุ่มเยาวชนได้ในที่สุด กลยุทธ์การยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลาง ทั้งในด้าน จุดเริ่มต้น เป้าหมาย และกระบวนการเรียนรู้ นอกจากช่วยให้เยาวชนสามารถพัฒนาและเกิดความเข้มแข็ง จนมีผลต่อการดำรงอยู่ด้วยตนเองได้ (ภายหลังเมื่อไม่มีพี่เลี้ยง) แล้ว ยังทำให้ผลงานละครของเยาวชนเป็นสื่อของชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน และมีความ“แปลกปลอม” หรือ “แปลกแยกต่อชุมชน” น้อยมาก ทั้งๆ ที่รูปแบบของละครที่เยาวชนนำเสนอต่อชุมชนนั้นเป็นสื่อชนิดใหม่ของชุมชน

กลยุทธ์ที่ 6 “ยึดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน”

นอกเหนือจากการยืดหยุ่นกิจกรรมและปรับปรุงหลักสูตรการอบรมให้เหมาะสมกับเยาวชนแต่ละกลุ่ม โดยยึดหลัก “เยาวชนเป็นศูนย์กลาง” แล้ว การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็น

เครื่องมือในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นสูง(Flexibility) มีโครงสร้างที่ไม่แข็งตัวหรือยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ทั้งในด้านการวางหลักสูตรการอบรม รายละเอียดของกิจกรรม ความยากง่ายในการจัดกิจกรรม รูปแบบทางศิลปะการละครที่ใช้ในการผลิตผลงานละคร (Production style) วันเวลาและสถานที่ในการจัดกิจกรรม ตลอดจนการวางเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการ ความพร้อมหรือบริบทของชุมชน (Need-oriented) เป็นสำคัญ อีกด้วย ซึ่งชุมชนในที่นี้อาจประกอบด้วยกลุ่มชาวบ้าน องค์การพัฒนาเอกชนในพื้นที่ องค์การภาครัฐ สถาบัน ซึ่งอาจอยู่ในฐานะขององค์กรทุน หรือผู้ร่วมจัดกิจกรรม หรือเป็นผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนก็ได้

จากการศึกษาคณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า การที่กิจกรรมและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาจะได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จได้นั้น เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือ “ความยืดหยุ่น” ของกระบวนการและการจัดกิจกรรม ที่กลุ่มละครมะขามป้อมจะต้องออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นรายกรณีไป ตลอดจนความต้องการของชุมชนที่มีต่อผู้นำในการวางตัวหรือบทบาทของกลุ่มสื่อชาวบ้านเองก็ต้องถูกนำมาพิจารณาด้วย เพราะว่า “ตัวตน” ของกลุ่มละครมะขามป้อมที่จะปรากฏในการทำงาน ณ แต่ละพื้นที่ ก็ต้องมีการยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อีกด้วย โดยกลุ่มละครมะขามป้อมจะมีภารกิจสำคัญก็คือการสร้างสมดุลในการประสานความต้องการของทุกฝ่ายรวมทั้งตนเองให้เหมาะสม และเป็นผู้ประสานหรือผู้อำนวยการ(facilitators)ให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในชุมชน มากกว่าจะเป็นผู้กำหนดหรือผู้วางนโยบายว่าแต่กลุ่มละครชุมชนในแต่ละชุมชนควรจะเป็นอย่างไร

กลยุทธ์ที่ 7 “เน้นสร้างการมีส่วนร่วม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน”

การทำงานละครเพื่อการพัฒนาทั้งกระบวนการหรือทั้งระบบ ของกลุ่มละครมะขามป้อม จะเน้นการเชื่อมประสานและการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพย์ ซึ่งผลักดันให้การทำงานของชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือองค์กรภาคีเพื่อการพัฒนาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามาช่วย ซึ่งทางกลุ่มหวังว่ากระบวนการเช่นนี้จะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของกลุ่มละครเยาวชนในระยะยาว การสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานนี้เกิดขึ้นทั้งโดยธรรมชาติของกระบวนการและการกระตุ้นจากวิทยากรของทางกลุ่ม กลยุทธ์การใช้ชุมชนเป็นฐานนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประการ คือ

1. การใช้ชุมชนเป็นฐานในด้านสถานที่ การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านสถานที่นี้ เป็นการใช้ทุนทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนนั้นๆ

2. การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านข้อมูลและเนื้อหา เป็นการใช้ทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน การใช้ชุมชนเป็นฐานข้อมูลนั้นนอกจากจะทำให้กลุ่มเยาวชนสามารถใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ของชุมชนแล้ว ยังทำให้กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นนี้ จัดเป็นการสื่อสารภายในชุมชน โดยชุมชนของชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งยังก่อให้เกิดผลพลอยได้ตามมาอีกคือ เมื่อบุคคลต่างๆ เหล่านี้ได้ชมละครของกลุ่มเยาวชนและรู้สึกประทับใจ-ภาคภูมิใจต่อตัวเยาวชน (และต่อตนเองในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล) ก็มักจะปวารณาตัวให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มเยาวชนในกิจกรรมระยะต่อไป และเชื่อมโยงไปสู่ฐานต่อไปคือ ฐานด้านทุนทรัพย์
3. การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านทุนทรัพย์ กลุ่มละครมะขามป้อม มีความพยายามอย่างสูงที่จะดึงชุมชนเข้ามาเป็นฐานด้านทุนทรัพย์(ในระยะยาว) โดยเริ่มจากการขอความสนับสนุนเล็กๆ น้อยๆ จากชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมักสืบเนื่องจากความพึงพอใจของชาวบ้าน เมื่อกลุ่มเยาวชนได้เข้าไปขอข้อมูล ไปสัมภาษณ์ หรือไปบอกเล่าประสบการณ์พันธกิจกิจกรรมที่จะจัดขึ้น กลุ่มชาวบ้านก็มักจะเสนอให้การสนับสนุนกิจกรรมที่ตนเองมีส่วนร่วมได้ เช่น ทำอาหารมาเลี้ยง ให้สถานที่ฝึกซ้อม ส่วนกลุ่มนักพัฒนาหรือข้าราชการ ก็มักจะเสนองาน เงินทุน หรือดึงเยาวชนเข้าไปช่วยในการดำเนินงานของทางราชการ เพื่อให้เยาวชนได้มีทุนสนับสนุนการดำเนินงานต่อไป หรือการกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนออกไปขอรับความสนับสนุนเป็นงบประมาณหรือข้าวของ โดยการขอสポンเซอร์หน่วยงานเอกชน ห้างร้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเริ่มจากจำนวนเล็กน้อยๆ ก่อน ต่อมาเมื่อชุมชนมองเห็นประโยชน์จากการสนับสนุนกลุ่มเยาวชน และมองเห็นศักยภาพในการทำงานของกลุ่มเยาวชน ก็มักจะสนับสนุนมากขึ้นเองในภายหลัง ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านทุนทรัพย์ของชุมชนนี้ ได้รับการพิสูจน์ในระยะยาวว่าส่งผลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มได้อย่างยั่งยืน
4. การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีอยู่อย่างมากภายในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศไทย ให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสื่อละครเพื่อการพัฒนา โดยมุ่งกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนสร้างผลงานละครจากเรื่องราวของตนเองและชุมชนโดยเน้นมิติทางวัฒนธรรม ใช้รูปแบบศิลปะที่มีในท้องถิ่น ใช้ภาษาถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน หรือเรื่องราวของท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งใช้ศิลปินในท้องถิ่นเข้าร่วมกระบวนการ ทำให้ผลงานของเยาวชนมีคุณค่าในเชิงวัฒนธรรม และสามารถสร้างความภาคภูมิใจ จากการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

กลยุทธ์ที่ 8 “ผลักดันให้ Local เป็น Hero”

การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม ถือว่า ความเป็นท้องถิ่น (Localization) เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่ง ซึ่งจัดว่าเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชน การที่คณะผู้วิจัยเรียกกลยุทธ์นี้ว่า “ผลักดันให้ Local เป็น Hero” นั้น มาจากกระบวนการเชิดชูความเป็นท้องถิ่น ในการผลิตละครเพื่อการพัฒนาทั้งระบบ ที่มุ่งให้เยาวชนมีความภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม และตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นท้องถิ่นของตน ซึ่งล้วนเต็มไปด้วยความหลากหลายในทุกพื้นที่ทำงาน “ฮีโร่” หรือพระเอกตัวจริงของละคร ที่เยาวชนได้จัดแสดงขึ้นในชุมชน จะประกอบไปด้วย

1. นักแสดงจากเยาวชนในท้องถิ่น
2. นักแสดงพูดภาษาของท้องถิ่น
3. การแสดงหรือละครนำเสนอเรื่องราวในท้องถิ่น หรือเรื่องราวของท้องถิ่น
4. การแสดงหรือละครสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา รากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณี หรือศิลปะของท้องถิ่น
5. นักแสดงและละครมุ่งสื่อสารกับผู้ชมในท้องถิ่น ด้วยประเด็นร่วมสมัย

ซึ่งแม้ว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา จะเป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับชุมชนของไทย หรือมีรากทางวัฒนธรรมมาจากต่างประเทศ แต่กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสี่ชาวบ้านก็ได้รับการออกแบบใหม่ โดยการตัดทอน เลือกรวบรวม ประยุกต์ใช้ให้มีการนำความเป็นละครแบบตะวันตกมาใช้เป็นเพียง “พาหนะ” (vehicle) ที่จะสามารถบรรทุกทุกเอาแนวคิด ความเชื่อ ตลอดจนศิลปะรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่หลากหลายในภูมิภาคต่างๆ ของโลก เพื่อนำพาผู้ชมไปถึงเป้าหมายทางการพัฒนาที่ต้องการได้ ซึ่งทำให้กลุ่มสี่ชาวบ้านสามารถพัฒนากระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่จะนำมาใช้สื่อทางเลือกสำหรับชุมชนได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง กลยุทธ์ทั้ง 8 ประการที่คณะผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์ออกมาเป็น กลุ่มละครมะขามป้อมได้นำมาใช้ในกระบวนการอบรม 7 ขั้นตอน ทั้ง แบบ Built-In Process ในกระบวนการละครซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับสื่อละคร ส่วนกลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมายนั้น นอกจากจะใช้ในกระบวนการละคร 7 ขั้นตอนแล้ว ยังนำมาใช้ในการประสานงาน การติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายและชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตลอดระยะเวลาที่ลงไปทำงานในพื้นที่ รวมทั้งในกระบวนการติดตามผลอีกด้วย

10.3 ผลการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน

10.3.1 ผลการพัฒนาระดับบุคคล

จากการศึกษาคณะผู้วิจัยพบว่า สื่อละครเพื่อการพัฒนา ได้ก่อให้เกิดผลการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนผลกระทบมากมายต่อกลุ่มเยาวชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยสามารถแบ่ง ออกเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านความรู้ กระบวนการละครเพื่อพัฒนามีสมรรถนะในการพัฒนาความรู้ให้ กับเยาวชน ทั้งความรู้ที่เกี่ยวกับบริบทชุมชน และความรู้ในประเด็นปัญหาของ ชุมชน โดยการเรียนรู้นั้นเกิดจากการที่เยาวชนได้ไปศึกษาข้อมูลจากชุมชนและนำ ความรู้นั้นมาใช้ผลิตซ้ำ (reproduce) เป็นสื่อละครที่บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ เพื่อ ขยายผลไปยังชุมชนได้ต่อไป ในส่วนของความรู้เรื่องกระบวนการผลิตละครเพื่อ การพัฒนา เป็นผลการพัฒนาด้านความรู้ที่ชัดเจนที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่เยาวชนทุก กลุ่มได้สะท้อนออกมาตรงกัน โดยความรู้เชิงเทคนิคดังกล่าว ยังสามารถนำไปสู่ ความเข้าใจต่อ “ความหมาย” ของความรู้ ซึ่งทำให้เยาวชนสามารถเชื่อมโยงความรู้ ที่ได้กับชีวิตประจำวันและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง
2. ด้านความเข้าใจ กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาได้ทำให้เยาวชนมีการพัฒนา ด้านความเข้าใจเป็นอย่างสูง ทั้งความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ความเข้าใจผู้อื่น และ ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเอง ผู้อื่น และชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนทั้งสี่ พื้นที่ได้สะท้อนให้คณะผู้วิจัยได้ทราบ และจากการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการต่างกัน ก็ได้ข้อมูลในแนวทางเดียวกัน ความสำคัญของการเข้าใจตนเอง ก็คือความ สามารถเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจต่อผู้อื่นรวมทั้งชุมชนของตนได้ ซึ่งจะนำไปสู่การ พัฒนาด้านทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลำดับต่อไป
3. ด้านทัศนคติ จากการศึกษาพบว่ากระบวนการละครเพื่อการพัฒนา สามารถช่วยให้ เยาวชนเกิดการพัฒนาด้านทัศนคติ คือมีทัศนคติต่อตนเองและผู้อื่นในเชิงบวก เช่น การเห็นคุณค่าของตนเอง (Self-esteem) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความตระหนัก ในความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อกลุ่มและต่อชุมชน ตลอดจน ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การเคารพบทบาทและความคิดเห็น ของผู้อื่น การเห็นคุณค่าในความแตกต่างหลากหลายของบุคคล ทัศนคติต่อกิจกรรม ละครและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ซึ่ง เป็นการพัฒนาที่เยาวชนมีความตระหนักรู้และสามารถจับสังเกตภาวะการเปลี่ยน

แปลงของตนเองได้ (self-awareness) อันเป็นผลมาจากกระบวนการละคร และการฝึกฝนทักษะการแสดง ที่ช่วยพัฒนาทักษะการเรียนรู้-รับรู้ ให้กับเยาวชนมาตลอด นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้เห็นข้อดีอีกประการหนึ่งของการพัฒนาด้านทัศนคติผ่านกระบวนการละคร ก็คือ เยาวชนจะเชื่อมโยงจากทัศนคติที่ดี ไปสู่การพัฒนาเชิงอุดมคติที่เข้มข้น และเยาวชนหลายคนได้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาไม่เพียงแค่ “รู้สึก” แต่ยัง “ตระหนัก” และนำความตระหนักดังกล่าวมาผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนในทางปฏิบัติ (Action) และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมได้จริง

4. ด้านพฤติกรรม กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ช่วยให้เยาวชนส่วนใหญ่ที่มาเข้าร่วมโครงการมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกอย่างเห็นได้ชัด ทั้งการปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้เหมาะสมกับการทำงานละครร่วมกันจนเป็นที่พอใจหรือเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของกลุ่ม อีกทั้งพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งคณะผู้วิจัยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ สัมพันธ์กับความสำเร็จของการทำงานละคร กล่าวคือยิ่งกลุ่มเยาวชนรู้สึกว่าคุณค่าตนเองประสบความสำเร็จ ได้รับชื่นชม หรือมีความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้นเท่าไรก็ยิ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความต้องการและกระบวนการพัฒนาภายในตัวของเยาวชนเอง ยิ่งไปกว่านั้น เยาวชนบางคนสามารถเลิกเสพยาเสพติดได้อย่างเด็ดขาด ภายหลังจากที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรนั้น มิใช่ตัวสื่อละคร หรือกระบวนการละคร แต่เป็น “ความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรี” ของเยาวชน ที่กระบวนการละครได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ค้นพบ ได้แสดงออก และได้เรียกความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองให้กลับคืนมาได้ เมื่อประกอบกับการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (หรือมีกิจกรรมให้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง) ก็ยิ่งทำให้เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างถาวรในที่สุด

5. ด้านทักษะกระบวนการ การพัฒนาด้านทักษะกระบวนการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ
 - 1) การพัฒนาทักษะภายในบุคคล (Personal resources) ได้แก่ ทักษะการพูดและการสื่อสาร ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดและการวิเคราะห์ (Critical thinking) ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานเป็นทีม และทักษะการเรียนรู้ และ
 - 2) การพัฒนาทักษะกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา คือทักษะการแสดง ทักษะการสร้างผลงานละคร ทักษะการจัดการในการดำเนินงานของกลุ่ม ทักษะการจัด

การแสดงละครในชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ชม และทักษะในการเป็นวิทยากร กระบวนการ(Facilitator) ที่สามารถจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาให้กับผู้อื่นได้

จากข้อมูลต่างๆ ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 8 ให้คณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคลได้จริง ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกของกลุ่มเยาวชนที่ได้เข้าร่วมกระบวนการในทุกพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม มีสมรรถนะในการสร้างจิตสำนึกของเยาวชนและสามารถทำให้เกิดความต่อเนื่องไปจนถึงมีการขยายผลเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมได้จริง

10.3.2 ผลการพัฒนาระดับชุมชน

นอกจากผลการพัฒนาในระดับบุคคลแล้ว สื่อละครเพื่อพัฒนายังสามารถก่อให้เกิดผลการพัฒนาในระดับชุมชน อันเป็นการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดที่อยู่ในชุมชน อันเป็นพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1. สื่อละครเพื่อการพัฒนาได้เปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ขึ้นภายในชุมชน

สื่อละครเพื่อการพัฒนา ได้เปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ขึ้นภายในชุมชน โดยเริ่มจากกลุ่มเยาวชนในชุมชนได้มีโอกาสสื่อสารกันเอง โดยเฉพาะในด้านความคิด ความรู้สึกลึกซึ้งซึ้งแล้ว ยังได้เปิดพื้นที่การสื่อสารทางความคิดระหว่างครอบครัวกับลูกหลานอีกด้วย สำหรับบางครอบครัว ละครได้กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารทางความคิดระหว่างผู้ปกครองกับลูกๆ อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน เนื่องด้วยส่วนใหญ่วรรณคดีของเยาวชนเป็นชนชั้นระดับแรงงาน ดังนั้นที่ผ่านมาผู้ปกครองบางคนไม่มีโอกาสที่จะพูดคุยเรื่องแนวคิดทางสังคม หรือ แนวคิดในการดำเนินชีวิตกับลูก แต่ละครได้เป็นตัวกลางที่ทำให้มีการพูดคุยกันดังกล่าว และนอกจากการสื่อสารระหว่างเยาวชนกับครอบครัวแล้ว กระบวนการละครยังเปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ให้กับกลุ่มเยาวชนต่อกับกลุ่มเยาวชนด้วยกัน หรือกลุ่มเยาวชนกับเยาวชนในชุมชนอื่นๆ และก่อให้เกิดพื้นที่การสื่อสารระหว่างเยาวชนกับผู้คนในชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วย

2. สื่อละครเพื่อการพัฒนาทำให้ครอบครัวและชุมชนเปิดมุมมองใหม่กับเยาวชน

คณะผู้วิจัยพบว่าคุณประโยชน์สำคัญของกิจกรรมการแสดงละคร ในกระบวนการละคร เพื่อการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างพื้นที่และมุมมองใหม่สำหรับเยาวชนในสายตาของคนในชุมชน ซึ่งแต่เดิมมองว่าเยาวชนคือวัยฟุ้งเฟ้อ เป็นเด็ก มีหน้าที่เรียนหนังสือ หรือไม่ก็ช่วยพ่อแม่ทำงานหาเงิน แต่ถ้าเป็นเด็กไม่รักดีเกกมะเหรกเกรง หรือติดยา ก็เท่ากับว่าหมดอนาคตที่จะเยียวยาให้ดีขึ้น แต่การแสดงละครของเยาวชนทำให้ชุมชนได้เห็นเยาวชนในมิติใหม่ๆ อย่างทันทีทันใด หรืออย่างชนิดพลิกความคาดหมาย การเป็นนักแสดงที่มีความสามารถและให้ความสุขกับคนอื่นได้ จึงเป็นบทบาทใหม่บทบาทแรกที่ครอบครัวและชุมชนของเยาวชนได้เห็น ในช่วงแรกๆ ผู้ปกครองและชุมชนอาจจะมองเห็นเพียงว่ากลุ่มเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ดีกว่าไปมั่วสุมติดยา แต่เมื่อได้เห็นกลุ่มเยาวชนทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเห็น “ผลของการกระทำ” ที่เป็นผลมาจากการใช้ศักยภาพที่มีเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาได้ร่วมรับรู้ข้อมูลและเรียนรู้จากเด็กๆ จึงเกิดมุมมองใหม่ต่อสถานะและบทบาทของเยาวชนที่เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ครอบครัวและชุมชนจึงเกิดการยอมรับหรือเชื่อมั่นในพลังของเยาวชนในชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังส่งผลให้เยาวชนหลายคนที่เคยถูกชุมชนตีตราว่าเป็นคนโง่ หรือเป็นคนไม่ดีไว้แล้ว ได้มีกำลังใจ และมั่นใจต่อการดำรงอยู่ในชุมชนมากขึ้นด้วย

3. สื่อละครเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชน

นอกจากการพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ของเยาวชน ซึ่งเป็นผลการพัฒนาระดับบุคคลแล้ว สื่อละครเพื่อพัฒนามีสมรรถนะในการสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจต่อชุมชน ให้เกิดกับประชาชนในชุมชนได้อีกด้วย ในขณะเดียวกันกับที่เยาวชนกำลังแสดงละคร และได้รับปฏิกริยาตอบสนองเป็นอันดีจากชุมชน ซึ่งได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองเป็นอย่างสูงแล้ว ผู้ชมซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนที่กำลังชมละคร ก็เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตัวเองด้วยเช่นกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ ความภาคภูมิใจของผู้ชมนี้มีหลายระดับ เช่น คนเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองก็ภูมิใจในตัวบุตรหลานของตน องค์การผู้รับผิดชอบเยาวชนหรือครูอาจารย์ในสถาบันก็ภูมิใจในตัวเยาวชนที่ได้ให้การอบรมดูแลมาตลอด ชาวบ้านที่ให้ข้อมูลก็ภูมิใจที่ได้เห็นเรื่องราวหรือข้อมูลของตนได้ปรากฏอยู่ในละคร หรือแม้แต่ผู้ชมที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาตั้งแต่ต้น ก็ภูมิใจที่ได้ชมเรื่องราวของตนเองปรากฏเป็นละคร ซึ่งแสดงโดยภาษาถิ่นของตนเองโดยเยาวชนในชุมชนของตนเองเป็นผู้แสดง จึงกล่าวได้ว่านอกจากกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาจะทำให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนแล้ว ยังสามารถทำให้สมาชิกของชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนได้อีกด้วย

4. ชุมชนมีการยอมรับในสื่อละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์

เมื่อกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เข้าไปมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ผลงานการแสดงของกลุ่มเยาวชนมีความเข้มข้นขึ้นทั้งทางด้านเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอที่สามารถสะท้อนมุมมองของเยาวชนต่อปัญหาในชุมชน อีกทั้งยังสามารถเสนอแนวทางแก้ไข ทำให้ชุมชนได้รับความรู้ใหม่ๆ มุมมองใหม่ในการแก้ปัญหา จึงทำให้ชุมชนเริ่มเกิดการยอมรับถึงความเปลี่ยนแปลงและเติบโตของเยาวชนในฐานะผู้มีความรู้และให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ คนเฒ่าคนแก่ และเด็กๆ ด้วยกันได้มากขึ้น การยอมรับของประชาชนในชุมชนมีหลายกลุ่ม ดังนี้ กลุ่มเยาวชน กลุ่มครอบครัว กลุ่มชาวบ้านในชุมชน กลุ่มสถาบันในชุมชน ซึ่งการยอมรับสื่อละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ของประชาชนในชุมชนทุกกลุ่มนั้นมีทิศทางเดียวกัน คือมีขั้นตอนเริ่มจากระดับที่ 1-4 ดังนี้

1. การยอมรับในระดับกิจกรรม ว่าละครช่วยให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกลยาเสพติด
2. การยอมรับในระดับของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ต่อมาเมื่อได้เห็นสื่อละครที่ผลิตโดยเยาวชน ชุมชนก็จะเริ่มยอมรับว่าสื่อละครช่วยให้เยาวชนได้พัฒนาตนเอง มีความกล้าแสดงออกและมีบุคลิกภาพดีขึ้น สามารถแสดงออกในเวทีสาธารณะได้ มีความเป็นผู้นำ ฯลฯ
3. การยอมรับในระดับของกระบวนการเรียนรู้ ในระยะต่อมาเมื่อเยาวชนสร้างงานมากขึ้น กลุ่มมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง ชุมชนจะให้การยอมรับว่ากระบวนการละครส่งผลดีต่อการพัฒนาเยาวชน เห็นว่าละครเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดี และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชนที่มีประสิทธิภาพ
4. การยอมรับในระดับของสื่อเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นระดับของการยอมรับสูงสุดที่ชุมชนให้การยอมรับสื่อละคร ที่พบได้ในกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ กล่าวคือ ชุมชนไม่เพียงแต่ยอมรับสื่อละครในแง่ของกิจกรรม หรือกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังยอมรับว่ากลุ่มเยาวชนเป็นสื่อบุคคลของชุมชน ที่มีบทบาทในการสร้างสื่อละคร ในฐานะสื่อ เพื่อให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความบันเทิง และมีส่วนช่วยพัฒนาทัศนคติ หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในชุมชน ในฐานะผู้ชมอีกด้วย

5. สื่อละครเพื่อพัฒนาก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

การจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ได้ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในหลายระดับและหลายมิติ เนื่องจากกระบวนการอบรมตามแนวคิดละครเยาวชนเพื่อการพัฒนา ชุมชนนั้น ได้ใช้กลยุทธ์ที่เน้นสร้างการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่การที่เยาวชนได้มีส่วนร่วมต่อการอบรม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมที่จัดขึ้น เมื่อเยาวชนลงไปศึกษาข้อมูลในชุมชน ก็ได้เริ่มดึงประชาชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นปัญหาของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปยังการมีส่วนร่วมในผลงานละครอีกด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมละครของกลุ่มเยาวชน จะเชื่อมโยงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตระหนักถึงปัญหาของชุมชนได้ ตามบริบทหรือความพร้อมของชุมชน ซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์

กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาสามารถถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้อย่างมีความหลากหลาย คำว่าประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนในที่นี้นั้น หมายถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเยาวชนทุกฝ่ายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ผู้ปกครอง กลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่เยาวชนอาศัยอยู่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งพระสงฆ์ กลุ่มครูอาจารย์ และข้าราชการในพื้นที่ (ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่เยาวชนศึกษา เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) หน่วยงานพัฒนาในชุมชน ทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ รวมทั้งเยาวชนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนอันเป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชนบุคคลเหล่านี้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ได้ทั้ง 7 ขั้นตอน ตามบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้สื่อละครเพื่อพัฒนายังทำให้ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกระบวนการผลิตสื่อเพื่อชุมชนได้ครบทุกระดับ กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาสามารถสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมในระดับที่แตกต่างกันให้กับประชาชนทุกกลุ่มในชุมชนได้อย่างทั่วถึง คือโดยเฉลี่ยแล้วประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการได้ทุกขั้นตอน แต่เยาวชนจะมีส่วนร่วมกับกิจกรรมมากที่สุดคือทุกระดับและเยาวชนจะเป็นผู้ดึงการมีส่วนร่วมของประชาชน-ภาคส่วนอื่นๆ ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมเป็นลำดับต่อไป นอกจากนั้นระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับกาลเทศะ บริบทของกลุ่มเยาวชน ความพร้อมของชุมชน และปัจจัยต่างๆ ในขณะนั้น ซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์

การมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาโดยใช้กระบวนการละคร 7 ขั้นตอนของมะขามป้อมนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็น 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติการพัฒนากลุ่มเยาวชนในฐานะทรัพยากรบุคคล 2) การมีส่วนร่วมในมิติของกระบวนการสื่อสารชุมชน 3) การมีส่วนร่วมในมิติกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

6. สื่อละครเพื่อการพัฒนา เป็นสื่อที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ดี

สืบเนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ดี ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คณะผู้วิจัยพบว่าสื่อละครได้ทำหน้าที่เสมือนกาวใจที่คอยเชื่อมร้อยบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น เพื่อนกับเพื่อน ครูกับนักเรียน พ่อแม่กับลูก เด็กกับผู้ใหญ่ในชุมชน ด้วยลักษณะสำคัญของสื่อละครที่มีลักษณะเป็นศิลปะร่วม ที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจและการประสานสัมพันธ์ของบุคคลหลายฝ่าย ทั้งในกระบวนการวางแผน กระบวนการผลิต และขั้นตอนภายหลังการผลิต (Post production) จึงจะเกิดพื้นที่ของสื่อละครขึ้นมาได้ โดยสรุปคณะผู้วิจัยเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนนี้ มีผลสืบเนื่องจากคุณลักษณะของกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน ร่วมกับการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่มุ่งใช้ระบบสายสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมโยงและเครือข่าย ทั้งระหว่างคนภายในชุมชน และความสัมพันธ์ต่อชุมชนกับภายนอกชุมชน รวมถึงตัวผู้ใช้เครื่องมือ อันได้แก่ กลุ่มมะขามป้อมและกลุ่มเยาวชนในการเข้าถึงชุมชนได้

7. สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเป็นสื่อทางเลือกที่ดีสำหรับชุมชน

จากการศึกษาผลการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อมในกรณีศึกษา 4 พื้นที่ คณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปตรงกันว่า สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเป็นสื่อทางเลือกที่ดีสำหรับชุมชนได้ เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

- 1) ความยืดหยุ่นของตัวสื่อและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่มีความยืดหยุ่นสูง จึงเป็นสื่อเอนกประสงค์ที่สามารถนำไปปรับใช้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การพัฒนาได้อย่างหลากหลาย ทำให้สามารถรองรับความต้องการของชุมชนได้หลายมิติ ทั้งมิติที่เป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับคนในชุมชน มิติของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และใช้เป็นสื่อการแสดงผลเพื่อสร้างการสื่อสารที่ดีในชุมชนได้ โดยสามารถปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่มีความแตกต่างกันได้ง่าย ด้วยความยืดหยุ่นของตัวสื่อ รวมถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่สื่อสารที่หลากหลาย
- 2) สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย และมีราคาถูก สื่อละครเพื่อการพัฒนายังมีคุณลักษณะที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เพราะเยาวชนในชุมชนเป็นผู้สร้างสื่อขึ้นมาเอง เมื่อใดก็ตามที่สามารถรวมเยาวชนได้ก็สามารถจัดแสดงได้

หรือแม้แต่จำนวนคนก็ไม่เป็นข้อจำกัด ใช้คนเพียง 1-2 คนก็สามารถแสดงละครได้ เป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนดูในชุมชนได้หลากหลายโอกาส เข้าไปร่วมในวาระต่างๆ ของชุมชนได้ทั้งงานประเพณีและงานบุญต่างๆ เพราะเล่นได้ทุกที่ และเล่นแบบเผชิญหน้าใกล้ชิด และนักแสดงก็ล้วนเป็นลูกหลานผู้ชม รวมถึงผู้ชมก็ได้มีส่วนร่วมด้วยในกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงช่วยก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับคนดูได้มาก

- 3) สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่สามารถเชื่อมโยงและบูรณาการให้เข้ากับสื่อพื้นบ้าน ศิลปะแขนงอื่นๆ หรืองานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้โดยง่าย ด้วยคุณลักษณะที่เป็นศิลปะร่วม อันเป็นธรรมชาติของสื่อละคร ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนา มีลักษณะพิเศษที่เป็นพื้นที่เปิดกว้างทางศิลปะ ให้ศิลปะรูปแบบและแขนงต่างๆ สามารถเข้ามาเกาะเกี่ยวหรือแสดงตัวตนบนพื้นที่ของสื่อละครได้ แม้กระทั่งการนำสื่อร่วมสมัยอื่นๆ เข้ามาผสมก็สามารถทำได้ ประกอบกับพื้นฐานของสื่อละครเพื่อพัฒนานั้นมีรากของความเป็นสื่อประเพณี และสื่อพื้นบ้านมาก่อน เช่นเดียวกับศิลปะการละคร รูปแบบอื่นๆ สื่อละครจึงสามารถเชื่อมโยงและบูรณาการเข้ากับสื่อพื้นบ้าน หรืองานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ได้โดยง่าย และแนบเนียนเป็นเนื้อเดียวกัน

8. สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชนในชุมชนได้

จากการศึกษาการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 พื้นที่นั้น คณะผู้วิจัยได้ค้นพบว่า การนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาเข้าไปใช้ในชุมชนไม่เพียงแต่สามารถสนับสนุนให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารและการเรียนรู้ใหม่ๆ ในชุมชน และเป็นกระบวนการสื่อสาร/เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแล้ว ผลลัพธ์ของกระบวนการต่างๆ ยังได้ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชนและประชาชนในทุกพื้นที่ โดยเฉพาะจิตสำนึกทางสังคม

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา มีสมรรถนะในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มที่การพัฒนาศักยภาพให้กับเยาวชน (Capacity Building) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะการสื่อสาร ในลักษณะของการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเพื่อให้เยาวชนสามารถเป็นผู้ผลิตและผู้ใช้สื่อละคร โดยสื่อละครสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อทางเลือกที่ช่วยเปิดพื้นที่ทางการสื่อสารของชุมชน ให้กับคนในชุมชนได้แสดงออก เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งการสื่อสารแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทางการสื่อสารให้กับคนในชุมชนอีกด้วย ทั้งยังมีบทบาทโดดเด่นในการ

สร้างการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของสื่อ ทำโดยชุมชน เล่นโดยชุมชน เพื่อคนในชุมชน โดยคุณลักษณะของสื่อละครเพื่อการพัฒนาคือเปิดโอกาสให้สามารถนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ เปิดโอกาสให้นำเรื่องราวของชุมชนมาใช้ เป็นการเพิ่มพลังอำนาจและความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชนและชุมชน และเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยเรื่องปัญหาหรือความขัดแย้งต่างๆ ของชุมชนได้ดีในบางชุมชน

ในทางการพัฒนา สื่อละครเพื่อการพัฒนาช่วยในการปรับรูปแบบ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางการพัฒนา ในทิศทางจากล่างสู่บน (Bottom up) คือจากเด็กสู่ผู้ใหญ่ หรือจากเยาวชนสู่ชุมชน และช่วยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการสื่อสาร การมองปัญหา การริเริ่มในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ทำให้ชุมชนรู้จักตัวตน ยอมรับในตัวเอง และเยาวชนซึ่งเป็นผลผลิตของชุมชน และช่วยให้เยาวชนสามารถแสดงบทบาทการพัฒนาชุมชน ได้ไม่ต่างจากผู้ใหญ่ และท้ายที่สุดสื่อละครเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างเยาวชนและบุคคลทุกฝ่ายในชุมชน

10.3 ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการนำกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

ปัจจัยสนับสนุนคือองค์ประกอบที่มีอิทธิพลในการสนับสนุนการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างคล่องตัว และมีแนวโน้มว่าจะประสบความสำเร็จได้มาก และทำให้การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของแต่ละพื้นที่สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนปัจจัยอุปสรรคคือ องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จของการดำเนินการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งทำให้คณะทำงานดำเนินกิจกรรมด้วยความยากลำบาก ขาดความคล่องตัวหรืออาจทำให้การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาไม่สามารถนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ได้

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาถึงปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคที่มีผลต่อการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาในการทำงานกับเยาวชนและชุมชน ซึ่งอาจมีอิทธิพลส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในภาพรวมได้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการนำกระบวนการและสื่อละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาย้อนหลังโดยพิจารณาจากข้อมูลต่างๆ มาประกอบกัน พบปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค 8 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการสนับสนุนขององค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่

2. ปัจจัยด้านระยะเวลาในการดำเนินงาน และความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรม
3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน
4. ปัจจัยด้านบริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน
5. ปัจจัยด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน
6. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดและชุมชน
7. ปัจจัยด้านการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มสื่อชาวบ้าน/มะขามป้อม
8. ปัจจัยด้านงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม

1. ปัจจัยด้านการสนับสนุนขององค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่

องค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะใดก็ตาม ก็จัดเป็นปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนและการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาในชุมชนโดยตรง เนื่องจากเป็นผู้ที่จะอยู่กับเยาวชน ดูแล ชี้นำ เปิดโอกาส สนับสนุน ตลอดจนมีอำนาจในการควบคุมกลุ่มเยาวชนมากที่สุด หากองค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชน ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่อง กลุ่มเยาวชนก็จะมีการพัฒนาได้เต็มศักยภาพ ในทางกลับกันแม้กลุ่มเยาวชนจะมีศักยภาพแต่หากขาดการสนับสนุนจากองค์กรผู้รับผิดชอบ ก็ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาหรือพัฒนาดตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เพราะเยาวชนยังเป็นผู้เยาว์ที่ไม่สามารถกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระเต็มที่นั่นเอง

ผลการศึกษาพบว่าหากกลุ่มเยาวชนใดมีผู้รับผิดชอบที่เข้าใจการพัฒนาเยาวชน เห็นคุณค่าของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา หรือมีความเข้าใจในการจัดกิจกรรมต่างๆ และเข้ามาสนับสนุนดูแลกลุ่มเยาวชนอย่างใกล้ชิด ก็ย่อมทำนายได้ว่าการจัดกิจกรรมครั้งนั้นจะประสบผลสำเร็จมากกว่า 80 % ปัญหาสำคัญที่พบก็คือ บ่อยครั้งที่การพัฒนาของกลุ่มเยาวชนถูกสกัดกั้นด้วยความไม่เข้าใจ หรือไม่สนับสนุนโดยองค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนนั่นเอง และมีบางกรณีที่องค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนได้นำพาเยาวชนไปสู่สภาวะของการหลงทาง และสร้างความสับสน ขัดแย้งหรือแม้กระทั่งได้กระทำการอันเป็นการบ่อนทำลายการดำรงอยู่ของกลุ่มเยาวชนเสียเอง ทั้งโดยความจงใจและโดยการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากการขาดความละเอียดอ่อนต่อการทำงานกับเยาวชนและขาดแนวคิดในการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน

2. ปัจจัยด้านระยะเวลาในการดำเนินงาน และความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรม

ระยะเวลาในการดำเนินงานและความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน ก็เป็น ปัจจัยชี้ขาดอีกประการหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างสูงต่อการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นสื่อที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการฟุ่มฟัก บ่มเพาะ และสั่งสมประสบการณ์จากการเรียนรู้และการทดลองทำจริง ทั้งยังเป็นสื่อใหม่ หรือเป็นนวัตกรรมสำหรับชุมชน ซึ่งก็ต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างความรู้จัก คั่นเคย ไว้วางใจ จนกระทั่งนำไปสู่การยอมรับสื่อโดยผู้คนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนโดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแนวคิด ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้นจำเป็นจะต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี จึงจะเห็นผลอย่างเป็น รูปธรรม ซึ่งต้องพัฒนาทั้งกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นผู้แสดง และยังต้องให้เวลากับการพัฒนากลุ่มผู้ชม ซึ่งเป็นคนในชุมชนให้เรียนรู้วัฒนธรรมของการชมละคร และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตามแนวคิดของละครเพื่อการพัฒนา

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ความสม่ำเสมอและต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เยาวชนเกิดการรวมกลุ่มกันได้อย่างเหนียวแน่น และก่อให้เกิดการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนที่ต่อเนื่อง ในกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เช่นกลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และกลุ่มเยาวชนที่มีข้อจำกัดในด้านอิสรภาพเช่นกลุ่มผีนละไมวัย ละครมนั้น จะมีพัฒนาการทางเทคนิค ทักษะ และศักยภาพในการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ชุมชนน้อยกว่ากลุ่มเยาวชนอีกสองกลุ่ม เนื่องจากขาดความสม่ำเสมอในการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกฝน ตนเองนั่นเอง ซึ่งจากการศึกษาพบอีกว่า กลุ่มเยาวชนที่ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้ง โดยกลุ่มเยาวชนเอง และจากการอบรมเพิ่มศักยภาพโดยกลุ่มสื่อชาวบ้าน จะมีการพัฒนาตนเอง ได้เร็วกว่า กลุ่มที่นานๆ จะได้จัดกิจกรรมสักครั้ง ดังนั้นในการพิจารณาความเป็นไปได้ในการวาง เป้าหมายในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น นอกจากปัจจัยด้านงบประมาณแล้ว ก็ต้อง คำนึงถึงปัจจัยด้านระยะเวลาและความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมเช่นกัน

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน

เนื่องจากสื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสื่อชาวบ้าน ได้มีจุดหมายปลายทางที่จะพัฒนา ชุมชนให้สามารถสร้างสื่อได้ด้วยตนเอง เพื่อใช้ในกิจการของชุมชนเอง โดยเริ่มต้นทำงานกับกลุ่ม เยาวชน หรือใช้เยาวชนเป็นนกดออกไปสู่ประชาชนในชุมชน ดังนั้นสภาพแวดล้อมและบริบทของ ชุมชนจึงต้องนับรวมเข้ามาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการทำงานโดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา ชุมชน ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม เช่น ความห่างไกลของชุมชน ที่ตั้งของชุมชน ภูมิหลังทาง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ล้วนเข้ามามีบทบาทต่อการ พัฒนาสื่อละครทั้งสิ้น เช่นระยะทางที่ห่างไกล ก็เป็นอุปสรรคของการพัฒนาสื่อละครในชุมชน

เช่นเดียวกับที่เป็นอุปสรรคทางการสื่อสารสำหรับสื่ออื่นๆ แต่ในขณะเดียวกันความห่างไกลและการขาดแคลน ก็อาจกลายเป็นปัจจัยสนับสนุนให้สื่อละครเพื่อการพัฒนากลายเป็นที่ยอมรับ และสนใจของประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดีเช่นกัน คณะผู้วิจัยได้ค้นพบว่า ชุมชนที่ประสบปัญหาหรือมีความเสียเปรียบทางวัฒนธรรม มักเป็นชุมชนที่คณะทำงานรู้สึกว่าการประสบความสำเร็จในการจัดกิจกรรม มากกว่าชุมชนที่มีความพร้อมหรือมีความสะดวกสบายกว่า ยิ่งชุมชนใดมีปัญหามาก หรือขาดแคลนมาก ก็ยิ่งพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้เข้าไปมีหน้าที่ เป็นคำตอบ เป็นทางออก หรือเป็นความหมายใหม่ๆ ให้กับชุมชนได้อย่างน่าสนใจและมีนัยสำคัญ

4. ปัจจัยด้านบริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน

บริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน ได้แก่สภาพทั่วไปของกลุ่มเยาวชนที่จะมาเข้าร่วมกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นรายละเอียดภูมิหลังของกลุ่มเยาวชน เช่น ชาติพันธุ์ ฐานะ เป็นนักเรียนในโรงเรียนหรือเป็นเยาวชนในชุมชน อายุ เพศ สถานภาพเช่นเป็นผู้ต้องขัง ผู้ติดเชื้อเอดส์ หรือเป็นกลุ่มคนชายขอบของสังคม ฯลฯ ล้วนจัดว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาทั้งสิ้น เพราะบริบทพื้นฐานและสถานภาพของกลุ่มเยาวชน จะเป็นตัวกำหนดโอกาสและความเป็นไปได้ในการพัฒนากลุ่มเยาวชน และการทำงานกับชุมชนในระยะยาว จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวเยาวชนนี้ จะไม่มีผลต่อการจัดกิจกรรมในระดับละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน (การอบรม 5 วันแรก) แต่จะมีผลต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในระยะต่อมา หรือการจัดกิจกรรมในระดับละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน เพราะเงื่อนไขของกระบวนการในระดับนี้คือเยาวชนจะต้องรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นกลุ่มละครเยาวชน ที่ทำงานพัฒนาด้านการสื่อสารภายในชุมชนโดยใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาได้ ซึ่งทำให้สถานภาพและความพร้อมของเด็กเข้ามาเป็นปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินกิจกรรม

จากการศึกษาพบว่า ศักยภาพของเยาวชนทั้งสี่พื้นที่ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แม้ว่าโดยพื้นฐานแล้วจะมีความไม่เท่าเทียมกันอยู่สูง แต่เนื่องจากกระบวนการละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาที่สามารถข้ามข้อจำกัดเหล่านี้ได้ทั้งหมด เยาวชนจึงสามารถพัฒนาตนเองในระดับบุคคลได้อย่างค่อนข้างจะเสมอภาคและเท่าเทียมกัน แต่การพัฒนาในระดับชุมชนนั้น กลุ่มเยาวชนที่มีสถานภาพที่เป็นอิสระหรือพึ่งพาตนเองได้มากกว่า จะส่งผลต่อการพัฒนาระดับชุมชนได้มากกว่า ดังนั้นปัจจัยในด้านนี้น่าจะเป็นเงื่อนไขที่ควรพิจารณาเป็นอันดับแรกในการวางเป้าหมายการทำงานละครเพื่อการพัฒนาว่าจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้หรือไม่ ซึ่งต้องพิจารณาทั้งสถานภาพ ข้อจำกัดของกลุ่มเยาวชน ตลอดจนพลวัตของกลุ่มเยาวชนนั้นๆ อีกด้วย

5. ปัจจัยด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง คือหากชุมชนให้ความร่วมมือในการบอกเล่าข้อมูล ให้ความช่วยเหลือในการสนับสนุนการจัดแสดงละคร และมาร่วมชมละครอย่างอุ่่นหนาผาคั่ง ก็จะส่งผลให้เยาวชนเกิดความรู้สึกว่าการทำงานของตนนั้นประสบผลสำเร็จ ซึ่งทำให้เยาวชนเกิดการพัฒนาคณาภคภูมิและความตระหนักในคุณค่าของตนเอง ซึ่งทำให้เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจและมีความมั่นใจที่จะรวมกลุ่มกันทำงานละครเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในระยะของการฟูมฟักและพัฒนากลุ่มละคร หากชุมชนได้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนหรือเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน หรือได้ไปแสดงละครในวาระต่างๆ ของชุมชน ก็จะยิ่งเสริมความมั่นใจและช่วยให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพอย่างรวดเร็ว ในระยะยาวการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชน ทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณ การสนับสนุนด้านความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกต่างๆ การจ้างวานหรือมอบงานให้เยาวชน ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง หรือช่วยวิพากษ์วิจารณ์ให้ข้อคิดเห็นกับกลุ่มเยาวชน จะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาและการดำรงอยู่ของกลุ่มละครเยาวชน ในฐานะที่เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องมือด้านการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งชุมชนเป็นผู้หล่อเลี้ยงและบำรุงรักษาด้วยตนเอง

6. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดและชุมชน

ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดและชุมชน เป็นสิ่งที่มีความละเอียดอ่อน แม้ว่าจะไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดแต่ก็เป็นส่วนผสมที่สำคัญ เนื่องจากสื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและตัวชุมชนเป็นอย่างสูงในทุกขั้นตอน และทุกระยะของการดำเนินงาน ประกอบกับกลยุทธการทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสื่อชาวบ้าน ที่อาศัยความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ และความสัมพันธ์แบบวิถีไทย ในการปฏิบัติงานและการเข้าถึงชุมชน ดังนั้นการทำงานส่วนใหญ่จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าความสัมพันธ์ในเชิงการทำงานหรือความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ เมื่อคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน ก็ย่อมส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการทำงานละครเพื่อพัฒนากับชุมชนได้ นอกจากนั้นความสัมพันธ์ที่เป็นปัญหาของคนในชุมชน หรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับเยาวชน ตลอดจนภาวะทางการเมืองของชุมชน ก็จะส่งผลต่อการยอมรับในตัวกลุ่มเยาวชนของคนในชุมชนได้

เช่นกัน ส่งผลต่อการสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ และอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อการดำรงอยู่ และทิศทางการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนได้ เช่นกรณีของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น ซึ่งหากความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่มีพลังเป็นอย่างสูงในการขับเคลื่อนการพัฒนากลุ่มละครเยาวชน และการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในชุมชนให้บรรลุเป้าหมายได้ในที่สุด

7. ปัจจัยด้านการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มละครมะขามป้อม

การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของกลุ่มละครมะขามป้อม ส่งผลต่อการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่อย่างชัดเจน ตั้งแต่เรื่องของการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมให้กับเยาวชน ต่อเนื่องจากที่ได้อบรมไว้เพียง 5 วัน เพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาทักษะละครและเทคนิคในการจัดกิจกรรมขั้นสูงซึ่งจำเป็นต่อการปฏิบัติงานสื่อเพื่อการพัฒนาในชุมชน การช่วยพัฒนาด้านแนวคิดในการพัฒนาและการทำงานกับชุมชนให้กับกลุ่มเยาวชน การช่วยเหลือในการแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นรายละเอียดของการปฏิบัติงานที่ต้องอาศัยทักษะความชำนาญ ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์จากเจ้าหน้าที่ของกลุ่มละครมะขามป้อม ซึ่งแม้แต่องค์กรพื้นที่ก็ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือในเชิงเทคนิคให้กับกลุ่มเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าสาเหตุสำคัญของความไม่ต่อเนื่องในการสนับสนุนของกลุ่มสื่อชาวบ้าน จะมาจากปัญหาเรื่องงบประมาณและความขาดแคลนคนทำงานก็จริง แต่ในอนาคตก็น่าจะได้มีการวางกลยุทธ์เพื่ออุดช่องว่างในจุดนี้ ก็จะทำให้ทุกฝ่ายสามารถใช้ประโยชน์จากสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้อย่างเต็มประสิทธิภาพต่อไป

8. ปัจจัยด้านงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม

งบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม เป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ในการทำงานละครเพื่อการพัฒนา แม้ว่าจะไม่ใช่ปัจจัยที่สำคัญที่สุด แต่งบประมาณก็ยังเป็นปัจจัยเริ่มต้นของการทำงานอยู่เสมอ แม้ในแง่ของการผลิตสื่อละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นสื่อทางเลือกนั้นอาจผลิตได้อย่างมีคุณภาพโดยปราศจากเงื่อนไขของงบประมาณเข้ามามีอิทธิพลมากเท่าสื่ออื่นๆ หรือสื่อมวลชน แต่ปัญหาเรื่องงบประมาณก็ยังเป็นอุปสรรคสำคัญ ในการพัฒนาศักยภาพต่อเนื่องของกลุ่มเยาวชน ในอันที่จะยกระดับคุณภาพของการทำงานพัฒนา ในฐานะที่เป็นสื่อบุคคลของชุมชน และในฐานะของกลุ่มละครที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นกลไกการสื่อสารของชุมชนที่มีประสิทธิภาพได้จริง ซึ่งคณะผู้วิจัยก็มองว่าหากเยาวชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน หรือได้รับงบ

ประมาณสำหรับพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติม ก็จะทำให้การทำงานสื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ประสพผลสัมฤทธิ์ได้อีกมาก เนื่องจากเยาวชนส่วนใหญ่ก็มีศักยภาพ มีพลัง และมีความเป็นไปได้ ที่จะเติบโต เพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารและเป็นผู้พัฒนาของชุมชนได้ แต่การไม่ได้รับการสนับสนุน งบประมาณก็ทำให้กลุ่มเยาวชนต้องแตกสลาย แยกย้ายกันไปทำงานอย่างอื่น หรือต้องใช้ความ พยายามมากขึ้นในการทำงานพิเศษ เพื่อหางบประมาณมาดำเนินงานด้านการพัฒนา ในขณะที่ งบประมาณในการพัฒนาทั้งจากภาครัฐและเอกชนหลายๆ กรณี ได้ถูกนำมาใช้อย่างสิ้นเปลือง และไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความยั่งยืนของชุมชน (เช่นงบจัดทำป้าย งบสร้างวัตถุ ฯลฯ)

อย่างไรก็ดี ความขาดแคลนด้านงบประมาณก็ใช่ว่าจะเป็นอุปสรรคเสมอไป เนื่องจากความ ขาดแคลนเช่นนี้ ได้ก่อให้เกิดความพยายาม การต่อสู้ ดิ้นรน และการสร้างสรรค์ เพื่อเอาชนะข้อ จำกัดด้านการเงินของกลุ่มเยาวชน ซึ่งได้ทำทุกวิถีทางเพื่อให้มีงบประมาณเข้ามาหล่อเลี้ยงการ ดำเนินกิจกรรมของตนเอง จนก่อให้เกิดผลดี คือทั้งกลุ่มละครเยาวชนและชุมชนมีการพึ่งพาซึ่งกัน และกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว เพราะองค์กรต่างๆ ในชุมชนของทั้งภาครัฐและ เอกชน ได้ร่วมสนับสนุนและเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับกลุ่มเยาวชน ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้จนถึงระดับสูงสุดของการทำงานตามแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

บรรณานุกรม

- กอบกุล อิงคุทานนท์, (มปป). **ละครเวทีสมัยใหม่ยุคแรกเริ่ม-รัชกาลที่ 9**, ชรัจักร กรุงเทพฯ.
กระทรวงศึกษาธิการ, (2531). **หนังสือศิลปกรรม ศ031 ศ032 ศิลปะการละครเบื้องต้น 1-2**
ตอนที่ 1 มัธยมตอนปลาย, ครูสภาลาดพร้าว กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543) **สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้**, สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2539) **สื่อสองวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ 1**, มูลนิธิภูมิปัญญา กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แก้วเทพ (2545). **สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ 3,
โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด. กรุงเทพฯ.
- เกษรา ศรีวิเชียร. (2543) **รูปแบบและกระบวนการพัฒนาเพื่อการสร้างคามเข้มแข็งให้ชุมชน : กรณีชุมชนสาคลี อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**, ปรินญาการศึกษา
มหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เกศินี จุฑาวิจิตร.(2542)**การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น**, สถาบันราชภัฏนครปฐม. นครปฐม.
โครงการสื่อชาวบ้าน. (2528) **คู่มือการใช้สื่อการสอนแบบละครและการละครสำหรับเด็ก**
พิมพ์ครั้งที่1,รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ กรุงเทพฯ.
- โครงการสื่อชาวบ้าน. (2541) **รายงานโครงการศิลปะเพื่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในกิจกรรม ฝันละไม..วัยละมุน** ระหว่างเดือนเมษายน-มิถุนายน 2541, กลุ่มละครมะขามป้อม
ร่วมกับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา , เอกสารอัดสำเนา.
- จำสับเอกสุคนธ์ ภูมิรักษา . แกนนำกลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ จ.พิษณุโลก .สัมภาษณ์, 10 พ.ย. 2545
- จีระนันท์ บัวเหมื่อน. สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่.สัมภาษณ์ , 29 เม.ย. 46
- จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์.(2540) **การศึกษากระบวนการและผลของโครงการสื่อชาวบ้านเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมในภูมิภาคที่แตกต่างกัน: กรณีศึกษาคณะละครมะขามป้อม**,
ปรินญาครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- ชุมพล บัวโล. กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่. สัมภาษณ์, 29 เม.ย. 2546
- ญาดา เกรียงไกรวุฒิกุล. ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว. สัมภาษณ์, 1ต.ค.2545
- ณรงค์ สิทธิเวช. ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จ.แม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ ,
24 พ.ค. 2545
- ณัฐธิชา โสประดิษฐ์ . สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่. สัมภาษณ์, 26 เม.ย. 2545
- ดวงทิพย์ วรพันธุ์, (2525) **กลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อปลูกฝังโภชนาการศึกษแก่สตรีชนบท จังหวัดสุพรรณบุรี**, วิทยานิพนธ์ภาควิชาประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดวงแข บัวประโคน. ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ .สัมภาษณ์,21ธ.ค.2545

เต็มสิริ บุญยสิงห์และคณะ. (2516) **วิชานาฏศิลป์ (การละครเพื่อการศึกษา)** พิมพ์ครั้งที่ 3, องค์การค้ำของครูสภา กรุงเทพฯ .

ทองขาว ทวีปรังสีบุญกุล. คนทำงานยุคก่อตั้งของกลุ่มละครมะขามป้อม. สัมภาษณ์, 30พ.ค.2546

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล.(2529) **การพัฒนาหลักสูตร จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ**, สำนักพิมพ์ อักษรบัณฑิต กรุงเทพฯ.

นภาพรณ อัจฉริยะกุล, 2535 :364

นัตยา ชาทินันท์. ผู้ปกครองสมาชิกกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม“ครองแครง”.สัมภาษณ์ , 16พ.ค.2546.

บุญมา สิงขร. ประธานอบต. หนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก . สัมภาษณ์ , 13 พ.ย. 2545

ประกายฟ้า ขจิตกาญจนา. สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว .สัมภาษณ์, 23 พ.ค. 2545

ประจวบ พงษ์ปิยะมิตร .ครูอัตราจ้าง สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว. สัมภาษณ์, 24 พ.ค. 2545

ประวิทย์ สงคราม . ผู้ประสานงานกลุ่มผืนละไมวัยละมุน. สัมภาษณ์, 1ต.ค.2545

ประดิษฐ ประสาททอง. ผู้อำนวยการกลุ่มสื่อชาวบ้าน(มะขามป้อม). บทสัมภาษณ์ นิตยสารสารคดี ฉบับที่ 192 , ก.พ. 2544

ประดิษฐ ประสาททอง. ผู้อำนวยการกลุ่มสื่อชาวบ้าน(มะขามป้อม). สัมมนากลุ่ม, 20 ธ.ค. 2545

ประดิษฐ ประสาททอง. ผู้อำนวยการกลุ่มสื่อชาวบ้าน(มะขามป้อม) . สัมภาษณ์ ,17พ.ค.2546

ปองจิต สรรพคุณ. อดีตเจ้าหน้าที่กลุ่มสื่อชาวบ้าน(มะขามป้อม) . สัมภาษณ์ ,17พ.ค.2546

ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์, (2545). การใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน. รายงานผลการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, เอกสารอัดสำเนา.

ปิยะพร ศรีแล. เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. สัมภาษณ์ ,14ม.ย.2545

ผกาพรรณ อินปันแก้ว . อาจารย์ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว. สัมภาษณ์, 4 ธ.ค. 2545

พันธ์วัช บุญอาจ. สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่.สัมภาษณ์, 30 เม.ย.2546

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.(2529) **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กรุงเทพฯ.

มารีสา แสงกุลศิริศักดิ์. (2532) **กลยุทธ์ในการใช้สื่อประเภทละครเวทีเพื่อโน้มน้าวใจให้รักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม ศึกษาเฉพาะกรณีละครเรื่อง ” ตาวิเศษตะลุยเมืองมอมแมม”** , วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต(สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภัทรา โต๊ะบุรินทร์.(2543) การใช้กระบวนการผลิตละครเวทีที่มีผลต่อการเพิ่มทักษะการคิด
วิจารณ์ญาณของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,
 ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เยาวชนสืบสานวัฒนธรรม “ ครองแครง ”. (ม.ป.ป.) เอกสารแนะนำกลุ่ม , อยุธยา.

รวี ดูหามุข.เจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา สัมภาษณ์, 11 ธ.ค. 2545
 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน. **บอร์ดแนะนำประวัติโรงเรียน.**

วิไลดา วนดุรงค์วรรณ. คนทำงานยุคก่อตั้งของกลุ่มละครมะขามป้อม. สัมภาษณ์, 1มิ.ย.2546

ศิรินทร์ ใจเที่ยง.(2545) **ลิเกเอ็นจีโอ กรณีศึกษากลุ่มละครมะขามป้อม** ,สังคมวิทยาและ
 มานุษยวิทยา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุรพล มุละดา (2544) **จากรากหญ้าถึงขอบฟ้า :อดีต ปัจจุบัน และ
 อนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย**, โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. กรุงเทพฯ.

สดใส ชันติวรพงศ์ . ที่ปรึกษาและผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับเยาวชนฝันละไมวัยละมุน. สัมภาษณ์,
 11 ธ.ค. 2545

สมบุญ อื้อฉาว . สมาชิกกลุ่มเยาวชนครองแครง จ.อยุธยา. สัมภาษณ์ ,10 พ.ค. 2545

สมศักดิ์ ศิริพันธุ์. ผู้ประสานงานพื้นที่ จ.อยุธยา . สัมภาษณ์ , 16 พ.ค. 2546

สี่อชาวบ้าน.(2541) **บันทึกกิจกรรมการแสดงละครเรื่อง “อ้ายฮุก ลีอ 3 ในร่วมมหาวิทยาลัย
 กำแพงสูง”** รอบวันที่ 27 มิ.ย. 2541 . กรุงเทพฯ.

สี่อชาวบ้าน.(ม.ป.ป.)**แผนงาน3ปีแนวทางการทำงานตั้งแต่พ.ศ.2544-2546**,เอกสารอัดสำเนา.

สี่อชาวบ้าน .(ม.ป.ป.) **เอกสารแนะนำองค์กร** , กรุงเทพฯ .

สุคนธ์จิต วงษ์เผือก, (2540). **เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ การสอนเพศศึกษา
 ผ่านกระบวนการละคร**. กลุ่มละครการศึกษากะจิตริต เอกสารอัดสำเนา.

สุดใจ ถิ่นน้ำใส.(2545) **เรียงความหัวข้อ”สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกลุ่มดาวลูกไก่”**. สมาชิกกลุ่มดาว
 ลูกไก่. จ.พิษณุโลก

สุดพร เลโด. สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว. สัมภาษณ์ , 23 พ.ค. 2545

สุพงศ์ จิตต์เมือง. เจ้าหน้าที่กลุ่มสี่อชาวบ้าน(มะขามป้อม). สัมมนากลุ่ม, 21 ธ.ค.2545

สุภาวค์ จันทวานิช.(2539) **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ** พิมพ์ครั้งที่ 6 , จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 กรุงเทพฯ.

สุภาวค์ จันทวานิช. (2535) **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยคุณภาพ** , โครงการตำรารัฐศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพ ชาตินันท์. ผู้ปกครองของสมาชิกกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง.สัมภาษณ์,11
 พ.ศ. 2545

สุนนา จรุงโรจน์. พนักงานควบคุมความประพฤติสถานพินิจเด็กและเยาวชนสงขลา. สัมภาษณ์,
3 เม.ย.2545

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2529) **สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา** โครงการสัมมนาทางวิชาการเรื่องสื่อ
ประเพณี : ยุทธวิธีในการพัฒนาชนบท , คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ.

สุรินทร์ กิจนิตชีว. ผู้นำชุมชนสาครลี อ.เสนา จ.อยุธยา สัมภาษณ์ , 1 ธ.ค. 2545

เสถียร เขยประทับ. (มปป.) **การสื่อสารและการพัฒนา**, โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ

อรอนงค์ พิทักษ์จันทร์. สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว. สัมภาษณ์, 23 พ.ค. 2545

อาทรร ฐปทอง. สมาชิกกลุ่มเยาวชนดาวลูกไก่. สัมภาษณ์, 29 เม.ย.2545

อานนท์ สุวรรณเครือ. คนทำงานยุคก่อตั้งของกลุ่มละครมะขามป้อม. สัมภาษณ์, 1มิ.ย.2546

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) **วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน : พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา** พิมพ์ครั้งที่ 1,สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพฯ.

เอ็ดเวิร์ด เอ. ไรท์, นพมาศ ศิริกายะ แปล. (2525). **ดูหนังดูละคร**, ภาควิชาศิลปการละคร คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เอกสารอัดสำเนา.

Adam,Burke.**Playing for real** at. (www.developments.org.uk/data/02/playing.htm)
accessed on july 14th 2003.

Augusto Boal (1985) **Theatre of the Oppressed** . New York :Theatre Communications
Group.

Dale, Edgar.(1969) **Audio-visual Methods in Teaching**. 3rd ed. New York : Holt,
Rinehart and Winston.

Freire,Paulo. (1985)(Translated by Donaldo Macedo) **The Politics of Education**.
NewYork : Bergin and Garvey.

Helen Scotte-Danter, (1999) "Theatre for development : a dynamic tool for change"
FORCE Migration review, December .

Marita Klink, (2002). "Theatre for development" **Hand on ! A Manual working with youth
on SRH, GTZ**.

Sexual Health Exchange : WWW.kit.nl/exchange (18/6/2003)

Silvio Waisbord,PHD " **Family Tree of Theories, Methodologies and Strategies in
development communication**" The Rockefeller Foundation

Vijay Rajkumar, **Planning Models-Theatre for development**. Save the Children (UK)
Office for South and Central Asia Region. Available :[http://Communication Initiative](http://CommunicationInitiative.org)
site (August 8 2002.)

Viktoria Walter(2004) **Theatre for development.** Available: <http://tanzania.fes-international.de/Activities/Docs/Theatre.html> (11/5/2004)

Zenite Chowdhury (2001) "Theatre for Development in Bangladesh : Creativity spontaneity and fun".
RHI newsletter, March 2001

กลุ่มเยาวชนมะเขือแจ้ กับชุดกะเหรี่ยงแดง ที่สวมแสดงละครในชุมชน

เยาวชนชาติพันธุ์ลาหู่แดงขณะเร่ละครในชุมชน

วิทยากรกลุ่มสี่ชาวบ้าน(มะขามป้อม) ขณะทำกิจกรรมอบรมกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา
กับเยาวชน

เยาวชนมะขามแก้วชาติพันธุ์ปะกาเกอญอขณะทำกิจกรรมกับเด็กๆ ในชุมชนก่อนการแสดง

ภาพที่ระลึกหลังการแสดงของเยาวชนผืนละไมวัยละมุน สถานพินิจเด็กและเยาวชน

สงขลา

เยาวชนฝึกละไมวัยละมุน ขณะอบรมกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในสถาน

พินิจฯ

เยาวชนฝึกละไมวัยละมุน ขณะอบรมกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในสถานพินิจฯ

การแสดงชุด “นารีพล” ของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง

การแสดงลิเกของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง

การแสดงเพลงพื้นบ้าน ของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง

การแสดงละครเวทีในชุมชนเรื่อง “น้ำตาสาวคาเฟ่”
ของกลุ่มละครเพื่อชุมชนดาวลูกไก่

เยาวชนกลุ่มละครเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ขณะจัดรายการวิทยุ

ลักษณะการลงชุมชนเพื่อค้นหาข้อมูลของเยาวชน

ลักษณะการร่แสดงในตลาดสดประจำชุมชน